

ÁLLAMI KÖZIGAZGATÁS

ÍRTA

MOCSÁRY LAJOS.

BUDAPEST, 1890.
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
ANDRÁSSY-ÚT 10.

TARTALOM.

I.	Az állami közigazgatás	1- 17
II.	A rossz közigazgatás	18— 37
III.	Az állam oulturmissiója	38— 56
IV.	A nemzetiségi szempont	57— 87
V.	Az állami közigazgatás barátainak tábora	88— 97
VI.	Az ígért „igazi önkormányzat“	98—122
VII.	Az önkormányzat	123 —146
VIII.	A magyar önkormányzat	147—173
IX.	Választás és kinevezés	174—197
X.	Különleges körülmények. Osztrák szomszédság. Particularismus. Nemzetiségi viszonyok.....	198—229
XI.	A vármegye törvénykezési hatásköre	230—245
XII.	A közigazgatás reformja	246—271
XIII.	Végszó	272—284

I.

Az állami közigazgatás behozatala, úgy áll tehát most már előttünk, mint a kormánynak nyíltan bevallott és kihirdetett programja. Nem ismerjük tervének részleteit, talán maga sincs velők tisztában, de tudjuk azt, hogy el van határozva a törvényhatósági tisztviselők választásának megszüntetését hozni javaslatba s ez elég arra, hogy a fölvetett kérdésnek egész horderejét fölismerjük. Nem kételkedik abban senki, hogy a tisztválasztás eltörlése nálunk annyit jelent, mint az önkormányzat megsemmisítése.

Nagy momentum van ez által a nemzet életében előidézve. Nem kisebb dologról van szó, mint arról, hogy a nemzetnek ezredéves közléte s ennek belső szervezete sarkából fordítottassék ki. A nemzet alig esett át valaha nagyobb átalakuláson, mint a mely előtt most áll, s a közvélemény még nem eszmélt föl ennek kellő fölismerésére, a fatalismus nyugalmával látszik várni a catastropha bekövetkezését. Mintha nem is valami tényleges nagy változásról s csakis oly valamiről volna szó, a minek a viszonyok természetes fejleményeként előbb-utóbb önként be kelle következnie.

A megyei élet, melyhez egykor annyi szeretet, annyi ügybuzgalom tapadt, a két évtized óta rajta

elkövetett csonkítás, meghamisítás, eltorzítás következtében megunt portékává leli. Vannak még, kik úgy vannak vele, mint az ifjú, a ki szíve választottjának örök hűséget esküdött, nem hagyom el — mondván — holtomiglan, holtaiglan, semmiféle bajában sem nyavalyájában; de vannak olyanok is, kik távol tartollák löki már eddig is magukat, mert fáj lelküknek látni, mivé tették ezt a páratlan intézményt. Azonban most a válság pillanatában lehetetlen, hogy a szabadság, a nemzeti szabadság minden igaz barátjának lelkében teljes erővel ne ébredjen föl annak tudata, hogy mit bírtunk s mit híjunk még most is az ősi önkormányzati rendszerben.

A régi megyének már csak keretei állanak, (ki ezek meg vannak töltve cent ralisált bureaucratikus tartalommal. Az a közigazgatás, mely nálunk tényleg gyakorlatban van, nem önkormányzati közigazgatás többé, minden esetre túlnyomó részben bureaucraticus; ennek a közigazgatásnak minden gyarlósága, kikiáltott rosszasa nem az önkormányzat, hanem a bureaeratica rovására esik. melyei beleótollak, beleerőszakollak. De bál a keret még áll s maradt még a régi önkormányzatból némely vonás, a mely annak jog- és élei folytonosságát fenntartani sőt a bureaucralicus gazdák kodás nyugét is enyhíteni mindedig képes volt. Még meg van azon előnyünk, hogy ha elmegyünk a megyeházára vagy akár a már teljesen bureaouvá alakult szolgálatról «hivatalba», ott oly emberekkel találkozunk, kik hús a mi búsunkból s vér a mi vérünkől s nem csinálnak nekünk oly nagy képeket, mint azon idegenszerű lények, kiknek legapróbbja is, akár császári királyinak akár magyar királyinak írja magát, mint egy duodez XIV. Lajos.

azt tartja hogy l'etat c' est moi; kik úgy tűnek föl, mint. egy mindnyájunkon kívül s mindnyájunk fölött álló titokzatos hatalomnak képviselői, melynek mindenhatósága előtt az ember, a polgár semmiséggé törpül. Még meg van azon előnyünk, hogy ezek az emberek helyt adnak a józan ész sugallatának is, nemcsak a szabályok parancsának, ismernek lehetőséget és lehetetlenségei is, nemcsak paragraphust. De még élvezhetjük, habár ritkán, annak tudatát is, hogy alkotmányos polgárok vagyunk, mert gyakorolhatjuk a legeminensebb polgári jogot, a választásit, sőt fel is szólalhatunk a gyűléseken s nem lehetetlen, hogy a főispán nem appellálja meg s a minister nem semmisíti meg a mit határozunk. És mindezeknek folytán azt tapasztaljuk, hogy még nem jöttünk ki egészen az önkormányzat sodrából, hogy a régi önkormányzati szellem behatol még a kulcslyukon is. De hát mindez a Sybillának utolsó könyve már. Most még ott állunk, hogy a törvényhozásnak csak egy szavába kerül, melylyel kimondja, hogy maradjon és legyen önkormányzat s hogy ennek meg kell adni a módját, és a régi önkormányzati rendszer újra egyszerre talpra áll. De törüljék el a választást, darabolják föl a megyének belső területi egységei — mint a hogy beszélnek efféléről is — úgy hogy közigazgatási egység ne a megye, hanem valami község-csoport legyen, tagolják szél a megyéket úgy, hogy azok se kormányzati se társadalmi vidéki központokat többé ne képezhessenek: akkor nagyon lehet attól tartani, hogy a sodrából teljesen kivett s minden életerén megmetszett önkormányzat maradványait bármiféle kedvező fordulat sem lesz képes új életre ébreszteni.

Példa nélkül áll a nemzetek történetében az olynemű átalakulás, milyenen most a magyart keresztül vinni akarnák. A nemzetek hosszú életük folyamában keresztül mennek a legnagyobb politikai és társadalmi átalakulásokon, de fogalmaikat a közhatóságról s a népnek ahhoz való viszonyáról., valamint szokásaikat is a hatóságokkal való érintkezésöknél megtartják változatlanul. Mily átalakulásokon ment át az angol nemzet; számban, gazdagságban. hatalomban, mily jelentéktelen szerepet játszott még a Plantagenetek korában s most az angol faj elborított egy új világot s az angol hatalom markában tartja az ó-világnak roppan! terjedelmű s legszebb részét, s az angol nemzet most is ugyanazon alapvető közigazgatási és igazságszolgáltatási intézményekkel él, melyeket magának ezer év előtt megalkotott. Mily óriásivá lett az észak-amerikai köztársaság és institutin! megvannak azon módon, miként azokat a puritán kivándorlók száz évvel ezelőtt megcsinálták. De valamint az angol-szász fáj állhatatosan megmaradt a maga önkormányzati intézményei mellett, épp úgy nem tudták azokat más nemzetek elsajátítani s épp úgy megmaradtak a közigazgatási és igazságszolgáltatási alapintézmények azon centrálisáló formái mellett, melyekkel állami életüket megkezdték, a legnagyobb mérvű cultural fejlődés s a legnagyobb politikai és társadalmi forradalmakon át. Mert hát ezek az intézmények egyenesen a nép jelleméből fornak ki s átmennek az erkölcsökbe és szokásokba.

Miként történhetnék meg az a példátlan eset, hogy a magyar nemzet magát ezen két ellentétes cathegoriának egyikéből a másikába, az önkormányzati rendszerből a központosításiba átcsem-

pésztetni engedje? De miként történhetnék meg az különösen, hogy egy szabadságszerető nemzet önként, külső kényszer nélkül, lemondjon azon nagyobb mértékéről a szabadságnak, melyet tagadhatlanul élvez, midőn maga választja hatóságait; és miként lehelne az, hogy egy nemzetét, mely innen tova négy század óta szenved egy szerencsétlen közjogi viszony miatt, rá lehessen Venni, hogy önként dobja el azt, a minek, ismét tagadhatlanul. köszönheti azt, hogy e viszony mellett nemzetiségét és alkotmányosságát fenntartani képes volt?

Kicsiny nemzet vagyunk s a magasabb műveltség még mindig kis mértékben van köztünk elterjedve; azért nincs nálunk kifejlődve oly erős közszellem és izmos közvélemény, mely ellen tudjon állani felmerülő egyes nagy elmék igéző hatalmának vagy bizonyos eszmék körül alakuló csoportok állandó ostromának, úgy, hogy ezek hatása ne lehessen képes tévtanokkal eltéríteni a nemzetet történelmileg consolidált helyes irányától, elhallgattatni nála azon helyes ösztönöket, melyek sokszor mint jó géniuszok szokták keresztül vezetni a népeket a legnehezebb viszonyokon.

A magyar önkormányzati rendszer már régóta van kitéve erős ostromnak. Ismeretes a 40-es évekbeli oentialista iskolának izgatása. Ők bevonták a zászlót, midőn a municipalistákkal karöltve kellett az alkotmányi az adminisztratori rendszer ellen védelmezni s ezekkel egyesülve kiáltották ki 1848-ban, hogy a megyei rendszer az alkotmány védbástyája. De agilal iájuk nyomokat hagyott s az általuk elejtett fonalat akadtak a kik felvegyék 1867 után. Harsogni kezdettek ekkor a «jogállam»

s az «európai színvonal» jelszavai. Az 1848 előtti centralisták, midőn a parlamenti kormányrendszer egyedül üdvözítő tanát, hirdették, kifejezték egy dolgot a számításból, az Ausztriához való viszonyt; az 1867 utániak egy nagy mystificatióval állottak elő, azzal t. i. hogy nekik sikerült kiküzdeni s biztos alapra fektetni Magyarország állami önállóságát: nincs többé okunk — mondák — Ausztriától félteni nemzeti jogainkat, lássunk most már egész erővel hozzá, hogy kiküszöböljük a még fennmaradt ázsiai állapotokat s az előbbre haladott nemzetek intézményeinek átültetése által az országot európai színvonalra emeljük. Nem maradt hatás nélkül ezen agitáció arra a nemzedékre, melynek kebelében a haladás vágyát még Széchenyi István lánggra lobbantotta. Megszületett a bírói hatalom gyakorlatáról szóló 1869-iki IV. törvényezikk. mely a megyéktől a törvénykezést elvette s csakhamar utána a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. XLII. t.-cikk, mely a megcsonkított megyének, fennmaradt részeiben való eltorzítását és megamisítását, is megkezdette.

A közvéleménynek ezen dispositióit szívesen látták és siettek kihasználni a hatalomnak birtokei és aspiránsai egyaránt. Természetesen. A hatalom, a kormány hasonlíthatlanul könnyebben elbánhatik a néppel, ha az állami közigazgatás roppant apparátusa föltétlen rendelkezésére áll. Tisza nem merte kezét utána egyszerre kinyújtani; talán attól tartott, hogy a nemzet, majd mégis meg fogja sokallani az elvek szögére akasztásának ismételt műveletét; a közjogi elvek megtagadásánál még lehet praecedensekre hivatkozni, mert negyedfélszázéves történelmünk az apostaziának

páratlan iskolája volt, de mivel (akarhatná el az önkormányzat kérdésében való nézetváltoztatást? Kerülő nfat választott, bevezette az önkormányzat keretébe a bureaucratia egész áramlatát és sikerült is neki ezáltal céljaihoz idomítani a megyerendszert annyira, hogy most őszintén mondhatja szemben a közigazgatás roszvoltának hangoztatóival, miszerint ő ezzel a közigazgatással megvan elégedve. Az ilyenmű eljárás teljes összhangzásban is volt Tizának személyes hajlamaival és gondolkozása módjával; tőle soha sem jött egy eszme a közvitatkozás küzd homokjára, ő mindig bevárta inig eszmék környezetében merültek löl; ezekkel taktikázni, kerékvágást közölni, az eltérő nézetek közt valami compromissum-félét, jól-roszul de mindenkit megelőzve form alázni — ebben állott már baloldali pártvezér korában legfőbb mestersége.

De szívesen látták a közvéleménynek kedvező hangulatát azok is, kik magukat a kormányhatalom praesumptiv örököseinek tekinthették s kiknek politikai múltjokban nem volt semmi akadály, hogy az állami közigazgatás programját nyíltan kiírják zászlójukra. Távol legyen tőlem meggyőződésüknek őszinteségében kételkedni, de mindig érdekes dolog kutatni, miként foga mzik meg nevezetes emberek lelkében, miként erősödik és fokozódik erélyes cselekvésig a meggyőződés; ha ezt kizárná a vizsgálódás köréből a loyalfás. akkor tilos disciplinává válnék a lélektan, A mérsékelte ellenzék őse, báró Senyey Pál, dicasterialis és bureaucrata emlíkből szítá mint politikus az anyatejet, mint a 40-es évekbeli pecsovicsook nagyreményű coryphaeus nem tanulta szeretni a hatalmas ellenzéki és szabadelvű hangon beszélő

municipalizmust, mint mágnás nem tudott rokonszenvel érezni a régi tősgyökeres magyar: gentry iránt; ő az állami közigazgatás behozatalában csakis annak remélte láthatni megvalósulását, a miért, ifjúi hévvel küzdött mint az Apponyi-féle adminisztratori rendszer egyik főharczósa. S hol vette volna a mérsékelt ellenzék mostani nagytehetségű és reményű vezére gróf Apponyi Albert a régi magyar önkormányzati rendszer iránti szeretetek ő, ki a régi megyéből nem látott semmit s a mostaniból sem egyebet, mint maga s pártja ellen korteskedő szolgabírákat; miként tudjon ellentállani azon vágnak, hogy már egyszer valaiára a mérsékelt ellenzék is írhasson valami positiv programmpontot a maga zászlajára; de a mi legfőbb, hogy ne örülne annak, ha ellenfele Tisza és korábbi társa Szilágyi fáradozásai által készen fogja megkapni a kormányzásnak legkönnyebben s legbiztosabb eredményei kezelhető eszközét?

A mérsékelt ellenzék agitáfiója kétségtelenül új lendületet adott az állami közigazgatás ügyének. De jött még egy tényező a hangulat megteremtésére, hatalmasabb valamennyinél. Értésére lett adva a közönségnek, hogy az állami közigazgatásban rejlik a magyarosításnak leghathatósabb eszköze. Oly időket élünk hogy ezt a húrt csak érinteni kell s annak rezgésbe hozatalával tűzbevízbe lehet vinni a közvéleményt. Elhisz mindent, elfogad mindent, mert hiszen a magyarságot fenntartani és minden áron terjeszteni mindenekfölött álló kötelesség, mely előlt minden más tekintélnék háttérbe kell szorulnia; ennél a tárgynál megszűnik minden okoskodás, itt csak érezni és cse-

lekedni kell. Ily hangulat mellett elfelejtik még az arra leghivatottabb sőt a higgadt, megfontolásra és minden fölmerülő fontos kérdésnek szorgos elemzésére egyenesen utalt körök is megvizsgálni, vajjon igaz-e az, hogy közigazgatási eszközökkel előlehet mozdítania magyarosítás terjesztését, igaz-e hogy a várhaló eredmények jelentékenyek s megéri az az árt, melyet értök fizetni kell; és nem történhetik-e meg épen ellenkezőleg, hogy az önkormányzat megsemmisítésével dobjuk el a legjobb eszközök egyikét arra, hogy a nemzetiségi kérdésben épen saját előnyünkre jobb viszonyokat teremthessünk. Hát mindezen kérdések megvizsgálásába nem bocsátkozik, nem is akar róluk hallani a közvélemény, elég ha valaki odadob, vagy — meri az ügy kényes természetű — csak amúgy félszavakban ad értésre egy eszmét, mely nagyban és egészben plausibilisnek látszik: kétségtelen, hogy a nemzetiségi kérdés csinálta meg az állami közigazgatás részére a leghathatósabb propagandát.

De azért mindez nem lett volna képes odáig vinni a dolgot, hogy most már komolyan lehel attól félni, hogy a nemzet ki engedi emeltetni sarkából ezeréves közéletét, saját jelleméből kiforrott, erkölcsseibe és szokásaiba átment belső szervezetét, ha nem merült volna föl s nem uralkodnék most a helyzet fölött egy tényező, mely a szellemi küzdelmek teréről elvonja s más téren dönti el a legfontosabb kérdéseket. Mindazok az okoskodások, melyekkel a nemzetet az ősi önkormányzati rendszer feladására bírni törekedtek s még folyvást törekednek, nem voltak képesek teljesen elaltatni a közlelkiismeretet, mindazon okoskodásokon ke-

resztül világlik az a tény, hogy az önkormányzat híveinek tábora fölött leng a szabadság jelszava; kézzel 'fogható tény az hogy résztvenni a közigazgatás vezetésében s választani tisztviselőket több szabadságot s több polgári jog gyakorlását foglalja magában, mint kiszolgáltatva lenni föltétlen engedelmesség mellett a kormányközegek önkényének. Minden okoskodásokon keresztül világlik az a tény, hogy sajátságos közjogi helyzetünk mellett szükségünk van az állami önállóságnak s az alkotmányosságnak oly különleges biztosítékaira is, melyeket az igazán szabad nemzetek sem találnak fölöslegeseknek, de a melyeket mások a nemzeti szabadság veszélye nélkül falán mellőzhetnek; és bebizonyította a százados tapasztalás, hogy ezeket a biztosítékokat valósággal bírjuk az ősi önkormányzati szervezetben. És ha mindez mégis háttérbe szorulna, annak csakis abban lehetne megtalálni magyarázatát, hogy a magyar társadalom bomlásnak indult s bele fészkelte magát az a mélyreható corruptió, melynél fogva nincs meg régi fogékonysága az Idealismus iránt. Ez lesz az oka, ha csakugyan kihagyja esavartatni kezéből az önkormányzatot; személyes és anyagi érdekek fogják az állami közigazgatás javára lebillenteni az ingadozó mérlegel.

Egy mélységes corruptió igenis, és ez nagyobb és veszedelmesebb mint az mely hivatali visszaélések és sikkasztásokban nyilatkozik. Az a legveszélyesebb erkölcsi hanyatlásnak a jele, hogy a legmagasabb rétegekben fészkelő nagyra vágyásnak, mely nem válogat a hatalom biztosításainak eszközeiben, egy telhetetlen vágy felel meg az alsóbb rétegekben, egyéni és anyagi érdekek ki-

elégítésére zsákmányolni ki az állam rendelkezésére álló eszközöket.

Nem valami őrlő féreg, mely a nemzeti jellem élőfájának belsején rágódik, idézte elő ezt a romlottságot, hanem azon meghasonlás, melyet ez ország lakóinak kedélyében a műveltség fokozódása által nagymérvben kitágult világnézet s az anyagi gyarapodás elégtelensége közti összeütközés létre hozott. A tormaiba esett féregből, ki azt tartotta hogy extra Hungáriám non est, vita, világlátott és élvezet sóvár ember lett, de szegény maradt, szegényebb lett mint azelőtt volt, mert szegény az ország, el vannak zárva előtte a gazdasági előhaladás eszközei.

Egész osztályok mentek tönkre. Volna meg teljes erejében a régi birtokos nemesség, hatalomszomjas és hetedhét országra szólló dolgokat művelni akaró dicsvágyó ministerek nem merték volna kezüket a nemzet egyik legfőbb kincse után kinyújtani. Ez a régi nemesség sokáig robotollalta a szegény népet, de nemcsak ezt zárta ki a polgári jogok gyakorlatának szentélyéből, hanem távol tartotta tőle az olygarchiál is, mely az udvar szolgálatában kész lelt volna már régen meghonosítani az állami közigazgatást; három évben egyszer mutatta magát a megye körében főispán képében az udvarnak egy-egy embere. Ez a régi nemesség, mely az országnak majdnem egész értelmiségét, sőt még azonkívül is nagy tömegeket foglalt a maga zárt körébe, saját kiváltságáiban és azokkal kapcsolatosan a nemzeti szabadságot s az ország alkotmányos jogait tartotta meg, úgy hogy midőn eljött az idők teljessége, volt az alkotmány sánczaiba bevett néppel mit

megosztani. Ez a nemesség a mily szívóssággal megtartotta, a mily nemes felbuzdulással megosztotta, ép oly lelkesen tudta védelmezni azelőtt is azután is a nemzeti szabadságot, mindaddig míg ő tartotta kezében a zászlót mint a hazai politikai mozgalmak vezetője. De ezen osztály tönkrement vagyoniilag, fejére nőttek más eleinek, melyek azt a zászlót kezéből kivették; annyira érzi magára súlyosodni a sors csapásait, hogy teljesen meghunyászkodott, mintha mentegetőzni akarna, hogy maradványaiban még életben lenni merészkedik; meghunyászkodik annyira, hogy néha még azoknak is, kik múltját is be akarják feketíteni, alázatosan éljenez, nehogy ellenkezni látszassák a közvélemény hangosabb tényezőivel. Lesüllyedt annyira; hogy ő szolgáltatja a mamelukság egyik nagy contingensét és kiáll azon kenyérmezei csatásíkra melyet modern államéletnek nevezünk. Mert hát ezen osztály jelentékeny részének is kenyér kell s azt mondják hogy az állami közigazgatás mellett lesz több, jobb és biztosabb kenyér. Ide jutottunk.

De hál azok a fölcseperedett új elemek, a kik a régi nemeseknek birtokait megvették, különösen azok kik amazoknak politikai hatalmukat és szerepüket eltulajdonították? Hát ezeknek nem kellene a szabadság, nemzeti szabadság; nem éreznék hogy nekik is kötelességük sőt most már első sorban az ők kötelességük azt az intézményt, mely a nemzeti szabadság legfőbb támaszának bizonyult, fentartani és megvédeni? Ez a megye nem is aristocraticus fészek többé, modernizálva lett, democratikus széles alapra lett fektetve 1848-ban. Avagy most már ők követelnek a maguk részére

kiváltságot, követelik hogy az állam mindenk fölöött álló kötelességének tartsa a democrata elemek részére minél több és minél jobb állásról gondoskodni; azt hiszik hogy nincs fontosabb feladatuk mint azokat a sógorkomázó vén rókákat megyei odújokból kifüstölni s azt a néhány kenyeret is a maguk részére biztosítani? Majd meglátjuk. A régi aristocrata akkor állott a kenyér álláspontjára, mikor sülyedésbe jutott, az új democrata nagyon sajnos volna ha ezzel akarná a nemzet sorsa intézésére való hivatásának teljesítését megkezdeni.

Bízzunk még. Osztályokról beszélünk; hát van még a magyar társadalomnak egy valamennyin kívül és valamennyi fölöött álló nagy osztálya is, mely a többi valamennyiből összetoborzott szabadság és hazaszerető emberekből áll; ez nem fogja megengedni, hogy a magyar önkormányzati szabadságnak kettétört oszlopa legyen azon emlék, melyet az ál próféták és hatalomszomjazók fel akarnak állítani az ezredéves nemzeti jubileum alkalmára.

Rohamosan lett napirendre kitűzve az állami közigazgatás kérdése; a kormány elnökének az utolsó országgyűlési ülésszak vége felé tett nyilatkozatai folytán senki sem gondolhatta, hogy ezen ügy oly hamar lesz actualissá. Megtörtént, a keztyűt föl kell venni mindazoknak kik a magyar önkormányzati rendszer fenntartásához ragaszkodnak. De e munka nem kis nehézséggel jár. Nem csak rohamosság, de tagadhatlan hiányosság, lazaság, tökéletlenség jellemzi a kormány kezdeményezését.

Csatározás régóta folyik e kérdés körül, de oly hadjárat mely döntő csatákhoz vezet, mindeddig nem volt megindítva. Közigazgatásunk valódi helyzete sincs kellőleg felderítve, nincs constat alva. igazán oly rossz-e milyenek némelyek állítják, de ha csakugyan olyan volna, mi ennek az oka, hol fekszik a hajnak gyökere. Mindezt világosan föltárni annyival inkább volna, szükséges, mert a közvélemény legfontosabb tényezőjének, a hírlap-irodalomnak körében a hi bel ellenségig fogyatékos e kérdésben a tárgyismeret. Mindenhez jobban értenek hírlapíróink, mint a közigazgatáshoz; ismerik a pénzügyei, igazságügyei, de a lobbri ressortokat is, a közigazgatásról nevezetesen a megyeiről fogalmuk sincs. Ismerik a főváros ügykezelését. egyesek hallottak valamit szülővárosuk községi viszonyairól, de az, hogy miként megy a közigazgatás az ország területének túlnyomó nagy részében, a többnyire kis községekből álló megyékben, milyenek azok a végső szálak melyekkel a közélet a magánélettel érintkezik — ez előttük terra incognita. Szánalmas mosollyal olvassa az ember, midőn az írókat erre a térre látja tévedni: ritkán történik ez egyébiránt, mert a hírlapok, midőn a közigazgatásról írnak, többnyire beérik azzal, hogy elővesznek régen és pedig az élet állal megczáfoll dolgokat, például azt hogy a inunicipálismus a ielelős parlamenti kormány rendszerével össze nem fér, előveszik a nemesi privilégiumokat, melyek nem léteznek, a sógorkomaságot, az emberkínzó pandúrokat és szolgaidra kai a szerin I a mint ezeket a szörnyűségekéi b. Eölvös József regényében, a «Falu jegyzője» olvasták — ezekből áll egész közigazgatási tudományuk, a mennyi-

ben ez a hazai lényeges állapotok ismeretére vonatkozik.

De egyáltalában nincsenek kellőleg, rendszeresen megvitatva az ide vágó legfőbb elvi kérdések sem. S a kormány mégis úgy tesz, mintha már régóta be volna nálunk csomózva a centralisatió és önkormányzat nagy pöre; és a nélkül, hogy fáradságot vett volna magának arra, hogy ezt legalább egy velős kivonatban elébe tárja a közönségnek, a nélkül, hogy a mai álláshoz és a mai körülményekhez képest kellőleg megokolta volna, rövid úton megteszi a legfontosabb, az elvi döntést, kijelenti — *tel est notre bon plaisir* — hogy meg akarja szüntetni a tisztviselők választását s az úgynevezett, állami közigazgatás álláspontját foglalja el.

Csak hiányosan ismerjük azt is, a mit a kormány a megszüntetendő mostani rendszer helyébe tenni szándékozik*. Hallottuk egyes kormányemberek nyilatkozatait, melyek szerint egyáltalában nincs szándékban az önkormányzat kiküszöbölése sőt a történelmi fejlemények figyelmen kívül hagyása sem. De abból a mi erre vonatkozólag mondatott, még azt sem vagyunk képesek megítélni, vajjon csakugyan illusiókat táplálnak-e. az illetők az iránt hogy nekik fog sikerülni a körnégyszögesítésének módját feltalálni, vagy az egész

* E munka nyomulása épen akkor kezdődött, midőn a képviselőházban a közigazgatási vita (1889-iki december 4., 5., 6-kán) volt folyamatban. E vitában nem merültek föl oly momentumok, melyek e sorokban érintve ne volnának. A közigazgatás kérdésében korábban előfordult parlamenti és irodalmi nyilatkozatok pedig, melyek e munkában illusztráció gyanánt említve vannak, érdekesség tekintetében ama vita állal, úgy hiszem, mitsem vesztek.

nem egyéb mint egyszerűen port hinteni a közönség szeme közé.

Hozzá kell tehát szól amink a tárgyhoz a nélkül, hogy a létező viszonyok kellő feltárása, az elvi álláspont megokolása, a részletes tervnek előterjesztése állana előttünk. A milyen az adjonisten, csakis olyan lehet a fogadjisten, alapos és kimerítő válaszról ily kezdeményezésre szó sem lehet. Nem lehet elkerülni személyes momentumoknak a vitába vegyítését sem, miután ezek a tárgy szönyegre kerülésénél oly nagy szerepet játszanak. És, ha nem akarjuk hallgatagon bevárni a ránk mért csapást, a felszólalással — kinek miként isten megtenni engedte — sietni kell. Ki tudja, nem következnek-e további meglepetések. A kormányelnök még nem rég azt monda, hogy csak vérző szívvel tudna a régi megerendszer megszüntetéséhez járulni, de úgy látszik, van valami a mitől még inkább véreznék a kormányelnök szive s ez annak meggondolása, hogy ez a szegény ország kénytelen volna az ő ápoló kezei nélkül tengetni életét; hogy ezt a szerencsétlenséget elháríthassa, kénytelen volt a cabinetet reconstruálni, de ehhez csak bizonyos föltételek mellett voltak kaphatók a kellő elemek, mert a kinézett egyik oszlopember nem akar egyszerű kisegítő sprechminister lenni, nem éri be alfélé «hasznos tevékenységgel», ő nagy dolgokat akar művelni, Nagy Sándor akar lenni, ki ketté vágja a gordiusi csomót Mi volt mit lenni; a kormányelnök kijelentette, hogy a kérdés meg van érve, eljött az öldöklő angyal s oly pusztítást vitt végbe három hónap alatt hogy a, megyei önkormányzatra «nincs ember», nem lehel kapni még gya-

kornokokat sem. Ki tudja nem lepi-e meg a kormány ifjú óriásait egy újabb türelmetlenségi roham s nem fognak-e egyszerre csak benyújtani egy törvényjavaslatot a maga chablonszerű indokolásával, mely magába foglalja a kérdésnek elvi eldöntését, a mely azután annak rendje szerint kinyomatik, szétosztatik, bizottsághoz utasíttatik s a többség által megszavaztatik.

Megkoczkáztatorri én is elmondani a fontos tárgyra vonatkozó nézeteimet.

Vizsgáljuk meg először, elfogadhatók-e azok az okok melyeknél fogva meg kell tenni a császárszűrészt; szükséges-e a régi magyar önkormányzati rendszer megszüntetése, nevezetesen a tisztválasztás eltörlése azon czélből, hogy jó közigazgatást szervezhessünk. Vizsgáljuk meg különösen, igaz-e, hogy a nemzetiségi kérdés szempontjából fontos eredményeket lehet várni az állami közigazgatás behozatalától.

Lássuk azután azon pozitív okokat, melyeknél fogva fenn kellene tartani az ősi önkormányzati rendszert s micsoda irányban kellene változtatni az e pillanatban tényleg létező állapotot.

II.

Közigazgatásunk rász — hangzik országszerte. Jó közigazgatásra első sorban van az államnak szüksége, a mostani állapot tűrhetetlen, gyökeres reformra van szükség. Az ökröt szarvánál kell megfogni, a haj fészkének abban kell rejtenie, a mi a fennálló rendszernek alapját képezi, el kell törülni a tisztviselők választását.

Igaz-e, hogy oly nagyon rász ez a közigazgatás? Igaz-e, hogy ennek továbbra fenntartása tűrhetetlen, hogy rajta első sorban és mindenáron kell gyökeres reformot végrehajtani? Nem volna csuda, ha olyan volna. Miként működjék jól egy oly intézmény, melyben két egymással homlokegyenest ellenkező elv. az önkormányzati formák és a bureaucraticus tartalom van folytonos súrlódásban és küzdelemben? A ki csak úgy futólag is rágondol a törvényhatóságok ezen amphibialis állapotára, lehetetlen elhinnie, hogy ily apparátussal jó közigazgatást folytatni lehessen. De tudvalevő dolog az is, hogy a közigazgatás nálunk ez idő szerint az államnak mostoha gyermeke. Attól az időtől fogva, mióta a centralisáló irány felülkerekedett, nemcsak az önkormányzattól hanem általában a közigazgatástól folytonosan elvonták mind-

azt, a mit csak más ressortoknak átadni lehetett; azt az ellenszenvet, azt a féltékenységet, melyet az önkormányzat iránt általában éreztek, maga a közigazgatás keserülte meg.

És mindamellett is, bár egyáltalában nem akarom tagadni ennek a közigazgatásnak fogyatkozásait. mégis azt merem állítani, hogy az távolról sem oly rász, a milyennek kikiáltva van; és ha arról van szó, mi a tűrhetetlen, miben sürgős a gyökeres változtatás, hát azt más fontos tárgyaknál és nem a közigazgatás terén kell keresni. Vájjon nem volna nekünk sürgősebb tenni valónk, mint az ország egész közigazgatási szervezetének felforgatása? Van igenis, kevésbé hangzatos jelszavak csatlakoznak hozzá, kevésbé lehet vele gyorsan szerezni kiváló minster hírnevét, de jót tenni az országgal sokkal inkább lehet. Kérdezzük meg a népet, és e nevezet alatt nemcsak a szegény népet hanem édes mindnyájunkat értem — valamennyiünkre illik már egyébiránt a misera plebs contribuens elnevezés — vájjon a közigazgatás állítólagos roszszaságából ered-e sanyarúságának legfőbb forrása?

Határozottan nem. Ki volna az a ki azt mondhatná bogy a mi közigazgatásunk oly jó, hogy minden kívánalomnak megfelel? Majd lesz alkalmunk látni e sorok folyamán, miért olyan a milyen, miért nem jobb, de annyi bizonyos, hogy e léién való állapotunk csupa boldogság alioz képest, melyet a pénzügyi kezelés és az igazságszolgáltatás terén kell elszenvednünk. Ezzel van a népnek, és nemcsak a szorosabb értelemben veit népnek de az ország közönsége nagyja és aprájának baja, ezer baja, ezt ügyekezzenek sanálni első sorban, ha igazán jót akarnak tenni az országgal.

Ázsiai állapotokról szeretnek beszélni s ez mindig a közigazgatás rovására megy. mert hát azok kik se dolgokat se embereket e téren nem ismernek, úgy tudják hogy a mostani megye a réginek folytatása s a régi megyében ázsiai állapotok uralkodtak. Nem az az ázsiai állapot mely a mostani megyében, hanem az a valódi mely a pénzügyi kezelésnél uralkodik. Meri itt valósul meg az a mi az ázsiai kormányremi szer lényegét képezi, az önkény, a zsarnokoskodás. Azt mondják, itt a bajon segíteni nem lehet, mert üzetni minden körülmények közt keserves dolog s ezt az emberekkel megkedveltetni nem lehet. S én megengedem azt is hogy oly túlcsigázott terheket, milyeneket mi viselünk, tisztességesen behajtani nehéz feladat; de nálunk ezt annyira hiszik a kormányzat körében, hogy ezen tisztességre nem is törekednek, hanem egyszerűen a literi bonus odor elvét követik; azt tartják hogy a ezél szentesíti az eszközöket s a cél egyszerűen az. hogy az adózók zsebéből minél több pénz préseltessék ki. A mi pénzügyi kormányzatunk át meg át van hatva most is azon felfogás által, melynek vezérlete alatt az absolut rendszer által behozatott, ellenségnek, rebellisnek tekint minden adókötelest s a kit megnyomoríthat, arra azt mondja: úgy kell neki. A Verwirkt és az akasztóiak korszakából eredő tradíciók még most is kormányzati maximum s irányelvek képében élnek a mi pénzügyi kezelésünk körében, ezektől kellene már egyszer alaposan megtisztítani. Elég az nekünk, hogy oly óriási terheket viselünk, elég az hogy oly adóneveteket vállalt el az ország, melyek a leggondosabb és igazságosabb eljárás mellett is anyagilag ter-

hesek, boszantók és valóban kikeresíölök, de *attól* már mégis csak meg kellene kímélni a honpolgárokat, hogy valóságos védelmi harczot kellessen folytatniok az állam közegeivel, hogy kétszeresen háromszorosan követeljék ugyanazon illetékbeli fizetést, mely ellen még fogas ügyvédek s dolguk után járni se nem rest se nem ügyetlen emberek is alig képesek magukat megvédeni, de tömegesem fosztják ki az ügyefogyottakat; ki kellene küszöbölni az a gyalázatos rendszabályt, hogy a pénzügyi közegek jutalmat kapjanak azért, hogy akár helyesen akár helytelenül több pénzt tudtak kipréselni, hogy a feladók a büntetéspénzekben részesíttessenek. Ki kellene küszöbölni azon elvet, hogy az állam osztozó fél a hagyatékoknál és pedig olyan, kinek meg kell kapni a magáét, mindenki előtt és minden áron, hogy egy kincstári követelés feljegyeztessék az adósnak valamennyi bárhol található birtokára, bár egyik is bőven elég volna fedezetül s a kifizetés után is magának kell utána járni és sokszor nagynehezen kieszközölni a követelés törlését.

Ki győzné előszámlálni az efféle dolgokat, az ily rendszer mellett elkövetett emberkínzást? Ki hitte volna valaha, mikor még az extra Hungáriám non est vitával dicsekedtünk, vagy a bachkorszakban, midőn az effélékéért gyűlt haragra a magyar ember arcza, hogy ily elbánást önként vállalni képes legyen. S most már nemcsak ezt tűri de tűri azt is, hogy magát kizsebeltetni hazafiúi kötelességnek hirdeltetik, csalónak, tolvajnak hirdetik azt ki egy rendszeresített zsarolás ellen védekezik. Az organizálás és reorganizálás folyik most is, változtatják a burocracia szer-

kezetét, teszik ide-oda a hivatalokat, de arra nem is gondol senki, hogy azokat az irányelveket, melyek mellett igazságos és tisztességes eljárás lehetetlen, kiküszöböljék.

A vármegye volt hajdan minden, az állam-eszme, a közélet, a közhatóság Fogalma e szóval kifejezve élt az ország népének gondolatában, ma már a megye csak «kis pont», nagyobb tényező az adóhivatal és finantz egymágára is, fontosabb szerepet játszik a magyar honpolgár életében. Hasonlóképen az igazságszolgáltatás. Ebben a két ressortban keressék Föl a teendőket, ha a nemzet jóltevői akarnak lenni de csak teljesíteni is azt a kötelességet, melylyel a minisleri állás természeténél fogva jár. S Szilágyi Dezső bátran eltekint-het a, hogy úgy mondjam, parádés kérdésektől, maradhat saját tározója körében és örök hálára fogja a nemzetet kötelezni, ha oly téren, melybe nem világít a hírlapirodalom, de a melyen élnek, vesződnék s szenvednek a visszás állapotok miatt a nép milliói, lesz képes létrehozni egészséges állapotot. Igazságszolgáltatásunknál a körjeleket látja mindenki s az új ministemek is az volt első lépése,. hogy ily kúrjeit, enyésztesen el, midőn pót-hitelt kért személyzet szaporítására. Ezek a kúrjelek valóban hangosan kiabálnak, tarthatatlan, képtelen állapotot jeleznek. Egy felebbviteli bíróság, a királyi tábla, mely kétszáznegyven mond kétszáz-negyven bíróból áll, egy legfőbb törvényszék, a curia, melynek hetven tagja van! És az a királyi tábla számtalan tanácsban ül és egy ülésben el-döntenek ötven-hatvan ügyet; és mégis roppant nagy a hátralék, folytonosan kell szorítani a fe-gyelmi eljárás csavarját és kérni új meg új sze-

mélyzet szaporításra költségemelést és póthitelt. Hasonlóképen megy a dolog az új pénzügyi közigazgatási bíróságnál s most még szó van a bíróságok egy új cathegoriájának a közigazgatási bíróságoknak felállításáról. Hát nem impossibilis dolgok e ezek és mégis csak az állami közigazgatás volna a mindenek előtt sürgős leendő? Hogy itt van valami rothadt Dániában» — mint Shakespeare! gyarlóan fordították — az kétségtelen s itt. gyökeresen s alaposan kell segíteni és pedig nem csak a formákon, hanem a materiális törvényeken és eljáráson; és segíteni kell, akármit mond hozzá a tudomány és annak mai színvonala és valamennyi jogtudományi közlöny és jogászgyűlés, akármit mondanak hozzá maguk az]S4S-iki nagy elvek is, melyeket úgy értelmeznek hogy minden honpolgárnak egyenlő jogának kell lenni magát jogorvoslatokkal tönkre tenni; mert ha így folytatjuk, akkor a mi magas színvonalon álló modern jogéletünknel jobb lesz annak a törökországi kádinak és mollahnak az igazságszolgáltatása, azon egyszerű oknál fogva mert legalább — lehetséges. Ha ez sokáig így megy, és mint adózók nem bírjuk a folyvást szaporítandó s jobb fizetéssel ellátandó bírák, fényes igazságügyi paloták és európai komforttal berendezett börtönök kiadásait, mint magánfelek nem győzzük a sok bélyeg és ügyvédi expensnoták költségeit: hát még megeshetik hogy a szegény tudatlan nép a modern jogállami boldogságból vissza kíváncsozik az ázsiai állapotokba.

Ezeken a bajokon kellene minél előbb segíteni, ezek a túrhetetlen állapotok és körmünkre égő sürgős teendők. Ha valaki, én bizonyosan nem

kívánom, hogy a ministerek egyoldalú szaktminis-
terek legyenek, a kormány tagjainak összesen és
egyenként legfőbb feladatuk az országos politikát
a maga összességében s az összes ressortokat ösz-
hangzatosan vezetni: de a reconstruált cabinet
izmosai most bátran beérhetnék azzal, hogy saját
tárcaik körében hozzanak létre gyökeres refor-
mokat, a helyett hogy a belügyi táreza körében
keressenek babérokát. Beható és gyökeres refor-
mokat igenis az anyagi törvényekben és az eljá-
rásban és nem afféle organisatió és reorganisation
mely kiválóan jellemzi a bureaucrátiát, mely az
eljárás némely módozatainak s különböző hiva-
taloknak teddide teddoda változtatásából, áll. Így
tett a bachkorszakban s a provisorium alatt; szen-
vedélye ez minden kormánynak mely absolut ha-
talommal vagy fjedig egy absolute megbízható
szavazó géppel rendelkezik, mely érzi azt hogy
neki minden szabad. Mert hál kényelmes dolog
a szervezetnek róni fel bűnül a folyó ügyek gyarló
kezelését. Pedig ezer példa mutatja hogy arra ter-
mett emberek s lelkes népek tudtak jól kórmá-
nyozni, tudtak nagy dolgokat művelni tökéletlen
szervezet, gyarló törvények és formák mellett is,
míg másokon nem segített a legtökéletesebb cliab-
lonok, mintaalkotmányok és mintaintézmények
írott malasztja.

Mindazok kik Európaszerte a világbéke fen-
tartását óhajtják, nagyon örvendeznének ha tudnák
hogy nálunk mi történik. A czár berlini látogatá-
sánál sokkal fontosabb békejelnek tekinthetnék
azt, hogy a béke fentartásában legközelebből ér-
dekelt monarchiának egyik felében épen a mos-
tani időt alkalmasnak tartják arra, hogy az or-

szágnak egész beszervezete felforgatassék. Nagy bátorság kell hozzá valóban vagy nagyon biztos békegarantiáknak kell lenniük tudatában, hogy épen most fogjanak oly művelethez melyet csak ideiglenes desorganisatió lehet keresztül vinni s melynek hullámgyűrűi semmi esetre sem fognak gyorsan elsimulni. És minden körülmények közt egy igazán erélyes nemzeti védelem szervezésére nem az volna a czélszerűbb mód, hogy a központi kormány kezében tartsa azt a pusztán inechanicus eszközt, melyet a legutolsó hivatalnoknak is teljes megbízhatóságában bírni vél, hanem az hogy olyanoknak legyen kezükben a végrehajtó halalom, kikel a nép különben is a maga bizalmas embereinek s természetes vezetőinek tekint.

Nincs rá semmi szükség hogy az országot ily felforgatás veszélyének kitegyük. A közigazgatás terén a lenálló szervezetnek semmiféle gyökeres reformjára nincs szükség. Van szükség igenis bizonyos materiális intézkedésekre — majd rá fogok mutatni ti sorok folyamában — de nincs szükség afféle organisatió és reorganisatióra, milyennel a törvényhatósági, rendszer két évtized óta desorganisáltatott. Adjuk meg a kereteiben még fenálló rendszernek a maga szükséges életföltételeit, távolítsuk el mindazt az idegenszerű salakot a mely rátapadt s mely egész életműködését megbénítja, üzzük ki belőle a bureaucraticus szellemet: és ez az intézmény teljesen meg fog felelni a jó közigazgatás követelményeinek.

Do lássuk már, miért van a megyerendszerre panasz, miért oly rossz, tűrhetetlen, a mostani közigazgatás.

Előbb azonban egy megjegyzést kell tennem s egy nagyon fontos körülményre föl hívnom a nyájas olvasó figyelmét, melyet e tárgynál soha egy pillanatra sem kellene szem elől téveszteni. A kik azt állítják hogy a most létező közigazgatás rősz. azt hiszik hogy ennek kimutatásával be van bizonyítva a régi magyar önkormányzatnak és kiváltképen a tisztválasztás rendszerének tarthatlan volta. Alig merült föl valaha közügyi vitáink tereén ennél nagyobb fallacia. *Ha kimutatják azt, hogy ez a közigazgatás valóban oly rősz, ezzel nem az ősi önkormányzatnak hanem azon rendszernek roszaságát bizonyítják be, melyet véglegesen behozni akarnak.* Minél inkább bebizonyítják a mostani közigazgatás rősz voltát, annál nagyobb evident iába hozzák annak gyarlóságát, mit állami közigazgatásnak neveznek. És miért? Azért mert annak a régi önkormányzati rendszernek már csak keretei állanak lenn, de azoknak tartama, az egész ügykezelés át meg át, bureaucratic,us. Lépjen be bárki a megyeházába vagy egy szolgai)írói hivatalba s álljon szóba az ott talált emberekkel, azt lőgja találni, hogy a hang a Jákobé de a kezek Ézsau kezei. Ezeknek az embereknek lehet köszönni azt hogy a bureaucratic rendszer még nem bírta egész teljességében kifejtteni a maga gyarlóságát s ezért nem oly rősz ez a közigazgatás, a milyennek állítják; de hát a törvényeket s a számtalan kormányrendeletet, melylyel az eljárás formái teljesen a bureaucratia értelmében lettek átalakítva, megváltoztatni természetesen nem képesek. Abban, a mi már megvan, csakis annak láthatjuk előre vetett árnyékát, a mi majd be log következni, ízeli-től bírjuk azt mit majd jövőre teljes mértékben

fogunk élvezhetni. Ne felejsük el ezt — mondom — egy pillanatra sem.

A mi a megyerendszer ellen emelt panaszokat illeti, egyel, a komolyabb emberektől legalább, nem igen hallunk többé, pedig egykor ez játszotta a legnagyobb szerepet, nem halljuk t. i. hogy ez a rendszer a parlamenti kormányformával össze nem fér. Ez haladás, kétségtelenül. Az alkotmányos kormánynak a mostani korszakban a törvényhatóságokkal nem volt semmi baja; nem volt egyetlen eset hogy egy minster a képviselőház által kérdőre vonatva arra hivatkozott volna, hogy ő megtette kötelességét de intézkedését meghiúsította a törvényhatóság engedetlensége. Nem volt rá egyetlen eset hogy a főispán az 1870. és 1886-iki törvények értelmében utasítatott volna a kormány állal a királyi biztosi süveg föltevésére. Sőt inkább azt lehelne mondani hogy a megyék túlságig voltak a kormánynak készköteles eszközei, a minek oka politikai tekintetekben keresendő; a megyék közönségének túlnyomó része kormánypárti lévén a párthűség követelményének tekintette árkon-berken keresztül menni azok után, kikben nemcsak a kormány férfiai hanem pártjának is látta vezéreit.

Hogy mennyire nincs ok a politikával való foglalkozásnak íúlságba csapásától tartani, legjobban bizonyítja az, hogy sem az 1870-iki sem az 1886-iki törvény nem korlátozta a megyéknek ebbeli hatáskörét, sőt, mint halljuk, ezt megakarnák hagyni jövőre is. Bátran tehetik. Nem fog senki a megyeház termébe menni hogy ott a m. k. urak mulattatására szónoklati gyakorlatokat tartson. Ha még lesz a vidéken politizálás, majd

inkább népgyűléseken vagy választói értekezleteken fog történni, hol otthonosabban, entre nous, érezhetik magukat a szabadon szállani akaró emberek, ha ugyan majd megengedi a magyar királyi szolgabíró.

Két dolgot hoznak föl különösen a mostani közigazgatás ellen; egyik a sikkasztások, másika tisztviselők korteskedése a képviselő választások alkalmával.

A mi a sikkasztásokat illeti, tagadliallan hogy a pénzkezelés körül sok rendellenség, visszaélés, bűnösség tapasztalható. De hál erre nézve mindenekelőtt legyen szabad egy triviális közmondással tenni megjegyzést általánosságban s ez így szól: a hol korpa van, kutya is van. A hol annyi mindenféle pénz jó forgalomba, hisz a közigazgatásnak egy igen jelentékeny része pénzek kezeléséből áll, ott mindenütt a világon volt és mindig lesz enyves kéz. mindig volt és lesz visszaélés és azért jó ennek hirtelen oly gyakran a közigazgatás köréből, mivel ott van a visszaélésre a legtöbb alkalom; de nézzünk körül más téren is, hol pénzkezelés folyik, fájdalom constátálni kell hogy a corruptió nagy mértékben elharapódzott. De hát a mostani rendszernek tulajdonítható e és nevezetesen a tisztviselők választásának az a sok eset, mely a megyékben előfordul? A mostani rendszernek nagy mértékben igenis de nem a választásnak. Mert hát a mostani rendszer nem abból áll hogy a tisztviselők választatnak, hanem áll abból hogy miként folyik ma az ügykezelés, ez a dolognak materiális oldala s ez a lényeges, a másik csak formai oldalát képezi. Kik azok a kik lopnak és sikkasztanak, vájjon maguk a választ-

tott megyei tisztviselők? Ezt nem fogja állíthatni senki sem, elfogja ismerni mindenki, hogy a viszszaélések a községek körében fordulnak elő nagyobb részben. De azt fogják mondani hogy ennek oka abban rejlik, mert a választott tisztviselők nem tartanak rendet, miután a régi tradíciók szerint; more patrio viszik az ügyeket, de főleg mert nem akarnak véteni jegyzőknek, bírának, nehogy ezeket, maguk ellen felbőszítsék és elveszítsék a következő választás alkalmára szavazataikat.

No hát az az ok, hogy a megyei tisztviselők nem gyakorolnak elég felügyeletet a községek fölött, tökéletesen áll és ez képezi a mostani rendszernek egyik leglényegesebb hibáját, de e tekintetben nem tesz különbséget az hogy választott-e vagy kinevezett a tisztviselő. A hiba abban rejlik, hogy *húsz négyszög-mérföldön van egy szolgabíró vagyis egy szolgabírói hivatal s a szolgabíró vagy segéde feléjük se megy a községeknek és nem is mehet*, mert annyira el van foglalva székhelyén bureaucraticus munkával és statisticával, hogy a községeket bejárni nincs ideje, úgy hogy a községek teljesen a jegyzőknek vannak kiszolgáltatva. A mellett az óriási centrálisait és bureaucraticus apparatus mellett, mely az országnak oly óriási pénzébe kerül, tényleg úgy áll a dolog, hogy a szőkébb értelemben vett közigazgatás tekintetében az ország nem administráltatik, hanem csak adminisztrálódik.

Íme, itt van a mostani közigazgatás rosszaságának igazi kútfeje. Erről azonban nem bir tudomással se P. Lloyd, se P. Napló, se P. vagy B. Hírlap, vagy Journal, pedig itt van a bajoknak

és a pénzbajoknak is egyik főforrása. A körjegyzőségekben és községekben van elég hanyagság, van tudatlanság, eltekintve a mindenütt burjánzó gyarlóságtól és gonoszságtól; ha nincs a ki szorgos felügyelet által megelőzve előbb a kezelési hiányosságot, majd a rendetlenségei, éltből azután önként kinő a sikkasztás is. Mi különbségei lesz most már az, vájjon választva vagy kinevezve van-e az a tisztviselő a ki feléje se megy, mert nem mehet, a községeknek?

Nem mer véteni a választott tisztviselő jegyzőnek, bírónak, meri sok ezek közü a bízott mányi tag vagy befolyással bír a községekben levő bizottmányi tagra, ha maga nem az is. A kik ezt elhiszik, azt se tudják mi módon lóri énnék a megyei választások, nem tudják hogy N. járás szolgabírójál, nem X. járás választja hanem az egész megye közönsége; de nem értik vagy nem akarják érteni az egész választási rendszernek pszichológiáját. A. szolgálaim magára haragíthatja 13. község jegyzőjét, bíróját s ezek nem fognak rászavazni a következő liszt újítás alkalmával, de atillái biztosabban rá fog szavazni C. község, mert azt mindenki szereli ha a tisztviselő szigorú mások irányában; s az a régi alkotmányos felfogás meg van még, mert a dolog természetében fekszik, hogy a szigorú tisztviselőt tartja a nép jó tisztviselőnek s a «kemény ember vagy «lágý ember» hírneve szerint mérlegeli a qualificatiót.

Lehel is már itt-ott hallani azon különös javaslatul, hogy a községi jegyzőkel ki kellene a megyei bizottmányokból rekeszteni. Kirekesztöm egyike a legértelmesebb és szakértőbb elemeknek! Ily indítvány fölmerülésénél alig képzelhető erő-

sebb bírálata annak a törvényhozási eljárásnak, mely a közigazgatás tárgyában két évtized óta követteteti, ily gondolatra csakis a helytelenségek és visszasságok egész sorozatán át juthatott el a honpolgárok eszejárása. 1869 óta folyvást rombolták a megyei intézményt és rendeltek oly dolgokat, melyek a meghagyott választási rendszerrel elvi ellentétben állanak. Előbb elvették a megye hatáskörének hasonlóiét, az egész törvénykezést, akkor megszűnt lenni *jurisdictio*; azután is folyt, a fosztogatás, egyenként fejtették le róla. mint az articsókáról leveleit, a közbiztonság és a közutak körüli intézkedési jogainak nagy részét, szervezeteiben a választási elvvel sehogy össze nem hangzó azon változtatást tették, hogy a tiszttviselők hat évre választassanak, a bizottmányi tagok számát pedig 120-600-ra szorították. Íme ez utóbbi intézkedésnek következése, most már aggályosnak mutatkozik a községi jegyzők befolyása. Hát igen, a választók csekély száma melleit, válhatik azzá talán, de semmi esetre sem válhatnék, ha a kellő s a mostaninál minden esetre sokkal nagyobb számban elmerülne. Nem a választás elve hanem ezen elvnek meghamisítása okoz itt bajt. ha ugyan van az említeti, panasznak némi alapja.

A másik legfőbb vád a mostani megye ellen az a pressió, melyet a tiszttviselők, nevezetesen a szolgál bírák, a képviselőválasztások alkalmával a szavazókra gyakorolnak. Történik igen is. tagadhatatlan.

Mindenek előtt ez a vád kirántja ama másik vád alól az alapot, hogy l. i. a tiszttviselők nem járnak el tisztükben erélyesen, mert nem mernek véteni a választóknak. Vagy az egyik nem áll

vagy a másik, mind a kettő igaz nem lehet. A tisztviselők igen is képesek befolyást sőt nyomást is gyakorolni a képviselőválasztások alkalmával, meg is teszik, s ez a legkétségtelenebb bizonyítéka annak, hogy állítólagos függéseik a választóktól csak képzeletben léteznek.

A választás vagy kinevezés kérdésének egyik legfontosabb momentumáról van itt szó, azért szükséges hogy ezt a dolgot jól szemügyre vegyük.

Legyen választott vagy kinevezett a közigazgatási tisztviselő, minden más hivatalos személyek közt kétségen kívül neki van legbővebb alkalmazás az országgyűlési választásokra befolyást s a választókra nyomást is gyakorolni. Ezt a bajt gyökeresen orvosolni nem lehet. Meg lehet nekik tiltani a ezéges korteskedést, de ez a dolgon keveset változtat; a hivatalos teendőket folytatni, a közönséggel érintkezni kell a tisztviselőnek a választási mozgalmak alatt is, a korteskedésre való ajkaimat tőlük elvenni nem lehet; nem lehet megtiltani nekik azt sem hogy mint választó-polgárok szint valljanak, és elég ha tudja az ügyes-bajos választó, melyik párton van s mit akar a tisztviselő, hogy rá pressió gyakoroltassék. Ez általában a választási elvnek és gyakorlatnak gyöngye oldalaihoz tartozik; van több is. A választási cselekmény mindig egy darab turbulenta respublica; hogy a választásoknál mindig az igazság és méltányosság jusson érvényre, hogy minden egyes esetben teljesüljön a választás célja, a választó közönségnek igazi képviseltetésé, attól tudvalevőleg nagyon távol állunk. De azért kinek jutna eszébe azt mondani hogy nem kell választás, nem kell képviseleti rendszer, nem kell alkotmányos kormányforma?

A közszabadság szempontjából óriási kiilörítés van a közt vajjon a hatalom részére érvényesítik-e befolyásukat a tisztviselők a képviselőválasztások alkalmával vagy azon politikai pártok részére, melyekhez esetleg maguk is tartoznak. És épen itt mutatja ki magát legvilágosabban, mennyire fölötte áll a listválasztás rendszere a kinevezésének. A tiszt választás a képviseleti rendszernek, magának az alkotmányosságnak egyik legfőbb támasza sőt mondhatni oly feltétele, mely nélkül az igazi alkotmányosság egyenesen problematieuussá válik. E nélkül nagyon gyakran előfordulhat azon eset, hogy a parlamenti kormányzat alapfeltétele, a többség uralma, nem egyéb mint egy fictio, egy hazugság, mert a tényleges hatalomnak, a kormánynak, a feltét len rendelkezésére álló hivatalnoksereg által gyakorolt, pressió útján hosszú időn át sikerülhet magát fenntartani még akkor is, midőn már nem bírja a nép bizodalját, a valódi és nem mesterséges többséget az ország választóinak körében. És épen ezért volt mindig egyike a legnagyobb fallaciáknak azt állítani, hogy a municipalis rendszer a parlamenti kormányval össze nem fér, épen ellenkezőleg a municipalis rendszer és nevezetesen a tisztválasztás képezi a parlamenti kormányrendszernek egyik legfőbb támaszát, sőt oly kiegészítő részét, mely nélkül működése s teljes mértékben való érvényesülése folytonosan nagy nehézségekkel küzdeni van kényserítve.

A választott tisztviselők is gyakorolhatnak pressiót a választókra, tehát ez úton is meghamisítatik a képviseleti rendszer — mondják talán. De micsoda az ily mérvű meghamisítás ahhoz

képest, melyet a kormány által a hivatalnok-sereg útján gyakorolt nyomás létrehoz! Az a másik kiegyenlíti magát következményeiben, meri az országos pártok számaránya szerint érvényesül. Ha egy választókerületben egyik párt érdekében történik a meghamisítás, egy más kerületben a másik párt érdekében történhetik meg ugyanaz, meri a tisztviselők is az országos pártokhoz tartoznak s azok érdekében gyakorolják befolyásukat.

De a választott tisztviselők által gyakorolt pressió csakis ritka esetekben bírhat azon hatással hogy a képviselőválasztásokat általában meghamisítsa. És miért? Azért meri a választott tisztviselő általában ritkán jő azon helyzetbe, hogy pressiót gyakorolhasson. Nincs kire gyakorolnia és nincs miért. A választott tisztviselő a legtöbb esetben egy politikai párton van azokkal, kik halósága köréhez tartoznak, meri hiszen ők választották őt magát is tisztviselőnek. Saját elváltásai irányában nincs szüksége a pressió gyakorlására. A tisztviselő együtt fog elvtársaival működni oly célból, hogy abban a kerületben az eddigi többség megmaradjon, meg fogja nehezíteni hogy egy más páll ott zöld ágra jusson, de ez nem lesz annyi mint azon kerületben a képviselőnek erőszakos úton való meghamisítása: egészen más az, midőn egy kerület nagy pénzerővel s a tisztviselők passiójával megtámadtatik.

A választott tisztviselőt magát nem készítetik oly indokok hivatalos hatalmával való visszaélésre, mint a kinevezett hivatalnokot. A választott tisztviselő független állásban van, nincs a ki ráparancsoljon hogy a választókra bizonyos irányban nyomást gyakoroljon; a kinevezett hivatalnok (el-

súbb parancs kövei közti ében dolgozik, kenyérét, előmenetelét koczkáztatja, ha nem engedelmeskedik vagy kellő buzgóságot nem fejt ki. A választottat könnyebb kérdőre vonni, ha valódi visszaéléseket követ el; ott van a közgyűlés, a nyilvánosság fóruma; ez, midőn valóság a megyei ön kormányzat, hatóságosabb eszköz minden fegyelmi eljárásnál, de ki fogja kérdőre vonni a kinevezett hivatalnokot és ki fogja megbüntetni? Az a főispán, az a minister, a ki neki megparancsolta, a ki előtt érdemeket szerzett? A kinevezett sereg ilyenkor épen legmagasabb politikai functióit végzi, mert hiszen a hatalom körén kívül álló államtudósok beszélhetnek igen szép dolgokat a közigazgatás «állami nagy ózdiájairól» de azok kik a hivatalnokokkal rendelkeznek, a «nagy czélok» alatt legelső sorban a hatalom polczán maradást értik, igv értik azt a maximál is hogy salus rei publicae suprema lex.

Így vagyunk jóformán már most is, mert az önkormányzat formái mellett tényleg a bureaucratia uralkodik s különös gondja volt rá hogy a főispáni teljhatalom és a fegyelmi eljárás által annak ezl az oldalát fejtse ki első sorban minél teljesebben. A mérsékelt ellenzék panaszkodik e miatt lehangosabban. Ő az állami közigazgatásnak előharczosa. az ő programjának képezte ez hosszú vajúdas után egyedüli positiv pontját mindaddig, míg a legújabb fordulat által a kormány politikájában ettől is elesett. Micsoda joggal panaszkodik a mérsékelt ellenzék, midőn a maga teljességében akarja behozni ugyanazt a rendszert, melyet most, midőn még nem is fejtheti ki teljes mértékben hatását, annyira rosznak talál? Most még mérsékelve van az által, hogy van néhány,

bár kevés megye, melyben a tisztikar is többnyire ellenzéki emberekből áll. kiket a főispán nem képes teljesen megakadályozni hogy az ellenzék javára értékesítsék befolyásukat, jövőre az ily tisztviselőknek nem volna nyomuk sem. az egész, országban minden korlát nélkül dolgozhatnék a kormány a föltétlen rendelkezésére álló eszközökkel.

Hogy a mérsékelt ellenzék mint párt eként vágja a fát maga alatt, hát ez az elvhüségnek és önzetlenségnek oly példája gyanánt tűnik föl első tekintetre, mely bámulatra ragad ebben a prózai anyagias szellemű korszakban, mely egy más nemrég lefolyt korszak idealismusától oly messze esett. De a csudák ideje elmúlt s itt is meglehet találni a feltűnő dolognak természetes megfejtését. A mérsékelt ellenzékét párt szempontok nem akadályozhatják a kinevezési rendszer sürgetésében, mert régóta tisztán áll előttük, hogy választások útján soha többségre jutni nem fognak. Ha most mindjárt behoznák az állami közigazgatást, a mérsékelt ellenzék biztosan elvesztené még mostani választó kerületeinek egy részét is, de a tehetséges és tevékeny politikusok azon csoportja melyet most mérsékelt ellenzéki párt néven tisztelünk, annál magasabban hordhatná fejét, mert ő volt egy most már a kormány által is elfogadott nagyfontosságú rendszabály előharczosa, ő szolgáltatta a reconstruált kormánynak is azt a férfiu, ki magát a kormányelnököt, is, ezt a törni igen de hajlani nem képes kardot ismét meghajlította, ez a csoport már is vontató kötelére akasztotta e kérdésben azt a nagy lom szabadelvű pártot, annál inkább biztosítva van számára hogy

előbb-utóbb a legkedvezőbb föltételek mellett fog neki sikerülni magát a most még úgynevezett szabadelvű pártba beótni. készen találva a tűzből kikapart sült gesztenyét, a kormányhatalomnak a kinevezett hivatalnokseregben rendelkezésére álló eszközeit. Akkor majd a maguk valódi értékükre fognak leszáltani mindazok a szép elméletek a kinevezés mellett szervezendő igazi önkormányzatról, a politikai szabadságnak nyújtandó biztósítékukról (!) a kormányzat tisztaságáról szóval mindazon «nagy feladatok» megoldásáról, melyeknek szép beszédekben való előadását oly lelkesen fogadja a «zajos helyeslés bal és szélsőbalon».

III.

Azt mondják hogy a mostani közigazgatás vagyis a magyar önkormányzati rendszer nem szolgálja híven és erélyesen az államot culturalis törekvéseiben és nem szolgálja híven és erélyesen ama másik «cultural» törekvésben; a «magyar állam consolidateójában vagyis mondjuk ki magyarán, a magyarosításban. Az állam úgy a művelődés mint a magyarosítás előmozdításában csak úgy járhat el — mondják — sikeresen, ha oly közegekre támaszkodhatik. kik teljesen átvannak hatva intentiói állal, kiknek közreműködésére úgy értelmesség mint pontosság és erély tekintetében föltétlenül számíthat.. Ezért szükséges hogy mindenütt saját, közegeivel rendelkezzenek, ezért szükséges megszüntetni a lisztválasztás rendszerét.

Az államnak oullurmisy'lójára nézve két-féle felfogás létezik. Professorok felfogásával, azzal hogy miként definiálják s e definitiók szerint miféle missiókkal látják el az államot, foglalkozni nem akarok. Publicistikánk szerencsére ettől mindekkoráig meglehetősen menten maradt. Staatsrecht és Verwaltungsrecht elméleti művelésének. miben annyira kitűnnek német szomszédaink nálunk, legalább a legújabb időkig nem

volt nagy kelete. Ezeréves alkotmányos életünk alatt abban nőttünk fel hogy a közügyek embe-
 rének két dologra van szüksége; az egyik minél
 terjedelmesebb és mélyebb jogtudomány, a másik
 szabadságszerető férfias önérzet. A közigazgatást
 illetőleg különösen azt tartottuk hogy a kinek ad
 az isten hivatalt, ad hozzávaló észet is. és má-
 sik maximának azt tartottuk, s ezt már tör-
 vényben is kimondottuk, hogy a tisztviselők le-
 gyenek nobiles bene possessionati; vagyis az volt
 az uralkodó felfogás, hogy a közigazgatás nem
 tudomány hanem gyakorlati dolog, melyet meg-
 tanulhat a ki nem korlátolt elméjű s melynek jó
 vitelére a személyes megbízhatóság a főkellék. S
 az igazi alkotmányosság talán jobban is járna
 vele ha ezen parlagi észjárás mellett maradnánk
 meg továbbra is; szellemi gymnastiea gyanánt
 folytathatnák — ez semmi esetre se volna ártal-
 mas — leezkéikel a mi hires államférfin tanára-
 ink, de nem ártana viszont őket. is arra kötelezni
 hogy mielőtt miniszterekké lesznek s a közigaz-
 gatást akarják reformálni, legyenek egypár eszten-
 deig szolgabírák.

Eltekintve attól mit mindent tudnak az ál-
 lameszméből az állam cultural missiója gyanánt
 levonni a nagy tudósok, tényleg és gyakorlatban
 megvan nálunk is a központosítás és önkormány-
 zat régi liareza s eliez képest a felfogás különbö-
 zősége arra nézve hogy micsoda szerep illeti meg
 az államot, nevezetesen a közigazgatást, a közmű-
 velődés irányítása és fejlesztése körül.

Nagy Péter czár lefogatta s megborotváltatta
 a maga moszkovita bojárjait; fiát, kitől reform-
 művét féltette, megfojtatta. II. József császár, hogy

művelté tegye Magyarországot, meg akarta németesíteni. Soha állam nem karolta tol erélyesebben a művelődés körüli hivatását. Oroszországban, mint mondják, óriási volt a siker, de az orosz kultúrán az állam keze rajta hagyta a maga nyomát, Oroszország külsőleg eltanulta a nyugati cultural, de azért moszkovita maradt s ugyan azl a cultural, melyet eltanult, most is állandó és nagy veszélylyel fenyegeti: 11. József erőködése szerencsére füstbe ment. Nagy Péter sikere s II. József kudarcza egyaránt azt mutatja, hogy a civilizáció nem lehet zsarnokságnak, ha mindjárt fölvilágosodott absolutismus képében jelenik is meg, nem lehet még a korlátokat nem ismerő s nagy drámai érdeket keltő lángész szárnyalásának műve sem: szabadság, szerves és természetes fejlődés nélkül nincs igazi, nincs sikeres közművelődési haladás. A szabadság alkotja meg a kultúrának igazi légkörét, a szabadság megsemmisítése vagy túlságos korlátozása mellett, az állam, legyen az absolut uralkodó vagy bármi nemű korlátlan hatalommal felülkerekedett fényező, cull urai missiójának fokozott gyakorlatában hozhat létre fényeseknek látszó ephemer vívmányokat de nem állandó s áldásos eredményt.

De hál ezt nem akarják belátni azok, kikel türelmetlenség fog el annak szemléletére, hogy az emberiség, hogy egyes országok népe nem akar haladni eléggé gyorsan: türelmetlen a lángész, mely nem tudja magával ragadni a tunya tömegeket. de türelmetlen a tudományos nyegleség is. mely lángeszűségnek hiszi a maga bogarait s oly jogokat tulajdonít magának melyek a lángésztl sem illetik meg. Duodez nagypéterek és józsef-

császárok lépnek föl a legnagyobb elbizakodottsággal, hogy a népeket akarataik ellen boldogítsák, s miután maguk a szükséges hatalommal nem rendelkeznek, hirdetik az állami mindenhatóság tanát azon reményben, hogy elfogadtatván az állammal népboldogító nézeteiket és terveiket, azoknak kivitelére kényelmes és hathatós eszközre tesznek szert.

Szemben ezzel az a másik felfogás áll, mely nem akarja megengedni, hogy az állameszme annyira egyénit ve legyen hogy mellette és ellenében a honpolgár egyénisége megsemmisüljön; nem akarja megengedni hogy az állam általános gyám, gondnok, dajka legyen, a ki mellett a honpolgár kiskorúságra van kárhozthatva; e szerint az államnak feladata a közcsend és rend fentartása, az egyéni szabadság megvédelmezése, sérelmek esetében igazságszolgáltatás. Ebben áll az ő eredeti megbízatása, meri csakis közmegegyezésből eredő megbízatás alapján léphet föl és nem mint úr, isteni vagy bármilyen néven nevezendő abszolút jogon; cultural teremteti, a honpolgárok magán jóllétét előmozdítani maguknak a honpolgárok érdeke és föladata s az államnak e téren nincs más szerepe mint lehetőségessé tenni azt, hogy az egyéni biztonság és egyéni jogok közvetlen védelmeződének gondja alól fölmentett honpolgár tehetségeit és munkásságát az egyéni jóllét fejlesztésére fordíthassa, vagyis mint gyakran halljuk az általánosan elfogadott kifejezési: a haladás akadályainak elhárítása.

De hát meg lehet e vonni pontosan és szabatosan azt a határt, melynél az egyéni és társadalmi tevékenységnek végződnie s az állam tévé-

kenységének kezdődnie kell! Ez nem könnyű dolog s a compromissumoknak elv és czélszerűség közt mindenesetre van helye. Általános szabályként azt lehetne felállítani leghelyesebben hogy az egyéni és társadalmi tevékenység számára kell meghagyni mindent a mit csak lehet, minél többet, mert minél többet engedünk át az állami tevékenységnek, annál nagyobb a veszedelem, hogy az állami hatalom a polgárt egyéniségével és szabadságával együtt absorbeálja, absolutismussá fajul s az egyént és a társadalmat a tevékenységtől elszoktatja.

Hogy nem könnyű megvonni azt a demarcationalis vonalat, talán semmi sem világíthatja meg jobban, mint ha példaképen fölvetjük azt a kérdést, hogy mit. kell csinálni voltaképen a közoktatás ügyével. Állami feladat e vagy nem a közoktatás. S ez a probléma érdekesen mutatkozik különösen nálunk Magyarországon, a sok felekezet s a felekezetek jogi és történelmi viszonyainak páratlan sokfélesége mellett. Mi történik itt akkor, ha visszautasítva az állami mindenhatóság tanát kimondjuk hogy a közoktatás nem állami feladat, hanem ál kell engedni nagyban és egészben az egyéni és társadalmi tevékenységnek? Történik az, hogy a honpolgároknak a közoktatás terén fennforgó legfontosabb érdekei, hogy a közoktatás és az attól legnagyobb mérvben függő közművelődésnek lelke és éltető ereje, a szabadság, eső alól csurgó alá kerül, mert bármi aggályos az állam hatalma, van egy más tényező melynek hatalma még aggályosabb, mert e téren még nagyobb s e tényező nem más, mint a nagy catholicus egyház, mely az idők folyamában világ-

birodalmi jelentőségre emelkedett s ennek szellemétől van áthatva mai napig. Itt tehát a honpolgárok érdeke azt parancsolja hogy az állam hatalmát ki kell terjeszteni vagyis lenn kell tartani oly téren, mely voltaképen nem az ő régiójába tartozik; viszont, nemcsak hogy nem szükséges de épen czélelles dolog az állam halaimat, a prolestans önkormányzat rovására terjeszteni, miután a közművelődés éltető eleme, a szabadság szelleme, biztos menedéket, talál a Protestantismus körében, biztosabbat mint azon államében, melyen eddig is uralkodtak reactionárius elemek s mely most ezenfelül mindinkább a centralisatio áramlatába sodortatik.

Íme egy eset. De én, ki pedig bírok azon öntudattal hogy a szabadságnak igaz barátja vagyok, ki elvben perhorreskálom az állami mindenhatóságot s teszem ezt annál inkább azon oknál lógva, mert a magyar állam nem független s azért idegen érdekek szolgálatában áll, még sem kívánom egész ridegségében alkalmazni azt a tant. hogy az államnak nem feladata a culturát más mint negativ úton t. i. az akadályok elmozdításával gondolni. Kész vagyok elismerni hogy van e téren positiv úton is nem egy teendője; s kész vagyok erre azért, mert nem csak hogy nagyon el vagyunk maradva a közművelődésben általában de vannak hazánk népének oly aránylag is nagyon elmara-dott, rétegei, melyek közé szükséges volna a culturát fokozott mérvben és gyorsított tempóban bevezetni. De ezt a czélt nem az által gondolom elérhetni, a mi által a nálunk felülkerekedett centralizáló irány elérni erőlködik; ez már kényszer-eszközöket, mindenféle vexatorius és gyakorlati-

atlan eszközöket alkalmaz, holott az állam feladatának csak is buzdításból, saját számlájára való kezdeményezésből és mindenféle cultural intézeteknek a közönség szabad rendelkezésére bocsátásából kellene állania. Ha az államtól a cultur-missiőt megtagadni nem akarom, abból man az következtetem, hogy e missió teljesítésére mulhatlanul szüksége van az államnak oly «saját közegekre» melyekkel föltétlenül rendelkezik; szóval annak a czélnak elérhetése végett nem tartom szükségesnek az állami közigazgatás behozatalát, hanem igenis oly intézkedést hogy az öntevékenység ébreszt essék fel s ez által igenis fokozott mérvben de természetes és szerves fejlődés szerint emelkedjék a közművelődés.

A kormány nincs megelégedve a megyék szolgálataival culturalis intézkedéseinél és nincs megelégedve az állami közigazgatást sürgetőknek egész serege. Hát igen, a közművelődés fejlődése nálunk lassan megy, alig halad előre, de a közigazgatás-e az oka és nevezetesen annak végrehajtó közegei, a megyék? Illúziókat táplálnak azok s a viszonyok ismeretében nagy fogyatkozást tanúsítanak, kik azt hiszik hogy a közművelődést közigazgatási eszközökkel és nevezetesen azokkal melyek a megyei közigazgatás hatáskörében alkalmazhatók, lehet sikeresen előmozdítani, ha e téren tesznek erőtetett és gyakorlatiatlan kísérleteket a helyett, hogy más téren igyekeznének megfelelni annak mi az államnak azután csakugyan elsőrendű feladata hogy I. i. mozdítsa el a haladás akadályait s teremtsen meg annak nagy és általános föltételeit.

Miért nem mulatnak föl nagyobb sikert a

törvényhozás és kormány culturalis intézkedései, nézzük egyes példákban, vegyük a népnevelést vagy az egészségügyei.

Országos kedverincz tárgy a népnevelés. Bizonyos áhítattal ejtjük ki e szót. a népnevelés nagy fontosságától való áthatottságát kifejezni valamennyi politikai pártnak hiszekegyéhez tartozik. Melodramai hangon elmondott kesergéseket hallunk minden budgettárgyalás alkalmával népnevelésünk szomorú állapota s a néptanítók sorsának sanyarúsága fölött; olvasunk ministeri kimutatásokat s elszörnyűközve látjuk hogy a községeknek hány százalékában nincs még mai napig sem iskola s az iskolaköteleseknek milyen százaléka nem jár iskolába. Itt ez utóbbi körülményben — mondják — van a hiba. Mert hát az a százalék mely az iskola nélkül való községeknél mutatkozik, még tűrhető volna, de az a másik az már azután csakugyan felháborító; mihaszna áldoz az állam milliókat, mihaszna erőlködnek a felekezetek is tanodák felállításában, ha a gyermekek nem járnak iskolába. És miért nem járnak? Azért mert a szolgabíró nem szorítja nem bünteti a hanyag szüléket; nem bünteti azért mert nem akar senkit magára haragítani, félti a következő tisztujítás alkalmával hivatalát; de a sógoromázó gentrynek melyből való a szolgabíró, nincs is fogalma a népnevelés véghetetlen nagy fontosságáról, ezt az érdeket felkarolni s gondozni nem is tartozik a régi megye traditiói közé; de ez tartahatatlan állapot, ennek véget kell vetni, végezni kell azzal a magát túlélt megyével, be kell hozni az állami közigazgatást.

A dolog úgy áll hogy a mi népünkre alig

lehet panasz a miatt, hogy nem látja be az iskolázás szükséges voltát. Sőt csudáim lehel hogy ennyire is belátja, mert a valóság az, hogy annak a gyarló Írástudásnak melyei a nép magának a népiskolák nagy részében megszerez, a túlnyomón nagy rész kevés használ veszi. Annak a földhöz ragadt szegény népnek fia, kasza s kapától kérges kezével a tollat se tudja jól meglógni s ha kap valami hivatalos írást vagy ha magának kell folyamodást készíteni, amazt nem érti meg, emezt nem képes maga megszerkeszteni s kiállítani, ha mindjárt «írást tud» is. azért mégis a jegyzethez kell menni s ki kell fizetni a taksát. De hát a szegény nép úgy gondolkozik hogy mégis jobb lesz az ő fiának ha írást tudván káplárrá is lehet, és kitudja nem lesz-e a gyerekek «jó eszm-s akkor azután mesterségre is mehet sőt tanító vagy épen pap is lehel belöki. De tapasztaljuk azt is hogy az Írástudás mindinkább válik becs-vágy tárgyává is és igen gyakran láthatjuk miként irul-pirul a szegény ember midön megfogatják vele a toll végét, meri nem tudja aláírni a protocollumot. Hányszor látjuk sárban vízben igen fogyatékos öltözetben czammogni anyjuk csizmájában az iskolából kifelé a szegény gyermekeket, és nem csak bent a faluban hanem a falun kívül az országúton, mert az iskola nem helyben hanem a szomszéd nagyobbik faluban van, egy óra járásnyira; egy kis kenyeret tesznek a tarisznyába az iskolai könyv mellé, reggel elbocsátják a gyermeket s csak estére várják vissza, rábízva arra ki a részegeknek és gyermekeknek gondját viseli, a jó istenre. Meg se gondolná azt nem egy nagy államférfiú milyen áldozatot hoz sok-

szor a legszegényebb nép a culturának. De hát igen gyakran nem megy a dolog teljességgel, mert hóban mezítláb s félmeztelenen még se lehet küldeni a gyermeket s most már az ilyent mint mulasztót, mint törvénynek és rendeletnek ellenszegülőt büntesse először, másodszor és harmadszor a bíró és szolgabíró Megteszi gyakran s ha csakugyan hanyagok ellen alkalmazza a büntetést, jól is teszi. de ép oly jól teszi ha az evidens nyomorúság iráni tekintettel van, úgysis hiába tenné meri nincs miből megvenni a büntetéspénzt.

Az a kérdés most már. másként fog-e el-eljárni a kinevezett tisztviselő. Hangzatos és szigorú rendeletekben nem lesz hiány, de ha csakis abból fog állani a nagy közigazgatási reform hogy a választás helyeül a kinevezés rendszere fog behozatni s ha azután is húsz négyszögmért földre fog esni egy szolgálóról hivatal, a kinevezett hivatalnok ép úgy nem fogja tudni igaz-e mit neki az iskolamulasztásokról a tanfelügyelő bejelent, mini nem tudja a mostani, és ép oly kevésé fogja ismerni a helybeli viszonyokat, mennyiben lehet és mennyiben kell erélyesen fogni a mulasztások ügyei anélkül hogy képtelenségekig menjen s embernyúzássá válják a cull ura ügye. Meg lehet hogy kezdetben kísérletei fog lenni a nagyobb erély kifejtésével de csakhamar meghátrál a lehetetlenség előtt s ott leszünk a hol voltunk.

Épen így vagyunk az egészségügygyel is. Erősen ülik e tárgyban is a reclame dobját; de ha jól megfigyeljük ezt az ágit állót, a humanismus jelszavai mögött ott találjuk a kenyérkérdést. Állást, kell teremteni a sok orvosnövendéknek Ott

találjuk az erőszakos népboldogítási politikát, mely e téren oda lyukadna ki, hogy csendőrrel kell a népet kényszeríteni hogy magát orvossal gyógyítással, hogy adóvégrehajtókkal kell behajtatni az orvosok fizetését, és hogy mindez sikeresebben menjen, államosítani kell az egészségügyet, és erre kell pénznek lenni, akár honnan teremtsük is elő.

Országos a panasz népünk lassú szaporodása s különösen a nagy gyermekhalandóság miatt. Történtek már helyes intézkedések a bábák iránt, és behoztuk a körorvosokat, carbol stb. felül is vannak számos rendeletek. Ezek az apróságok nem kis mértékben fel is rúgtatták már a községi pótdót és ha mind pontosan és szigorúan végre akarnák hajtatni azt a tömérdek ministeri s ezek nyomán kiadott szabályrendeleteket, volna annyi áthágási eset s annyi bírságolás, hogy a hatóságok nem győznék behajtatni és tömérdek embert ki kellene fosztani mindenéből. Nagyon csekély az eredmény, a körorvosok nem tudnak bizalmat gerjeszteni sem egyéni képességük sem a tudomány iránt s a paprikás pálinka és peme-tefű birodalmából nagyon kis tért. tudlak a gyógyszer-tárak részére elhódítani. Pedig nem hiányoznak itt-ott nagyon erélyes kísérletek is.

Ismerek egy alispánt; tetőtől-talpig derék, értelmes, művelt gentleman, csupa modern felfogás és szellem, egész föllépése fényes czáfolata annak hogy a mostani megyében is megvan javíthatlanul a réginek ósdi szelleme. Ez az alispán egészen komolyan vette s egész erélylyel keresztül akarta vinni azt a számtalan culturalis és nevezetesen egészségügyi ministeri rendeletet; nincs az a kineve-

zett bureauerata ki hűségesebben járhatott, volna el a magas kormány intenióinak végrehajtása körül. Így például: a lakások szellőztetésére vonatkozólag, miután abban a megyében régen úgy volt szokás a házépítésnél «ablakot hagyni» hogy be volt az ablak építve, kinyitni s bezárni nem lehetett, szigorú rendeletet adott ki hogy minden házon kétfelé nyíló ablakokat kell csinálni. A nyíló ablak megvan, de kinyitni nem szokták, fele rakják az ablakpolcot mindenfélel, mert hát az már úgy van hogy a friss levegő szükségének érzete a műveltségnek bizonyos főkán alól nem létezik. A személyes szabadságnak bizony nem kis sérelmével jár abba is beleavatkozni, ki milyen ablakot csináltasson, de ez még hagyján. Hanem annak a megyének egy falujában nincsenek szokásban a kémények; a füst az ajtó fölött vagy a padláson át jár, a hol lyukat hagynak neki. Ez ázsiai állapot, ilyet a modern államban megtúrni nem leltet. Jött szigorú rendelet kémények építése iránt, majd bírságolás; mind nem használt, megtört a v..... iak ó-onservativ szellemén. Ekkor jött az ultima ratio, karhatalommal épített ki kéményeket, modern rendszerhez híven vállalkozó útján, úgy hiszem harmincz forintjával. De a pénzt be is kellett, hajtani s volt rá eset hogy a kéményvel felboldogított s a modern államhoz illő életviszonyok közé emelt állampolgárnak elérverezték a házát, úgy hogy a háznak van ugyan kéménye de a polgárnak nincsen háza. Így azután a culturmivelet folytatása abban maradt s a tüst most. is a régi lyukakon jó ki V..... házaiból.

Csökkenteni a gyermekhalandóságot — mily kiszámíthatlan fontosságú feladat! Kivált ha úgy

lehetne irányítani az eszközöket hogy különösen a magyar gyermekekből nevelhessünk lel minél többet. De lehet-e adminisztratív eszközökkel, akár választási akár kinevezési rendszer mellett? A nagy gyermekhalandóságnak főoka kétségtelenül a rász táplálkozás. A magyar ember jól szeret enni és inni tehát azt gondolják sokan hogy jól is él. A dolog pedig úgy áll hogy a nép tápláléka leginkább kenyérből áll. Húst a szegény nép nagyon ritkán eszik, a kenyérhez eszik néha szalonnát, de a kis gyermek nem tudna még a szalonnával elbánni ha juttatnának is neki belőle, tehát többnyire csak kenyérral tömi puffadt hasát. Adnak neki néha egy kis tejet vagy éretlen gyümölcsöt, de a tartalmasabb eledelt az fogyasztja a ki dolgozik; mert a dolgos nép úgy tekinti magát mint az igavonó állatot melyet abrakolni kell ha erős munkát kíván tőle az ember. Így például aratás-kor, midőn a nép hihetetlen munkát végez, különösen jobban is táplálkozik. Ily életmód, ily felfogás és szokások melletr, az állati táplálószereknek, melyekre pedig az orvosok véleménye szerint a gyermeknek különösen szüksége van, majdnem teljes hiánya mellett nem csoda ha az öldöklő angyalnak a gyermekek soraiban bő aratása van.

Lehel-e ily állapotokon segíteni adminisztratív eszközökkel? Hol marad ezekkel szemben azon «ideális» feladat, melyei például (Gündvvald Béla (1. «A régi Magyarország» 1888) a kulturai előmozdító közigazgatásnak, mint az újabb kor tálmányának kitűz? Nem mondom hogy épen nem lehet. Hát ott van például a himlőoltás. Malthus s azon nemzetgazdák kiknek alapelvök hogy sok az ember és kevés a főka, ezt is kárhoztat-

ják, de hát azért mi magyarokul kivált mégis üdvös intézkedésnek fogadhatjuk el. Ily nagyobbzású esetleg előforduló intézkedéseken kívül is az egészségügyi rendészetnek városokban kivált de falukon is lehel feladata. Igv például észrevehetőé, ha volna a ki figyelmét az effélékre kiterjessze, hogy a falukon végig futó országidnak mind a kél árkában egész nyáron át ott büzhődik a viz, épen a házak tövében, mert arra ugyan van szigorú rendelet és gond hogy az országút rendben tartassék, lehal kél oldalról Markolva legyen, de arra már nines hogy a viz ott. ne rekedjen hanem levezel lessék vagy maradjon inkább az út árok nélkül minisem a falun végig futó pocsolya a leget dögleletessé tegye. De kinek volna gondja az efféle csekélységek, már t. i. a végrehajtásra, mert ministeri rendelet van bőven kisebb dolgokra is, sőt van törvényparagaphus is. A szolgabíró ott ül székhelyén, veszi fel a sok jegyzőkönvei és csinál statistikát, a faluknak nem megy feléjük sem, legfelebb akkor, szabályszerűkig, ha bírótétel vagy jegyzőválasztás fordul elő.

Mondom, nem akarom azt állítani hogy az államnak a cultura előmozdítására nézve administrativ ufón épen semmi teendője nines, de igenis állítom azt hogy az administrate nevezetesen a szókébb értelemben vett közigazgatás útján való cselekvés csak akkor ér valamit, ha az állam eleget telt előlegesen nagyobb és szélesebb körben azon feladatának hogy mozdítsa el a haladás nagy akadályait. Enélkül az apró administrativ eszközök csütörtököt mondanak s az állam mely csakis ezeket alkalmazza, úgy tesz mint a rós orvos, ki nem a kiírt, hanem a kórjeleket

gyógyítja. Nálunk ez történik és pedig még ráállással. A mi döntő köreink jól tudják azt hogy a nagy dolgokban segíteni képtelenek, de így okoskodnak: ha már a nagy dolgoknál nem segíthetünk, kettőztessük meg az apró eszközök alkalmazását, hogy így amazokat lehetőleg kipótoljuk, mert hát a cultura előmozdításának vannak nagy és kis eszközei, a sok kicsi pótolja a nagyot. Nem új nálunk ez a politika, húsz év óta van alkalmazásban, ezzel kezdtük mindjárt 1867-ben a kiegyezés alkalmával. Nem bírták megcsinálni a külön vámterületet hanem elvállalták a közös hadsereg kiadásait és hozzá még az osztrák államadósságot; se baj! — gondolták — majd annál jobban kihasználjuk az anyagi jóllét emelésének egyéb eszközeit hogy a hiányt kiegyenlítsük; és lett hajrá vasútépítés meg a tömérdek más culturalis befektetés s van most. nyakunkon oly óriási adósság és adóteher mely paralyzálja az összes befektetések eredményeit, úgy hogy maga az állam és a honpolgárok tömegei folytonos anyagi válsággal küzdenek. És ezen irány mellett, melynek már megvannak nálunk a maga traditiói s megvan a maga slendriánja, van nálunk még egy áramlat a modern állam rögeszméje, mely folytonosan azt a tekintetet tolja előtérbe hogy mik egy ilyen államnak a kellékei, és nem azt hogy tőlünk mi telik. S ezen politika sarkalja azután vezérlő köreinket azon eljárásra hogy erővel ráakarják octroyálni az országra a cultura külsőségeit, elakarják kenni-fenni az elmaradottság körjeleit; de hát ez utó végre som egyéb mint éretlen dicsvágy, magánkedvtelés, de nem komoly államférfiúi cselekvés s az országnak javára nem válhatik.

Emelni akarják a hazai közművelődést? Hát teremtsenek anyagi jóllétet, mozdítsák el ennek a közös vámterületben lenálló akadályát s akkor bátran tűzbe dobhatják a culturalis ministeri rendeleteknek kilencz tizedrészét, mert magától megy a dolog. S hogy a népnevelés és az egészségügy példáinál maradjunk, mihelyt vagyonosodul kezd a nép, azonnal önként Felélénkül benne az iskolázásnak az írástudásnak különben is meglevő dicsvágya, de Fokozódik különösen azért mert szaporodnak az oly keresetmódok melyek nyitva állanak a legszegényebb néposztálynak is de csak úgy ha írni olvasni tud. A népnek lesz önként annyi belátása hogy azt kihasználja. Nézzük a zsidókat. A legszegényebb falusi zsidó is magán tanítót tart gyermekei mellett ha nincs a községben meglelelő iskola. S ha vagyonosodik a nép, kevesebb lesz az oly gyermekek száma, kiket mézítláb nem lehel télvíz idején a szomszéd faluba az iskolába küldeni s akkor azután nem lesz szükséges a szülőket iskolamulasztásért bírságotolni, mindenestre kevés dolog lesz vele hogy egyes hanyagok, és ezek akkor méltán, megbüntettessenek. És ekkor, ha majd nagyobb lesz a nép soraiban az a százalék, mely nem csak az egyszerű földművelési gyér munkában nyer foglalkozást, hanem magasabb életrendű osztályba lép, ha gyakrabban kerül az asztalra egy kis húseledel, majd gyakrabban jut belőle annak a szegény apró gyermeknek is, hasa kisebb s arcszíné élénkebb lesz, lem lesz oly nagy a gyermekhalálozás. Akkor annak a derék alispánnak nem lesz szükséges a parasztházak ablakait szabályozni vagy kőműves vállalkozókkal a kémények egységi árát megálta-

pítani, mert önként megjő a vágy csinosabb és egészségesebb lakások után. Nem kell azt gondolni hogy a mi népünknek nincs érzéke a művelődés iránt, hogy nem igyekszik eltulajdonítani azt a mit saját megfigyelése után hasznosnak ítél vagy a mit saját ízléséhez képest kellemesnek talál. Nem kellett hozzá parancs és szabályrendelet s a faekék és fából készült szekértengelyek eltűntek, lóherét, luczernát, répát szélűben természetnek, a parasztházakban díván és aranyrámás tükör van, a piros csizma végveszélyben van a bécsi-czipő és harisnya miatt, még attól lehet tartani hogy a népies nagyon is háttérbe szorul az uras előtt, mielőtt a változás a vagyoni állapotnak megfelelné. Például Nógrádban a nép 50 év előtt még igazi barbár széles tüszőt s iszonyú nagy kalapot viselt, posztó ruhának híre sem volt. most már a bőrködmön nemcsak a nőknél hanem a férfiaknál is eltűnt s vasárnap minden ember kékbeli.

De hát amennyiben mégis bírnak befolyással az aféle részletes közigazgatási eszközök a közművelődés emelésére, melyik rendszer mellett lehet ezen missió teljesítésében várni nagyobb sikert, a kinevezett tisztviselőkkel vagy az önkormányzattal? Mi a nagyobb biztosíték, az e hogy mint mondják, a kinevezett hivatalnok át van hatva az ő feljeb valójának intentiói állal vagy az hogy a választott tisztviselő, a mi jól és üdvösét létrehoz vagy előmozdít, azt annak a híres sógorkomának javáért teszi sőt használ veszi maga is. Nagyon szép dolog az hogy az a minister annyira át van hatva hon és népboldogító intentiók által, annyira szíven fekszik az ország min-

den vidékének, azon vidék minden községének s azon község minden polgárának jólléte, de annyi bizonyos hogy annak a miniszternek ezt a hon és honpolgárhaldogító indulatot előbb be kell ültetni a maga közegeinek lelkébe s akkor ezen jóindulat olyan mint a homeopathiai szereknél a második dilutio. Mindenesetre többet lehet várni a választott tisztviselő jóindulatától, mert ez közvetlenséggel hat és sokkal több a közvetlenség abban is a mi a választott tisztviselőt sarkalja arra hogy az igazgatása alatt álló közönség irányában jóindulatot tanúsítson és sikert is tudjon felmutatni. Legelőször is neki érdekében áll hogy magát hasznos szolgálatai által megkedvelt esse, mert akkor növeli esélyeit a következő választásnál, de, ha erre nem számít is, érdekében van hogy saját fészében jó emléket hagyjon hivatalos működése, után s magának a közbecsülésben bizonyos állást, tekintélyt szerezzen. De van még közvetlenebb érdeke is. Például neki érdekében áll, hogy a község; jó fecskendőket szerezzen be. a mi ugyan magában véve nem elég, de még az is kell hozzá hogy azt a fecskendői jó karban tartsák, mert hát az ő saját ólját és asztagját is azzal a fecskendővel kell a tűztől megoltalmazni, vagy ha nem az övét de hát a sógora és komájáét; vagy például érdekében van az is hogy a község jó bikát szerezzen be, mert különb borjú fogja az ő tenyerét nyaldosni, mint ha valami haszontalan korcstól szakadt. Az a kinevezett szolgabíró — ha ugyan nem adnak neki valami új kultúrnevet — a kit Erdély túlsó végéről helyeztek át ide, lehet különben igen derék ember, de neki itt se tücski se hajtski, mit, bánja ő! Neki ma itt, hol-

nap ott; meg se melegíti itt a helyét, már odább szállíthatják, neki ideje sincs arra hogy valami derék dolgokat művelhessen, azokban gyönyörködhessek vagy mások hálálkodását halhassa. De ki is constalálja hogy milyen eredménnyel sáfárkodik? A minister nem járja be az ő járását, de még a főispán sem — vagy majd a mint tisztelik ez ural — az is csak a hivatalba megy vizsgálatot tartani s ha rendben van a rovancs s a pénz helyén van, akkor nincs semmi baj, csak különben legyen rendben a conduillista, és legyen rendben különösen az a másik conduillista is melyben fel van jegyezve, hány szavazatot csinál! a szolgabíró úr a legközelebbi képviselőválasztáskor a kormány jelöltjének.

IV.

De hátra van még egy nagyfontosságú tekintet s ez nem más mint az, hogy az állam a mostani rendszer mellett nem felelhet meg a magyar állam consolidatiója, sőt mint gr. Szapáry minister ur választóihoz intézett beszédében mondá, reconstruct! ója körül való főfontosságú feladatának, vagyis magyarul: a kormány csak akkor működhetik sikeresen a magyarosítás terjesztése körül, ha a megyei közigazgatás terén is saját maga által alkalmazott s e tekintetben megbízható közegekkel rendelkezik.

S talán lesznek is kik belátják s bensőleg legalább beismerik, hogy közigazgatásunk azon korlátok közt, melyek közé húsz év óta szorítottat, azon materiális törvények és rendeletek mellett melyek szerint functionál, alig mutathatna föl jobb eredményeket; lesznek kik beismerik hogy a régi consolidált önkormányzati rendszert megsemmisíteni a közszabadság szempontjából aggályos dolog: ámde a nemzetiségi szempont döntő erővel bír, ez csinálta meg az állami közigazgatás behozatalának útját a közvélemény terén; ez fogja megadni, ha csakugyan így van megírva a sors könyvében, az ősi magyar önkormányzati rendszernek a kegyelemdőfést, mert ez terelte a reac-

tionarius elemekkel egy táborba mindazokat kiknek a szabadság, az igazi szabadelvűség, tehát az önkormányzat zászlaja alatt volna a helyük.

A közvélemény nagy eredményeket vár magyarosítás tekintetében az állami közigazgatástól. Ha nem nagy eredményt várna, nem adta volna rá oly könnyen a lejéi, hogy az ősi municipalis rendszerrel szakítson, mert bármi kevéssé balja is annak valódi értékéi méltányolni az a nemzedék, mely a tényleg fennálló gyakorlatban a régi megyének csak lecsónakázott törzséi látja, lelkiismerete súgja neki, hogy most midőn az állami közigazgatás melletti agitáció terére csalták, tilosba lépett s egy végzetes lépés kráterének szélén jár. De vájjon meggondolta-e jól, mennyiben lehet ettől a rendszabálytól várni csakugyan nagy eredményeket.

Miképen van contemplálva a behozatandó új rendszer magyarosító) hatásának gyakorlása? A kiindulási pont s a tervezet ilyenformán hangzik: A mostani rendszer mellett sok nemzetiségi ember jut be a megyei hivatalokba, mert a megyei bizottmányok tagjai közt sok a nemzetiségi, bármiként legyen is kirostálva, és a megyei választásoknál nincs náluk kimondva a passivilás. De még ha nem is épen nemzetiségi elemek kerülnek a hivatalokba, a helybeli magyarok sem képeznek megfelelő elemet, mert ezek többnyire értik és beszélnek az ott dívó nyelveket s a néppel azokon érintkeznek, minek következtében alig forog fenn a népre nézve azon szükség, hogy magyarul tanuljon ha beszélni akar a tisztviselővel, ha igazságot akar magának szolgáltatni; de azok a helybeli magyar emberek nincsenek is eléggé jó hangulatban a

magyarosításra nézve, legalább nagyobb részük nincs, mert az együttélés és összeszokás elnéző eljárásra teszi őket hajlandókká. Ezen csak úgy lehet segíteni ha azokban a nemzetiségi megyékben a hivatalokba magyar és idegen elemeket importálunk, a kik azután azon hivatás tudatával mennek oda, hogy ők a magyar kultúra «pionírjai», a kik, mint Grünwald Hála szükségesnek tartja s mondani szereli «kíméletlenül» valósítják meg az állam nagy czéljait s teljesítsék «ideális» feladatát. A nemzetiségi értelmiséget pedig el lehet vinni a magyar vidékekre; ám tessék nekik Hajdúmegyében tót, Borsodban szerb, Fehérben oláh propagandát csinálni. Bátran vihetünk oda nagyobb számú egyéneket is, ne legyen panaszuk mint most hogy aránytalanul nagyon kevesen részesülnek az állami hivatalokban; és van is elég példa rá a törvényszékeknél, a pénzügyi kezelésnél hogy így elszigetelve, míg egyrészt teljesen ártalmatlannak, mint hivatalnokok jól forgatják magukat.

Hát ez így mély bölcsességgel van kiczirkalmazva — a papiroson. Azaz hogy még papiroson sem, eléléket. nem írnak meg. ez a bölcs politika csak amúgy «értetődik», de értetődik és el van fogadva mint csalhatlan általánosan. Csakhogy a dolognak többrendbeli biliéje van.

Legelőször is nagy csalódás forog fenn arra nézve, hogy mit lehet általában elérni administratív eszközökkel. Nagy terjedelmű és ruganyos fogalom vagy szó az «administration. Lehet venni nagyon széles értelemben úgy hogy valamennyi minist éri tárcza köre bele foglaltatik s ily széles értelemben vétetik az olvasóval rendesen azok, kik az administratio magas rendeltetéséről beszélnek. De hát

most az állami közigazgatás hangzatos neve alatt csak a szőkébb értelemben vett megyei és városi közigazgatásról van szó és ill is nem arról hogy a materiális eljárás megváltoztattassék, csak is egyedül a hivatalok betöltésének módjáról. Es a megyei közigazgatás mai napság igen szűk körben mozog, mert annyira kifosztották hajdani hatalomteljességéből hogy itt-ott maradt belőle, úgy hogy a szándékba veil nagy reformnak (?) hordereje nem annyira a létező viszonyok valami nagy megváltoztatásában, hanem elvi természetében és politikai irányában áll. Azon a szűk téren tehát, melyen hivatva lesz működni a magyarosító hatás, valami nagy eredményeket várni nem lehet. Csekély eredményekért szabad-e hozni nagy áldozatot?

De továbbá, igazolva van-e a magyarosítást eredményhez kötött nagy várakozás az eddigi tapasztalat által? Mert hiszen van más analog téren tapasztalatunk. A bíróságoknál és sok más közigazgatási ressortoknál régóta gyakorlatban van a kinevezési rendszer, a pénzügy maga jóval nagyobb kört képvisel, mint a belügy körébe tartozó szűkebb értelemben vett közigazgatás. És pedig tapasztalásunk van kettős irányban. Először is: keresztül van-e vitetve csakugyan ama ressortoknál az a körmönfont nemzetiségi politika, a nemzetiségi elemek kicserélése? Szabadságában állott, a kormánynak, miért nem vitte keresztül? Vájjon azért, mert nem volt benne elég buzgalom a magyarság iránt, mert nem volt eléggé hazafias? És valóban, hallottunk is elég ilynemű szemrehányást, de én azt hiszem azért nem vitte keresztül gyökeresebben mert a képtelenség elől meghátrál mindenki, legyen bármennyire eltelve bizonyos ügyért való

buzgóságtól. Nem lehel-e azt várni hogy az újonnan szervezendő megyei közigazgatásnál is elő fog állani nem egyszer az abszurdum, mely a bölcsen kiczirkalmazott magyarosítási rendszabály keresztülvitelét legalább is szűk térre szorítja s akkor azután hol marad a várható nagy eredmény? Marad ott hol a másik irányban tett tapasztalás szerint áll. Húsz év óta dolgoznak a magyar culturának azok a pionírjai, a kinevezett hivatalnokok egész hadserege, és mi az eredmény a nemzetiségek megmagyarosítása tekintetében?

Majd másképen csináljuk ezután, komolyan, erélyesen, és a megyei közigazgatás terén sokkal több és kedvezőbb az alkalom, mint az állami közigazgatás egyéb ágainál. Legyen szabad ebben való kétkedésemet kifejezni. Ez ügyesen lehet mondva in Usum delphini, annak az újságírónak vagy képviselőnek kit az állami közigazgatás mellett capacitálni akarnak, de meg vagyok róla győződve hogy a kísérletnek nem lesz tényleges eredménye s nem marad belőle más mint a gyűlölködésnek kimaradhatlan fokozása.

Erélyesen! Mit jelent az erély ennél a dolognál? Oly bánásmód alkalmazását melyből azon meggyőződést, merítse az a nemzetiségi közönség, hogy ha nem tanúi magyarul, ne várjon igazságot, ne várja ügyeinek gyors és pontos elintézését. Ha ezt a hitel, nem sikerül abban a közönségben meggyökereztetni, akkor a cultur vagyis magyarosító hatás teljesen elmarad. Annak a szolgabírónak tehát például azon kellene kezdeni hogy utasítsa vissza a nem magyar nyelvű folyamodványokat. Törvény, nem törvény! S ennek azután azon további corollariuma volna hogy ügyvéd segítsége

nélkül, a mi költséges dolog, a szegény nép a maga panaszával a tisztviselőt meg sem közelítheti. Magyar nyelven kellene fölvenni minden jegyzőkönyvet s ezt, érti nem érti, alá kellene írni a folyamodónak, llát ezek s az efélék, melyeknek módjában számtalan különböző esetben kitüntetheti érévé! és hazafias buzgalmát az a magyar tisztviselő, hathatós pressiót gyakorolhatnának arra a nemzetiségi emberre, mert minden lépésért ügyvédet fizetni nagyon költséges dolog és nagyon csiklandós az is hogy az ember odaírja nevét vagy tegye keze keresztvonással oly írás alá melynek tartalmát nem érti; és nagy hátrány az is ha az ember nem tudja magát a tisztviselő előtt jól kimagyarázni, jól kipanaszzkodni, mi a szegény ember előtt már fél orvoslása a sérelemnek.

De mindez nem elég. lla ez erélytől várunk eredményt, ezt lehet és kell is fokozni más eszközökkel is. Az igazságszolgáltatásból, az ügyeknek kedvező elintézéséből jutalomdíjat kell csinálni azok számára, kik magyarul tudnak vagy legalább hazafiságukra esküdöznek; ezeknek számára kell fentartani minden előnyt s kedvezményi melynek osztogatásában a közigazgatási tisztviselőnek ezer módja van. lla már az erélyesség terére lépünk, félre kell lenni a kedélyességei, a jelszó az kell hogy legyen: a cél szentesíti az eszközöket. Erélyes eljárás alatt csak ezt lehet érteni és nem egyebet.

Azt. kérdem most már, kap-e ilyen szolgálatra magyar embert a kormány s a magyar cultura terjesztéséért rajongó közönség. Kaphat, csak keresse ki jól az alkalmas elemeket és egyénekei: de ezeket nem a tisztességes elemek közt fogja

főltalálhatni, a kikkel tisztességes közigazgatást szervezni lehet. A bachrendszer alatt csúfoltuk a slájfereket és kelnereket, bámultuk miként bújtak elő mi n tégy a told alól mindenféle existentiák, kiknek létéről azelőtt semmit sem hallottunk s most egyszerre egyik mint Districts-Obergespan. másik mint megyefőnök kezdett szerepelni; az ilyeneknek feljöhet a napjuk ismételve, a solid és tisztességes elemek nem lógnak magukat ily szerepre felajánlani, de nem is tanácsos rájuk hízni azt a culturpionirkodást, mert nem lehetne töltik várni kellő eredményt.

Ha majd csakugyan el lesz Fogadva az állami közigazgatás s a szervezésre kerül a sor. lesz majd országos mozgósítás az aspiránsok közt, nem kisebb mint a Bittó ministerium alatt az igazságügyi szervezkedés alkalmával. Szilágyi Dezsőnek, mert hiszen ő a közigazgatási reform atyja, szavának kell lenni e Fontos műveletnél, majd összeül ministertársával gr. Teleki Gézával, természetesen a Tisza Kálmán elnöksége alatt, hogy megállapítsák mindenekelőtt az elveket, melyek szerint a kinevezéseket tenni kell. Azon Föltevésből Fognak természetesen kiindulni, ismerve a viszonyokat, hogy a csődület, óriási lesz, embarras de richesses. De hát a kinevezéseknél rendszert kell követni, meghatározni hogy az a culturcél-e a legfőbb tekintet vagy a jó közigazgatás s ehez képest kell választani az alkalmazandó emberek egyik vagy másik cathegoriáját, a cathegoria megállapítása, után következik az egyéni qualificatió. Tökéletesen rendszeres eljárást nem lesz könnyű követni, mert hisz (így legislegfőbb tekintet, mely előit, minden egyébnek háttérbe kell vonulnia

mint mondták legfelsőbb helyről 1861-ben a birodalmi egységre vonatkozólag) s ez nem más mint a kormánypártiság. A szervezkedési lanáeskozmány asztalán a legfőbb akta lesz a fekete könyv, mellette talán egy másik könyv mely a «konyító» ellenzéki emberek sorjegyzékét tartalmazza. Valószínűleg rosta alá kerül azután újból a főispánt kar. Tarkább társaságot mint ez a kar, képzelni sem lehet. Van abban minden mint a jó boltban, melyben minden kigondolható portékát lehet kapni. A főispánság, ha akarom, ezredéves tekintélyű fényes méltóság, melyet viselni nem derogált a lóherczeg-nádornak s azért viseli most is az a kinek neve Magyarországon nem is annyira személyt mint egy fogalmat jelez, ezt a fogalmat: herczeg Eszterházy! Van benne országzászlós, nagy dynasta, volt és leendő minister. De a főispánság, ha akarom, nem méltóság hanem egyszerű kormányhivatal s ehhez képest vannak abban a quodlibetszerű karban igen szerény előzményekkel bíró férfiak, kiérdemültjei az absolut rendszernek és provisoriumnak, reményteljes vagy nem is nagyon reményteljes növendékei a mostani rendszernek, ifjú mamelukok, apjuk érdeme vagy később szerzem) ő érdemeik fejében. Aζ egyöntetűség némi eleme csak a fizetésben van meg és azon határtalan lelkesedésben mely valamennyinek beigtatása alkalmával diadalkapuk, bandériumok és háromszáz terítékű bankettekben nyilatkozik. De micsoda állást akarnak jövőre voltaképen teremteni a főispánnak? Szemben a jövődöbeli megyével nem lesz szükség aféle kormányképviselőre és bizalmi férfiúra, mert hiszen ilyen lesz az egész tisztikar, valószínű tehát hogy a főispán, ha ugyan nevét

meghagyják, megyefőnökké s az alispán aféle Comitatscommissärré válik. Ez mindenesetre a mostani főispáni karnak erős rostálását fogja szükségessé tenni, de a helyek betöltésére bőségben lesz a vállalkozó és alkalmas elem.

Nagyobb nehézséggel fog járni minden tolongás daczára a minorum gentium állások kellő betöltése. A tisztán magyar megyékben aránylag könnyű lesz a dolog, de a nemzetiségi megyékben! Ha ama bizonyos culturmissió a főczél, akkor elő kell venni az apró Catilinákat, vállalkozó szellemű, scrupulusokkal nem vesződő, teljesen modern gondolkodású strébereket, a kik eléggé ügyesek arra hogy elértsék s eléggé élelmesek hogy kímélet nélkül végrehajtsák a mit rájuk bízunk. Harsogni fog az «állameszme» meg a «haza fi ság- jelszava de, majd milyen világ lesz különben azokban az országrészekben; mit lehet várni egy ilv hivatalnokseregűtől? Láttuk már Íze-lítőül azokat az állapotokat melyek Szörénymegyében a legújabb szervezés előtt fenállottak, azon provisorium alatt midőn kinevezett hivatalnokok kezelték a megyét.

A bachrendszer alatt egy magyar mágnás, kit a kéteshírűség rnély fertőjéből húztak elő megyefőnöknek, így capacitált egy más magyar embert hivatalvállalásra: Schatin's amice! Sie haben bei die Ungarn gedient um's Geld, jetzt können's bei mir auch dienen um's Geld. Ilyenfajta népség fog kelleni ama bizonyos szolgálatra. Hanem ez azután az um's Geld elvet másként is alkalmazza. Borsodban volt egy híres megyefőnök, a kinek volt egy pár szép fakó lova; itt jó a kedd és péntek — mondták Miskolczon, mikor a két fakó

jött; ezeket, ugyanis azért adták a miskolczi zsidók a főnök úrnak, hogy a hetivásár ne szerdán és szombaton hanem kedden és pénteken tartassák. Majd ilyen világ lesz az új kiadású magyar hadi huszárok alatt. S ha majd ettől maga is visszaborzad a magyar kormány s az organisatió után majd egy epuratio és reorganisatio következik, a mint ez a burocrata rendszer mellett minduntalan előfordul, nem lesz könnyű tisztességes elemei beszerezni hogy amazok helyét betöltsék. Hiszen különben is nagyon sok ember valódi számkivetésnek tekinti azt, hogy oly vidéken telepedjék meg hol semmiféle régi összekötetései nincsenek, a hol tudja hogy semmiféle rokonszenvre nem számíthat nemcsak de tarthat tőle hogy az első zavarodás alkalmával nyakát is elfűrészelik: és kivált ha az első kirendeltség oly jól megvetette jó hírnév dolgában az ágyát. De hát az ily elemekkel nem is lehetne elérni azt a legmagasabb ezért; az ilyenek nem volnának képesek alkalmazni s kellő erélylyel kezelni a megfelelő eszközöket, a miért természetesen ki lennének tétetve másfajta hivaltársaik részéről az örökös feladásoknak, míg elismerésre a helybeli közönség részéről akkor sem számít hatnának, mert már egész fajtájuk gyűlöletessé vált.

Gondoljuk el most már milyen lesz az országnak bizonyos vidékein és pedig igen nagy terjedelmű vidékein az a hires állami közigazgatás, melynek behozatala a jó közigazgatás czégc és ürügye alatt történik. Tarthatlan állapotokat Ing előidézni egyenesen, mint tarthatatlan volt azon állapot melyet a hadi rendszer előidézett, mert kétségtelen hogy ama közigazgatás rosszasága volt

egyik főoka annak hogy az akkori egész politikai rendszer összedőlt.

Talán ismét indignatiót fogok kelteni azzal hogy bachrendszerrel s magyar bachuszárokról beszélek. A bachrendszer törvénytelen volt s a magyar államiság dissolutiójára volt irányozva, holott az állami közigazgatás az arra hivatott alkotmányos tényezők által fog megállapítani s célja iránya a magyar állam consolidatiója lesz. Hát igen, legitimitás tekintetében nem lesz hiba s ebben igen nagy a különbség, de más tekintetben teljes lesz az analógia s ennek hatását a közjogi correctség el nem envészteni. Teljes lesz az analógia abban hogy a régi bachrendszer által ránk akarták tukmálni a német nyelvet, az új bachrendszernek egyik célja a más nemzetiségűeket az ő nemzetiségükből kiforgatni. Ennek eredménye nem lesz nagyobb mint volt a germanisaliónak, de ezért ép úgy hadüzenetnek fogják tekinteni az illetők s ép úgy meg lesz elkeserítő hatása. A másik analógia pedig a közigazgatás rosszasága lesz, mert, mint a fentebbiekből láttuk, oly körülmények közt, midőn a közigazgatási szervezet nem a jó közigazgatás hanem egy bármi magasra tartott de mindenesetre mellékes özei elérése szempontjából van megállapítva s e célnak keresztülvitelére kap mindenek fölött mandátumot, jó közigazgatásról szó sem lehet.

S most már azt kérdem, helyes megoldása, lesz-e ez a. nemzetiségi kérdésnek? Magyarosítás és rász közigazgatás. Nem volna-e jobb megoldás békét hagyni nyelv és nemzetiség dolgában mindenkinek és adni jó igazságszolgáltatást és közigazgatást?

A magyar állam nehéz próbára teszi a magír polgárait, nemzetiségi különbség nélkül, magyart és nem magyart egyaránt. A hazához való természetes ragaszkodás ösztönszerű érzelve mellett a hazafias szellemnek és emelkedett gondolkodás-módnak nem csekély foka szükséges hogy a magyar honpolgár, azon elbánás mellett melyben az állam által részesítetik, ehez az államhoz melegen ragaszkodják és különösen ahhoz hogy a közügyekkel való foglalkozáshoz minden kedvét el ne veszítse. Az 1861-iki emlékezete? fölrirati vita alkalmával az egyik szónok — gondolom b. Podmaniczky Frigyes — ezzel fejezte be beszédét: «Saphir azt mondja: nehéz embernek lenni (schwer Mensch zu sein) én pedig azt mondom: nehéz: magyarnak lenni». Kissé visszatetsző volt az akkori emelkedett hangulat mellett ezen idézed, de valóban mindinkább helyesnek bizonyul. A magyar állam nem tudja azon felemelő érzést őtani a honpolgár keblébe hogy egy szabad és független nemzetnek tagja, hanem rak annyi terhet vállaira hogy alig bírja viselni; rátukmálta azt az ezerféle adót, melynek behajtása ezer meg ezer jogsérelemmel és zaklatással van összekötve; egyszerű culturalis viszonyok közt éltünk e hazában ezelőtt de bátran mondhattuk hogy ez az ország a szabadság hazája s anyagi tekintetben könnyebb megélés kevés országban volt található. Hová lettek ezek az állapotok! És alapos-e azon föltevés hogy mindaz aminek terhe oly nehezen sulyosodik ránk, nem egyéb mint az átmeneti állapot zavara, a társadalmi válság kényelmetlen és fájdalmas tünetei, melyek után a gyökeres javulás és emelkedetebb léinek biztos bekövetkezése várható?

Nem biztathatja ezzel magát a közönségnek értelmesebb része sem, de miképen vigasztalhatná magát effélékkel a népnek azon része mely nyomorult viskójának ablakából nézi a világot-s lelke mélyéből tollászkodik: add meg minékünk a mi mindennapi kenyerünket. Lehel-e, ehhez bizodalunk midőn a súlyos helyzet mellett még annak szemlélete is fokozza aggályainkat hogy parva sapientia regitur mundus: A világhelyzet nem hogy javulna, ellenkezőleg a legnagyobb vést rejtő fellegek mindinkább tornyosulnak a láthatáron; a haderő fokozása, melynek kénytelenségét sans phrase elfogadjuk, terheink folytonos fokozását igényli, de anyagi jóllétünk megfelelő emelkedéséről szó sem lehet, mert annak eszközei után kezünket se merjük kinyújtani. S ily nehéz körülmények közt akarunk hozzálátni oly óriási vállalathoz hogy az állam rendelkezésére álló eszközökkel megmagyarosítsuk az ország mindenféle különböző nemzetiségei!. És keresztül akarunk vinni mindent a végletekig a mit csak gazdag és a culturában sokkal magasabban álló nemzetek körében tudtak eddig keresztül vinni, de ezek közti oly dolgokat is melyeknek kétes legalább is az értékük s melyek nélkül nemcsak megélni de nagy lenni is «képes például Anglia és Észak-Amerika. És nem használnak semmit az illetőknek észrehozására az időnek már mutatkozó jelei, nem akarják látni hogy a tönk szélén állunk és pedig nemcsak pénzügyi tekintetben. Nem akarják látni például hogy az a kétszáznegyven tagból álló királyi tábla s az egy ülésben elreferált ötven pör tönknek a jele. igazságszolgáltatási és ezzel kapcsolatban sok más behozott új intézkedés tekintetében; divatos frá-

zisok és felkapott jelszavak feltétlen engedelmes-
ségre találnak, végletekre hajtják intező köreinket
s az előttük mindinkább meglapuló közvéleményt.

Közigazgatási eszközökkel akarják a culturállamot megteremteni. Halomra gyártották márczéből a törvényeket s adja ki a kormány a rendeletei. Egy főszolgabírótól hallottam: én már alig merek a járásba kimenni, mert nem tehetek egy pár mértföldnyi utat a nélkül hogy egy pár száz forintnyi büntetéspénzt ki ne rójak. Közegészségügyi és állategészségügyi törvény, népnevelési törvény, erdőtörvény; tűzrendőrségi, építkezési s isten tudja miféle szabályok — annyi az áthágást eset hogy az állampolgár úgy jár a haza földjén mint az erdei vad egy törökkel és csapdákkal megrakott bozótban. Ha mind végrehajtanák az áthágásokra kiszabott büntetéseket, lehetetlen hogy meg ne csordulna az a pohár, mely az állandó és rendszeresített terhek és zaklatások által szí-
nig töltve van. Az a szerencse hogy a megyéknek és egyes tisztviselőknak van annyi eszük, hogy hagyják íróit malasztanak azt a mi végre nem hajtható, a mi az adott körülmények közt képtelenség, hogy megtudják választani hol lehet keresztülvinni egyetmást, ott t. i. hol valamely község anyagi tehetsége megbírja, míg szegény kis községekben teljességgel nem lehet. A megyék és megyei emberek örökölték a régiektől annyi helyes érzéket hogy vaktában nem mennek neki bizonyos dolgoknak, ámbár már túlmennek sokszor a czélszerűség határain, mert a bureaucratia szelleme mindinkább elharapószik a megyei közigazgatás körében; de mi lesz majd akkor ha a kinevezett hivatalnokok veszik kezökbe az ügyek

vezetését, kik azzal lesznek elbocsátva hogy az ők feladatuk a magyar állam consolidációja s a culturállam megteremtése, a kik előtt szent Írás a chablon és a rendelet, a kiknek feje fölött ott csüng demokleskardként a denuntiatio és a fegyelmi eljárás. Majd megjönnek ők is, előjáróikkal együtt, meglógnak hátrálni ők is a lehetetlenség és képtelenség előtt, de eleinte megfogják tenni a kísérletet, valószínűleg; hiszen igazolni kel! saját létjogukat, éreztetni kell a különbséget a régi megyebeli ázsiai állapotok s az ideális felfogás modern szellem és nagy célok által áthattott közigazgatás között. Vigyázzanak! A magyar népnél nincs szófogadóbb s könnyebben kormányozható nép a világon; de még ezt is, ezt a magyar-eredetű s magyarul beszélő népet is odáig vihetik hogy lázadások fognak kitörni. Majd elfojtjuk leverjük, van katonánk elég, bővében vagyunk a szükséges eszközöknek nemcsak a muszka ellen de a közrend lentartására is. Kétségtelen, de elviheti k azután odáig a dolgot, hogy ha majd csakugyan eljő egyszer a nagy megpróbáltatások ideje, akkor ettől a hazaszerető magyar néptől kapnak olyan feleletet, melyet adott Aesopus meséje, szerint a számár az öreg embernek, ki gyorsabb ügetésre sarkalta: vájjon két nyeret tesz rám az ellenség?

És most már mindezeknek a tetejébe az úgynevezett nemzetiségi területeken elveszik a néptől azokat a tisztviselőket, kiket maga választott, kik iránt bizalommal viseltetik, kikkel beszélni tud, a kik ha nem adhatnak is mindenkinek igazat de kitudnak hallgatni mindenkit s a kikről feltehető hogy érdeklődnek a népnek önmaguk-

kal is közös sorsa s jóllétéért; s ezek helyett küldenek nyakukra idegeneket és még hozzá olyanokat, a kiknek különös hivatásuk őket nemzetiségökből kiforgatni; és küldenek esetleg afféle szemenszedett, vállalkozó szellemű és akár «um's Geld» akár nemzetiségi fanatismusból kész embereket arra hogy a közigazgatásnak «nemzetivé» tételére a megfelelő erélyes eszközöket alkalmazzák. A nem magyar ajkú honpolgárok tehát mindazonokon kívül miben sorsuk a magyar ajkúakkal közös, még két rendbeli különös bajnak elszenvédésére is lesznek kárhozthatva, egyik a rossz közigazgatás, másik nemzetiségük ellen intézett újabb és pedig erős actió.

Képzelve el most már bárki, milyen hatása lesz ennek az ország azon részében melyben nem-magyar ajkúak lagnak; fel fog-e (ízen hatásnak káros és veszélyes voltával érni azon eredmény melyet a közigazgatásban szervezendő magyarosítási propagandától várni lehet. Ezen eredmény — semmi, mert a hazánkbeli más ajkú nemzetiségek tömeges megmagyarosítása utopicus törekvés. Egy utópiáért tesszük kockára hazánk legfontosabb érdekeit.

A hazánkban élő nem magyar ajkú nemzetiségeknél annyira fel van keltve s annyira kivan fejlődve a saját nyelvük és nemzetiségükhez való ragaszkodás, hogy azt többé semmi féke hatalom el nem enyésztheti. Ezeknek a nemzetiségeknek nagy tömbjei nem valami elszakadozott foszlányai más nemzeteknek, melyek oly lebegő elemek mint az égbolton a kisebb felhődarabok, melyek a nagyobb tömegek által vonzatnak: és elnyeletnek, ellenkezőleg teljes solidaritást éreznek nemze-

tiség tekintetében azon fajrokonaikkal, kik hazánk határain túl független államokat képeznek. Abban reménykedni hogy ennek a nemzetiségi érzületnek zománcza utóvégre is megtörik egy következetes erélyes és kitartó actió súlya alatt, hivságos de egyszersmind végzetessé válható önámítás.

De hát ki beszél arról hogy a nemmagyar ajkunkat nemzetiségükből kiforgassuk, hogy valamennyit megmagyarosítsuk? — ezt haljuk minduntalan; és haljuk szemenszedett szép szavakban elmondadni hogy ám dicsérje istenét mindenki azon a nyelven melyen neki tetszik. Ne ámítsuk magunkat — mások úgy se engedik magukat elámítatni — ez nem őszinte beszéd, a magyarosítási aspiratio ott áll a háttérben minden cselekvésünknel. Minket saját fajunk létszámának kicsiny volta ellenálhatlanul ösztönöz annak számbeli szaporítására s ez, nagyobb mérvekben, csak az itt élő más nemzetiségek rovására történhetik. És ki tagadhatná meg tőlünk azon elismerést hogy fajunk létszámának emelése oly törekvés, melyért bennünket nemcsak az önfentartás jogának de a humanismus és eultura érdekeinek eosmopolilicus szempontjából is elkárhoztatni nem lehet. Megtartani az emberiség számára egy jóra való népcsaládot, megtartani egy jelentékeny ország részére azt az elemet mely ez országot alkotta s fentartására most is egyedül alkalmas; és hogy megtarthassuk, növelni s erősíteni számszerűit is — hát az ily törekvésnek legitimitását az igazság ítélőszéke előtt tagadni nem lehet, igenis vétkes mulasztást követnénk el ennél fogva, ha nem igyekeznénk létszámunkat szaporítani mindazon elemek beolvasztása által melyek hoz-

zánk önként is szívesen csatlakoznak. De itt van a határ; ezen túlmenni s felhasználni akarni a bár nem nagy de mégis kezünkben levő hatalmat arra hogy más nyelvű és nemzetiségű honosinkra gyakorolt pressió útján eszközöljük ama gyarapodást: itt megszűnik a törekvés jogosultsága, mert ez mások jogsérelmével jár, de megszűnik a kivihetőség is, mert csak ellenhatást. szül, annak ezer veszélyeivel.

De hát ebbe nem akar beletörödni a magyar közérzület; nem akarja magát megfosztatni azon eszményétől hogy mégis eljöhét egyszer az az idő midőn egy anyanyelviül dicsérik a magyarok istenéi Kárpátoktól Adriáig. És ezért nem is akar hallani s egyáltalában nem szeret beszélni a nemzetiségi kérdésről, nem akar e tárgy fölött gondolkodni sem, mert ennél csak az érzelemnek van jogosultsága. Az általános magyarosítás vágya és reménye, bármi távol jövőben legyen is kitűzve megvalósulása, oly varázserőt gyakorol, hogy ha erre alkalmas eszközt mutat vagy csak sejtettet is valaki, biztos lehel benne hogy ezzel mindent keresztül vihet.

Egészen magyar lábra akarjuk állítani igenis a közigazgatást s e őzéiből akarjuk államosítani igenis, de ez nem azt teszi hogy megakarjuk fosztani nemzetiségüktől a nem magyar ajkúakat; terjeszteni akarjuk igenis a magyar nyelv tudását, alkalmat akarunk adni mindenkinek annak megtanulására; ez az egész. Ez nem az egész igazság, ez csak az általános magyarosítás beálcázása, azon forma, mely állal a komolyság és jogosultság látszatát véli felelhetni. A magyar nyelv tanulására való ösztönzés egymagára nem

oly fontos ezél hogy ormok elérése végett tanácsos volna mindazt megkoezkázalni. a mivel a közigazgatásnak «elsősorban nemzetivé» tétele jár. Mert hál vájjon magyarrá Ieszük-e a románt, a szerbet, a tótot azáltal hogy a magyar nyelvet érteni, magyarul beszélni jól-rosszul megtanul? Vájjon oly varázserővel bír-e az a magyarul tudás hogy ellensúlyozza mindazt a mi a romának, szerbnek, tótnak gondolkodása módjában s irántunk való indulatában aggályos? Nem látjuk-e igen gyakran hogy épen azok beszélnek legjobban magyarul, kikel leginkább tartunk ellenségeinknek; nem ér-e nekünk többet az oly nemzeti-ségi honfitárs ki magyarul nem beszél de irántunk gyűlölettel nem viseltetik, mini az olyan a ki tud és gyakran jól magyarul, de a kiben a létező ellenszenvei csak fokozza az hogy kénytelen volt magyarul megtanulni. nehogy elzárja magát a boldogulás minden óljától? Vannak nálunk oly elemek melyek a megmagyarosodásra hajlandók, meri semmiféle nemzetiséghez különös ragaszkodást nem éreznek vagy talán épen a magyart kedvelték meg; ezeknek nincs szükségük arra hogy az államosított közigazgatás által a magyar nyelv tanulására készlet lessenek, megtalálták annak módját eddig is, nem is volt eredményben hiány. Az ilyeneknél a magyar nyelv tanulásának egészen más értelme van mint más bizonyos elemeknél; magyarul tanulnak mert magyarokká akarnak lenni, meri óhajtják, vagy legalább nem bánják. hogy gyermekeik azokká váljanak: de a nemzetiségbeliek nagyobb része csak azért tanul magyarul hogy itt könnyebben boldogulhasson, elszakadni saját nemzetiségéiül esze ágában sincs.

Ha sikerülne is tehát a közigazgatás államosítása által hatást gyakorolni arra hogy szélesebb körben tanulják a magyar nyelvet, ennek értéke legalább is kétes volna.

De kétes még maga azon csekély eredmény is hogy jövőre az állami közigazgatás pressiója alatt, többen hisznek kik a magyar nyelvet elsajátítani igyekeznek. A nemzetiségbeli értelmiség megtette eddig is mert szüksége volt rá, elég ösztönzés volt rá a közélet viszonyainak összessége úgy a mini eddig is megalakult; a köznép, bármennyire szenvedne is a magyar nyelv nemtudása miatt, ezen a baján nem tud segíteni, mert nincs módjában a magyar nyelvet s kivált oly mértékben elsajátítani, hogy a hatóságokkal e nyelven akadály nélkül érintkezni képes legyen; erre óvoda és népiskola nem elégséges. De a tokozott érdeket mely a magyar nyelv elsajátítására ösztönöz, ellensúlyozni fogja a renitentia. melyet a magyarosítás érdekében indított új actio fel fog idézni okvetlenül. Tudva lesz nagyon jól hogy itt ismét egy oly kérdés van től vetve mely határozottan nemzetiségi jelleggel bír, tudva lesz hogy az állami közigazgatás eminenter nemzetiségi kérdés, tudva lesz a nemzetiségek nagyja és apraja előtt mi. őzéből hozatott be az állami közigazgatás, az értelmiségnek lesz gondja rá hogy a nép alsó rétegeit e felől felvilágosítsa, ha nem szólna is elég hangosan maga a tény és annak jellege. A nemzetiségbeliek nem félnek a beolvasztástól s azért nagyban és egészben bizonyos egykedvűséggel és nyugalommal vizsik az erre irányzott kísérleteket, de azért lesznek a kik azt. mondják: most, már azért sem! a kik azt fogják kiadni

jelszó gyanánt: tőrjetek, szenvedjetek inkább a hivatalnokok eljárása miatt, mint hűtlenné válnak saját fajtokhoz. És nagyon valószínű hogy kormány és közigazgatás előbb fog kifáradni ama bizonyos erélyes eszközök alkalmazásában mint ők a türelem gyakorlásában.

Összegezzük a nemzetiségi szempontból mondottakat. A jelszó melylyel az állami közigazgatás eszméje világgá van bocsátva, a magyar állam consolidatiója. Ez tétetik első helyre az elérendő célok közt azok részéről, kik ezt az ügyet most már napirendre tenni elhatározták, ezen indok csinálta meg a célbavett reformok útját a közvélemény előtt abban a mértékben a melyben az félreismerhetlenül megcsinálva van. Ama jelszó annyit jelent mint az általános magyarosítás, a mi nem más mint egy utópia. A magyar nyelv szélesebb körben való tanulásának előmozdítására lehet pressiót gyakorolni a közigazgatás útján, de ezen eredmény nem bír nagy értékkel és hogy nagy mérvben legyen elérhető, várni egvátalában nem lehet. A mennyiben elérhető, ezt csak oly eszközök alkalmazásából lehetne várni, melyek lehetetlenné teszik a jó közigazgatást. A rossz közigazgatás elmérgesíti a nemzetiségi viszonyokat s azért az állam kénytelen lesz önként elállani azon erélyes eszközöktől, melyektől, a mennyiben általában lehetséges, egyedül lehetne talán várni ha nem is az általános magyarosítás utópiájának megvalósulását de egyszerűen a magyar nyelv terjedésének fokozását. Nemzetiségi szempontból tehát az állami közigazgatás behozatalából semmi üdvös eredmény nem várható, e szempontból tehát a fenálló rendszernek, nevezetesen a tisztviselők

választásának megszüntetése s az állami közigazgatásnak behozatala indokolva nines.

S én ezt annyira világosnak látom, hogy valóban nem tudom mit tartsak intéző köreink azon férfiaknak valódi intencióiról, kik, mint most már tudjuk, el vannak határozva a nagyfontosságú változtatásnak vagyis mint mondják reformnak kereszt ülvitelére. Hiszik-e csakugyan maguk is hogy az állami közigazgatásban a magyarosításnak egy hatalmas eszköze rejlik vagy csak arra akarják ezt a jelszót használni hogy a közönséggel elfogadtassák azon rendszabályt, melyről jól tudják ugyan hogy általa azt a nemzetiségi őzeit elérni nem lehet de be akarják hozni egészen más indokból. Az első esetben sajnálattal győződhetünk meg a felől hogy legfontosabb dolgaink intézése oly emberek kezében van, kik nem hatoltak be az elővett nagyfontosságú ügynek lényegébe, kik nem bírnak kellő tárgyismerettel s egy húron pendülnek azzal a nagy közönséggel, mely midőn a nemzetnek egyik legfontosabb ügyéről a. nemzetiségi kérdéstről van szó, se nem lát, se nem hall s látni hallani nem is akar; a másik esetben csak annyit lehet, megfordítva a régi római formulát, mondani; vigyázzon a respublica hogy a consulok benne kárt ne legyenek. Felületes emberekkel állunk szemben az első esetben, ügyes emberekkel a másokban, a kik a közönség tévedéseit és szenvedélyeit akarják kihasználni.

Intéző köreink fél-fiaknak eddigi nyilatkozatai egyaránt szolgáltatnak támpontokat úgy az egyik mint a másik föltevésnek. Voltaképen nagyon kevés az mit tőlük a dolog indokolására nézve ekkoráig hallottunk; mint deus ex *machinu állott* elő az egész kérdés.

Az a kevés, a mit tőlük e tárgyban hallotunk, inkább nyilatkozat mint érvelés. Azért úgy hiszem nem lesz fölösleges, ha itt az 1889-ik évi deczemberi képviselőházi vitát megelőzőt két rendbeli érdekes nyilatkozattal foglalkozom; az egyik egy főispáni heigtatási a másik egy államtitkári ban kelt beszéd. Érdekesek e nyilatkozatok különösen azért mert kapcsolatosan van bennük tárgyalva a közigazgatási és nemzetiségi kérdés. A mi e kettőnél elmondani kívánok, megjegyzésül szolgálhat igen sok más hasonló nyilatkozatra is.

Országos sensatiót kellett gr. Zichy Józsefnek pozsonyi főispánná kineveztetése; nagytó ntosságu esemény gyanánt tárgyalták a hírlapok is. Egy volt minister még pedig consul herum s hozzá egy hatalmas dynasla család tagja lépett más igen szerény állású kartársakkal egyidejűleg a főispáni quodlibet keretébe. Valóságos leereszkedés színével bírt e belépés s csak is az által látszott indokoltnak hogy a főispáni állás ez alkalommal nem lesz egyéb mint a minislerségnek, talán éppen ministerelnökségnek, propylaeuma; vagy talán egy kis régi magyar alkotmányos reminiscentia is járult, a nemes grófnak elhatározásához, talán mini komoly és solid allamlerliu nem tartotta fölöslegesnek hogy a belügy terén némi gyakorlati előtanulmányokai legyen, menjen «patvariára». Ezen combinatiókkal megzavarta ugyan egy újabb meglepetés a kormány részéről, gr. Teleki kinevezése, de azért még mindig meg van a gr. Zichy József csatlakozása tényének és nyilatkozatainak fontossága.

Jellemző volt a beigtatásnál a megyei főjegyző üdvözlő beszéde is. Vonatkozva a közigazgatási

reformra, erről szerényen nem akart véleményt kockáztatni, mert hisz ez «nagyobb tényezőknek képezi feladatát». Tehát Pozsony vármegyének, melyről így szólott a Kis Tükör «Fő Pozsony vármegye Pozsony városával, mely nemes a király koronázásával» — az ősi magyar önkormányzati rendszer tárgyában nincs véleménye. Nem kisebb szerénységet tanúsított a főjegyzői üdvözlő beszéd következő részlete: Már magában azon körülmény hogy nagyméltóságod a legelső és vármegyénkben is birtokos főúri családok egyikének, a gróf Zichy családnak tagja, mely Magyarországnak annyi nagy embert adott, büszkévé teheti a vármegye közön-ségét hogy a *magas kormány* által nagyméltóságod vezérletére bízott». Ennyire volnánk hát a derno-eratiával. A szabadelvűséggel pedig annyira vagyunk hogy az új pozsonyi főispán maga is részt vett az úrnapi körmenetben. Lehet hogy most más felfogás uralkodik de annyi bizonyos, hogy az 1848 előtti liberális emberek ezt nem igen tették, sőt ez nem igen vall az újabb Deák Ferencz iskolára sem, melyhez tartozónak a nemes gróf magát mondta. Hanem mindezt zárjel közti megjegyezve lássuk nyilatkozatait. Kijelentette, épen a Szilágyi-léle kezdeményezésre vonatkozva, hogy azért csatlakozott a kormányhoz mert annak kebelében oly üdvös reformok s oly határozott irány felkarolása vehető észre, mely a legjobb reményekre jogosít; kijelentette hogy az állami administate') hiva. A célbavett reformnak nemzetiségi momentumára vonatkozólag egyebek közt a következőket mon-dotta: «más nyelvű hazánkfiainak és polgártár-sainknak e részben a törvényadta jogai tiszteletben tartása mellett, gondosan kívánom ápolni az állam-

nyelv térfoglalását és terjesztését úgy társadalmi, mint — ismétlem és hangsúlyozom, a törvény és ildornosság korlátáin belől — *hivatalos úton*». (Városi beigtatás alkalmával mondott beszéd.) Mit ért a tisztelt főispán és hiendő vagy legalább előbbutóbb minister a magyar nyelvnek hivatalos úton való terjesztése alatt? Kraxlhuber Tóbiásnak és annak a pozsonyi «panszlávnak» megvannak a maga törvényes jogai arra nézve hogy hol és mikor használhatja a német vagy tót nyelvet, és hiszen a főispán úr maga is azt mondja «a törvény korlátáin belől». Tehát vagy nem lesz semmi a magyar nyelvnek hivatalos úton való terjesztéséből, vagy nem fog a törvény korlátai közt megmaradni. És hogy ez utóbbi esélynek aggályai merülhetnek föl csakugyan, arra támpontot nyújt a főispán úr beszédének következő folytatása, nyomban az idézett passus után: «A nemzeti érzület átjárta már is a város minden rétegét, átjárta azon meggyőződés hogy Pozsony további felvirágzása, szellemi és anyagi jólléte oly szorosan van összekapcsolva a magyar állami exigentiákkal, hogy kedvező biztosítékot a jövőre nézve csak azon mindenre kiterjedő tehát, nyelvi tekintetben is szoros kapocsban találja meg, melylyel érdekeit az állam érdekeivel azonosítja». Úgy-e miként megy füstbe minden szép phrasis, mikor cselekvésre kerül a sor, és bebizonyul milliomdszor hogy a pokol jó szándékokkal van kikövezve. A nemes gróf nagy melegséggel ismételte megyei és városi lelkesült üdvözlőinek hogy ő nem ismer vallási vagy felekezeti különbségeket, nemzetiségi előjogokat, de beszédének utóbb idézett része nem jelent se többet se kevesebbet mint azt, hogy a szellemi és anyagi

jóllét további előmozdítását vagyis a harmadik egyetemet (mely szellemi és anyagi előny egyaránt) csak azon esetben várhatja jó Pozsony városa ha például városi ügykezelését egészen magyar lábra állítja, a német Thaliát nem fogja oly szívesen herbergolni stb. Addig tehát hogy állami jutalomdíj legyen helyezve kilátásba a magyarság fölvétele és gyarapítására, elment mindeneseire a főispán úr, ismer biz' ő nyelvi és nemzetiségi különbségekéi, bármennyire fogadkozzék is hogy egyenlő mértékkel akar mérni mindenkinek. És ez már egy stádium ugyanazon úton melyen amazok a többi erélyes eszközök alkalmazása következik, milyenekkel a magyarosít ás érdekében pressiót gyakorolni lehet. Számat vetetl-e magával gr. Zichy József, hogy nem riadna vissza azoktól sem; tisztában van-e azon nyilatkozatának értelmével hogy hivatalos úton akarja előmozdítani az államnyelv térfoglalását?

Meg fog róla győződni, nem kétlem, mihelyt közelebről szemügyre veheti a közigazgatásnak végső szálaít, hogy azon az úton jó közigazgatást folytatni nem lehet, hogy a közigazgatás csak akkor lehet jó, ha céljául az van kitűzve hogy jó legyen és nem más valami mellékes, bármi fontos bármi magasztos feladatnak megoldása. A közigazgatás öncél, saját céljától magát semmiféle tekintet által eltéríttetnie nem szabad. Egyelőre azonban gr. Zichy is csak aként látszik a dolgot felfogni mint a közönségnek azon jelentékeny részt, melynek a közigazgatás gyakorlati viszonyairól semmi ismerete nincs, de a melynek döntő befolyása van a közvélemény megalakítására s mely a magyarosításnak közigazgatási eszközökkel való terjesztését

úgy képzeleli magának, mintha nem állana egyébből mint abból hogy rá kell ereszteni egy sereg államhivatalnokot, azokra a nemmagyar lakosságú területekre s megy magától a dolog. Pedig hát ez nem megy úgy mint egy hajtóvadászat, hogy kibocsájtunk egy kopó-lalkát vagy egy sereg hajtól s előtte lepuskázunk minden vadat, vagy mint egy rétnel vízzel való elárasztása mihez nem kell egyéb mini egy zúgó rekeszének felhúzása.

A nemzetiségi kérdést illetőleg általában nem látunk gr. Zichy nyilatkozataiban különben sem egyebet mint a chauvinizmusnak már megszokott expectoralióit. Melegen szól a népről, «hazánk legnagyobb kincse úgymond a nép, ama drága nép, mely, beszéljen ajka bármely nyelvet,; mindannyin hazánk szerető drága gyermeke». ,Ennek érdekében akar működni — — «előtte nem létezik vallás és nyelvkütonbség». De mi az a mit megakar adni annak az általa oly nagyra becsült és mint látszik kedvelt népnek? Ezt mondja: «Elég erős Magyarország, hogy igazi szabadelvűséggel bármely hitben engedje istenét imádni polgárait, bármely nyelven engedje elintézni *házi ügyeit* a nemzetiségeknek». Ez bizony édeskevés, s ha tűhegyre vesszük e szavakat, gr. Zichy J. szerint az erőshez illő nagylelkűséget gyakorol Magyarország akkor midőn a házi ügyeknek bármely nyelven való intézését megengedi. Ezzel nagylelkűség dolgából nem erőltetné meg magát túlságosan a generosa natio, mert ezt voltaképen bajos is volna ellátani. Hanem én azt hiszem hogy Magyarország nem elég erős arra hogy a nemzetiségeket csak a házi ügyeknek saját nyelvükön intézésére szorítsa, s azok ennyivel beérni semmi

esetre se volnának hajlandók. Az 1868-iki nemzeti-ségi törvény nem így contemplálta azt az existed-tiát melyet a nemzetiségeknek Magyarorszáiban folytatniok lehet; s ha gr. Zichy előtt is azon eszménykép lebeg, hogy itt az összes közélet és hivatalos kezelés kizárólag magyar nyelven folytattassék, hogy ilt a műveltséget kizárólag magyar nyelven lehessen megszerezni, akkor nincs értelme azon nyilatkozatának mely szerint tiszteletben akarja tartani a nemzetiségeknek törvényadta jogait, nincs értéke annak a szeretetnek mellyel állítólag a nép iránt viseltetik.

Az új belügyi államtitkár Tibád Antal érdekes nyilatkozatokat tett a Székely-Udvarhelyt tiszteletére adott lakoma alkalmával. Teljes elismerést érdemel azon mondása mely szerint kisebb veszéllyel jár a nemzetre nézve ha a különböző pártok gyorsabb tempóban váltják föl egymást a kormányon, mint az, ha magukat erkölcstelen eszközökkel (igyekeznek abban megörökíteni. Az, hogy a különböző pártok, már t. i. az e nevet igazán megérdemlő politikai pártok egymást nemcsak gyorsabb tempóban de egyáltalában fölváltsák a kormányhatalomban, nálunk még eddig pium desideriumnak bizonyult, de hát az államtitkár urnák minden esetre becsületére válik, ha ezen ideális felfogáshoz még mindig ragaszkodik. Mondott ennél gyakorlatiasabb helyes dolgot is, azt t. i. hogy csalódnak azok, kik az állami közigazgatás behozatalában egy általános panaceát vélnek rejleni. Látszik, ismeri a tárgyat és a tért melyen foglalkozni hivalva van, tudja annak korlátoltságát s alig osztozik azok felfogásában kik ideális magaslatra helyezik az administrate által elérhető «nagy czélokak».

Annál inkább lehet azonban megütközni azon hogy Tibád is szükségesnek tartja magáévá tenni a Chauvinismus phraseológiáját, midőn ő is a nemzetiségi momentumot emeli ki mint olyat, a mi állal az állami közigazgatás behozatala indokolva van. S a ki az állami administratióban nem lát panaceat, bizonyosan belátja hogy nemzetiségi tekintetben scan lehel, tőle várni nagy eredményeket.

Három dolgot emelt ki arra nézve hogy milyennek kell lenni a közigazgatásnak. Első az — úgymond — hogy nemzeti legyen, minden izében és minden mozzanatában magán viselje a magyar államiságnak semmi más tekintetére fel nem áldozható jellegét: ez az első és főelv. Másik az hogy a haza minden polgárának jogait és érdekeit egyformán és egyenlőn védelmezze és ápolja. Harmadik az hogy a közigazgatás tiszta legyen. Én azt hiszem, akkor járt volna el helyesen a közigazgatásnak jövődöbeli egyik fővezetője, ha a taxatív e elsorolt kellékek közül azt tette volna első helyre mit az utolsóra tett t. i. a közigazgatás tisztaságát.

Mit jelent itt az a szó hogy a közigazgatás nemzeti legyen, vagy akár annak ama paraphrasisa hogy viselje magán minden izében a magyar államiság bélyegét? Hát hiszen másról mint ilyen közigazgatásról nálunk, de bármely más országban is, szó sem lehet; saját kormányunk igazgatja az országot nem valami idegen hatalom, mint a bachkorszak alatt. Az egész tehát nem volna egyéb mint egy hazafias expectoratio, mely azonban programpontnak midőn először, másodszor és harmadszor elsoroljuk azon programún tartalmát,

egyáltalában nem volna alkalmas, ha nem rejtené magában egy nagyon is speciális dolgot, melyet azonban egyszerűen néven nevezni nem akarunk. Ez a speciális dolog a magyarosítás, mint Tibád szerint is az állami administate) behozatalának főindoka és ez szerinte is a főelv és nem az egyenlő igazságszolgáltatás és a tisztaság vagyis nem a jó közigazgatás.

Minden kormán ylárcza kezelőjétől azt lehelne várni hogy saját szakmája jogkörét fentartani s természetét mindenféle behatástól megóvni tartja feladatának. Az új államtitkár eliez képest azt mondhatná más ministeri tárczabeli kartársainak: ha ti akartok és tudtok magyarosítási propagandái csinálni, ám tegyétek, de én a magam lárczájából aféle Emkét csinálni nem engedhetek, mert az én feladatom első sorban a tiszta és a mindenkinek egyenlő igazságot szolgáltató közigazgatás; tegye a ministertanács vagy különösen a cultusminisler, de hogy én magam vállalkozzam rá, azt ne kívánjátok. S az új államtitkár mindenesetre nem kis mértékét tanúsítja a hazafias önfeláldozásnak midőn így megterhelve vállalja el feladatát.

Es neki csakugyan van is érzéke az iránt hogy az administate) önczél, hogy ha tiszta akar lenni, akkor igazi rendeltetésétől semmi más mellékes feladatok által eltéríttetnie nem szabad; ebben áll az igazi tisztaság s nemcsak abban hogy a hivatalnokok ne lopjanak, ne zsaroljanak. Azt mondja: «a közigazgatás ne szegődjék be sem valamely nemzetiség sem felekezet vagy osztály szolgálatába». A nem magyar nemzetiségek szolgálatáról itt szó sem lehel, miként lesz tehát elég tétetve a programm első tételének, a közigazgatás

«nemzeti» jellegének vagyis a magyarosítási eljárásnak, ha annak a magyar nemzetiségi érdek szolgálatába lépnie nem szabad?

Ugyanazok az ellenmondások, melyeket látunk a belügyi lárcza egy másik nevezetes egyénisége gr. Zichy József nyilatkozataiban, a melyekkel találkozunk minden alkalommal midőn a nemzetiségi liléimről van szó. Szép phrasisokat hangoztatni egyrészt, beszélni a nép iránt való szeretéről, melynek minden tagja a hazának egyformán szeretett gyermeke, beszélni a vallás és nemzetiségi különbségek nem ismeréséről, másrészt hirdetni a magyarosításnak közigazgatási úton való terjesztését; beszélni arról hogy a közigazgatásnak valamely nemzetiség szolgálatába lépni nem szabad, de a «nemzeti» feladatot tűzni ki első és főelőjárul s azért akarni megsemmisíteni a megyei önkormányzatot hogy a helyébe állítandó bureaucratia által «az állami érdekek hatályosabban érvényesíttessenek» vagyis hogy a magyarosításnak egy új hathatós apparatusa teremtessek meg: hát ezek bizony összeférhetlen dolgok s a kérdés csak az. vájjon őszinte önámítás forog-e itt fenn vagy pedig taktika, mely ki akarja használni azt a körülményt hogy a magyarosításnak kilátásba helyezésével tűzbe-vízbe lehel vinni nálunk a közvéleményt, el lehet vele fogadtatni mindent, még nem is kell az ellenmondások elfedéséhez valami nagy ügyeskedés, jól hangzó phrasisok megteszik a hatást feltétlenül.

Legyen felületesség vagy önámítás, legyen taktika, a mi a nemzetiségi momentumot tolatja intéző köreink által előtérbe, mint az állami köz-igazgatás behozatalának legfőbb indokát, annyi bizonyos, hogy ez az a mi létre hozta azt a különös jelenséget, hogy e kérdésre nézve nagyon sokan igazán szabadelvű mert szabadságszerelő és hazafias érzületű embereink közül egy táborban találják magukat a nemzetünk iránt nem barátságos és a minden néven nevezendő reactionarius elemekkel. Vájjon nem tűnt. ez föl nekik s nem éreztek miatta méltó megdöbbenést?

Egy dolog bizonyos az t. i. hogy a szabadság elve s jelszava a magyar önkormányzati rendszer híveinek tábora fölött leng; a szabadságszerető embernek ebben a táborban van a helye, míg a világ összes reactionarius elemei a rend és fegyelem jelszava mellett a központosítás, az állami közigazgatás mellé sorakoznak, más közigazgatási formát, megengedhetőnek sem tartanak. Szabadság és rend — e két elv és jelszó közt meg van az antagonismus mióta iénáll az emberi társadalom; különböző emberek szokták egyikei vagy másikat különösen hangoztatni. A szabadság barátai nem hagyják megzavartatni magukat, midőn

rokonságot és czimboraságot vetnek szemökre a világnak minden néven nevezendő országháborítóival, sansculottokkal, communardokkal, nihilistákkal; ám élvezék a rend barátai az inquisitorokkal, a velencei tízekkel, az összes ázsiai és európai despotákkal való rokonságot és elv-közösséget. Megkísérelték néha a két elv közti compromissumot s azt mondták «renddel párosult szabadság», de ez a jelszó pecsovicz természetűnek bizonyult, testvérül csatlakozott hozzá a «fontolva haladás» jelszava. Ilyenmő compromissum kerestetik most is. A szabadság igaz barátainak őrizkedniük kell az ily compromissumoktól, a compromissumok eredménye rájuk nézve rendszerint nem más mint compromissio. Most már a «modern állam» jelszóval fogdossák a szabadság barátait, de ez nem más mint a régi «rend és fegyelem» jelszónak elburkolt új kiadása. A modern társadalom dolgozni akar és élvezni akar, gőzerővel; azt követeli, hogy se az egyikben se a másikban senki ne háborgassa, tehát neki rend kell és rendőr kell mindenk fölött s e mellett nem veszi észre a veszélyt, hogy az a rend, ha egészen másra bízva fentartását, absolutisinussá válik, az a rendőr kit ő bérbe fogadni vélt, urává és zsarnokává lesz. Ezt az irányt követi napjainkban mindinkább a modern társadalom s a modern állam mindinkább egyértelművé válik a rendőr állammal. E szónak «modern», jelentése nem az többé a mi volt e század elején, mjdön a nagy franczia forradalom általi megifjodást jelentette; a modern szónak ez az értelme elavult s a reactio az igen gyakran a mi vele szépeleg és humbugot űz.

Jó azután ehhez a nemzetiségi elv, a chau-

vinismus. Ez azután kíméletlenül bánik el elvekkel és jelszavakkal; ez összezavarja a szabadság és lend, a szabadelvűség és conservativismus táborába való sorakozást; ennek jó minden elv mely esetleg az adott körülményekhez képest malmára hajtja a vizet; a nemzetiségi elv nevében a gyengébbek az igazságra és méltányosságra, az erősebbek a salus reipublicae (elvére s a jus fortiorisra hivatkoznak; hivatkoznak szent érzelmekre s ezekből folyó szent kötelességekre, melyek előtt minden más tekintetnek háttérbe kell vonulnia, abszolút kötelességekre s ezekből levont axiómákra melyek kizárnak s feleslegessé tesznek minden okoskodást. Csoda-e ha ily halások alatt megzavarodik a szabadságot nagyra tartó ész és hozzá melegen ragaszkodó kebel, úgy hogy egyszerre csak nagyon különös társaságban találjuk a szabadságnak általunk eddig mindig olyanokul ismeri számos barátait, kik az állami közigazgatási elfogadni hajlandók vagy a kik nagyobb egykedvűséggel néznek elébe mint várható lett volna az 1S+S előtti magyar szabadelvűek egyenes utódaitól.

Nézzük, kikből áll ez a társaság.

Ott vannak a lajtántúli összes tényezők, melyek ránk befolyási gyakorolnak. Lajtántúl kedvencz tárgya a gúnyolódásnak a Comitatswirtschaft, a régi absolutismns korszakából átjött az új alkotmányosba. Nem csuda ha ép úgy hangzik mint azelőlt, mert hiszen az osztrák alkotmányosság most is gyöngye lábón áll, vérükbe nem ment a jó szomszédoknak, épen azért mert közigazgatásuk rendszerében semmi sem változott. Lajtántúl csak örvideni tudnak annak ha az itteni viszonyok az ottaniakkal egyformákká válnak; mert

ez az Einiges Oesterreich eszményképe megvalósulásának útját egyengeti; csak örvendenek annak ha az osztrák ember magát nálunk a viszonyok egyöntetőségénél fogva minél inkább otthonosan érezheti. Az osztrák centralisták benső megelégedéssel szemlélik, ha a Br. Bach híres Rückblick je, melyre Széchenyi Döblingben azt a páratlan «Rück-Blicket» megírta, utólagosan igazolásra talál: a többi foederalista elemek, melyek folyvást panaszkodnak a magyar praepotentia és túlsúly miatt, (isten bocsáss!) kárörvendve nézik ha a magyar alkotmányosság sajátságai mindinkább elhalványulnak s ennek folytán Magyarország különállása nem szúr annyira szemet; az udvar, melynek sóba meg nem szűnő vágya s tegnap még hangoztatott jelszava volt az einiges Oesterreich, kétségtelenül nyájas arczzal fogadja a magyar kormányférfiakat, az osztrák miniszter collegük meleg kézszorításokkal üdvözik és biztatják őket, midőn tudomást vesznek a kezdeményezésről; jelentékeny járulék lesz ez okvetlen a reconstruált Tiszacabinet állásának fölfelé való megerősödéséhez.

Ott van a társaságban a bureaueratia. Tisztelet becsület de igazság is! A mi bureaucratiánk igyekszik lenni magyar és hazafias és pedig nem csak azért mert a magyarságot és hazafiságot hangoztatni mainapság a Gutgesinntséghez tartozik, de mégis csak olyan mint a bureaueratia mindenütt a világon. Pók, mely mindenfelé kiterjeszti a maga hálózatát, úgy hogy a légben nincs szabad mozgás az apróbb teremtmények számára s maga ott ül a centrumban csalhatatlansága és mindenhatósága érzetétül gömbölyüre felfuvalkodva. És ebben a mi bureaueratiánkban ott él kiirt katlanul

az osztrák traditio ép úgy mint a poloska a bach-korszakból megmaradt sárga bútorokban. Még egy sajtósági magyarságú irány is fenmaradt ebből a korszakból meg a folytatólag fenállott proviso-riumból, daczol academiával, tiszamenti ember fülével; iratuk betekintése, beterjesztése s száz eféle kifejezés hemzseggel kerül ki a buraubeli reményteljes ifjú fogalmazók perczegő tolla alól. Ez a bureaucratia nem is tart atyafiságot a régi consiliummal és kamarával, mely hanem is a legboldogabb házaseleti viszonyban de még is összetörődve élt a régi megyével; azokba az alispánokat nevezték ki tanácsosoknak, legalább gyakran történt, most másnemű elemeknek illetén beótása a minisztereken és államtitkárokön kívül igen ritkán fordul elő; azon a bizonyos lajtorján mászik felfelé az egész személyzet, lelkiismeretesen megtitulálva és pokol fenekére kívánva egymást hogy adjon mielőbb egyik a másiknak előléptetésére helyet; most valóságos Inzucht uralkodik a létszám kiegészítése körül. A mi bureaucratiaánk nem bír szabadulni az osztrák reminiscentiáktól ép úgy mint nem (igyekszik megválni a bécsi szokványoktól a magyar kereskedelem; bármiféle intézkedésről legyen szó, az első kérdés mindig az: hogy van ez Mécsben? Hál ez a bureaucratia született ellensége az önkormányzatnak, Erbfeind mint az öreg Vilmos császár mondta a francziákról, ellensége úgy is mint bureaucratia. úgy is mint osztrák ivadék; ez a maga folyton terjedő és erősödő hatalma mellett valóságos anachronismusnak sőt. képtelenségnek tartja a választási formának fenállását. Miképen is engedhetnék azt meg a bureaucratia emberei hogy más módon is lehet

állítani a közügyek kezelésére alkalmas embereket mint azon a módon a mely szerint ők lettek oda állítva? Hát hiszen ez állandó kételyt jelentene azon tökéletességben melyről ő maga meg van győződve s a melyben való bitet a társadalmi rend s talán a világ fenállásának érdekében megingatni nem szabad.

Ismeretes világszerte a bureaucrátiának ilyenén nagy önbecsülése s ebből egy kis mutatványt olvashattunk nem régen azon beszédben melyvel a belügyminislerium hivatalnokainak érdemes seniora az új államtitkárt üdvözölte. «E tisztikar — úgymond — buzgó, szakavatott, munkás, tanult tisztviselőkből áll . . . emelt fővel és büszkeséggel mondhatja hogy meg van nála a tisztaság, objectiv és subjectiv tisztaság . . . át van hatva nemes ambitioval stb.» S mindéhez hozzátette az érdemes ministeri tanácsos hogy ez a «modern administration. Nem épen oly modern. A bureaucratia egyidejű azzal az absolut királysággal, mely, mint Grünwald Béla leírja, legyűrte a feudálismust és municipalismust s megtelt nemes és ideális tartalommal. Hanem az a nagy önérzetesség mely az üdvözlő beszédből is kilátszik, a «nur Lumpen sind bescheiden» jelszó — az igenis modern.

Ott van a clericalismus. A catholicus egyház a világnak legcentralisáltabb és az absolutismus szelleme által leginkább áthatott testületé, mely minden önkormányzatot, municipalismust s különösen választási rendszert kizár s ennél fogva az állami administratioval oly congenialitást és elvokonságot kell éreznie, hogy részéről való ellenzéki állásfoglalásról szó sem lehet. A catholicus

autonómia, tárgyában fölmerült mozgalomra fog-
nak talán némelyek hivatkozni. Nem akarom vi-
tatni mennyiben felel meg a szóban forgó auto-
nómia az igazi önkormányzat fogalmának, csak
egyel kérdezek. Van-e szó e mozgalom körében
a választási elv meghonosításáról, lelkészek vá-
lasztásáról, püspökök választásáról? Ez teljesen
ki van zárva a mozgalom eszme köréből, mint
teljesen heterogen s beilleszthet len intézmény mind-
azok közé melyeken a catholicus egyháznak a
középkorban consolidálódott nagy épülete nvugo-
szik. A catholicus egyház megteszi az államnak
azt a concessiót hogy az államfő nevezze ki a
püspököket, megengedi azt is hogy a palronus
terjesszen elő lelkészelöltet, megteszi ezt a világi
résztől nyerendő dotatioért, de a hívek választási
joga ki van kerülve ki van zárva a legnagyobb
gonddal és teljesen. A catholicus egyház, mióta
a VII. Gergely és III. Incze theocratióját nem erő-
leli, az absolut királlyal élt a legjobb egyetér-
tésijén minden kormányformák közt, ezzel a sza-
badság elnyomása érdekében valóságos car teli-
szerződési viszonyban élt századokon át: az
absolut királlyal teremtménye, a centrálisan ál-
lami közigazgatás, mint az egyház kormányzási
rendszerével párhuzamos és homogén intézmény
az állam és egyház közt továbbra is fentartandó
kellemes és jó viszonynak valóságos postulatuma.

A magas aristocratia. A megyei önkormány-
zatot a főispánok ellen vívta ki hajdan Verböczy
népe, a nemesség; a nagyurak kik a főispáni méltó-
ságot viselték, kik a tisztviselőket candidálták.
az önkormányzattal szemben a megyékben a kor-
mány hatalmát képviselték, a magas aristocratianak

az önkormányzattal való ellentétes elvi álláspontja egyenesen hagyományos. A magas arislocratia. mióta elnémetesedett, ellenszenves magaviseletét, tanúsított a megyei nemesség tagjai iránt, kik a megyei önkormányzatot fentartották. A magas aristocratia teljesen elfelejtette mára régiebb traditiókat. abból a korból midőn a hatalmas grófok és hercegek nem akarlak egyebet látni a királyban mint primust inter pares, midőn feltámadt egy-egy közölök nem kisebb ambícióval mint azzal hogy leszorítsa a trónról az uralkodó dynastia tette helyébe a magáét; a inai magas aristocralia Iradiliói már csak az absolut királyságbeli udvari nemesség dicsőségéből táplálkoznak. Ezek a traditiók az állami közigazgatás pártolónak táborába terelik a magas aristocraliát, ebben a táborban a modern administratió jelszavával oda csábított democratia a clerusban és magas aristocraliában a reactio törzskarával találkozik.

A zsidóság. Szabad-e beszélni a «zsidóságról?» Nem, annyi-e már ez magában, mint az antisemiták álláspontját elfoglalni? Azt hiszem, nem; s midőn elsoroljuk társadalmunk különböző alkatrészeit, akkor ezt az elemei ignorálni nem lehet. Hallgatással, ignorálással nem fogjuk elenyészteni azon tényt hogy a zsidóság nálunk még mindig sok tekintetben különálló társadalmi osztályt képez, s ha egyrésztől simul és vegyül, másrésztől annál inkább előtűnik még meglevő saját jellege, minél inkább emelkedik vagyonsága és értelmessége következtében társadalmi jelentősége. Bármennyire vallja magát democratának és liberálisnak, a zsidóságot oly elemnek, melyre biztosan számíthatnak a szabadság s a magyar

nemzeti szabadság barátai, tekinteni semmi esetre sem lehet. Még nagy benne a cosmopolita hajlam s nem tud teljesen együtt érezni a nemzettel. Semmivel sem bizonyítja ezt be inkább mini azon elkeseredett harcczal melyet a régi önkormányzati rendszer ellen folytat, azzal a teljes hiányával minden kegyeletnek melyet tanúsít a nemzet múltja iránt, a melynek a századokon át lenállott municipális élet egyik nevezetes részletét képezi. Valami sajtóságos gyűlölködés és agyarkodás az melylyel az önkormányzati rendszer ellen viseltetik. Az osztrákok nem emlegetik több gúnyval a Comitatswirtschaftot, mint a mi zsidóságunk közlönyei; a nemzet többi része téves felfogás által félrevezetve meglehet hogy rászánja magát az önkormányzati rendszer feláldozására, de nem insultálja a haladókó oroszánt. A magyarországi üzlet világ kevés érzéket tanúsít. Magyarország állami önállósága iránt s nagy részét a zsidók képezik; Mekájuk Bécs; a hazai zsidóság a német beszédet tartja az előkelőség criteriumának, a miskolezi zsidó hitközség német szónokot tart, pedig alig érti. Azon agitatio melyet a mi zsidóságunk a régi megyei rendszer ellen folytat, teljes öszhangzásban van ezen dispositióival s a nemzeti szabadságnak barátait méltán ejtheti gondolkodóba tiogy az állami közigazgatás behozatalánál épen a zsidóságban találhatják föl legbuzgóbb szövetségeseiket.

Átlagban szóllok mindezen elemekről; vannak kivételek, a szabadságnak s a magyar nemzeti szabadságnak lelkes hívei az utóbb említeti rétegekben. De a potiori lit dinominatio. Az udvar, az osztrák centralisták és foederalisták vagyis Lajtán túl való összes jó barátaink, a bureaucratia,

a clerus, a magas aristocratia, a zsidóság — ezek azon elemek melyek tárt karokkal várják az állami közigazgatási, melyekre támaszkodva fogják hozni a nagy reformert ambíció; vájjon nem volna-e nagy ideje hogy a magyarságnak szabadság és hazaszerető régi törzse látva ezen szövetkezei. feleszméljen s ne heverjen mint Mátyás király három restje midőn már ropog a zsindeley leje fölött.

VI.

Az eddigi fejtegetések oda irányulnak, hogy közigazgatásunk fennálló szervezetének felforgatása indokolva nincs. Alaptalan azon állítás hogy megyei közigazgatásunk annyira rász miszerint rá immár csakis a «túrhetetlen» és «tarthatatlan» jelzők volnának alkalmazhatók, sőt igenis vannak egyéb dolgok állami berendezkedésünk terén, melyeknél sokkal szükségesei!» és sürgősen volna a reform; ilyenek nevezetesen pénzügyi és igazságszolgáltatási állapotaink, ezekre vesse magái egész erővel a reformer-ambitio ha nemcsak feltűnő de jó dolgot művelni akar. Alaptalan azon föltevés hogy azon bajok és hiányok melyek közigazgatásunk terén észlelhetők, a fennálló szervezet természetének nevezetesen a választási rendszernek kifolyásai; nem azért léteznek ezek a bajok mivel a régi szervezet még fenáll, hanem azért és annyiban mert és a mennyiben ez meghénítatott, keretébe nem illő s működésének logikájával ellenkező intézkedések által alteráltatott; úgy, hogy a mi még jó van közigazgatásunkban, az a régi önkormányzati rendszer és szellem maradványainak, a mi rász van benne, az a mindinkább elharapódzó bürocratiának tulajdonítható. Illusorius azon remény hogy az állami közigazgatás

behozatalával azonnal elenyésznek a létező bajok, ezeknek orvoslása nagy részben nem is azonfe-
lül meg vájjon választás vagy kinevezés útján
töltetnek-e be a hivatalok hanem czélszerű mate-
riális intézkedésektől függ. Illusorius azon remény
hogy az állami közigazgatás által nevezetes ered-
ményeket lehet elérni a magyarosítás terén de
bizonyos hogy az új rendszer jelentékenyen fog
járulni a nemzetiségi viszonyok elmergesítéséhez.

Mindebből az következik hogy nem kell meg-
bolygatni a fenálló szerkezetet. De hát mindez
csak negatív érvelés, lássuk most már a positiv
kokat is. melyeknél fogva én a lenálló rendszert
fenntartandónak vélem. Fentartandónak vélem igenis,
e magyarázatot kíván hogy miként értem ezt.

Az új nemzedék mely saját szemeivel nem
és s csak hallomásból tudja, mily nagy szere-
pet játszott a vármegye a nemzet politikai és
társadalmi életében, mely olvasta az 1848-iki rer-
ményeknek ezen szavait: «a megyei rendszer az
alkotmány védbástyája», mely hallotta Kossuth
Lajosnak azon véleményét hogy ha választani
illene a magyar municipalis rendszer és a par-
mentaris kormány közt, ő az elsőt választaná:
a mely nemzedék látja a mostani megyét, a
többnyire érdektelen és színtelen megyei közgyű-
léseket és szánalmas közigazgatási bizottsági há-
trálásokat, azokat a szolgabírákat kik ott ülnek
a «hivatalban» bureaucratic lomba elmerülve
feléjük se mennek a jegyzőknek kiszolgáltattott
izségeknek, a mely látja hogy a vidéken csak
seng a közügyek kezelése s a társadalmi moz-
galom: ez a nemzedék nem ok nélkül kérdezi:
hát ez az a híres megyei önkormányzat? Nem az.

A mostani megye úgy a mint most functional, a réginek csak árnyéka. A bírói hatalom gyakorlatáról szálló 1867-iki törvény a megyét ketté hasította, hatáskörének hasonfelét vette el, elvette tőle a pallos jogát, tekintélyének legfőbb forrását: ép oly államcsíny volt ez a magyar állam bel-szervezetében mint közjogi tekintetben az 1807-iki kiegyezés. Azóta sem szűntek meg a megyéi losztogatni, tisztán közigazgatási hatáskörét is szőkébb tere szorítani, és ráaggattak mindenféle bureaucraticus czafrangot, beleótták a bureaucrat icus szellemet, lehangolták, eltorzították, úgy hogy én például e szerény sorok írója, ki egész melegséggel és ügyszeretettel esiigglem azelőtt a megyei életen, most azt mondom: inkább feléje sem megyek mert fáj lelkemnek látni mivé telték azt a szép institutiót. S midőn mégis azt mondom hogy minden áron fenn kell tartani a fonállá szerkezetet, ezalatt csakis azt érthetem hogy meg kell tartani azt a mi a régi szerkezetből megmaradt, meg kell szabadítani a ráakasztott bureaucraticus lomnak nyűgétől, vissza kell neki adni azt a mi egészséges működéséhez szükséges. B ezalatt nem értem a régi instrucliós megyét, mely a nemzet political életét absorbeálla; erről, mióta meglionosított a népképvisélet s az évenként s majdnem folytonosan ülésező országgyűlés, többé szó nem lehet; hanem, hogy conerét példával éljek, értem azon állapotot melyben a megyerendszer a provisorium megszüntetése s a fentemlített 1869-iki törvény végrehajtása közti időszakban létezett. Elöttem oly megyének képe lebeg, melynek hatásköre kibővítetik, melynek nevezetesen az alsóbb-fokú igazságszolgáltatás részben visszaadatik, mely

nem a szolgabírói hivatalokban» kötő hurokat hanem ambuláló tisztviselők által veszi a gyámoltalan népet óalmába s ad neki gyors és olcsó igazságszolgáltatást, mely feleleveníti ismét a vidéken a közéletet s társadalmi tevékenységet, intézménynyé teszi ismét a közigazgatást, mely saját vitális erejével alkalmazkodik a változó körülmények és fejlődő viszonyok követelményeihez, a helyett hogy folt hátára foltot lakjon a törvényhozás s feljogosítva érezze magát boldog boldogtalan arra hogy örökös szervezés és újjászervezés kísérleti terének tekintse az ország népének személyi és vagyoni érdekeit.

Ekként contemplálom én a fentartandó megyei önkormányzatot s midőn azt mondom hogy fenn kell tartani a megyét, értem alatta különösen 1-ször az országnak mostani territoriális felosztását, 2-szor a tisztviselők választását. Ezek azon sarkkövek, melyek a míg megbontatlanul maradnak, addig még mindig lehet mondani hogy a régi megyei rendszer fenáll, addig még mindig lehet azt reményleni hogy ezzel a rendszerrel megtudjuk teremteni a jó közigazgatást, tudunk teremteni igazi önkormányzatot és szerezni hatalmas támaszt a politikai szabadságnak.

Fenn kell tartani a megyerendszert mindeinek előli azért mert, benne *készen Urunk egy oly formát mely által valóságga lehet tenni az önkormányzatot.* Megbecsülhetlen előny ez nemzetünkre nézve, látjuk mily sikeretlenül erőködnek mások megszerezni a minek mi régóta birtokában vagyunk.

Mindenkinek szájában van e szó: önkormányzat; mindenki elismeri hogy az önkormányzat jó dolog, az önkormányzat szükséges; ez a

conventionalis igazságok, a politikai axiómák közé tartozik. Részint ösztönszerűleg részint tapasztalati tényekből okoskodva mindenki elismer és vall két dolgot, egyik az hogy a teljesen és a végletekig keresztílvitt állami közigazgatás mellett az ország népe nemcsak a kormány hanem az apró hivatalnokok zsarnokságának prédájává válik; másik az hogy a végletekig vitt állami közigazgatás a közjónak kellő mértékben való munkálására minden nagy hatalma mellett lehetetlen. Így képzelem magának nagyban és egészen mindenki az önkormányzatot és annak jelentőségét; ouropaszerte eljutott odáig a közvélemény, mióta az abszolút királyság az alkotmányos monarchiának adott helyett hogy az önkormányzat üdvös és szükséges voltát hangoztatja s megvalósítására különféle intézményekkel lesz kísérletet. Maga a bureaucralia is beszél önkormányzatról és készségesnek mondja magát arra hogy bizonyos önkormányzati institutiók fentartassanak vagy behoztassanak, trogv az önkormányzatnak bizonyos tér átengedtessek. A bureaucratia ezen concessiók által el akarja hártani magától azon föltevést hogy szolgálatait a zsarnokságnak felajánlani hajlandó, hódolatát akarja tanúsítani az alkotmányosság irányában, mely most az uralkodó rendszer és a tényleges hatalom, egyszersmind azt reményű hogy azok által az önkormányzati institutiók által ki-pótolhatja azt a miben magát fogyatékosnak erezi, úgy hogy azoknak segedelme és hasznos közreműködésével annál biztosabban érheti el saját céljait.

Nálunk is, mióta megkezdődött az állami közigazgatás melletti agitatio, ezzel párhuzamosan

hangzik az önkormányzat jelszava. Kikezdve b. Hennyey Ödön a mérsékeli ellenzék férfi íái és közegei és a Pester Lloyd, mint ezen ági tutiónak a kormánypárt részéről legfőbb tényezője, íólvlonosan hangoztatják hogy egyáltalában nem szándékoznak az önkormányzatot megsemmisíteni, sőt ellenkezőleg épen ők azok kik megakarják teremteni az «igazi» önkormányzatot. Ugyanily értelemben nyilatkozott nemrég az új államtitkár Tibád Antal is már említett székelyudvarhelyi banquetbeszédében. Téves — úgymond — némely honfitársainknak felfogása kik az állami administratiót úgy szerelik odaállítani, mint az önkormányzat negatívóját. Ez határozottan téves, mert a helyesen értelmezett állami administratió nemcsak hogy ki ki nem zárja az autonómiát, de egy a jelenleginél haályosabb és igazabb önkormányzatnak épen sine qua non-jál, elengedhetlen föltételét képezi.

Csudálatos! Ezek az urak autonómiát akarnak teremteni az «igazi» autonómiát akarják megteremteni s azon kezdik hogy el akarják törölni azt az institutiót, melyről lehet mondani mindent de megtagadni tőle azt hogy az önkormányzatot megvalósította, lehetetlen, mely ellenkezőleg épen azért volt megtámadva, mivel túlságos mérvben valósította meg, annyira hogy vele kormányozni, vele a ministeri felelősséget valósággá tenni lehetetlennek állítatott. Miként lehet egy ily intézménnyel bármely mást mint az igazi autonómiát szembe állítani? És ezen kipróbált institutió helyébe akarják odaállítani azokat a kísérleteket melyeket lellek más országokban de a melyek mindek koráig sikeretleneknek, gyakorlatiatlanoknak bizonyultak! Hát ez minden esetre csudálatos tö-

rekvés az önkormányzat meghonosítására, mindenestre csudálatos logika.

Ezen eljárás annyira visszás, annyira teljes ellenmondással, hogy alig foroghat fenn kétség az iránt miszerint, azok kik ekként akarják megcsinálni az önkormányzatot, nagyon távol állanak attól hogy azt komolyan akarják valósággá lenni; úgy tesznek mint a mesebeli vadász a ki nem kereste magát, az oroszlánt, csak a nyomát. Ha valósággá akarnák tenni, akkor két. kézzel kellene megragadni az alkalmat, melyet nyújtanak a régi megyei életnek és gyakorlatnak még egészen ki nem veszett, traditíói, a közügyekkel való foglalkozásnak még egészen el nem enyészett, szokása, a megyei kötelékhez ragaszkodásnak még mindig meleg érzete; ezeknek segítségével mint az önkormányzatnak alapföltételeivel s legfőbb tényezőivel kellene fölépíteni akarniok az igazi önkormányzatot; örvideniük kellene hogy ezek nem enyésztek el annyi rombolás után s úgy tekinteni mint megbecsül hellen anyagól. Magában azon lényben is hogy ezen anyag megmaradt, bizonyosságát kellene látni azon vitalitásnak mely a régi magyar önkormányzati rendszerben rejlik s annál jobban megbecsülni a rendszert magát. Hogy mindezt nem teszik, hogy ellenkezőleg állandó törekvésük leszólani, lejárni, tönkre tenni azt az anyagól melyből az önkormányzatot, megalkot ni lehel, ez csak azt mutatja hogy nem örlünk egy malomban, azok az urak beszélnek autonómiáról de ez az, ő autonómiájuk lehet minden csak nem igazi önkormányzat.

Mi is az a mit az autonómia czége alltt behozni akarnak? Nagyon keveset hallottunk e le-

kintetben, úgy hogy jó részi csak tapogatózni s találatni kell. Csak a conclusiót halljuk azt t. i. hogy kinevezett tisztviselőkkel akarnak adminisztrálni s azon állítást hogy ez az igazi autonómiának épen sine qua non föltétele, de az ezek közt való összefüggést még saisi fályol fedi. Hallottunk olyanformái hogy meghagyják a megyei gyűléseket, meghagyják ezeknek hatáskörében a kinevezett tisztviselők ellenőrzését! sőt a fegyelmi eljárást is. megengedik a megyének hogy különböző ezé-lőokra önmagát megadóztassa. Ez semmi esetre sem több mint a mivel a megye közönsége eddig bírt, ellenkezőleg sokkal kevesebb, ez csak egy része azon jogoknak melyeket a megye közönsége eddig gyakorolt, mert hát azt hogy a tisztviselők választása nagyon jelentékeny és tiszta vizű autonomicus jog — tagadni nem lehet. A rész az egésznél több nem lehet; s miután az önkormányzatnak hatálya mindenesetre attól függ vájjon több vagy keveselib joggal van-e ellátva: azt, hogy a szüikehb hatáskörrel s kevesebb joggal ellátott autonómia lesz az igazi önkormányzat és nem az a mely több joggal rendelkezett, én a magam korlátolt nem csak alattvalói de egyszersmind megyei eszével, mindaddig míg a bővebb felvilágosítás revelaliója onnan a magasból le nem érkezik, felfogni képes nem vagyok.

Annýt tehát már tudunk hogy a szóban forgó reform contemplatiója. szerint az igazi autonómia alatt a szökébb körre szorított s egyik sarkalatos jogból t. i. a tisztválasztási jogából kivet közteleit megyei önkormányzatot kell érteni. De további kutatással meggyőződhetünk még egyéb-ről is és fölfedezhetjük az itt rejtődöz egész ter-

vezetet; ha elgondoljuk ugyanis, miként fogja az a féladagra szorított autonómia a maga functióit végezni, azt kell látnunk hogy az igazi autonómia annyit jeleni mint épen semmi autonómia.

Lesz megyei bizottmány s ennek közgyűlése, lesz közigazgatási bizottság, állandó választmány s különféle más választmányok. Azt mondják hogy mindezek a mostanihoz hasonló viszonyban maradnak a tisztviselőkhöz. A megye közönségének — mondják — ép úgy módjában lesz mint (addig volt a közügyek intézésében résztvenni, a különbség abból áll hogy jobb tisztí személyzet lóg állani rendelkezésére. Hát ez így nagyon szép, s lehet a papíron kiczirkalmazva, csak egy haj lesz, az t. i. hogy a közönség feléje sem fog menni gyűlésnek, bizottságnak, választmánynak.

Minek menjen! A kinevezett tisztviselő nem is hederít a bizottsági tagok beszédére, neki megvan a maga előjárója és parancsolója, kinek jóvoltából hivatalában ül, kinek tetszésétől hivatalában maradása függ, ki az ő magaviseletéről listáztatott, ki őt áthelyeztetheti vagyis számkivetésbe küldheti, elcsaphatja, ki neki bármiféle pragmatica mellett is ura marad; neki megvan a maga utasítása a legapróbb részletekig át van hatva saját testületi szellem és collegialis hajlamok által, egész eszejárása az extraneus emberekétől eltérő módon idomítva. Micsoda foganatja lehet ily embereknel a közönség köréből nyilatkozó felfogásnak és óhajtásoknak, lehet-e várni hogy a legszorosabban megállapított chablonok szerint működő emberek meghagyják zavartatni a maguk circulusait? Lehet-e várni ily körülmények közt hogy a megye közönségének akarata és szelleme lesz

irányadó a megye administrációjában· vagyis hogy lesz önkormányzat?

Van-e általában kilátás arra hogy a megye közönsége a maga akaratát érvényesíthesse? Ha lesz is gyűlésnek s bizottságnak decernálási joga, okvetlen lógnak gondoskodni oly esetekről midőn a tisztviselők a határozatok és saját utasításaik vagy nézeteik közti összeütközést látnak, ép úgy mini most is joga van a főispánnak a gyűlés határozala ellenében veí óval élni vagyis azt a kormányhoz fellebbezni. S mit lehet várni ily esetekben egyebet mini azl hogy száz közül kilenczvenkilenczben a tisztviselőnek lesz igaza. Ugyan kinek volna kedve ily körülmények közt gyűlésbe bizottsági ülésbe járni?

De van még egy dolog mi az embereket onnan elriasztja. Az a tömérdek törvény és tizannvi rendelet mely az újabbi időben hozatott és kiadott, sokkal nagyobb és sokkal kevésbé vonzó anyagot képez minthogy abban azok kik a közügyekkel nem hivatás és kötelességszerűleg foglalkoznak, kellő járatossággal bírhatnának. Ebből természetsszerűleg következik hogy a ki a gyűlésen vagy bizottságban felszólal, kiteszi magát annak hogy bármely hivatalnok állal, kinek kis újjában van az illető törvény vagy rendelet, megczáfoltassék, s ha az illető hivatalnok egy kis nyelvelési képességgel is bír, általa tudatlansága és járatlansága miatt egyenesen pelengérré állíttassák. Hát ezt bizony nem veszi fel senki szívesen boldogtalantól, senki se szereti magát «blamírozni,» inkább hallgat s hogy efféle szereplésnek magát esetleg ki ne tegye, inkább otthon marad. Ily egyénekből fogna pedig állani a gyűlések egész

közönsége. A kinevezett hivatalnokok hivatalban maradnak örök időig, vagy elviszik őket más helyekre úgy hogy ha kilépnek is és kedvök volna tapasztalataikat a gyűléseken értékesíteni, a hatodik vármegyében tehetnék nem ott hol hivataloskodásuk idejében a helyi viszonyokkal megismerkedtek; de az ily kilépő rokkantak belecsönrölköttek a hivataloskodásba, örvendenek ha nyakukról lerázhatják nemhogy fölkeressék a megyék termeit. A régi megyei gyűlések azért voltak oly komoly és tekintélyes s minden tekintetben a helyzet színvonalán álló tanácskozó testületek, mert ott ültek az emeritus alispánok és szolgáló bírák, kik hivatalviselés által szerezték meg a közügyekben való járatosságot, ez által állott készen a közügyek kezelésére egy valóságos szakértő vagy legalább igen sok szakerőt számláló közönség.

Teljesen ellenlábás incohaerens elemekből összetákolt tanácskozó testület bizony nem fog senkire vonzó hatást gyakorolni. Eddig ott ült a zöld asztal közepénél a főispán mint a kormány képviselője, mint supremos moderator, mérséklő; a nagy hatalom melyet képviselt és saját személyes tekintélye elégségesnek tartatott és volt is arra, hogy a tanácskozást, és általában az ügyek vezetését. szemben a turbulens népies elemekkel a mérséklet és rend medrében megtartsa. Ez a viszony, mint az egész intézmény kiegészítő része, általános belenyugodással volt. elfogadva s nem zavarta a szervezetnek összhangzó működését. Most a kormánynak egyetlen képviselője helyett, ott ül mint olyan az egész tisztikar, lehet-e ennek más hatása mint az hogy teljesen agyonnyomja azt az önkormányzati elemet melynek ellensúlyozására

eddig a főispán egymaga is elégséges voll. A kormány embereinek ily tömeges jelenléte egészen megváltoztatja a megyegyűlés jellegét; ha nem is számban, személyiségök súlyával a tisztikar tagjai oly befolyást gyakorolhatnak mely nagy mértékben alterálhatja azt a szellemet mely eddig a megyei határozatokban nyilatkozott. Ez a gyűlés nem képviseli löbbé helyesen a szokott firmát:

« . . . megye közönsége.» Az ily heterogen elemek összehozása, az ilyen bifratio mellett összhangzatos működésről, kellemes együttéléstől mely a gyűlések látogatására vonzó erővel bírjon, szó sem lehet.

Micsoda szerepel, fog vinni a gyűléseken a kormánynak ez a nagyszámú képvisellete? Általános fölfogása az lesz hogy ez az egész gyűlésezési apparatus tökéletesen fölösleges. I la jó kormányrendelet. azzal szemben a tisztikarnak nem lesz más véleménye mint a föltét len végrehajtás; még talán inkább volna hajlandó remonstratiókra, ha saját köréből terjeszthetné föl, de nyilvánosan nem fog ellene lenni kifogást sőt egyenesen kötelességének fogja tartani védelmezni ha valaki megtámadja, mert hisz ez állásából kifolyó kötelessége. Ha felmerül valamely politikai kérdés, indítvány, körlevél ötletéből, a kinevezett tisztviselő általában tartózkodni fog attól, hogy a tárgyalásban részt vegyen, mert hiszen az ő meggyőződése szerint nem is kellene politizálni a megyegyűléseken, arra való az országgyűlés és a sajtó; ha részt vesz a tárgyalásban, tőle egyebet várni mint a fenálló kormánynak föltétien támogatását, képtelenség volna.

Eként disponált emberek fognak ülni azokon

a székeken melyeket, eddig a «magistratus» elfoglalt. A tisztikar volt a megyei közönség éli teje, ő volt a legfőbb tényező ügykezelésben s a gyűlési tárgyalásokban egyaránt. Most ez az elem mely ügyismerete és szakértelménél fogva ép úgy fölötte áll a közönségnek mint a választott tisztikar, az önkormányzattal nincs szerves összeköttetésben sőt attól különálló idegen elemet képez. Látva ezeket az embereket, lehetetlen hogy eszébe ne jusson sok embernek a zsoltárnak ezen verse: «öröködbe uram pogányok jöttek»; de a tisztikar tagjai sem fogják nézni a közönséget valami barátságos érzelmekkel. Hiszen ennek az egész meghagyott önkormányzati apparátusnak ezélja a. lisztviselők ellenőrzése volna, mely czélból fegyelmi eljárást is decretálhat a gyűlés a kinevezett lisztviselők ellen. Így mondják legalább. E szerint a tisztikar helyzete voltaképen nem más mint az hogy a vádlottak padján ül. igaz hogy nem fogja fenyegetni nagy veszedelem s ezt jól fogja tudni az a tisztikar, de helyzetének természete mégis érvényesíteni fogja magát minduntalan s jelentékeny mérvben fog járulni ahhoz, hogy abban az új szabású állítólagos önkormányzatban s nevezetesen annak különböző tanácskozó és határozó gyülekezeteiben magát senki jól és otthonosan ne érezze.

És ezzel agyon lesz ütve az egész igazi önkormányzat». Ha majd mindinkább elmaradoznak a gyűlésekről és bizottságokból az emberek, míg majd teljesen magukra hagyják főispánostul a kinevezett tisztikart, hogy ha tetszik üljenek össze a nagy megyeterem nagy zöld asztalának valamelyik vége mellett, az uralkodóház régi tag-

jainak, régi főispánoknak és megyei s országos nagy férfiaknak arczképei alatt: hát akkor majd nagyol nézhetnek az új és igazi autonómia megteremtői, kik szerint az önkormányzat sine qua non föltételét a tisztviselők kinevezése képezi; az egész autonómia mint a reggeli köd elpárolgott,

S ezt ne tudnák azok a jó urak? Valóban lehetnek közlök olyanok kik nem gondoltak rá hogy ennek aként kell múlhatatlanul bekövetkeznie, mert hál vannak közlök és pedig nagy tehetségű híres szónokok és államférfiak, de a kik közlőről sohasem láttak megyét, se régít se újat, kiknek lógatniuk sincs azokról az ezer apró dolgokról és viszonyokról, melyek a közigazgatás mindennapi kenyerét képezik, a kik könyv nélkül tudják német professorok munkáiból a külföld közigazgatási intézményeik a híres porosz közigazgatást, az angol seifgovernmentet, — ámbár azt, hogy olyan-e az a valóságban milyenek a könyvekben leírva van s milyenek ők azt e leírások után képzelik, nem is tudhatják, mert az ily dolgokat könyvekből felismerni teljes lehetetlen — de a kik nem ismerik apróra, mert nem foglalkoztak vele, a hazai népet s nem tudják hogy a közigazgatási intézmények egymáshoz miképen viszonylanak. Az ilyen urak hajlandók lehetnek hinni hogy ha ők elneveznek valamely intézményt autonómiának, hát az csakugyan valóságos önkormányzat lesz s ha kijelölnek számára bizonyos utat, az önkormányzati tevékenység kész köteles engedelmességgel rá véli magát. De hát vannak köztük olyanok is, kik ismerték a régi megyét, ismerik az újat legalább, kiknek, ha volt szemök a látásra, módjukban volt észleleteket tenni, melyekből meg-

Ítélnék miként fognak bizonyos dolgok a gyakorlatban functionálni. Az ilyenek nagyon jól beláthatóak hogy a dolgoknak olyatén fejlődése mint fentebb röviden vázolta volt, elmaradhatlan. De valamennyien tudhatnának egy dolgot, azt t. i. hogy mennyire csökkeni az újabb időben az önkormányzati tevékenység, mennyire elhalványult a megyei élet országszerte. S e lényt tudva nagyon könnyen felismerhetik ezen jelenség okait is és nagyon könnyen kiszámíthatják, mi lesz annak a következése, ha ugyanazon okok fokozódnak, nem lehet egyéb t. i. mint az «igazi autonómia behozatalának ürügye alatt az önkormányzatnak teljes enyészete. Meglehet hogy ezen urak lelkiismerelében is élnek még kételyek az iránti vajjon lanácsos-e a nemzet közéletét az ezredéves kerékvágásból kiforgatni, még valóbb színű az hogy a nemzet nagy zömének lelkében élő hasonló kételyektől tartanak, de annyi bizonyos hogy mióta a tisztviselők kinevezésének jelszavát világgá bocsájtották, most már dagadó vitorlával eveznek az önkormányzat megsemmisítése felé; az ország közönségének választani kell az önkormányzat és az állami adminisztráció hangzatos neve alatt színre hozott centrálisán és bureaueraticus közigazgatás rendszere között.

Van egyébiránt annak az «igazi» vagyis önkormányzatnak hangoztatásában egy ravasz számítás is. Arra akarják ürügyül használni az adandó önkormányzati hatáskört, hogy az azzal felruházott, testületekkel minél több pótadókat vettethessenek ki s elhárítsák magukról azon kellemetlenséget, hogy az országos költségvetést újra és újra megterheljék. Már most is benne van a törvényben hogy a kormány bizonyos kiadásoknak a megyei

költségvetésbe felvételét elrendelheti; most legújabbán a közmunka törvénybe beiktattak hogy a kormány a megyéknek bizonyos útvonalok megcsinálását parancsolhatja meg. Mát ez a kormány szempontjából valóban nagyon kellemes és kényelmes eljárás lehet és különösen felezhetik a pénzügyministernek. Wekerle pénzügyminister úr nem hiába szerepel mint a kormány kebelében az állami administráció eszméjének egyik főlámogatója. Az olyan autonómiával, melyet ők szándékoznak szervezni, az ily eljárás igen bő pénzügyi forrássá is válhatik, a mint hogy ki is fejezte expozéjában a minister úr, hogy több pénzbe fog ugyan kerülni az állami közigazgatás a mostaninál, de ezen kiadás dúsan be lógja hozni a maga kamatait. Ily módon igen is, de nem az által hogy a közvagyonosodás emelését fogja eszközölni.

Francziáknak, németeknek, osztrákoknak, kik századokon át a legmerekvebb centrálisai) alatt éltek, lehet beszélni «önkormányzati intézményekről», el lehet velők hiteim hogy ha behoznak ily néven nevezett egyes intézkedéseket, az annyit jelent mint az önkormányzat meghonosítása, mert ezeknek a népeknek a valódi önkormányzatról fogalmuk sincs; de a magyar ember ki egy évezreden át élt benne, jól tudhatja hogy az önkormányzat egy dolog, a centrálisán bureaucraticus közigazgatás más dolog, ezt a kellőt szervesen egybekapcsolni nem lehet; ha önkormányzatot akarunk, meg kell adni a módját, meg kell adni azon életfeltételeket melyek nélkül nem létezhetik. A burocracia a maga tehetetlenségének érzetében szokott tenni kísérleteket, az önkormányzati tevékenység segédkezésének megszerzésére, láttuk

még nálunk is a bachrendszer a bizalmi férfiak (Vertrauensmänner) híres intézményének behozatalát. Hiábavalóságnak bizonyult be a kísérlet természetesen s az efélék másutt is szánalmas szerepet játszanak. Az ön kormányza t nem vállalkozik arra hogy ötödik kerék legyen. Ha azt akarjuk hogy a honpolgárok idejüket és tevékenységüket a közügyek vitelére fordítsák, annak a hatáskörnek melyben mozognak, realitásnak kell lennie. Azon helyzetbe kell hozni a honpolgárt hogy készletve érezze magát a közügyeknek utanok látni, mert ha ezt nem teszi, maga bánja meg. Ez az egyik alapföltétel. A másik az. hogy a közügygel való foglalkozás ne csak kényszerhelyzet legyen hanem bírjon kellő vonzerővel is.

A régi magyar kormányzati és közigazgatási rendszernek vázlata a következő volt. Az országgyűlés alkotott törvényeket s kiadta végrehajtás végeit a kormánynak; a kormány leküldötte a megyékhez a törvényeket, ott kihirdették s intézkedtek a végrehajtás iránt. A kormány midőn a törvényeket leküldötte, kivéve egyes a biireaueratiens kezelés számára reservált tárgyakat, a végrehajtás gondját elvetette, man voll jóformán semmi köze hozzá miként hajlatnak végre a törvények, ez a vármegye közönségének gondja voll; nem azt hogy miként hajlatnak végre, de azt, vájjon végrehajtottak-e a törvények, a kormány igenis ellenőrizte, meggyőződést szerzett ezenfelül magának a megyei gyűlések fölterjesztett jegyzőkönyvedből s ha nem hajlottá végre a megye a törvényeket, rá küldött a kormány egy királyi biztost, a ki dolgát elvégezvén, elment oda a honnan jött. Saját körében a megye, mini közönség, gyűlésében hatá-

rozta meg annak módját, miként kell végrehajtani a törvényeket, maga választott hozzá közegeket, tisztviselőket és küldöttségeket; a tisztviselők, megválasztván, részben ismét maguk intézkedtek a miként iránt, nevezetesen az egyes járások részére megválasztott fő és alszolgabírák maguk osztották föl egymás közt kerületekre a járásban fekvő községeket.

Midőn tehát a «Nos Universilus Praelatorum Honorum et Nobilium a közgyűlésben összeült, ezt azon tudattal tette hogy «l'état c'est moi» hogy az országban a közrendet fenntartani az ő feladata és kötelessége. Ebből önként folyt azon feladat hogy minél jobb intézkedéseket legyen a közrend fenntartása nevezetesen a törvények végrehajtása körül meri azonkívül hogy ettől függ az ország sorsa és felviragozása, a megye statusainak és összes lakóinak is közvetlen érdeke van hozzá csatolva: alkalmas embereket, kell tehát választani a tisztségek betöltésére, de miután nem lehet tudni beválnak-e az illetők, elég lesz három év a megbízatásra, melynek leteltével vagy továbbra is meg lehet őket hízni vagy ha addig alkalmasabbak akadnak, ezekkel helyettesíteni; és hogy vissza ne éljenek azon nagy hatalommal mely közökbe adott, szorgalmasan kell járni az érdekletteknek a gyűlésekre hogy a tisztviselők sáfárkodását ellenőrizni s őket a felmerülő körülményekhez képest kellő utasítással ellátni lehessen.

Íme ilyen a valódi önkormányzat, melynek feladata s hatásköre realitás. Ennél az intézménynél meg voltak a kellő föltételek arra hogy a közügygel foglalkozni a honpolgár magát késztetve érezze. De meg volt az is hogy az vonzó erővel bírjon.

A ki gyűlésekre járt, deputatiókban eljár, tisztséget vállalt, annak megvolt azon öntudata hogy kötelessékel teljesít ép úgy mint a ki elvégzi dolgát ház körül gazdaság körül, tehát nem ingyenélő nem haszontalan kenyérfogyasztó; de az ily forgolódás a közügyek körül tekintélyt s népszerűséget szerzett az illetőnek, társadalmi és politikai hatalmat az egész osztálynak mely vele foglalkozott. Az egész institutióknak functionálása pedig aként fejlődött ki a gyakorlatban, hogy daczára a társadalmi állapotok s a műveltség elmaradott voltának hasonlíthatlanul jobb élet folyt az országban mint most s az extra Hungariam non est vita legnagyobb részben a megyei önkormányzatból eredő kellemes társadalmi és magánviszonyoknak volt kifolyása.

Ily föltételek mellett volt is azután valódi autonómia s ha azt akarják hogy legyen jövőre is, adják meg azon föltételeket., melyeket neki az évenkénti országgyűlés és a képviseleti rendszer behozatala után is megadni lehel, különben nem lesz és kár nevének hangoztatásával rontani a levegőt.

Megváltozott általában a törvények alkotásának egész rendszere. A régieknek szerkezete a régi önkormányzati rendszerhez volt alkalmazva, az újaknál látszik hogy a végrehajtásnak bureaucraticus módja van contem piálva s ez nem is lehet másként, miután új törvényeink többé-kevésbé receptiók sőt szolgai utánzásai oly országok törvényeinek, melyekben a bureaucratia. uralkodik s az önkormányzat legfelebb a féle Vertrauensmänner szerepet játszik. Ha törvényt alkotunk, azonnal kész a száz kétszáz paragrafus, oly rész-

letes casuisticus az egész alkotás hogy a végrehajtásnál semmi latitude nem marad. Hiába van meg tehát az a régi forma hogy a Nos Universitas. a megye közönségig rendeli el a törvény végrehajtását s intézkedik annak mikéntje felől. A törvényi végre kell hajlani föltétlenül, minden aprólékos részletes intézkedéseivel, úgy a mini megírva van; a megyének az a nagy horderejű feladata, hogy a végrehajtás módjáról s részleteiről neki kellett gondoskodnia, jórészt elenyészett, ez többé nem realitás.

Meg volna a megyének politikai hatásköre, tárgyalhat mindennemű országos kérdéseket, körleveleivel bocsát hal ki és tárgyalja más törvényhatóságok' körleveleit. bureauaraticus szerkezetű országok polgárai, kik ezt hallják vagy olvassák, azt hiszik hogy ez egy nagyszerű concessio az állam részéről, egy eminens önkormányzati jog s csodálkoznak miként lohol e melleit az országban a közrendet fentartani. az örökös politikai convulsiókat, a fejtelenséget távol tartani. S mit tapasztalunk? Azt hogy ezen eminens jognak ez a politizálni eminenter szerelő nemzet alig veszi hasznát s csak úgy ímmel-ámmal él vele lihekorba. 8 miéri van ez? Azért mert az egész nem realitás. Azelőtt az volt nagyon is; három évi időközben man volt országgyűlés s a politikai mozgalmak a megyei termekben folytak s ott is nem amúgy világbabeszélelsből állott a politizálás hanem a legkomolyabb concret célja volt, mert a megye késziteile az országgyűlési követek számára az utasításokul, a törvényhozási jogot közvetve a megyék gyakorolták. Ez, az évenkénti országgyűlések s a képviseleti rendszer behozatalával tér-

mészetesen megváltozott; most mi a célja a politikai kérdések tárgyalásának? Egy kérvény a képviselőházhoz. Nem mondom hogy ez értéktelen, de értéke a korábbihoz nem is hasonlítható. azon gyakorlat következtében pedig mely az országgyűlésen meghonosult, leszállott majdnem a semmire. Mily elbánásban részesülnek ezek a kérvények, ismeretes. Az országgyűlésen hivatkoznak az ily kérvények keletkezési módjára, a csekély érdeklődésre mely a megyei politikai vitatkozásoknál jelentkezik, a megyékben viszont hivatkoznak a kicsinylésre melylyel a megyék nyilatkozatai az országgyűlésen fogadtatnak, kölcsönösen működnek közre a fényezők alulról felülről, hogy azt a nagyhangzású jogot minden jelentőségéből kivetkőztessék. Sajnos hogy ez így van de így van s nem egyedüli jelensége annak hogy a közösügyi aeiá Parlamentarismusa nem fejlődik abban az irányban, melyben az igazi alkotmányosság malasztjának élvezetéhez juthatunk.

A megyegyűlés hatásköre annyira össze lett szorítva, hogy a tulajdonképeni adminisztratív ügyekben alig intézkedik, ezek a közigazgatási bizottságok által végeztetnek. A mi kevés tárgyban hoz is a közgyűlés határozatot, a főispán vádol mondhat ellene, megapellálhatja. A közigazgatási bizottságokról szót vesztegelni nem érdemes. A választott tagok eljárnak az ülésekbe, de miért? Alig egyébért mint azért hogy élvezzék azt a kitüntetést mely a közbizalomnak a megválasztásban való nyilvánulásban rejlik; mert hát ennek meg van a maga varázsa s ez is tanúságául szolgálhatna annak hogy az a mi igazán önkormányzati jellegű, milyen értékkel bír. Gyűlés és bizottság határozatait felkívánhatja a

minister, nagyobb és kisebb magánügyekben tet-
szése szerint intézkedhetik. A régibb jogszokás és
gyakorlat aként fejlődik ki hogy a megye hatá-
rozata volt döntő az egyeseket érdeklő contentiosus
ügyekben, ez a halalma sem reálitás többé, a minden
lébe kanál büroaucraticus rendszer. mely a kor-
mányzalban lábra kapod, ezt is elragadta. Ezért
azután a közigazgatási bíróságok felállításának
szükséges volta mindinkább előtérbe lép, annyira
hogy maga a kormány is befoglalja — úgy látszik
legalább — a közigazgatási, reform program injába.
Foil hátán foil. Régebben nem kellett se fegyelmi
eljárás se közigazgatási bíraskodás.

Lehel-e csodálkozni ha ennyi csonkítás, ki-
fosztás, leszerelés után a megyei önkormányzat
oly lassan mozog? Azt lehet csudáim hogy még
Abdában mozog s ezt csakis azon egy-két dolog-
nak lehel, köszönni, a minek gyakorlatában még
van realitás. Ilyen a lisztválasztás valamint azon
fog hogy a megye magát bizonyos czélokra meg-
adóztathatja. Ez tartja még benne úgyszólván
a lelket.

Meg van rontva a választás joggyakorlata is.
Kél évi ized óla mindent elkövetett, a törvény-
hozás hogy a választás elvét meghamisítsa, foly-
vást úgy forgolódott a büroaucraticus rendszer a
megyei tiszt választás körül hogy el lehessen róla
mondani: circumit leo rugiens quaerens quem devo-
ret. Az a választó testület mely a megyei tisztviselőt
választja, felerészben a virilisekből felerészben a
választolt bizottsági tagokból áll. a választás tehát
részben közvetett és a testület mely gyakorolja
mindenesekre sokkal szűkebb mint a milyennek
egy választó testületnek lennie kell; a választás

hat évre történik, az ily hosszú időre való mandatum mellett megsemmisülnek nagy részben a választás előnyei, ez a választási rendszernek elvi meghamisítása; ezekhez járul a főispáni candidatio. Nekem a candidatio ellen — s e tárgyra még visszatérek — kifogásom nincs, a régi gyakorlat megmutatta hogy e melleit lehetséges egy életerős önkormányzat, de kapcsolatban igenis a többi előállott körülményekkel s a főispáni méltóság depravaliójával hozzájárult ahhoz hogy az önkormányzatnak a tisztviselők választásában még fenátló egyik sarkalatos joga megrontassék. De hát. mind e melleit a választás joga fenáll, ez egy kézzelfogható értékes jog. meg is van gyakorlata körül az élénk érdeklődés; nemcsak az általános de egyes időközi választások alkalmával meglelnek a megyék termei.

Így van azon esetekben is midőn a megye által kivetendő pótadóról van szó; természetes hogy mindenkit érdekel oly kérdés melynél zsebéből van szó. Ezek az ügyek azok melyeknek a megyei önkormányzatnak úgy a hogy fenállása leginkább köszönhető, ezeknek köszönhető hogy a közönség a gyűlésektől még végleg el nem szokott. Vegyék el a választási jogot, desolálva lesznek a megyék termei és akkor sokkal jobb lesz ha elveszik azt a pótadó kivetési jogot is, mert az egymagára nem lesz képes a közönséget a gyűlésekbe terelni s akkor a kinevezett tisztikar, mely jó részben talán a tizedik vármegyéből áthelyezett emberekből áll, majd decretal önmegadóztatás czímén pótadókat úgy hogy sírva nézhet utána a megyei adófizető közönség. Micsoda szerepel, játszhatik még a gyűléseken az egyszerű bizottsági tag? Elmondja a

maga nézeteit és óhajtásait? Ezek maradnak alázatos nézetek és igénytelen óhajtások melyeket sardonikus mosollyal s unatkozva hallgat a tisztikar, gyakorlati következése és haszna az ily szónoklati gyakorlatoknak nem lesz mert a kormány a maga, embereinek fog adni igazat. Panaszt emeljen az ember az egyes tisztviselők ellen, megbírálja niagukviselctét? Tartózkodni fog bölcsen attól, hogy magára haragítsa azt a tisztviselőt, a ki biztos ólaimat fog találni a miniszterben, ki őt kinevezte s majd megszolgálja a nyilvános megtámadtatást. Tyúkkal-kalácscsal lesz tanácsos forgolódni ezek körül az urak körül. Tapasztaltuk a bachrendszer alatt is hogy a ki nem restelte az akkori beczirkerekkel való barátkozást, ment simán minden dolga. Ezt a módját a magánérdekek megóvásának sokkal biztosabbnak fogja találni mindenki mint a hadi lábra, helyezkedést s a gyűléseken való szájaskodást.

Kézzelfogható példákban fekszik tehát előttünk mik a valóságos önkormányzatnak kellékei. Láthatjuk mily hatalmas tényező volt a nemzet életében 1848 előtt, annyira hogy maga Nyáry Pál ily nyilatkozatra fakadt: a megyei omnipotenciának báliszennek egy kicsit nyakára hágtunk; láthatjuk miként működött 1861-ben s 1867 után, midőn már az országgyűlés vette át a politikai térén való döntő szereplést, de a megye még nem voll kiforgatva a törvényhozás és közigazgatás terén gyakorolt jogaiból; láthatjuk miként halvány ull el azóta a folytonos csonkítás és szorongatás következtében; láthatjuk s mathematical bizossággal kiszámíthatjuk mi lesz a következése ha a csonkítás és szorongatás munkája még tovább

folyik. Általában, oly tapasztalatokkal rendelkezünk e téren hogy nincs szükségünk idegen országok példaira, nincs szükségünk német professzorok könyveire, hogy megtanuljuk mi az autonómia s mik a kellékei; ebben a tárgyban mi vagyunk a szakértők, mi szolgáltatathatunk példáit, tanúságot, s leozkét másoknak s mindeneseire a szerint, vesszük használ önmagunk, a mint. saját élményeinket, s tapasztalatinkat felhasználni eléggé bölcsek leszünk.

VII.

A közigazgatásnak olynemű reformja, mely szerint a tisztviselők választása megszüntetetik, Nálunk nem jeleni egyebet. mint, az önkormányzati rendszernek teljes és végleges megsemmisítését. Azt hiszem, ebben senki a ki végig gondolja az itt elősorolt körülményeket, nem kélekedhelik.

Talányokkal állunk szemben. Önkormányzatot akarnak. A magyaron kívül főleg két országban tudunk valódi önkormányzatot, Angliában és az északamerikai Egyesült-Államokban. Az ott életben levő rendszerek egyikét vagy másikat akarják nálunk a magunké helyett behozni? Az új államtitkár azt is mondotta hogy a történelmi fejleményeket respectálni kell; azonban már hallunk új megyekikerekítésekről is, még pedig a Finanz-Directiók kedvéért; ezeknek beosztása fontosabb tekintet mint az országnak ezredéves tagolása melyhez ezer meg ezer magán és politikai érdek fűződik; ezek az urak úgy látszik fabula rasának tekintik az ország területéi, melyet, kénye-kedve szerint karvozhat össze-vissza a czirkalom.

Kell-e vagy nem kell önkormányzat de olyan mely e névnek megfelel — ez az első kérdés; a másik az, vájjon a régi magyar önkormányzati

rendszer olyan-e hogy megmaradhatunk mellette továbbra is, nemcsak azért, mert az igazi önkormányzat megvalósításának kipróbált eszköze, de azért is mert más tekintetben is alkalmas a mi saját viszonyainkhoz.

Mi az önkormányzat?

A köztörvény hatóságok rendezéséről szóló 1870. XLII. törvényczikk egy különös passussal kezdődik mely így szól: a «törvényhatóságok jövőre is gyakorolni fogják a) az önkormányzatot, h) az állami közigazgatás *közvetítését*. Fölvette, ugyanazt az 1886. XXI. t. cikk is. K tételben ki van fejezve a centralisátiónak azon alapvető leifogása melynél fogva az állam fogalmából először egy elvont eszmél csinál, azután ebből egy a honpolgárok összeségének körén kiviil álló hatalmat alkot. Kiviil áll e körön olyanformán mint az a támpont, melyei, keresed Archimedes hogy emelő rudját rálámasztva a világot kiemelhesse sarkából. Ama §. szerint az önkormányzat az államhatalommal alárendeltségi viszonyban áll. Az önkormányzat jogköre csak octroyált és csak alsóbbrendű functiókra terjeszkedhelik ki, olyanokra, a melyekben az állanhatalom czégvezetője, a központi kormány, segédkezését igénybe veheti. Az államhatalomnak nincs szüksége arra hogy a maga forrását kimutassa, mert ezen hatalom magának az állameszmének kifolyása, tehát absolut. Te hál. még magasabbra helyezkedik mint a régi monarchia, mert ez az isteni jogra hivatkozott, vagy mint a pápa a maga világmonarchiájával, mert ez mini forrásra Szent Péterre hivatkozik, ki neki a mennyország kulcsát, átadta.

Az idézett azon mondása, hogy a törvény-

hatóság az állami közigazgatást «közvetíti», egy kétségen kívül tökéletlen törvényhozási cselekményt jelez. Ha a közigazgatás voltaképpen az állam jogköréhez tartozik, miért nem gyakorolja maga saját közegei által, miért engedi át egy oly testületnek, a törvényhatóságnak, mely alkotása és működési módjánál lógva más természettel és jelleggel bír. Csak az államhatalom kegyéből és engedélyéből gyakorolja-e azon funcziókat, melyek az államul, illetik meg vagy pedig bitorlásból, az egyre megy, a lény az hogy ő gyakorolja s a centralisáció szempontjából tekintve az állam helytelenül cselekszik ha ebbe beleegyezik. Hanem hát ez compromissum volt akkor az állameszmének centralist ious felfogása s az «alkotmány védbástyájának» még 1848-ból s az azt megelőző korszakból származott nimbusa közt, jogfentartás volt a centrálisatio iskolája részéről; a fenntartott jogot most akarják végleg érvényesíteni, a megye most már nein fog közvetíteni, az állam a megyében közvetlenül fogja gyakorolni a közigazgatást.

Az igazi önkormányzati felfogás nem distingvál az államélet fámáiéinak különböző jogi természete közt, nem ismeri el az alárendeltségi viszonyt melybe az önkormányzat körét helyezni akarják, de nem is követel számára oly különállást mely teljesen kizárja az állam ingerentiáját a hivatalosan élinlézeiidő ügyek bizonyos cathgoriájából. Azt tartja, hogy az önkormányzati szolgálat; is állami szolgálat, az a megyei választott tisztviselő ép úgy az államot szolgálja mint a kinevezett ministen, hivatalnok. Az államélet funczióinak nincs oly cathgoriája melyből az önkormányzat elvben ki volna zárható, valamint nincs olyan sem melyből

ki lehelne zárni az úgynevezett állami közigazgalást, egyedül a czélszerűség határozhatja meg mi kell kezelni önkormányzatokig, mint kell kezelni államilag vagyis a kormánynak, saját kirendelt közegei által.

Nagyon fontos ezen felfogásnak éleiben tartása. Ha elfogadjak az állami és önkormányzati tevékenység köreinek szoros megkülönböztetését, és különválasztását, eljuthatunk odáig hogy választási joggyakorlatának dolgából az önkormányzatnak alig lesz egyéb functiója mint a falusi csordás vagy kanász megválasztása, míg ellenben a falusi kupaktanács föl lesz jogosítva hogy a falusi nagybirtokost birtokaránylag adóztassa meg annak a községi csordásnak vagy kanásznak tartására.

Mi kell átengedni az önkormányzati tevékenységnek, mit nem, arra nézve helyes szabály csak az lehel hogy ál kell neki engedni minél többet, mindazt mit lehel kezelni önkormányzatikig a nélkül hogy a közrend fentartása lehetlenné váljék. A közrend fon la Hasában lékszik az önkormányzat korlátozásának egyedüli jogosultsága, mert annyi bizonyos hogy az állami közigazgatás formailag sokkal egyszerűbb és könnyebben kezelhető; az önkormányzati kezelés mindig bonyolult, a vele való kormányzás nagyon részletes és beható tárgyismeret el, hosszas benneélést és tanulmányozást igényel. Annyira igaz ez hogy hiába ir nekünk Rudolf Gneist híres munkál az angol selfgovernmentről. hiába magyarázzuk mi a régi Comilatswirtschaftot idegeneknek; a protestáns autonómiáról fogalmuk sincs a hazai többi felekezetűknek; maguk a protestánsok közül is csak az ismeri föl minden csínját-bínját a ki vagy egy évtizedig benne hivataloskodott.

Minél nagyobb tért kell engedni az önkor-

mányzatnak I. a szabadság fentartása, a honpolgárok érdekeinek jobb ápolása vétett.

Az ember. hogy társadalmi és állami életet folytathasson. jelentékeny mérvben kénytelen feláldozni eredeti szabadságát; de ha áldozatot hoz szabadságából, vele született természetes jogaiból, ha magát törvényeknek veti alá s elvállalja azt hogy ezen törvények megtartására kényszereszközökkel szoríttassék, az embereknek a társadalomba s egy közös állami kötelékbe állott tömege fenlartja magának azon jogot hogy maga szabja meg a törvényeket, melyek eredeti szabadságát korlátok közé szorítják. Hogy a törvényhozási jog népjog, senki kétségbe nem vonhatja. Egyenlő joggal alkot a nép büntető törvényeket, melyek szerint meg kell torolni az egymáson elkövetett sérelmeket, polgári törvényeket melyek szerint el kell intézni az enyém és tiéd kérdéseket, és alkotmánytörvényt mely meghatározza, kik legyenek a törvények végrehajtói és mi legyen a végrehajtás módja. A nép a maga törvényhozói jogánál lógva felállítja a végrehajtó hatalmat, ad ennek működéséhez szükséges eszközöket, de fentartja magának azt is hogy a végrehajtó hatalom sáfárkodásál ellenőrizze, tőle, ha nem jól sáfárkodik, mandátumai elvonja sőt rossz sáfárkodásáért meg is büntesse. A nép e szerint nemcsak a törvényhozási jogot tartja fenn magának hanem a végrehajtói jog jelentékeny részét is, melyhez tágabb értelemben a bírói hatalom gyakorlása is tartozik, mert a végrehajtó hatalom ellenőrzése. a végrehajtó hatalom tagjainak eltávolítása s megbüntetése nem egyéb mint a végrehajtó hatalomnak, még pedig ennek legmagasabb régióiban való gyakorlása. E joggal oly teljes mérvben bír a nép,

hogy ha érvényesítése békés úton alkotmányos eszközökkel nem sikerül, ha az úgynevezett alkotmánybiztosítékok megtagadják a szolgálatok akkor jogosult maga az ultima ratio, a forradalom, azon erőfeszítés, melynek mint nagy áldozatokkal járó és kétes kimenetelű eszköznek megelőzésére tanácsos ugyan mindent elkövetni, de a melynek jogosultságát a liberalismus nem tagadja, s melynek gyakorlatba vétele a népek szemében mindenkor dicsekedés és büszkeség tárgyát képezi.

A népnek a végrehajtó hatalom terén is gyakorolható jogait nem zárja ki tehát, elvileg legalább, maga a modern alkotmányos és parlamenti kormányrendszer sem. De e. téren sokkal kevesebb közvetlenséget concedál a gyakorlatban mint a törvényhozásnál. Mert hál ez a rendszer úgy a mint. az európai államokban az absolut monarchia helyébe behozatott, franezia alkotás, a nagy és a júliusi forradalom kohójából került ki s teljesen magán hordja Franeziaország történelmileg kifejlődött állami és társadalmi viszonyainak bélyegét. Az 1789-ki forradalom, miután a rombolás művével készen volt és alkotni kezdett, telítve volt Rousseau és Montesquieu elméleteivel, de miután ezen elméletekben kézzel fogható ohablonokat nem talált, alkotásainak mintájául az angol alkotmányt vette. Azonban az angol alkotmánynak egy nagyon lényeges részét a közigazgatási és bíraskodási önkormányzatot a maga alkotásaiba nem vette föl, mert, az előtte teljesen torra incognita. volt, mint, általában minden önkormányzati intézmény mindazok előtt kik benne nem élnek s ha felismerte volna is. nem leli volna képes életbe léptetni, mintán a francia nép erre isko-

lázva egyáltalában nem volt, a mini hogy nem mutat hozzá legkisebb hajlamot mai napiglan. Ezen a francia alkotmányos elméleten meglátszik Montesquieu híres osztályozása, a törvényhozói, végrehajtói és bírói halalom éles megkülönböztetése; meglátszik a régi százados absolutismus nyoma, mert ezen elmélet tagadhatatlanul túlságosan nagy szerepkör! enged a végrehajtó hatalomnak s a népnek a végrehajtó hatalomban való részvételét is kizárólag törvényhozási formákban, törvényhozói functióként szerepelteti. Ennek a rendszernek keretében egyáltalában nem foglalnak helyet az önkormányzati tevékenység functiói, nem nevezed esen a közigazgatás terén, ez nem soroltatik föl az alkotmány biztosítékainak sorában, hanem igenis revelálja magát a francia szellem midőn a végrehajtó hatalom túlkapásaival szemben félreéri hellénül utal a forradalomra, mint nemzeti kötelességre, mint politikai eszközre, melynek megvan a maga legitimitása, melynek (a júliusi forradalomnak) évfordulója hivatalosan megünnepeltetik s mely Franciaországban épen a mélyen meggyökeredzett centrálisai) következtében aránylag nagy könnyűséggel és virtuozitással kezeltek.

De ez a provisio a végrehajtó hatalom túlkapásai (dien nem használható hasonló könnyűséggel más országokban, magában Franciaországban is nem a szabadság helyreállítását hanem még nagyobb elnyomását idézte elő ismételve s a politikai convulsióknak állandósítása, melynek Franciaország prédája lett, nem irigylendő és utánzásra serkentő állapot. Más provisióruul kell tehát gondoskodni a központi államhatalom ellenében, más valamivel kell kitölteni azt a hézagot,

mely a modem alkotmányosság szerkezetében tagadhatlanul létezik s melyet nem töltenek be az úgynevezett alkotmány-garantiák, nem tölt be az ultima ratioként fentartott forradalomra utalás.

Ezt a provisiót talál baljuk meg az önkormányzatban, abban, hogy a néj) nem adja ki kezéből a végrehajtást, hanem maga gyakorolja egészen addig a határig, melynél a közrend fentartásának lehetlensége kezdődik. Ebben találjuk fel azt a hézagpótlót legalább oly mérvben mint másban semmiben, mert hiszen a központi végrehajtó hatalom részéről fenyegető állandó veszedelem az alkotmányos rendszernek is oly gyöngye oldalát képezi, mely ellen a szabadságot teljesen biztosítani, úgy hogy a forradalom végső eszközhöz nyulás teljesen kizárt valami maradjon, lehetetlen.

Ebben áll az önkormányzatnak egyik rendeltetése és jelentősége; abban hogy a hatalom túlkapásait, a szabadság elnyomását megelőzi, mindenestre jelentékenyen megnehezíti, és épen ez által fölmenti a népet attól hogy az ultima ratio alkalmazása által előidézendő convulsioknak kitéve legyen. E mellett az önkormányzat teremti meg, a szabadság uralkodása mellett is, az államéletben annyira szükséges stabilitást. De hogy ezen rendeltetésének megfelelhesen, oly nagy hatáskört kell adni az önkormányzatnak, hogy *módjában* legyen megakadályozni a hatalom kihágásait s ezzel ellensúlyozza azt hogy a hatalomnak is módjában van túltenni magát a törvényeken. Az önkormányzat közegeinek, midőn rá van hívva a kormányrendeletek végrehajtása, ép úgy kötelessége ezeket végrehajtani mint az állami közigazgatás közegeinek

hanem volna meg ezen kötelezettsége, nem lehetne rá bízni, a közigazgatást. De mi történik akkor ha a kormány törvénytelen rendeletet ad ki s akar végrehajtani? Akkor előáll azon általános jellegű hon polgári kötelesség melynél fogva törvényt szegni senkinek sem szabad s ez a kötelesség fölötté áll az önkormányzat körében működő honpolgárra nézve azon másik kötelességnek, melynél fogva mint az állami végrehajtó hatalomnak közege a felebbvaló közegeknek engedelmeskedni tartozik. Ezen polgári kötelesség alól nincs fölmentve azon közeg sem kit a kormány maga állít oda rendele-
téinek végrehajtására, mert; ez sem szűnik meg állampolgár lenni, a törvényszegéshez segédkézzel járulni tehát az ilyennek sem szabad. De melyiktől lehet várni több joggal hogy meg fog felelni ezen kötelességének?

A két rendbeli közegek helyzetének különböző természetében fekszik in ultima analysi a szabadságnak a választási rendszerben rejlő biztosítéka. A kinevezett állami közeg annyira át van hatva a testületi szellem által, mert hiszen magát a nagy bureaucraticus apparatus egyik tagjának s kerekének tekinti, hogy benne a honpolgárnak szabadság és törvény iránti érzéke háttérbe szorul, de azonkívül személyi és anyagi érdekei a fölté-
telien engedelmességre készítetik, míg ellenben az önkormányzatban működő honpolgár mindig eszé-
ben tartja azon föladatát hogy neki a hatalom lépéseit ügyelemmel kísérni és sáfárkodását ellen-
őrizni kell, és ezen kívül akkor midőn a törvény mellett állást foglal, közvetlenül nem kockáztatja személyes és anyagi érdekeit.

Az önkormányzatnak csak akkor van meg

kellő hatálya ha az utóbbi körülmény teljes mértékben meg van; csak ez esetben áll elő azon helyzet melynek előidézése az önkormányzatnak egyik legfőbb célja hogy t. i. praeventiv hatást gyakoroljon a végrehajtó hatalom túlkapásai ellen. Az önkormányzat életben léte mellett is ritkán kerül arra a sor hogy a honpolgárok mint állami közegek egyenesen megtagadják a végrehajtó hatalom iránt való engedelmességet, de ennek lehetősége már előlegesen korlátozókig hat a végrehajtó hatalom kezelőire. A/, oly végrehajtó hatalom, mely állandóan az önkormányzattal áll szemben, maga is hozzá szokik a törvény tiszteletéhez s a honpolgárok érdekeinek kíméletéhez; az ily rendszer mellett megállapodott eszmék jönnek létre a polgárok jogairól s önként emelkednek korlátok, melyeknek respectálása a hivatalos gyakorlatnak kiegészítő részévé válik, míg ellenben az oly kormányt, mely föltétlenül engedelmeskedő közegekkel rendelkezik, a hatalomnak túlterjeszkedési eredendő bűne s a könnyűség melylyel ötleteit megvalósíthatja s hajlamait kielégítheti, igen könnyen elcsábíthatja.

De talán nem kevésbé fontos az önkormányzatnak a honpolgárok érdekeinek megóvása körül való szerepe is. Ezen érdekek akkor vannak biztos kézben, ha maga a nép által ápoltatnak. A nép maga érzi és tudja legjobban mire van szüksége, maga tudja legjobban megítélni mi módon kell rajta segíteni és ebben hasonlíthatlanul erősebben van serény és buzgó eljárásra ösztönözve mint bármely idegen, a ki az ő boldogítására kirendelve és ezért fizetve van.

Az állami administratio jogosultságát épen

abban keresik, hogy a népek boldogulásának leg-hathatósabb eszköze; nem tagadhatják hogy a szabadság feni a Hasa szempontjából az önkormányzat van előnyben, de oly nagyra tartják az állami administrationak a nép jólléte, a nemzet hatalmának fokozására képes hálását, hogy e mellett háttérbe kell szorolni minden más tekintetnek. Az állami administratióknak ezen népboldogító és civilisatórius hatásában s annak dicsőítésében egy nagy fallacia rejlik. Egy országban a culturát emelni lehet feladata a törvényhozásnak és lehet is ennek eredménye, de nem a közigazgatásnak közvetlen téladata. A közigazgatás feladata a közcsend és rend hm tartása., a honpolgárok jogainak megvédelmezése; a cultura emelésére csak közvetve s azon mértékben hat, a mennyiben ama saját feladatának megfelel. Ma valaki ennél többet tart a közigazgatás feladatának, csak azt bizonyítja hogy az állami közigazgatást azon szereplésében és hatásában csodálja, melyben mint az absolutismus segéde és szolgálja megjelenni szokott vagyis dicsőíti eszközében magát az absolutismust. Az absolutismus szokta igenis a közigazgatást saját céljaira kihasználni, az administrate adja neki azokat a polypcsápokot, melyekkel a népet mozdulatlan-ságban tartja s kénye szerint kiszívhatja, az absolutismus az mely a közigazgatást saját rendeltetésétől elvonja hogy a maga céljaihoz alkalmazza. Az absolutismusra emlékeztet ha oly igen nagy fontosságot hallunk tulajdonítani a közigazgatásnak, mert az absolutismus tartja igen nagyra annak segédletét; ott a hol a szabadság biztos alapon nyugszik s háborítatlanul él, a közigazgatás olyan mint a jó asszony, kiről senki sem beszél.

A közigazgatásnak népboldogító és civilisáló szerepeltetése semmi más mint azon népboldogító és civilisatorius szereplés, melylyel az absolutismus akarja megállapítani a maga létjogát. Mert ebben keresi mióta a pusztá isteni jog hívő lelkekre nem talál. És sikerült is világszerte homokot szórni az emberek szemébe, sikerült elhitetni sok emberrel hogy ha van egy nagy monareha vagy ennek nemléiében egy nagy minister, akkor legjobb kormány forma az absolutismus, mert az képes legtöbbet tenni a nemzeti jóllét és kivált a nemzeti halalom emelésére. Hányszor nem halljuk magunk körében is jámbor lel kéknek illetén felső hajtását. De hát csak legyen meg ez a hit, mindig fog akadni nagy fejedelem és nagy minister is; ha nem nagy, ráfognak hogy az, mert a bálványimádóknak szükségük van a bálványra, azon nem akadnak fel, hogy ilyeneket faragni ne tudnának.

Az a népboldogító és culturaemelő közigazgatás, ha közelebről nézzük meg működését, arról győződhetünk meg hogy nem azt tartja, elsőrendű feladatának mit annak ismernie kellenie t. i. a honpolgárok jogvédelmét és érdekeiknek ápolását, ellenkezőleg ez előtte mellékes dolog, hanem annál buzgóbb a hatalom szolgálatában, ezt tartja valódi rendeltetésének s mindenek fölött álló feladatának. Azokkal a culturalis czélokkal a centralisált hatalom gyakran csak parádét űz, alkot nagyhangzású törvényeket, sokszor csak a híréért, hogy elmondhassa egy-egy minister mily nevezetes törvények jöttek létre az ő kormányzása alatt, sőt nem is nagyon erőködik néha azoknak végrehajtásában s ha egy-két kísérlet ez irányban csütörtököt mond, mert tökéletlen s gyakorlatiatlan

volt az egész dolog, nyakába varrja a renitens népnek s a rendelkezésére adott hatalmi eszközök elégtelenségének. Olykor, épen ellenkezőleg tüzzel-vassal akarja keresztül hajtani, dicsvágyból, macacsságból, keresztül hajtani «kérlelhetlenül» mint Grünwald Béla mondani szereti s nem gondol a szenvedésekkel s a kárral melyet okoz, csak hogy egy agyrémet, egy szerencsétlen gyakorlatiatlan projectumot megvalósíthasson. De minden körülmények közt leghathatósabbban használja föl a közigazgatást saját hatalmi céljaira, azontúl pedig az államéletnek csakis némely nagyobb functióira; az egyes állam polgár apró ügyei, igaz hogy apró de millióm ügyek, melyek az egyesek jogát és érdekét illetik s melyeknek megóvása és kellő kielégítése a közjónak minden körülmények közt legfontosabb tényezőjét képezi, általa elhanyagoltnak.

Nem kell a bizonyítékért messze menni, csatana példákat szolgáltathat erre — saját közigazolásunk.

Mit látunk minden nap? Jó rendelet a honvédelmi vagy pénzügyministeriumtól, megye, alispán, szolgabíró a legnagyobb serénységgel és pontossággá hajtja végre; e tekintetben oly tökélyvel működik a közigazgatási apparatus hogy nem hagy semmi kívánni valót. A szolgabíró ott ül állandón a maga bureaujában, ne hogy az a kellemetlenség érje bármiféle katonai vagy pénzügyi közeget hogy nem találja helyén azt a kinek parancslni valója van; ha levélben keresi meg, éjjel-napal kész a tisztviselő haladék nélkül teljesíteni malen ily kívánságot. De hát ha most már annak a. adófizető polgárnak van valami baja? Arról szó sincs mint azelőtt hogy a tisztviselő

menjen a községekbe s kérdezze, van-e valami baj; be kell menni a «hivatalba» s protocollumba vétetni minden panaszt; idáig rendben megy a dolog, de protocollumot fölvenni egy dolog, az ügyet elintézni más dolog; majd ha ráér a tisztviselő, majd ha rá kerül a sor; majd kitűzik a határidőt, midőn a gazdának szerencséje lesz engedetlen vagy tolvaj cselédjével confrontáltatni vagy annak a cselédnek vagy napszamosnak lesz alkalma bizonyítani hogy vele rosszul bántak, bérét munkadíját visszatartották. A mezei rendőri kihágások egy részről oly drákói szigorral volnának büntetendők, más részről oly nehézkes az eljárás és oly késedelmes az alkalmazása, hogy az önbíráskodás jobban dívik mini valaha de még inkább a kihágások megtorlatlanul maradása. A tisztviselő, mint már ismételve említettem, feljűk se meg a községeknek, úgy hogy ezek teljesen minden felügyelet nélkül vannak s az ország a közigazgatás végszálainak működésénél, nem adminisztráltak hanem csak adminislrálódik. Ott van a községi képviselőtestület, ott van az elöljáróság, a bírónak jelentékeny hatásköre van; a községi önkormányzatot kell fejleszteni, ez az igazi önkormányzat és nem a megyei — ez a jelszó. Hát igen mert ez a községi önkormányzat, a milyen a mi viszonyaink közt lehet, nem háborgatja a bureueratia álmait; az a szegény falusi bírónak, kit a szöllőből kell előhívni hogy magas funkciót teljesítse, mert ott kapál ötven krajczár napszámért, a egész községi önkormányzattal egyetemben rak egy fictio, a falusi jegyző a realitás; bírónak uram csak ennek eszével gondolkodik, azt mondja mit ez szájába ad, oda pingálja nevét vagy kezekereszt-

vonását a hol a jegyző a helyet kimutatja, de hogy legyen mégis valamilyen realitás az ő hatásköre is, ő fizet a jegyző mulasztása vagy sikkasztásáért! Elgondolhatja mindenki, ha nem látja s nem érzi is meg közvetlenül az eféle viszonyokat, milyen karban van nálunk a honpolgárok jogvédelme s érdekeiknek gondozása oda künn az országnak nagy területén, azokban a rétegekben hova a hírlapi reporterek interviewolni nem járnak, honnan, de profundis, csak ritkán s akkor is elferdítve jó egy-egy hang mely a közállapotok nyavalyás voltára emlékeztet. Katonaság szolgálata, adóvégrehajtás megy mint a karikacsapás, ezen «nagy állami érdekek» kellő ellátására volt gondjuk azoknak kik a most dívó közigazgatási gyakorlatot húsz év alatt kifejlesztették, volt gondjuk arra is hogy a tiszt viselőikben maguknak ép oly ügyes mini erélyes politikai ágenseket növeljenek, de a honpolgárok jogbiztonsága s jólléte nem tartozik a «nagy állami érdekek» közé, erre nem volt gondja senkinek s a most szóban levő közigazgatási reform is csak oda van irányítva hogy a közigazgatás közegeiben, ugyanazon célokra melyek szolgálatában magukat már eddig is kitüntették, még tökéletesebb eszközökre tegyenek szert; de az arra való töreked esnek hogy miként kellene a honpolgárok érdekeinek jobb gondozását eszközölni, miféle materiális intézkedésekkel kellene a mostani gyakorlat hiányain segíteni, eddig legalább nem láttuk semmi nyomát.

Ha mindezeknél fogva kétségtelen hogy az önkormányzat a közszabadságnak legerősebb biztosítója, a honpolgárok érdekeinek legmegbízhatóbb gondozója: kétszeresen fontos ezen hivatása ha-

zánkban, a mi sajtósági viszonyaink között. A centralisált közigazgatási szervezet, mely le az utolsó gyökérszálakig teljesen kezében tartja a végrehajtó hatalmat, állandó veszedelem a közszabadságra nézve mindenütt, kivétel nélkül minden országban, de független országokban lehet némi plausibilitással azt mondani hogy, ha a centralisatio felszívja s eltünteti a közszabadságot, azt a nemzeti hatalom növelésére dolgozza föl. Nem tartom a nemzetek fejlődésének ezt a rendszerét helyesnek, mert az állami létnek szabadság és jóllét biztosítása és nem az a célja hogy a nemzetek egymással farkasszemét néző ellenséges hadseregekké szervezi essenek, igazán erőssé minden nemzet csakis a szabadság emlőin növekedhetik. De kétségtelen hogy a centralisatio, független nemzet kebelében, ha vétkezik, intra muros vétkezik s nyűgét egy független nemzet, a mikor akarja, lerázhhatja. Egészen más a mi helyzetünk. Nálunk, ha a centralisaim megörli a polgári és személyes szabadságot, nem lehel mondani hogy ezt a nemzeti szabadság táplálására s nagyra-növelésére fordítja, mert kétségtelen hogy ezzel egy idegen és ellenséges hatalom részére dolgozik. Ha az önkormányzat megsemmisítésével a honpolgárok ellentállási erejét, kedvét, és gyakorlati képességét megöli, ezzel nem azon akadályokat mozdította el melyek a nemzeti végrehajtó hatalom üdvös erő kifejtését hátráltatták, hanem magát a nemzet ellentálló erejét ölte meg s a nemzetet egy idegen és ellenséges hatalomnak szolgáltatta ki.

Nem szélbali elmélet ez. Nem arról van szó, helyes volt-e vagy nem megcsinálni az 1867-ki kiegyezést, igaz-e vagy nem hogy Magyarország

a mostaninál nagyobb függetlenséget negyedfélszázad óta nem élvezett, helyesebb dolog-e ennek továbbfejlesztésére törekedni s nem nyugodni meg az igazi függetlenség kivívásáig, mint belenyugodni az aránylag kedvező helyzetbe, azt véglegesnek tekinteni s javunkra kellőleg kihasználni. Legyen kinek-kinek az ő hite szerint; itt nem hitről nem felfogásról van szó hanem arról hogy tagadhatlan tényekkel miként számoljunk, adott körülmények közt mi a teendő; mert az tagadhatlan hogy független nemzet, a szó teljes és nemzetközi értelmében, nem vagyunk.

Volna Magyarország független állam, csak felényi aggodalommal látnám azt az áramlatot mely az ősi önkormányzati rendszert elsodorja. Fájlalnék akkor is, mert sajnálnék minden körülmények közt mint ember mint polgár a szabadságot, sajnálnék különösen mint magyar ember is, mert erősen meg vagyok győződve a felől hogy utóvégre is a szabadság úgy a culturának mint a nemzeti erőnek legbiztosabb alapja, és erősen meg vagyok győződve a felől, hogy a magyar nemzet csak akkor lesz képes jövőre is az e hazában élő különböző nemzetiségeket egybetartani, ha megóvja, azt a, miben honalkotó ereje és prestigéje állott minden időben azt t. i. hogy Magyarország a szabadság hazája legyen. De mind a mellett azt mondanám: üsse a kő! majd tanul saját kárán, majd felismeri a tévutat melyre csábították pillanatnyira s szabadságszerető helyes ösztöne vissza fogja a helyes útra téríteni, módjában lesz ez bármikor s az erőfeszítés miatt, melybe a visszatérés esel leg kerül, benne kár nem esik; de így a mint vagyunk, lehetetlen nem a legnagyobb aggodalom-

mal nézni, miként rontották meg már is és miként akarják halálos csapással sújtani azt az intézményt, mely, mint ellenálló erejének szervezete, a nemzetet századokon át nehéz helyzetében megtartotta s melyre mint kipróbált eszközre azért van szüksége, mert ugyanaz a nehéz helyzet nagyban és egészben megvan ma is változatlanul.

Hagyjunk föl a tréfával midőn oly komoly dologról van szó mint a nemzet eddigi társadalmi és politikai belszervezetének fel forgatása. Gróf Andrassy Gyula azt monda: elmúltak azok az idők melyekben Ausztria fenyegette Magyarország szabadságát; ez csak olyan bon mot mint száz más melyet mondott, Sem Andrassy Gyulának, ámbár Deák Ferencz által jelöltetett ki providentialis férfiúnak, sem senki másnak nincs arra képessége hogy helyzetünk fátumszerű természetét megváltoztassa; ha valaki, akár egyes ember akár egész nemzeték ily eredményt akar tulajdonítani magának, az nem más mint henczegés. Registrálni szokták még azt is hogy az osztrákok a magyar túlsúly és praepotentia miatt panaszkodnak, sőt hallottuk nem egyszer ezt mint fontos érvet szerepeltetni. Azok az elkényeztetett népek zokon veszik mihelyt állapotunk valamivel jobb mint az unbedingte Unterwerfung és talán tudják is hogy az aféle hízélgéssel a magyar könnyen [épre megy. Még ha meg volna is ez a túlsúly, mely most egészen üres beszéd, nem pótolná a függetlenséget, mert a kinek társa van annak ura van, mint helyesen mondják az üzletemberek, a függetlenséget kizárja már maga a társas viszony.

Ennek a viszonynak változatlan természetéből folyik az hogy a közös hatalom soha som fog

megszűnni támadó helyzetben lenni Magyarország önállósága ellenében; ezen törekvés acut jelleget ölt esetről esetre, midőn részére kedvező körülmények állanak elő, üdült kórállapotnak azonban folytonosan fenmarad. Még csak odáig sem vihetjük soha a dolgot hogy az anyagi előnyök megosztásában egyenlő mértékkel való mérésben részesüljünk, mert hiába! a monarchiának másik fele a potior pars, a kedvezésben részesülő elsőszülött.

Ennek a viszonynak kifolyása hogy mindég voltak és vannak és pedig számosán saját hazánkfiai közt, kik a hatalom szolgálatában elmenni képesek egész odáig hol a hazaárulás verdictjét kellene íájuk kimondani, ha épen a sajátságos viszonyok nem volnának olyanok, hogy kénytelenek vagyunk bizonyos elnézéssel viseltetni irányukban s azt mondani hogy a magyar embert életben kell hagyni még ha apagyilkos is. Ez a viszony a hazaárulásnak oly iskolája, milyen a független nemzeteknél nem létezik. Itt, minduntalan előtérbe lép azon tekintet s kész ürügyül szolgál, hogy szükséges megszerezni a hatalom jóindulatát, el kell enyészletni a bizalmatlanságot melyre irányukban a másik fél részéről folytonosan ingereltetik. De ennek az okoskodásnak még odáig is láttuk már kitolni határait hogy el kell venni az élet az ellenünk irányzott rendszabályoknak az által hogy magunk ajánlkozzunk a végrehajtásoknál való segédkezébe s ügyesen hátráltassuk, szelídítsük, a mit lehet, a gyakorlati megvalósítás alkalmával. És csakugyan azon ezer meg ezer eseteknél melyeknél az ily tekintetekre hallunk hivatkozást, meg lehet-e mindig tisztán különböztetni mikor őszinte mikor csak léha hazugság? Tény az hogy az

apostasia nálunk fölemeli fővel jár, hogy nagy a hajlandóság különbséget lenni a politikai és nem politikai jellemzilárdság közt, a mely különbségnek normális politikai viszonyok közt elismertetnie nem volna szabad s mely a közmorálra kártékony hatás nélkül semmi esetre sem maradhat.

A közérzület nálunk visszaborzad attól hogy határozottan constatálja a hazaárulást mindazon számtalan esetekben, melyekben annak criteriuma feltalálható; sehogy sem akar a nemzetről föltenni annyi silányságot. Pedig fájdalom föltalálható régi és új történelmünkben elég sincsen s nincs is rá más vigasztalás mint az hogy más nemzeteknél is csak így volna ha hasonló körülmények közé jutottak volna. A közérzület, ennek hatása alatt, az engedékenységben túlságba megy. Történelmi munkáinkban gyakran látjuk nagy hazafiak gyanánt ünnepeletetni azokat a nagy világi s kivált egyházi hivatalokat betöltött férfiakat, kik a szabadsághar ezokban a hatalom mellett foglaltak állást, mintha a magas polezra emelkedés s a roppant uradal mak szerzése nem is lett volna egyéb mint a hazafias önfeláldozással járó s töredelmes szívvel fogadott kényszerűség. Elégséges egy-két ellesett magyaros vonás, egy elejtett malcontentus szó, melyet a kegy és kincshajhászó irigység és vetél kedés szorított ki dicsvágyó emberekből, hogy rájuk fogjuk miszerint voltaképen és mégis jó hazafiak voltak. Az újabb időben, 1848 előtt, a megyékben elfogadott dolognak tekintetett hogy a másodalispánnak liberálisnak kell lennie, így biztosabb számára az első alispánság; az első alispánnak már kevésbé lehet rősz néven venni ha mérsékeltebben beszél, mert az első alispánság

után a királyi tábla és consilium következik. Hires követek hallgattak el pályájuk derekán s azért' ma is fényes csillagokként tündökölnék annak a kornak égboltozatán. Hát a legújabb korban a hal-középi hires fúzió! De hát használjuk a formulát melyet a közérzület Deák által feltalálva általánosan elfogadott, vessünk fátyolt a múltra, hanem vonjuk le ezen állapotokból is a kellő tanúságot.

Állandóan kell védelmeznünk szabadságunkat és nemzetiségünket egy idegen és ellenséges hatalom s annak saját honosink közt található segédei és eszközei ellen.

Ennek a helyzetnek correctivumát az önkormányzat képezte s van hivatva képezni jövőre is.

Nincs senki a ki ezt a múltra nézve kétségbe vonhatná. Becsmérel hetik, rágalmazhatják múltunkat, megfélemlítve arról hogy ha csakugyan oly léha lett volna ez a nemzet századokon át, nem válhatott volna egészen mássá egy pár év alatt; mondhatják ha tetszik hogy ezt, az önkormányzatot a nemesség csak önzésből és osztályérdekből tartotta meg; ez is hamis állítás, mert a nemesség sokkal buzgóbban gondozta a köz-igazgatás útján a köznép érdekeit mint a köz-pontosítás mellett, a felülkerekedett új elemek. De mindegy; tény az, tagadhatlan tény, hogy az a nemesség csakis a nemzeti jogok fentartásával óvhatta meg saját állását és osztályérdekét, s ebben való sikeres eljárásának az lett az eredménye hogy a magyar nép nemzet maradt, alkotmányos érzelmű s fogásu nemzet s midőn a nemesség bevette a népet az alkotmány sáncaiba, volt vele mit megosztani.

Az a correctivum elégtelennek bizonyult. Tö-

kéletesen igaz. A függetlenség hiányát nem pótolta ki, mert ezt teljesen kipótolni semmivel sem lehet; csak enyhítette következményeit s elhárította a legnagyobb veszedelmet, a nemzetnek veszét. Mert elégtelennek bizonyult, kerestek őseink másokat is és ezeket két dologban vélték föltalálhatni. Egyik az volt hogy kapjon alkotmányt Ausztria is, másik a parlamenti kormányfőmül. Elégtelennek bizonyult ez is mind a kettő. Nagy remények fűződtek az alkotmányosságnak az örökös tartományokban való behozatalához; és csakugyan, a hatalomnak csökönön ellenszegülése minden szabadelvű reform ellen azóta megszűnt, de az Ausztriához való viszonynak nyomasztó volta semmiben sem változott sőt érdekeink megóvása formailag még nehezebbé vált, mert most már a hatalomnak, ha nekünk kedvezni akarna, az osztrák alkotmányos tényezőkkel gyűlnék meg a baja. Még nagyobb várakozás csatlakozott a felelős minster! kormányrendszer behozatalához. De hát az 1848-iki nagy műnek szorosabb értelemben vett közjogi intézkedéseiből csakis azon formai rész maradt meg mely szerint a dicasteriurnők helyett ministerek kormányoznak; a nádor királyi helytartó, kinek állásában nyert tulajdonképen kifejezést állami függetlenségünk, nincs többé; a hadügyben kevesebb jogot gyakorlunk mint azelőtt; a vám-és kereskedelmi ügyekben, ha nem formailag de tényleg, ugyanazon helyzetben vagyunk; az állami függetlenséghez való jogunk melyet annyi törvény minden kétséget kizárólag fentartott, a delegátiók és közös minsterium intézményei által tagadhatlanul nagy csorbát szenvedett.

Helyzetünk tehát éppen abban mi azelőtt is a punctum saliens volt, nagyban és egészben nem változott. Kedvezőbb annyiban hogy nem kell kiizdenünk a reformnak akadályával, melyeket a sötétségnek korábban az udvarnál uralkodó szelleme s belkormányzatunknak gyarló szerkezete elünkbe gördített, de mindazok a többi hátrányok, melyek az állami függetlenség hiányából s az Ausztriával való közösségből a dolog természeténél fogva származnak, megvannak ép úgy mint azelőtt. Éppen oly szükségünk van tehát arra mi e hátrányos helyzet correctiviimát képezi, mint volt azelőtt.

De nem akarok ezen dolgoknál sokáig mulatni; elmélkedni telettük a magyar haza liának mindennapi kenyere. Elodázhatlanul s kiirthatlanul él minden magyar ember lelkében annak tudata hogy szabadak s függetlenek nem vagyunk, hogy ránk idegen hatalomnak súlya nehezedik.

Mondják hogy egyike azon nyolczszázötven utazónak, kik e nyáron Turinba is ellátogattak, így szólott Kossuthhoz: «kedves kormányzó úr! én kormánypárti ember vagyok, de engedje hogy megcsókoljam a kezét».

Úgy van a mint Kossuth regisztrálta a díszpolgári okleveleket s a tiszteletnek ezerféle nyilatkozatait; az eszme melyet ő képvisel, az állami függetlenség utáni aspiratio kiolthalanul él minden magyarnak lelkében, nem is fog soha megnyugodni ennek nélkülözésében, követelni fogja a sorstól állandóan, ez az ő religiója. De nem elég hinni a függetlenségben, nem elég bízni istenben, szükséges szárazon tartani a puskaport. Meg kell élni addig is, míg vágyainknak valóságát meghozza az idő és kedvező alkalom. Ne bízzuk

el magunkat a miatt hogy kedvezőbb helyzetben vagyunk mint más nemzetek, kik állami létüktől teljesen megfosztva mégis reménykednek a fel-támadás után; ám érvényesítsük teljes erővel az államiságnak azon tényezőit melyekkel rendelke-zünk, de ne dobjuk el azt a mi ennek hathatós támogatására szolgál, a mi még menedékül szol-gálhat s mint ilyen egy megvívhatlan erősségnek bizonyult századokon át.

VIII.

Ha kell önkormányzat, legyen igazi, legyen életerős s e célra jobb formát mint az melyben nálunk működött, gondolni alig lehet. A mi önkormányzatunk alapját azon intézmény képezte s képezi alakilag még ma is, a mint az 1870. XLII. 15. §-ban is olvasható: «a törvényeket és a kormányt a törvényhatóságokhoz intézett rendeleteit a törvényi hatóság hajtja végre saját közegei által». Közgyűlési intézkedés és választott tisztviselők ez a magyar önkormányzat módjának lényege. Így tartotta hum az 1848-iki törvényhozás, midőn egy lélekzet lel mondotta ki a független felelős ministerium megteremtésével az alkotmány védbástyáinak len tartását. A ki 1848-asnak vallja, magát, s annak vallják magukat összes politikai pártjaink tagjai, annak nem szabad elfelejtenie hogy a megyei önkormányzat fen tartása az 1848-iki nagy műnek épem oly alkatrésze mint a robot eltörlése s a felelős minisztérium felállítása.

Beszélnék nekünk arról némelyek hogy majd ők fogják megcsinálni egy másnemű, az igazi önkormányzatot, hogy annak van más módja is mint a miénk, hogy a miénknek formája elavult s nem felel meg a modern viszonyoknak. Én ezzel szemben bál ran vélem állíthatni, hogy a

miénk jó absolute, úgy hogy ennél jobb sehol egy országban sem létezett, s nem létezik e pillanatban sem, de a miben áll különösen minden institutiónak értéke, kiválóan megfelel a mi saját különleges helyzetünk kívánalmainak. Ezért teljes joggal nevezte Kossuth nem egyszer se nem kétszer páratlan intézménynek s bátran mondhatjuk hogy ezen alkotás a nemzeti geniusnak, a magyar faj annyit emlegetett államalkotó képességének becsületére válik. Nekünk nincs semmi okunk idegen országokba menni mintákat keresni, nincs szükségünk felületesen mert csak könyvekből és nem gyakorlatból ismert önkormányzatnak nevezett formákat recipiálni, messze keresni a mi oly közel van; ebben a tárgyban a szakemberek mi vagyunk és a mi legfőbb, még mindig birtokon belől és élő gyakorlatban vagyunk s nincs más teendőnk mint a betolakodó burocratiál visszautasítani s az ősi intézményt a rátapadt idegen salaktól megtisztítani.

De általában, az önkormányzat nem olyan dolog melynek formáit mint a ruhát cserélni lehelne. Az önkormányzat nem törvény, nem intézmény, hanem tény; vagy létezik vagy nem létezik s ha létét fenn akarjuk tartani, ez csak azon formában lehetséges melyet kifejlődése folyamában magára öltött. Forma dat esse rei. Van-e vagy nincs önkormányzat, az attól függ, él-e egy ország polgáiraiban azon lelki dispositio, melynél fogva nem hajlandó meglippeni mindenki előtt a ki nagy képpel elébe áll s azt mondja: én parancsolok; hanem azt mondja: fejet hajtok a törvény előtt, de tudni akarom vájjon az mit tőlem követelnek, a törvényinek megfelel-e; ha igen akkor nemcsak

engedelmeskedem de segédkezet nyújtok hozzá magam is; a mennyiben pedig magamnak a végrehajtáshoz se tudományom se időm, majd többi érdektársaimmal. együtt, megbízunk vele oly embereket, kik értenek is hozzá de a kik rajtunk paczkázni s bennünket; zsarolni nem fognak, a kiknek sáfárkodását figyelemmel fogjuk kísérsni s túlradunk rajtuk ha magokat nem jól forgatják. Attól függ, oly helyzetben vannak-e a honpolgárok, melynél fogva, készítetve vannak a közügygyel foglalkozni, különben maguk bánják meg, emlékeztetve vannak-e folytonosan azon elvre: segíts magadon, az isten is megsegít; vérükbe, szokásaikba ment-e ál a közügyekkel való foglalkozás, megvan-e nálunk ennélfogva nemcsak a hajlam de a gyakorlat által szerzett szakértelem és munkakedv is. A hol ezek a föltételek megvannak, ott van önkormányzat, ezek nélkül nincs. De ezeket a dolgokat nem lehet tanulni mint az iskolában valamely disciplinát, ez nem lanítás hanem nevelés dolga s a politikai nevelést a népnek csak a. százados gyakorlat adja meg. Megsemmisíteni a formákat melyek közt a népnek ezen dispositiói nyilatkoznak és működni megszokták, annyi mint megölni az önkormányzatot. Ha egyszer megöllek, átültetni egyik institutióból egy másikba ugyanazt a szellemet, ez annyi volna mint hinni a lélekvándorlásban; higgyen a ki akar.

Mindenfelé látjuk az élénk törekvést melylyel a nemzetek menekülni akarnak a centralisatió hínárjából; de a süpedékes talaj megfogja lábait, a bureaucratia nem akarja kibocsátani a prédát körmei közül s az újból creált és octrovált önkormányzati intézmények mindenütt a félrend-

szabály jellegét mutálják. Mindenütt hiányzik az a «bizonyos valami» mi az önkormányzatnak savát borsát adja meg t. i. a történelmileg fejlődött önkormányzati szellem. Történelmi fejlődés nélkül nincs önkormányzat. Az önkormányzat akkor kezdte élete pályáját, mikor még alig létezett állami hatalom, akkor szilárdult meg mikor ez még gyenge volt, ezzel való küzdelmében edzette meg erejét és szerezte; meg ügyességét; fen tarthatja magát az államhatalom mellett, ha már úgy létezik mint a történelmi fejleményeknek ténye, melvlyel már régen paci ált., hozzá alkalmazkodott s részéről is hozzászokott az államhatalom: de hogy egy most octroyált s a maga lábán megállani nem tudó önkormányzat húzzon fel és versenyezzen az óriássá fejlett s a hatalomban telhetetlen centralizált államhatalommal, az még a jövőnek kétes problémáihoz tartozik.

Nézzük meg más országok önkormányzati gyakorlatát, ott a hol valósággal lélezik s a közigazgatás egészen annak alapján nyugszik. Angolországban s az Északamerikai egyesült államokban. Az egészenek alapsontvázi ugyanaz a mi volt az ottani államalakulás kezdetén. Az angol önkormányzat a békebírák és az esküdszék intézményének alapján áll és olvassa bárki az angol selfgovernment közkézen forgó bibliáját Gneist művét, azt fogja látni hogy magyarázataiban mindig ott kezdi miként alakult ez is amaz is még a hastingsi ütközet előtt az angol-szász korszakban s miként fejlődött hosszú századokon át a mai napig úgy hogy az alap, a lényeg folytonosan ugyanaz maradt. Észak-Amerikában a township és a tisztviselők s bírák választása képezi most

is az önkormányzat alapját ép úgy mint midőn száz évvel ezelőtt a kivándorolt puritánok elkezdték szervezni kisded telepeiket. Ezeket a formákat választották akkor, mert természeti hajlamaiknak, jellemeiknek ezek feleltek meg legjobban; jellemük nem változott s azért ennek ugyanazon fonnák most is megfelelnek s mindig megtalálták a módját miként kell a régi institutiókat a felmerülő új körülményekhez alkalmazni, a nélkül, hogy szükségesnek találták volna magát az alapot felforgatni. Institutióikban a szabad nemzetek a legconservatívabbak, csak az ilyeneknél lehet feltalálni azt a stabilitást, mely az örökös felforgatások és kísérletek meddő munkájától a népet megmenti s lehetővé teszi hogy idejét s tehetségét nyugalommal s biztonságban fordíthassa a társadalmi tevékenység gyümölcsöző műveire.

Mi is vagy megmaradunk azoknál a formáknál melyekben eddig gyakoroltuk vagy nem lesz önkormányzatunk. Megyegyűlés és tisztválasztás — más módon a magyar ember képzelni se tud magának önkormányzatot; minden hajlama a közügyekkel való foglalkozásnak, annak minden tradíciói s a még el nem enyészett routine ehez a formához tapad. A ki össze akarja törni ezeket a formákat, hogy újakba terelje, az önkormányzatnak barátja nem lehet s őszinteségéhez a legalaposabb kétség fér.

Az őszinteség hiánya tagadhatlanul szerepel ennél a, kérdésnél és talán semmi részletnél se nyilvánul jobban mint az angol selfgovernment magyarozatánál. Az eddig fenállott intézményről szólok, a mint a legújabban hozott Local government act előtt dívott. Mint már említettem, nem

hiszem hogy volna valaki, a ki ezt a rendszert teljesen átértetni képes volna. Éveken át kellene lakni Angliában nemcsak de hivatalt is viselni annak a ki azután elmondhatná magáról hogy teljesen behatolt minden részletébe s mérlegelni tudja minden keréknek és rugónak hatását a nagy bonyodalmas mechanizmusban. Annyit tudunk hogy Angliában burcaucratia nem létezik, hogy a végrehajtás azok kezében van kik a centrálisált államokban az adminisztráltak nagy tömegét képezik s ezek közül a gyakorlat és a vele járó politikai hatalomnak oroszlánrésze az előkelő és vagyonos osztály kezében van mely a békebirákat szolgálhatja. A területi felosztás körülbelül olyan mint nálunk, a grófságok terjedelme és lakosainak száma oly különböző milyen nálunk régebben volt. Ennél a rendszernél soha sem (igyekeznek feltüntetni azon számos és igen nagy hasonlatosságot mely közte és a mi rendszerünk közt van, mindig csak azt emlegetik miben a két rendszer egymástól különbözik, pedig ezen különbség csak oly formákban van meg melyek hogy úgy mondjam a külsőségekhez tartoznak, inig abban a mi a lényegét képezi, igen nagy a hasonlatosság. Az angol önkormányzati rendszert mindig csak annyiban idézik példa gyanánt hogy rámutassanak miként van abban teljesen mellőzve a választási elv s ezzel azt bizonyítsák be hogy az önkormányzathoz a tisztviselők választása nem szükséges. De hát miként van ott alkalmazva a kinevezés elve? Egy akkora területen mini a mi megyéink, kineveznek kétszázig menő számú békebirót. kinevezik mindazokat kik a mértéket megütik, teljesen mellőzve minden párttekintetet; ez

ellen véteni a szokás és az erkölcsök azon nagy halalma. mellett mely Angliában uralkodik, lehetetlen; a Lord Lieutenant nem merné kihagyni előterjesztett névsorából, a korona nem kockáztatná a kinevezés megtagadását közbotrány és nagy fölháborodás felidézése nélkül oly gentlemantól kinek a béke hírei állásra a bevett szokás szerinti minősítésénél fogva igénye van. Ezek a békebírák kezelik egyenként vagy többen együtt az alsófokú bíraskodást és intézkednek valamennyien évnegyed! gyűléseiken a grófság közigazgatási és némely törvénykezési ügyeiben. Hát mi ez egyéb mint a magyar táblabírák intézménye? Nálunk is a főispán nevezte ki a táblabírákat, de kinevezett mindenkit pártkülönbség nélkül, a ki a mértéket megütötte, esze ágába se jött a főispánnak megtagadni minden arra való egyéntől a kinevezést, ép úgy mint csakis ritka esetben tagadta meg a candidátiót attól kit az e végre egybehívott értekezlet valamely tiszti állásra kijelölt. Ép úgy meg volt nálunk is e tekintetben a szokás, tisztesség uralma s a botrány kikerülésének indoka mint Angliában. A kinevezett táblabírák ítélték a megyei törvényszékeken, a táblabírák intézkedtek a közigazgatási ügyekben a megyegyűléseken, mert hiszen tudvalevő dolog hogy ezeket csak kivételesen végezték a zajos megyei gyűléseken, melyeken a választásokat és a nagy hullámokat vető politikai kérdéseket tárgyalták le, az administratív kérdések akkor kerültek napirendre midőn már csak az értelmiség maradt együtt. Ha valamely Gneist a magyar selfgovernmentről írna könyvet, ép úgy kimutathatná hogy a választási elv ki volt zárva az önkormányzat legfontosabb funkcióinak köréből. Az

a Gneist ki az angol rendszert leírta oly irányzatosan járt el hogy még abban is a választási elv kizárására mutat, a mely módon a községi hivatalok betöltetnek. Ezeket a hivatalnokokat — úgy mond — a békebírák «nevezik ki». Az ily kinevezés bátran megjárhatja választásnak is és ebben ismét megvan az analógia az angol és a magyar észjárás és eljárás közt. Se ott se nálunk nem tartották nagyra a községi önkormányzatot melyet most nálunk a megyeivel szeretnek szembeállítani. A közigazgatási és önkormányzati egység Angliában is nálunk is nem a község hanem a megye, kivéve az oly nagy községeket melyek az önkormányzati erőkkal teljes mértékben rendelkeznek; nálunk is a megye közönsége választotta azokat a tisztviselőket kik a községek ügyeit intézték t. i. a szolgáljirákaf, mert ezek voltak azok kik a községeknek valamennyire fontos ügyeit, ellátták; a mit a választott falusi bírójegyző, hitesek végeztek, egészen alárendelt természetű volt. Angliában más a hivatalos functiók szervezete mint nálunk, ott a megye nincs annyira központosítva, a végrehajtás közvetlenebbül történik a közigazgatás végtagjai által, a békebírák által választott községi tisztviselők által, a felügyelet megszlik a békebírák közt, oly hatályos tiszti állások milyen nálunk az első alispáné vagy főszolgabíróé volt, nincsenek. Ezért ott a választás is szőkőbb körben szerepel; de azért mint az itt röviden felhozottakból is látható, igen nagy a hasonlatosság azon institutiók közt melyeket az önkormányzati bajam és tehetség ott is itt is megalkotóit. Teljesen egyenlő a két önkormányzat rendszere azon nagy vonásban hogy nincs bureaucratia s a végrebaj-

tás a nép kezében van. A tömegesen kinevezett békebírák a népet képviselik, ennek az elemnek épen úgy érdekében van távol tartani a központi hatalom zsarnokságát s a nép igaz érdekeinek ápolásában való ügyetlenségét, mint magának a nép nagy tömegének, s hogy ezen feladatának megfelelő, bizonyítja azon lény hogy a nép nagy tömege teljes megnyugvással concedálja azelőbbkelő osztályoknak azt a nagy politikai baalmat, melyet neki az önkormányzat kezelése ad.

Az angol példa tehát nem ellenünk de nagyon hathatósan mellettünk szól. Analog intézményeket hozott létre a, szabadságnak egyenlő szeretnie, formailag is azonosak instilntióink természetesen nem lehetnek s a mi önkormányzatunknak megvannak a maga sajátosságai. A mi mcgvegyüléseink ha úgy tetszik, lumultuaisabbak mint a békebírák quarter sessionsjei, szélesebb alapon állanak, kivált 1848 óta; a választási elv, l in úgy tetszik, élesebben lép előtérbe mert nagyobb számú választó testület által gyakoroltatik s nagyobb hatáskörű tisztviselőknél alkalmaztatik; azt lehetne tehát, mondani hogy a mi rendszerünk általában népiesebb, többet foglal el az önkormányzat részére s nagyobb mértékben korlátozza a központi kormány azon hatalmát, melyei gyakorolnia az állam érdekében szükséges. llát ha az angolok elégségeseknek találták az ők intézményeikben rejülő biztosítékokat, akkor helyes volt azokkal beérniük. De nekünk egészen másnemű hatalommal van dolgunk s ha önkormányzati jogaink összehasonlítása egy plust mutat ki, ez a hatalom állal ránk gyakorolt összehasonlíthatlanul nagyobb nyomás által teljesen indokolva van. Ezen — ha úgy tetszik — terjedelmesebb

és fejlődöttebb önkormányzat mellett sem voltunk képesek annyira ellenállani a hatalomnak mint ők. Seperjen kiki a maga háza előtt, minden nemzet aként alkossa meg saját intézményeit s nevezetesen a szabadság biztosítékainak rendszerét, a mint saját körülményei teszik szükségessé. Egyébiránt a már említett Local Government Act egy határozott lépés magyar formák irányában fejleszteni az önkormányzatot, nagyobb tért ad a választásnak s általában népiesebbé teszi az intézményt. Annál fontosabb ezen lépés mert a centralisták már rá akarták fogni Angliára, hogy ott is napról napra mindinkább tért nyer a központosítás, emlegették nevezetesen a különféle tanácsokat (boards), melyek a közigazgatás különböző tárgyainak kezelésére felállítottak; csattanós czáfólat jött az előle föltevésekre az említett törvényben

Beszélnék nekünk nemcsak, elferdítve, az angolról mini az önkormányzatnak a miénktől elférő alakjáról, hanem beszélnek, elvi magaslatokra helyezkedve, a községi autonómiáról. A községben van az önkormányzatnak, mint mondják, igazi helye, nem a megyében, a régi magyar megye csak a nemesség érdekszövetsége volt, zsarnokoskodott a köznépből álló községeken s így távol állott attól hogy megvalósítsa az önkormányzatot.

A magyar önkormányzati rendszernél a súly csakugyan nem a községekre; hanem a megyékre van fektetve, ez nem városi hanem területi municipalismus. A községnek meg kell adni az (önkormányzatot. azon terjedelemben melyben azt gyakorolni képesítve van, de a közigazgatásnak van számos oly feladata melyet kis községek körében

teljesíteni egyáltalában nem lehet; ha csak a községekre van szorítva az önkormányzat, akkor a fontosabb közigazgatási feladatok teljesítésében az önkormányzatnak szerepe egyáltalában nem lehet. De különben a mi az önkormányzatnak egyik legtöbb feladata, a végrehajtó hatalom ellensúlyozása, arra a községnek elegendő ereje nincs; érteni természetesen a kisebb községeket, mert a nagyok, melyek a kellő értelmi erővel rendelkeznek, mindig és mindenütt egyenlő helyzetben voltak a collectiv és nagy területű municípiumokkal. A községi önkormányzatnak democrata színben föllépő különös kegyelése onnan ered, mert attól nem tart, azzal könnyen vél elbánhatni a centralisatio. Nincs rá semmi szükség hogy a községi autonómiát a megyeivel szembe állítsuk, megférnek együtt mindkét részről s a honpolgár élvezheti mind a kettőnek előnyeit. Az önkormányzat körén belül könnyen meg lehet találni az eligazodást minden egyes esetre nézve, hogy meddig terjedjen a községnek és a megyének hatásköre; az a számos eset melyben a rendezett tanácsú városok önként nagyközségek rangjára kíváncznak leszállani, világosan mutatja hogy a megyei önkormányzat a községgel nincs antagonismusban s az azzal való szorosabb viszonyba lépést a honpolgárok valami vezeklő s lealacsonyító lemondásnak nem tekintik.

Ha csak a községekben akarnánk engedni önkormányzatot, nagyon kevés honpolgár részesülne a fontosabb ügyek önkormányzati kezelésének élvezetében, kivált hazánkban hol csekély számú az oly jelentékenyebb város, mely az önkormányzatot minden tekintetben megvalósítani képesítve van; kimaradnának belőle mindazok a maga-

sabb képzettségű s társadalmi állású egyének kik az apró községekben elszórva laknak s az önkormányzatban hasznos szolgálatokat tenni első sorban alkalmasak. Végtelen gyöngé lábán állana akkor nálunk az egész önkormányzat, teljesen elnyelné nyomtalanul a bureaucratia. De tény az különben is hogy a városi elem soha sem tanúsított a hatalommal szemben oly ellentállási képességet mint a falusi. Természeti s lélektani viszonyokban fekszik-e ennek oka vagy egyszerűen a nemesi büszkeségnek volt kifolyása, nehéz volna eldönteni, de annyit bátran lehet mondani hogy a természettel közvetlenül érintkező emberekből, legyenek bár várak és kastélyok urai vagy pásztorlegények, kiknek szeme a végtelen pusztán révedez, van egy közös vonása a szabadságszeretnek, mely az ösztönszerűség jellegével bír, míg az épicier és a nyárspolgár szabadságszeretete inkább a reflexió szülöttje. Bármiként legyen, tény az hogy a mi királyi városaink nagyon gyöngé szerepet játszottak, a megyék mellett s azért nagyon nehéz feladat is volt eleget tenni az elméleti jogegyenlőségnek s megadni nekik a jogosan nehezen megtagadható országgyűlési szavazatot. Nem lehet tagadni más részről azt sem hogy az államnak inkább van módjában a községeket akár megfélemlíteni, akár lekenyerezni mint a megyéket, az ellentállás tehát ott nehezebb kötelesség s ritkább erény.

Van más példánk is. A jászok és kunok kétségtelenül a magyarság színe-javához tartoznak; a mi dicsekedésre alkalmas portékája s kincse a magyar fajnak van, a közül a kunfiakból állott régi palatinalis huszárezred mindenesetre

a kirakatba való. A jászkun későbben került ki a sátrak alól mint Hunniának bármely más lakója, az anyatermészet ölében növekedik s él, nyárspolgáriás természetet és szokásokat nála fölfedezni nem lehet; s a jászkunság törvényhatóságot képezett mint más vármegyék: de abban a korban midőn a megyei élet oly nagy szerepet játszott az országos politikában, a Jászkun kerület nem igen hallatott magáról, nagyon csendesek voltak a pozsonyi országházban ülő követei is. A hevesmegyei ember a szánakozásnak egy nemével beszélt a szomszéd jászokról, mint a hivatalos tekintély előtt föltétien engedelmességgel meglippenő emberekről a kiknek hátából szíjat lehet hasítani. Ennek magyarázata aligha nem abban rejlik hogy a Jász-Kunságban a törvényhatósági kötelék nagyon laza volt, csupa nagy községekből állván a kerület, községileg végeztek el benne minden dolgot, az egész közélet náluk a községi önkormányzatban mozgott; ez hátráltatta a politikai iskolázást, ez nevelt Berzsenyi «vad jászzaiból» és «haragos kunjaiból» csendes polgárokat, kik megfeleltek volna a jó polgár azon eszményképének hogy Steuer zahlen und 's Maul halten, ha fizettek volna adót.

A községi önkormányzatot nemcsak azért szereti kiemelni a bureaueratia, mivel attól hatalmát nem félti, de azért is mert el akarja vetni a gondját azoknak az apró ügyeknek melyek nem az «állami nagy czélok és feladatok» teljesítéséhez tartoznak, habár első sorban érintik a honpolgárok érdekeit. A bureaucratia virtuozitással végzi a hadsereg részéről követelt teendőket, «kérlelhetetlenül» behajtja az adót, de a polgárok ügyesbajos dolgait elhanyagolja, ezek elintézésénél ügyet-

len és gyakorlatiatlan, mert nem gondol a nép jóllétével. Neki ezek az ügyek terhére vannak s azért szívesen venné ha az önkormányzat azok intézésére vállalkoznék, természetesen a bureaucratia felügyelete alatt és ingyen hogy az állami nagy céloktól a bő dotatio el ne vonattassék. Így megy ez nálunk is annál nagyobb mértékben minél inkább nyer tért a bureaucratic rendszer; több ízben rámutattam már, mennyire el vannak a községek hanyagolva. De az e bajon való komoly segítsérről nincs szó, nincs arról például hogy a «hivatalban» ülő főszolgabíró mellé több szolgabíró állíttassék a ki azután eljár a községekbe, hanem arról hallottunk hogy valami collectiv több faluból álló nagyközségeket kellene alakítani s ezeknek adni autonomicus hatáskört, természetesen kinevezett tisztviselők melleit.

Ezen eszme nem áll előttünk concret alakban, vele tehát bővebben foglalkozni nem szándékozom. Annyi kétségtelen hogy az eféle nagyközségi gyűlések, melyek majd jó tanácsokat adnának az intézkedő hivatalnoknak de maguk intézkedési joggal nem bírnának, nem gyakorolnának valami vonzó erőt arra az egy-két. értelmes emberre, ki a nagyközséghez tartozó falukban lakik, a szegényebb sorsnak pedig nem igen volnának hajlandók akár munkát mulasztani akár költekezni, hogy azokba a gyűlésekbe ellátogassanak; oda menne ki tehát az egész hogy a nagyközség székhelyén lake) egy-két polgártárs ülne össze a kinevezett előjáróval s decretálna — a mennyiben decernáló hatósággal is volna felruházva — nevezetesen pótközségi adó megszavazására — igen furcsa dolgokat.

Akár egyenként akár csoportosítva, a mi községeink túlnyomó része nem arra való hogy terjedtebb hatósági körrel ruháztassék föl. Az angol vármegye, az angol gentry nem adta ki mindeddig kezéből a községeket, a békebírák választják számukra az apró hivatalnokokat, pedig mennyivel fejlettebb, műveltebb, gazdagabb az angol nép. Északamerikában a kis terjedelmű township lehet önkormányzati egység mert hasonlíthatlanul nagyobb az értelmiségi elem; ott számban ez az osztály túlnyomó, ott a szegény nép nem képez oly kasztot. mint nálunk még mindig; az egyes emberek életmódja és sorsa ott hihetetlenül változik, ma földműves, holnap kereskedő, hivatalnok, pap, ügyvéd és megfordítva. Nálunk az ország túlnyomó nagy részének most is megvan régi typicus alakja: falu egy vagy két kastélylyal, körülötte szalmafedel. es viskók százai, a mezőnek fele nagy táblalából másik fele vékony szalagok százai és ezreiből áll; a kastélyokban úri élet s európai színvonalon álló műveltség, a tőzsomszédban földhez ragadt szegénység és tudatlanság. A kastélyura polgártársnak szólítja a viskó lakóját s kezet szőrit vele, kivált a más falubelivel s ha a választások közelednek, de ez csak aféle új divat, a kölcsönös appretiatio melylyel egymást, tekintik, körülbelül az a mi volt egy századdal ezelőtt. Lehet-e azt követelni hogy az urak szorgalmasan eljárjanak a faluházára s ott a szegény és műveletlen földművesekkel teljesen egyenlő lábra helyezkedve kedélyesen gyakorolják az önkormányzatot? Minek is mennének? szám szerint elenyésző kisebbségben vannak s ha valamely falusi tudakos ember és demagog fellovalja a többséget, ez,

ha a megillető jogokkal felruháztalak, hozhat könnyen oly határozatokat melyek a nagyobb birtokosokra nézve rendkívül sérelmesek. Saturnáliákat nem rendezhet az állam, a gazdagot is kell védeni nemcsak a szegényt, a jogegyenlőség egyoldalú nem lehet s az igazságnak egyenlő mértéke a gazdagot is megilleti, a régi ural is, az új urat is. A törvény előtti egyenlőség nem jelentheti azt hogy most már fordítottassék fel a világ. De nálunk még szükséges a nép egy részét önmagától is megóalmazni. Ha nagyon bek; szabadjuk a községi önkormányzatba, maga vállalja kárát. Tudok egy vidéket hol a nép több községben elhatározta hogy Szent György napjától kezdve Sarlós Boldogasszonyig szombaton délután a mezőn dolgozni nem szabad; a ki ez ellen vét, a bíró két forintig büntesse. A határozat indoka az volt hogy a jég ne verje el a határt; vallásos fogadás természetével bírt tehát, de a sanctio már a bíró kezébe tétetett. Ez ellen az ostobaság ellen a papság részéről nem tétetett semmi lépés, bizonyos részről kedvező szemmel nézik épen az éiele vallásos indulat nyilvánulását, a mostani hatóságok a nagy állami feladatokkal elfoglalva nem érnek rá az eféle dolgokkal foglalkozni s már évek óta sokszor gyűjtetlen marad a száraz szénarend és kiesirázik a buzakereszt a köznép önkormányzati előlegezése következtében. Es pedig ez nem az ország valamely istenháta mögötti zugában hanem jó vidéken s különben értelmes nép körében történik; majd miféle végzéseket hozhatnának még azon országrészekben, melyekben sokkal nagyobb mérvben nehezedik a nép elméjére a szegénység és babona lidéreznyomása.

Ne kalandozzuk be a világot institutiók, önkormányzati tormák kereséséért. Elmondhatjuk mini Arany János Toldijában Nagy Lajos királyunk, ki midőn szerelmi vágy és emlékek által űzve Nápolyba ment s üres szívvel visszatérve meglátta Erzsébetet, így szólt: mily messze kereslek s mily közel talállak. Ne csak mindig Preussische Kreisordnung és angol Selfgovernment, méltassák már egyszer figyelemre ezt a honi megyei autonómiát is, bizony megérdemli csakúgy mint amazok akár a tudós professor okulárját, akár — s ezt alkalmazni még szükségesebb — az elfogulatlan és gyakorlatias beható megvizsgálást, és nem egy pár teljesen elavult phrásissal, milyen példáid a «sógorkomaság», való elütést. Jobbat absolute, mely jobban megfelelne elvben az önkormányzat fogalmának, nem fognak találni seholy; jobbat relative, mely jobban megfelelne épen a mi sajtáságos viszonyainknak, már épen nem. Nem történetesen alakult az olyanná a milyen volt mindaddig míg erőszakosan meg nem csonkították s rendszeresen nem corrupálták, hanem a viszonyok követelményeiből forrott ki; az, hogy ilyen lett, maga a legjobb bizonyság arra nézve hogy nekünk ilyen kell.

A magyar önkormányzat alapvető intézménye az hogy a törvényeket s a kormány rendeletét a törvényhatóság egyeteme hajtja végre saját választott közegei által. A kormány hatalma csak a végrehajtás útbaigazításáig terjed, de maga a végrehajtás nem az ő feladata, ezt a megye veszi át s a kormány hatalma csak ott éled fel ismét a hol tudomást kell szereznie a felől, vájjon a törvényhatóság teljesítette-e a maga kötelességét, mi

ha nem történt, meg, a kormány feladatává válik a közvetlenül való intézkedés. Ezen elv már magában véve olyan hogy ha jól szemügyre veszi az igaz burocrata, feláll tőle minden hajaszála, hiszen ez az állam részéről abdicatio. A gyakorlatban azonban épen nem bizonyult oly szörnyűnek. Aljban magában hogy egészen átveszi a törvényhatóság a végrehajtást, benne foglaltatik a kormány iránti engedelmség kötelessége, mert hiszen különben lelakadna a kormány gépezete, benne van az önkormányzati megyei közegnek állami közeggé való minősülése, a mivel el van véve azon antagonizmusnak éle mely csakis burocrata felfogás szerint az állami hatáskör és az önkormányzati hatáskör közt létezik s érvényre emelkedik azon elv, melyet man proJessorosan de azt hiszem helyesen eként. lehet kifejezni: közügy, hát közügy! A megyék mindig kész végrehajtói voltak a törvénynek és törvényes rendeleteknek, eléggé gyakran — mi türes tagadás — még a törvényteleneknek is s ha az ellenkezőt bizonyította volna a tapasztalás, az 1870-iki lörvénvlozás centralista áramlata nem vetette volna partra számtalan burocrata ízű intézkedéseivel együtt a 15. §-t, mely meghagyta (szóval) azonmódon a régi alapintézményt.

De annyi bizonyos hogy a magyar önkormányzati rendszer abban sarkallik hogy a kormánynak saját közegei a végrehajtásnál nincsenek s így, ha csak önként nem veti magát alá a nép, törvénytelenéseket keresztülvinni s államcsínyeket elkövetni képtelen. Ha keresztül akar valamit erőszakolni, azt csakis nagy feltűnéssel s zörejvel teheti, mint a régibb királyi biztosok eljárásának történe-

téltől ismeretes; ez meghátráltatja az élesebb fellépéstől, de a népjogoknak lassú alámosás útján való elcsempészését is megakadályozhatja a törvényhatóságok ébersége. Ez által teheti meg azt a megbecsülhet len szolgálatot mely az önkormányzatnak legfőbb feladata, hogy el lent állj on a hatalom szabadságellenes törekvésének.

Talán azt fogják mondani hogy túlságosan nagy fontosságot tulajdonítok az önkormányzatunk által tanúsított ellenállási képességnek. A megyét két egészen ellenkező módon támadták meg; mondták hogy a megyével, túlságos nagy hatalma miatt, kormányozni nem lehel és mondták — egy hires munkának képezi ez egyik fő tárgyát — hogy a megye nem volt képes Magyarország függetlenségét megvédeni. Nem akarom ismételni mit mindezen vádakra más alkalommal bőven elmondtam, de röviden meg kell említenem, a mi szorosan ide tartozik.

A megye nem teljesíthette azt mi a törvényhozásnak és kormánynak lett volna feladata, mert a megye lényegében soha sem volt egyéb mint az államnak administratív közege; része volt a bírói hatalom gyakorlatában is, befolyást gyakorolt a törvényhozásra, de az állami hatóságok scálájában nem volt más mint egy alárendelt állami közeg. Ily minőség mellett nagyon be lehet érne az általa teljesítőit azon kis szolgálattal hogy az alkotmányosságot és a magyar nemzetiséget fentartotta. Tény az hogy a «régi Magyarország» korszakában folytonosan történtek oly dolgok melyek a nemzeti jogokat szőkébb körre szorították. A királyválasztási jog eltörlése, a nőági örökösödés elfogadása, az állandó hadsereg behozatala alkal-

mával az önálló hadügy biztosításánál elkövetett mulasztások, az országgyűlések tartásának gyakori szünetelése, a magyar kormányzati ügyeknek az udvari statustanács körébe vonatása mind meg annyi jele a magyar államjog összeszorulásának. mind meg annyi csorba a nemzeti függetlenségen. És hogy van az mégis hogy annak a szomorú korszaknak végén is megvolt a magyar alkotmány? Csak úgy hogy a végrehajtást soha sem adta ki a nemzet a maga kezéből s ha felülről a hatalom tért nyert, alulról a nemzet ellentálló ereje consolidálódott mindinkább az önkormányzatban.

Ha a megyék többre nem menüik elleni állási képességükkel, ez semmi esel re se bizonyítja, azt hogy túlságosan nagy jogkörrel lettek felruházva, ez épen ellenkezőleg azt mulatja, hogy a mi viszonyaink közt az a jogkör nem is volt eléggé nagy. Az a nagy nyomás melyei a hatalom általában s különösen nálunk a nemzetre gyakorol, ránehezedik az önkormányzat tényezőire is, egyenként felemlíti meg vagy kenyerezi le az embereket, úgy hogy csak akkor jó meg a szívük s akkor se mindég, mikor az önkormányzat sáncaiba menekülve egymás szemébe néznek s a közös kötelesség érzetéből biztatást merítenek. Mi mindenféle ürügyet nem tud kitalálni a félelem s a személyes érdek a polgári kötelességnek vagy épen nem vagy csak gyöngén teljesítésére! Nézzünk szét azok közt miknek a mai időkbén tanúi vagyunk; hányszor nem halljuk: majd ott leszek én is ha rá kerül a sor, de most — szavazzunk! Egyébiránt az önkormányzatnak nem is lehet feladata hogy a hatalommal, a kormányval örökösen hajban legyen; akkor valóban nehéz volna a kettő-

nek együtt élnie. Ha összeütközésre kerül a dolog, az csak ritka esetekben ibrdullial elő, de elég hogy előfordulhat és ebben nem volt nálunk sem hiány. II. József alatt a megyék elmentek még a német hivatalos nyelv alkalmazásáig is, de lassanként megtelt a rovás s midőn a török háború alatt elkezdette a kormány a granáriumokat és vermeket bontogatni, mégis csak talpra állottak s József vissza vonta összes alkotmányellenes rendeleteit. I. Ferencz újonczozási s adórendeleteit is végrehajtotta nem egy megye, de utoljára mégis csak megtette egynéhány nyíltan az ellenszegülést s ez Kerenczel az országgyűlés összehívására s ismeretes doluil. *paler no cordi nostro* vezeklésére készítette. Az ily esetek hosszú időre kiható benyomást szoktak tenni a hatalomra s oda viszik a dolgot hogy állandóan elfogadott kormányzati maximává válik a nemzeti jogoknak legalább bizonyos határon belől tiszteletben tartása; ez állandó dispositióvá válik a hatalom részeseinek elméjében, átmegy a szokásokba, átmegy a közerkölcsbe. Az önkormányzatnak jellemző oldala az általában hogy a szokást és erkölcsöt juttatja előtérbe, uralomra a *paragraphus* fölött. A tory Lord Lieutenant ennek erejénél fogva nem hagyja ki a békebírák tisztájából a whig gentlemaneket, a magyar főispán kinevezte táblabíráknak s eandidálta alispánoknak a liberális embereket; részletekben is nyilatkozik nemcsak abban hogy általán mit merjen a hatalom a nemzet ellen. Az összeütközés lehetsége állandó hátvédül szolgál azoknak kik első sorban állanak szemben a túlkapásokra hajlandó hatalommal; azok az udvaronc z kancellárok és más tanácsosok minduntalan a megyék

háta mögé bújtak, figyelmeztetve legalázatosabban a velők támadható kellemetlenségekre, s ez számtalanszor ölte meg csirájában a nemnyugvó nemzetellenes törekvést.

Ha kell önkormányzat s ha azt akarjuk hogy nagy rendeltetésének megfeleljen, fenn kell tartani meghamisítás nélkül azt az alapintézményt, melyen eddig nyugodott, azt t. i. hogy a törvényeket s a kormánynak ezeken alapuló rendeleteit a törvényhatóság hajtja végre saját területén.

S a törvényhatóságot mint a végrehajtással megbízott testületet aként kell szervezni hogy erejét kifejthesse, imponáljon fölfelé mint a hatalom ellenőre, bírjon lefelé a kellő tekintély Ivei hogy feladatait sikeresen teljesíthesse. Nos Universitas Praelatorum, Baronum ac Nobilium — ez volt a nagyhangzású és valóban is tekintélyes ezég mely a megye nyilatkozataiban szerepelt, nem volt a megye csekélyebb valami mint egy darab ország, megjelent benne a területén lakó összes populus, csatarendbe volt állítva a közügyekben részt venni jogosult nép összessége. A megye szerkezeiének ezen elve változatlanul fentarlatott 1848-ban, csak tartalma bővített ki a keretnek akkor midőn az egész nép bele foglaltatott. Az újabb korban ezen elv nem egy tekintetben lett, meghamisítva. Az 1848-ki törvényben mondott «nagyobb számú ideiglenes bizottmányt» aként értelmezték a megyék hogy ezer és több embert is beleválasztottak, mert a jogok kiterjesztése alatt nemcsak a képviselési rendszerelméleti egyenlőségét hanem azt értették hogy a jog gyakorlatában tényleg minél több polgár részesüljön. Azóta más szellő fujdogál, a megye valóságos tagjainak száma 120—600 számra zsugo-

rittatott össze vitális intézménnyel még egy másnemű elvhamítás is alkalmaztatott, bizonyságául annak hogy minden eszköz jó s a nálunk uralkodó «szabadelvűség» nem riad vissza a reactionarius rendszabályoktól ha az önkormányzat megnyomorításáról van szó. De mind e mellett is tény az hogy a megye modernizálva van s ha nem akarják azt állítani hogy az önkormányzat maga. elavult s mint ilyen lomtárba való, a megye ellen az elavultság vádját helyesen felhozni nem lehet.

Pedig ez hangzik legjobban. A megyerendszerről úgy beszélnek, mintha ha nem is lett volna 1848, nem vétetett volna fel az összes nép az alkotmány sánczaiba, nem állított volna a megye képviseleti alapra, mintha a megye most se volna más mint a régi nemesi czélt, minden modern eszmének negatívója, egy valóságos anachronismus. Elfelejtik hogy a megye teljességgel nem aristocraticus intézmény többé, hanem egészen democraticus. Azzá lett teljesen 1848-ban; távolítsák el a virilis tagok intézményét, melyet fakasztottak azon idő alatt mióta a bureaucraticus áramlat lett az önkormányzat hűtlen gondnoka s azonnal elő fog állani teljes democrata tisztaságában. Valóban meg lehet benne ütközni hogy mindazok az intézkedések melyek fokenként mindjobban rongálták a megyei intézményt s törzsébe idegen ágakat ólottak, a bizottsági tagok számának leszállítása, a virilismus, a választások 6 évre tétele épen azon részről jöttek hol leginkább hangoztatják a democratiát; jogegyenlőséggel, szabadelvűséggel ellenkező s egyenesen reactionarius rendszabályok hozatlak be; hogy ilyenekhez kell folyamodni ha

korlátozni akarják az önkormányzatot, nem kiáltó bizonyosság-e a mellett hogy democratia midőn ehez segédkezet nyújt, kiesik szerepéből? Az ő helye azoknak táborában volna, kik az önkormányzatot mint a szabadság leghatalmasabb bástyáját s a megyét mint most már teljesen democraticus intézményt védelmezik.

Valóban ideje volna már leszámolni azzal az ízetlen mendemondával mely szerint a megye nem más mint egy aristocraticus fészek, melyben a régi nemesség űzi a sógor-komaságot. A ki ezt mondja, teljességgel nem ismeri a létező viszonyokat. Az a vád egyszerűen nem igaz; vegye elő bárki a keze ügyébe eső naptárt s nézze át a megyék névtárát, azonnal megtalálja a czáfolatot. Nézze át például az alispánok neveit, a nagyobb nemesi családok ivadékának száma alig haladja meg a nemolyanokét. Kell-e világosabb czáfolat? Épen így áll a dolog a többi hivataloknál, a közigazgatási bizottság tagjainál. Kísérje bárki némi figyelemmel a megyei gyűlésekről szóló tudósításokat, a szereplő egyének közt feles és talán túlnyomó számmal fog látni, nem a régi gentryhez tartozó egyéneket, nevezetesen ügyvédeket. Miért ne volnának ott a vidéki földbirtokosok is? Kétségtelen hogy ezen osztály kiváló önkormányzati elemet képezett minden időben, valamint képez Angliában is; azért, van szükség nemcsak községi hanem megyei önkormányzatra, hogy összegyűjtse és értékesítse azt az erőt mely az elszórva s elszigetelten élő értelmes és vagyonos honpolgárokban rejlik s mely a kisközségi autonómia körében kárba vesz. De hol van az megírva hogy ez a vidéki elem csak akkor alkalmas az önkormány-

zatra ha a régi birtokos családokhoz tartozik? Bárki legyen az a ki megvette ezeknek a birtokát, legyen földművesből felemelkedett polgár, legyen városi ember és — mondjuk ki a szót — legyen zsidó, egyaránt alkalmas tényezője lehel az önkormányzatnak és egyaránt érdekében áll hogy az fennálljon, hogy a megye dolgai jó rendben folynak. Az a sógorkoma emlegető felfogás, úgy látszik, teljesen megfeledkezik erről a körülményről s nem is tudja magának elképzelni hogy a régi gentry nélkül is lehet alkotni megyei önkormányzatot.

Pedig nincs rá semmi ok hogy miért ne lehetne. Nincs rá semmi ok például, hogy ha akad egy megyében arra való egyén, miért ne lehetne választani zsidó alispánt vagy egyéb tisztviselőt. Meg is lesz, nem kétlem, ha megmarad a megyei önkormányzat és ez teljes összhangzásban lesz az 1848-ki nagy reform szellemével, az önkormányzat feléledésének lesz örvendetes jele. Számolnunk kell azzal a helyzettel mely a zsidóság roppant emelkedésével előállott, nevezetesen azon változással melyen a vidéki társadalom ábrázata keresztül ment az által hogy tömérdek gentry-birtok zsidó kézre került. Nehezen megy a barátkozás, a bizalmasabb társadalmi érintkezés, és pedig Budapesten és a vidéken egyaránt; ezt nem lehet erőltetni, az antisemitismus ép úgy democrata mint aristocrata erény, de miért vigyük a megyei zöld asztalhoz is az idegenkedést, miért ne értékesítsük azt az értelmiséget, mely a zsidó földbirtokosok és haszonbérelőknél oly nagy mértékben feltalálható? Ott áll nevük a virilisek első soraiban, de többnyire távol maradnak a közügyekben való résztvétől, minek a tapasztalt idegenkedés is egyik

oka. Pedig befolyásuk a nép körében nagy tagadhatlanul s valljuk meg nem ok nélkül, eltekintve a gazdagság kimaradhatlan hatásától. A gazdálkodó zsidó jól bánik munkásnéppel, cseléddel s ennek részéről idegenkedéssel egyáltalában nem találkozik; de birtokos társai sem tapasztalják hogy kölekedő perlekedő szomszéd lenne, hanem igen gyakran azt hogy jó példával megy elő okszerű vezetésben és szorgalmas kezelésben egyaránt. Magára a zsidóságra is a gazdálkodással foglalkozás jó hatással van, assimilálja magát a magyar emberhez, láthatólag. Ezen eredményt nevezetesen csen előmozdítaná egy élénkebb megyei élet hatása, és ez annyira kívánatos, annyira fontos hogy bizonyára nem legutolsóbb!ka azon okoknak melyek a megyei önkormányzatnak fentartását s a mostaninál sokkal magasabb polczra emelését szükségessé teszik. Avagy inkább ne legyen megye mintsem benne a zsidók grasszáljanak? Majd grasszálnak, más úton, ha bejő az állami közigazgatás. Az a zsidó ember a ki most nem igen érez kedvet a nyilvános megyei ügyekből részt kérni magának, majd gyakorol befolyást nem nyilvánosan, mert jobban fogja tudni az utakat és módokat melyekkel a kinevezett hivatalnokoknál befolyást szerezni lehet.

Hadd jöjjenek. Jöjjenek minden rendű és rangú emberek a kik a megye területén laknak; s ha bekövetkeznék azon annyira óhajtott körülmény hogy az ipar ez országban lendületet nyerjen, hadd jönnének a megyére azok az esetleg idegen gyárosok is. Össze kell szedni s szerves egészsze átalakítani az összes értelmiséget mely egy-egy megye területén található s lesz ismét tekintélyes «Nos Universitas». Azelőtt a birtokos nemességen

kívül itt-ott volt egy értelmes sőt kabátos ember, természetes hogy a birtokos nemesség vezette a megyei ügyeket; mihelyt szaporodtak a honoratiorok, a nemesség maga keresett ürügyeket ezeknek bevonására; a honoratiorok száma mindinkább túlnyomóvá lesz, tiát vigyék ők a szerepet a bot ez bekövetkezik. Ők is szakaszthatnak egy kis idői arra hogy a közügygel foglalkozzanak s ha aként lesz a megye szervezve hogy fontos és valóban életbevágó ügyek kezelése lesz rá bízva, a különféle elemek jól felfogott saját érdekük által lesznek késztetve hogy a közügyekkel való foglalkozást rendes foglalkozásnak, a haza és önmaguk iránti kötelességnek tekintsék egyaránt.

Mindez természetesen csak akkor következhetik be, ha a megyei önkormányzat vonzó erővel bír s ez attól függ, vajjon realitás lesz-e vagy nem. Ma a megyei gyűlések csak aféle apró Petitionsland tagok lesznek, melyeken nem lesz más teendő mint az hogy az ember végighallgassa a bureaucrats hivatalnokok száraz referádáit és statistical kimutatásait s megtegye rá a maga szerevény észrevételeit melyeket félvállon vesznek a Beamter urak: akkor nem fog feljűk menni se a régi gentry sem az újabb időben felcseperedett honoratior elem. A megyegyűlések csak akkor lesznek érdekesekek, ha komoly és fontos feladatokat kell teljesíteniük és ha e mellett meg lesz azon népies ábrázniuk is, melyet nekick a nagyszámú összejövetelek és élénk viták kölcsönöznek; a megyei gyűléseknek kell lenniük az önkormányzat forrpontjának, és csak ez úton lehet feleleveníteni a vidéki társadalom életét.

A magyar önkormányzatnak azon alapelvéből, mely szerint a törvényhatóság közönsége van megbízva a törvények és kormányrendeletek végrehajtásával, önként következik, a mint magában az 1870. XLII. t.-cikkben is áll, hogy azt «saját közegei» tehát önmaga által választott tiszt viselőkkel tegye. A megye közönsége, melynek minden bizottmányi tag egyenjogú részese, nem is rendelheti ki más módon a végrehajtó közegeket, mint választás által. Ez a dolog természetéből folyik.

A megyei tisztviselők választása által az ország közhivatalnokainak egy nagyon jelentékeny részénél alkalmazva van a hivatalok betöltésének az a módja, mely úgy a szabadság biztosítására mint a honpolgárok érdekeinek kellő ápolására a legcélszerűbb. Ez a választás. A hivatalok belöltésének másik módja, a kinevezés, a választással akár elvi akár célszerűségi szempontból nem versenyezhet; alkalmazni ezt a módot, mint szükséges rosszat, egyedül kényszerűségből lehet. A tisztviselők választása tökéletesen olyan joga a népnek mint a törvényhozók választása, mely utóbbit senki, ki az alkotmányosság alapján áll, kétségbe nem von. Ha a népnek joga van a képviselőlet útján meghatározni, micsoda törvények szerint kormányoz-

tassék, ép úgy joga van meghatározni azt is, kik legyenek azon törvények végrehajtói, mert a végrehajtás mikéntjétől is függ szabadsága és érdekeinek megóvása. A legfőbb alkotmányos elv: semmit rólunk nélkülünk — egyenlően kiterjed úgy a törvényhozás mint a végrehajtás funkcióira. Meg is engedi ezt formailag, mint már fentebb láttuk, a modern alkotmányos monarchia és a parlamenti kormányrendszer is, midőn ugyanazon népképviseletnek, mely a törvényeket alkotja, concedálja azt is hogy a végrehajtó hatalom kezelőit feleletre vonhassa; a parlamentnek ez a jogosítványa már a végrehajtó hatalom körében mozog s a népet, formailag legalább, ennek részesévé teszi.

Jogi szempontból tehát a választás nemcsak fölötte áll a kinevezésnek, hanem egyedül felel meg a jog eszméjének; ez által egyenesen ki van zárva a kinevezés. Nagyon jellemző az annyit emlegetett «jogállamra» nézve, hogy alatta épen oly államot értenek melyből teljesen ki van zárva a tisztviselők választása, tehát a közhivatalok betöltésének épen az a módja, mely a jog eszméjének egyedül felel meg. De czélszerűségi szempontból sem állítja ki a versenyt a kinevezés a választással, mert a választók jobban meg tudják ítélni mely személyek alkalmasabbak másoknál a tisztségek betöltésére, miután ők ismerik az illetőket, ismerik személyes hajlamaikat s képességeiket s gyakorlatból tudják mit lehet tőlük várni tiivatalos sáfarkodásukban. Az államfő által való kinevezetés a hivatalnokok tömegénél csak fictio, el is hagyják már sok esetben, divatba jött bevallani s a törvényben nyíltan ki is mondani hogy ez s ez hivatalnokokat ez s ez minister nevezi ki,

hasonlóképen van kimondva másokra nézve hogy a főispán nevezi ki. Még a ministeri kinevezés is csak fictio igen sok esetben, mert a minister sem ismeri a kinevezendők tömegeit. A hivataloknak kinevezés által való betöltésénél legtöbb esetben nem dönt a személyes ismeret, tehát a személyes bizalom s a kinevezendők alkalmas voltának közvetlen mérlegelése, hanem dönt részint egészen mechanicus úton az a mit qualificatióknak neveznek t. i. végzett iskolák és kiállított bizonyítványok, részint a bizalmas emberek és befolyásos személyek pártfogolása, összes igazságtalanságaival és gyarlóságaival.

Választani kellene c szerint az összes hatósági személyeket az államfőtől le a kisbiróig. De ez ellen, a jogi és czélszerűségi szempontokkal szemben oly erős ámbár tisztán opportunitási okok állanak s a fenforgó körülmények oly nagy akadályokat gördítenek, hogy szabályul lentartani lehetetlen. Választják is az államfőt vagyis az állam első tisztviselőjét a legszabadabb országokban, a köztársaságokban, de nagy hatalommal felruházott uralkodót választani nem tanácsos. A köztársasági elnök szerény állása nem tárgya szenvedélyes aspiratióknak s nem dűlja fel az államot úgy mint a királyválasztás. Ha monarchia kell, legyen öröklő, e mellett sokkal jobb esélyei vannak az alkotmányosság háboril lan lenni áradásának is. Választani kellene az állam legfőbb tisztviselőit, de milyen legyen a választó testület, mely e faladatot teljesíti? Az országgyűlésből csinálni ily testületet nem tanácsos, mert e nélkül is szenvedélyes pártküzdelmek színtere, melyek sokszor nagyon káros hatást gyakorolnak a tör-

vények alkotására. És miként alakíthatnánk választó testületeket az alsóbb rendít hivatalok betöltésére, melyek a központilag kezelt ressortokhoz tartoznak? Kénytelenek volnánk ezeknek kinevezését a miniszterekre bízni még akkor is ha magukat a minisztereket választanók.

Tért kell tehát engedni a kinevezésnek, kénytelenségből, oportunitási tekinteteből, de alkalmazni kell a választás elvét mindenütt a hol csak lehet, a nélkül hogy nagy zavarokat vagy épen convulsiókat hozhatna létre az állam életében; a hol csak alkalmazzuk, az mindig tiszta nyereség a polgári szabadságra nézve, mert annál kevésbé van a nép korlátozva természetes jogainak gyakorlásában, annál szőkébb körre van szorítva az államfőnek vagy a kormányférfiaknak a kinevezésekben rejlő túlságos nagy hatalma. Meg kell tehát hagyni a választási a törvény hatóságokban, hol mint a százados gyakorlat, mutatja, a választás művelete a közrend fentartása szempontjából egyáltalában semmi akadályokba nem ütközik s az államgépezet kellő működését legkevésbé sem hátráltatja.

De hát a felelősség elve? Az alkotmányos parlamenti kormányrendszer a miniszteri felelősségen nyugszik, miként lehessen felelős az a miniszter, nevezetesen az oly belügyminiszter, a ki maga által kirendelt s egészen tőle függő közigazgatási közegekkel nem rendelkezik? A nemzetnek választania kell az önkormányzatban rejlő előnyök realitása s a végletekig vitt, miniszteri felelősség lictiója közt; inkább mintsem amazt nélkülözze, azt kell mondania, hogy a miniszter felelőssége addig terjed a meddig hatalma. A miniszter felelős

azért hogy rendeletei a törvénynek megfeleljenek, azontúl a felelősséget a törvényhatóság veszi át; a minister felelősége ismét föléled a felügyelet gyakorlásánál; a törvénynek uralkodnia kell föltétlenül s ha a törvényhatóságok nem teljesítik kötelességüket, akkor a kormány kötelességévé válik annak érvényt szerezni.

Ministerek s a centralisatio emberei általában nagyon szeretnek dobálódzni a ministeri felelőséggel. Bö köpeny az, melynek mindinkább föl ismeri a világ rejtelmeit. A parlamentaris kormányrendszer commentátorai mindig kényelmetlen helyzetbe jutnak ha példákat kérnek tőlük, mikor lett fejvesztésre, fogságra büntetve minister. Ám legyen, el akarjuk hinni hogy a parlamentaris rendszer oly tökélyre vitte a ministeri felelőség institutiójának működését hogy a tragicus esetek jóformán teljesen ki vannak zárva, de azért bátran alkalmazhatjuk itt is hogy jó mégis szárazon tartani a puskaport. Tudjuk hogy az a minister a ki felelősséget mondja hogy vállal az utolsó kis falu maireje vagy kisbirája cselekedeteiért, csak szójátékot űz az ő felelőségével, valóságban ily felelőség nem létezik, egy szójátékért nem szabad feláldozni az önkormányzat megbecsülhetlen előnyeit. Azt mondják talán: a megyét mely a tisztviselőt választotta, nem lehet feleletre vonni annak büneiért vagy mulasztásaiért, a választó közönséget nem lehet megfogni s akár személyes akár vagyoni felelőségre szorítani. Lehet-e a ministért, a ki az illető hivatalnokot kinevezte? Pápiron ez könnyebbnek látszik, mert elméletileg egyszerűbb eljárás mellett volna valósítható, de gyakorlatilag a dolog egyre megy. Képzeltető-e az

hogy egy ministert megbüntessenek, megbírságozzanak valamely kis hivatalnok által elkövetett tényekért? Ép oly kevésbé mint nem büntetik meg a megyét. Az orvoslás esélyei egyenműek a két esetben; a megye a nyilvánosság terén való megrovatás nyomása alatt ép úgy indítatva érezi magát a kellő lépések megtételére mint a minister; sőt nagyobbak az esélyek a megye útján; a minister egy ügyes felelettel elütheti a dolgot s pártjánál biztos támaszra talál, míg a megyére a nyilvánosság előtti meghurczoltatás mellett még a felügyelő kormány általi zaklattatás esetleg az önkormányzatot felfüggesztő eljárás nyomása is nehezedik.

Határozottan a választás mellett szól pedig azon körülmény hogy az oly tisztviselőtől, ki rosszul sáfárokodik, igen egyszerű és könnyű a menekülés. A míg teljes erejében volt a megyei önkormányzat, a míg az új fegyelmi eljárás a szemérmét meg nem rontotta, elég volt egy felszólalás hogy a vétséget elkövetett tisztviselőt lemondásra készítse, sőt azt be sem várta; de jött nem hosszú idő alatt a tisztújítás, melynek rostáján a polyva kihullott. De mit csináljon a minister? Aránylag nem nagy dologért kenyerétől nem foszthatja meg azt a szegény ördögöt, a szamarak lajtorjáján való másztában egyszerűen nem lökheti le; úgy van embereivel mint a tót a szappanná], ha már megvette szalonnának, meg is ette; természetes pártfogójává lett akkor midőn kinevezte, a nyugdíjak költségvetésének terhelését nem veszik neki jó néven; vagy ott hagyja tehát az állam és közszolgálat nagyobb díszéül a megdorgált, megalázott, compromittált hivatalnokot vagy átteszi valahova s másokat boldogít vele,

cserébe hoz helyére mást; ki hasonló procedúrán ment keresztül az ország valamelyik zugában, a honnan elhozza a fáma előbb-utóbb, esetleg kellőleg kibővítve, viselt dolgainak híret.

Eredendő bűne, sötét oldala ez a kinevezési rendszernek, melyet megváltoztatni nem lehet. A ki ismerte a régibb megyei életet s tudja milyen tekintélyvel bírt a megyei tisztviselő, nem tarthat, vissza egy fájdalmas sóhajt. A köztisztviselők tekintélye a közmorálnak egyik lényeges tényezője; felényi törvény, szabály és rendelet elegendő ha a közügyekben sáfárkodókat kellő tisztelet környezi. A mostani tisztviselők tekintélyének is megvan az alapja melyet a közbizalom alkot meg de tagadhatlanul csökkent a «fegyelem» fogalma, a fegyelmi eljárás által, melyet, mint legjellemzőbb vonását, a megyei önkormányzatba is beótotl a bureaucraticus áramlat mely már két évtized óta rongálja. Idegenszerű valami ez az önkormányzat talaján, teljesen és kizárólag a kinevezési rendszer alkatrésze. A fegyelem fogalma egy stracompániává alacsonyítja le azokat kiknek mint a szent igazság szolgáltatóinak s a haza oszlopainak magasan kellene állni a közönség szeméi előtt. Lealázó a közönségre nézve oly embereknek engedelmeskedni, oly emberiktől zaklatást zsarolást szenvedni, kik maguk disciplina vagy a mi hozzá igen közel álló fogalom, skutika alatt állnak s felebbvalóik irányában szolgáló viszonyban élnek. Ez nem jó eszköz szabad polgárok nevelésére általában, eltekintve azon nem előnyös jellemképzéstől melyben magának a hivatalnokseregnek megszámlálhatlan tagjait részesíti.

A kinevezési rendszernek eredendő bűne a

gépesség is melyet a közigazgatásban meghonosít. És ez épen az alsóbb fokú közigazgatásnál a törvények végrehajtásának végszálainál leghatványosabb. A gépesség, a formaérzék túltengése, a gyakorlatiasság háttérbe szorulása a bureaucratikus rendszer természetében fekszik s attól elválaszthatlan. Ezen rendszer mellett nincs más felügyelet mint az melyet az «alantas» hivatalnok fölött a feljebb való hivatalnok gyakorol, teljesen hiányzik az melyet a közönség gyakorol, nem a hírlapolvasó közönség illetőleg az a reporter ki ezt vagy azt a hírlapot, vidéki hírekkel ellátja, hanem azon közönség mely mint a törvényhatóság tagja a közügyek kezelésében hivatásszerű leg vesz részt. Érzik ez utóbbi befolyásnak előnyeit maguk a mi reformereink is, ezért foglalkoznak azon eszmével hogy a kinevezett tisztviselők mellett meghagyják a megyei bizottságot s biztatnak azzal hogy ennek rendelkezésére bocsátják a kinevezett tisztikart. Csak az lesz a hiba hogy a megye közönsége nem log kérni abból a kedvtelésből és dicsőségből, hogy az állam embereivel parancsoljon, hanem szépen magukra hagyja őket hogy tartsanak ha tetszik kedélyes tiszt székükéi. A minister küldhet saját bureauból időről-időre valakit a ki a megyefőnök ügykezelését megvizsgálja, a megyefőnök elmehet megnézni a szolgabírók könyveit és asztalfiókjait, a szolgainak is el kellene menni kissé kiszellőztetni a községhezát, de ez már nem megy, mert nem ér rá; ez a felügyelet bureaucratikus módja s kénytelenek lesznek erre szorítkozni, az a másik fajta felügyelet nem lesz kapható. De az ilyen felügyelet pusztán a formaságokra, a külsőségekre

szorítkozik; ha rendben vannak a rubrikák, minden rendben van, példás lehet benn a bureauban a közigazgatás, míg odakünn a valóságban a legnagyobbomórságosabb állapotok uralkodnak. Természetes hogy a hivatalnok is arra fekteti a súlyt, a mit tőle efféle vizsgálat alkalmával számon kérnek, legfőbb gondja hogy a vizsgáló főnöknél magáról jó véleményt keltsen, mert ettől függ előmenetele, boldogulása. A régi megyében nem volt szokásban a hivatalok vizsgálása; ha az alispán elment volna egy főszolgabíró aszalfiába kotozásni, az a főbíró becsületbeli kérdést csinált volna belőle vagy beadta volna lemondását; az alispán és a közönség tudták az eredményekből melyik tisztviselő miként forgatja magát, pedig nem lehet mondani hogy sokkal könnyebb volt akkor rendet tartani mint most az időközben annyira megsokasodott ügynemek mellett; akkor a járási tisztviselő bíró is volt, tehát olynemii ügyeket kezelt, melyek még nagyobb felelősséggel jártak. Fegyelmi eljárás és hivatalvisitatiók nélkül a burocrata képzeln se tud magának közigazgatást s azt hiszi hogy a jó közigazgatás titka ezeknek szigorú kezelésében áll; a mi önkormányzatunk gyakorlata megmutatta hogy nem kell se fegyelem se visitatio s a jó közigazgatás titka az. élénk önkormányzati hajlamban és tevékenységben rejlik. Ne induljunk bizonyos chablonszerű és irányzatos bírálati mód után mely múltunkat minden áron befeketíteni törekszik, de gondoljunk vissza az 1870. évet közvetlen megelőző megyei állapotokra, midőn új lendületet vett az önkormányzati élet; ne felejtjük el azt a tényt hogy 1848 előtt, kivéve a Szalay-Eötvös-féle centralista

iskolát. Kárpátoktól Adriáig visszhangzott az ország a municipalis rendszer dicsőítésétől; a liberális és a pecsovics politikai Krédójában első helyen állott a megbecsülhetlen ősi intézmény, melyben az ország közönsége magát teljesen otthonosan és jól érezte, míg most általános az elégedetlenség: nem azt bizonyítja-e ez hogy lehet jó közigazgatás rubrika nélkül, kotorászó főispán nélkül, hogy azzal a rendszerrel melynek elmaradhatlan kiegészítő része a tisztviselők választása, sokkal inkább lehet csinálni igazán jó közigazgatást mint a kinevezésnek állítólag modern de mint az absolutismus oly régi rendszerével.

Téteget már kísérlet annak elhitéseére is hogy az önkormányzat nevezetesen a választási rendszer nem olcsóbb mint a kinevezési. Természetesen a most fenálló mixtum compositumra s a gyakorlatban levő tisztfizetésekre történik hivatkozás. Csattanós czáfolat jött ama kísérletre Wekerle pénzügyminister exposéjában, melyben bevallotta hogy az állami administratio új kiadást fog okozni, de lesz rá pénz, erre *kell pénznek lenni*; a mely nyilatkozatával a minister úr, közbevetőleg mondva, csak azt bizonyította be, hogy egészen az eddigi magyar pénzügyi rendszer nyomában jár. És még most is, midőn feje tetejére van állítva a közigazgatásnak egész rendszere, olcsóság tekintetében kézzel foghatólag beválnak a választás előnyei. A közigazgatási bizottságok választott tagjai ingyen végeznek oly munkát, melyért jelentékeny összeget kellene kiadni ha teljesen bureaucraticus lábra volna helyezve a közigazgatás és fog kelleni kiadni jövőre, ha megakarják tartani e bizottságot; mert bizonyosnak tekinthető hogy az állami megyé-

ben nem fognak szolgálni ugyanazon elemek, a kik rá most vállalkoznak s nem fogják tenni ingyen hanem majd úgy mellékes keresetül. Ingyen munkál tesznek még most is különféle választmányok és küldöttségek, azok az egyes kiküldöttek például kik az újonczozást végzik. Ezt a nagyrebecsüendő maradványát a régi táblabírói szellemnek, ezt a nagyon jellemző hatását annak a vis inertiaenek mely ill a mozgás álba latosságában jelentkezik, ezt az arany tojást tojó tyúkot megfogja ölni az államosítás; ha nem akarnak egyszerűen mindent a hivatalnokok kényének és tökéletlenségének kiszolgáltatni, sok pénzbe fog kerülni holmi közbeeső és felülvizsgáló fórumok szervezése. Hiszen fenn is forog már a közigazgatási bíróságok terve, oly intézmény melyei kívánatossá tesz a bureaucraticus rendszer de a mely nem jutott eszébe senkinek a valódi önkormányzat idejében s melyre nem is volna szükség ha az ismét föléledne. A tisztí fizetések megnöttek sőt már nyugdíjalap is van minden megyében. Természetesen; törvényhozás és kormány mindent elkövetett húsz év óta hogy a választott tisztviselő magát mindinkább szakszerű hivatalnoknak s ne oly honpolgárnak tekintse, a ki csak azért vállal ideiglenesen hivatalt mert vele polgártársai parancsolnak s nem eléglik azt hogy gyűlésekre járjon s küldöttségekben részt vegyen. De annyi munkát s oly silányat halmoz az állam a megyei tisztviselőre, nevezetesen a járásira, hogy egész idejét és munkásságát igénybe veszi s mégis azon perfid megjegyzés hangzik számtalanszor, hogy miért nem dolgoznak ingyen ha a megyei autonómiához ragaszkodnak, micsoda önkormányzat

az olyan melyben jó fizetésért szolgálnak, az önkormányzat lényegéhez tartozik az ingyen szolgálat. Angliában a békebírák nem kapnak fizetést. Erre nagyon egyszerűen azt lehetne felelni: hát Angliában úgy van, nálunk pedig másként van s hogy nálunk másként van ez azt bizonyítja hogy az ingyen szolgálat nem tartozik az önkormányzat lényegéhez, hogy a fizetéses szolgálat vele igenis megfér; mert hogy a mi önkormányzatunk valódi s iiz angolnál erősebben kidomborodott önkormányzat volt, azt tagadni nem lehet. Egyébiránt az angol békebírák bíraskodásáért taksákat húz, közigazgatási funtióit többnyire gyűléseken teljesíti, gyűlésezésért a mi táblabíráink se kaptak fizetést; azok a kisebb hivatalnokok pedig kiket a békebírái gyűléseken választanak, igenis húznak fizetést. A különbség tehát mindössze sem nagy; az a sok munka melyet a megye tagjai gyűléseken s küldöttségekben — volt egy megyében húszféle küldöttség is — végeztek, mind ingyen ment; de az államgépezetben oly fontos részletet képviselt a megye, annyi dolgot végzett mindig, a tisztviselőket annyira igénybe vette hogy lehetetlen volt tőlük a minden kártalanítás nélküli szolgálatot követelni, mely különben hogy minimális összegekből állott, egy szolgabíró fizetése százötven forint volt, tudvalevő dolog. Némely urak okoskodása oda megy ki hogy az államnak csak azon feltétel alatt lehet megengedni a kétségtelesen jobb önkormányzati szolgálatot ha — semmibe sem kerül. Mi pedig elmondhatjuk: igaz hogy méregdrága ez a burocratia de azután rossz is érette.

Igen nagyra tartja a burocratia azon állító-

lagos előnyét hogy csak ő képes ellátni szakértős helyeket kellően betölteni képes egyénnel a közszolgálatot. A szakember prototypje az iparnak azon rabszolgája ki egész életét tühegyezéssel tölti el. Mi jóformán csak most kezdjük a bürocrata életet, de már is tapasztaljuk, mennyire jár az egyoldalúság, félszegség, gépiesség a szakrendszer nyomában. Érezte ez magát világszerte s a reáliskolák megszüntetésére irányult mozgalom menekülési vágyra mutat a szakrendszer túltengéséből. Menekülni szeretnének már másutt a bürocratiától is, de nem találnak rá módot, mert önkormányzatot csak úgy rövid úton behozni s egy nap alatt beletanulni nem lehet. Mi azonban még befelé megyünk a hínárba, úgy vagyunk a politikai institutiókkal mint a kisvárosi asszonyok, kik a tavalyi divatot hordják. Nálunk még nagyon lehet azt is hangoztatni hogy a közigazgatáshoz a modern államban kizárólag e célra képzett, iskolázott szakértő embereket kell alkalmazni. Tisztelet becsület a tudománynak de kiváltságra épen a közigazgatás terén nem tarthat jogot, mert ez a szakma kiválóan empyricus jellegű; természetes józan ész, tevékenység és erély itt sokkal fontosabb tulajdonságok mint a nagy elméleti képzettség. Talán hajlandók is beismerni némelyek hogy ez csakugyan így volt a régi világban, de a culturállam, a modern állam teljesen megváltoztatta a viszonyokat. Miért változtatta volna meg? Új institutiókat teremtett, a tudomány nagy vívmányai egészen új és terjedelmes közigazgatási ágakat hoztak létre melyek régebben nem léteztek. Hát igenis, azok a nagy tudományos vívmányok századok törekvéseinek és

nagy elmék kutatásainak gyümölcsei; Edison kell hozzá hogy a telefont feltalálja de fellevéli találva megcsinálja egy közönséges iparos és kezeli egy szobalányénál nem sokkal nagyobb képzettségű lány, ép úgy mint azt a telegrafot melynek mozzató erejét Franklin a Jupiter kezéből ragadta ki. Cataster, telekkönyv nagyszerű találmányok, de ezek kezeléséhez sem kell ördögösség s kezelőik a hivatalnoki hierarchia szerényebb tagjai közé tartoznak. De látjuk is mindennap nagyon csattanós példákban, miként czáfolja meg önmagát ez a szakember-világ. Épen a legmagasabb régiókban, a ministerek kinevezésénél, nemcsak azt látjuk hogy szakemberekre csak kivételképen kerül a sor de elmegy a dolog egészen a régi magyar alkotmányos «princípiumig», mely szerint a kinek ad az isten hivatalt, ad hozzá való ész is. Annyira megy ez hogy a nagy szakemberség ministereknél sőt más magas állású hivatalnokoknál bizalmatlanságot gerjeszt és a közvélemény szemében disqualificáló hatással bír. Miért akarnak minden áron tant és szakmát csinálni a közigazgatásból? Az a néhány disciplina mely ide tartozik, ha még oly fényesen tette is le belőle valaki a szigorlatot sőt maga az egész bureaucrat] cus nagy gyakorlat ezen a téren nem elég az üdvösségre, mert erre a szakmára különösen egész ember kell. Maradjon a szaktudomány és hozzá való tehetség számára az a mi annak körébe való; vasúti hidat bizony nem fogunk építtetni valakivel azért mert alispánnak vagy miniszternek való ember, de ebből nem következik hogy a közigazgatás is csak olyan mesterség mint a hídépítés és még kevésbé következik, hogy

ennél a mesterségnél első sorban a jó szigorlatokban kell keresni a képesítést.

Nagyon távol állok attól hogy tudatlan s tanulatlan emberekre akarjam bízni a közigazgatást. Kívántassék meg a kellő qualificatio a választott tiszviselőktől sőt magasabb mint a melyet most kívánnak, hiszen most kevesebb kívántatik a közigazgatási hivatalnokoktól mint a bírótól s ettől ismét kevesebb mint az ügyvédtől. Ez valóságos lealacsonyítása a közigazgatási szakmának s azzal a felfogással mely tudománynak akarja tekintetni a közigazgatást, kiáltó ellentétben áll; ha tudomány, hát kezeljék valóban tudományosan kiképzett s nem egyoldalúan dressirozott emberek. A régi táblabíró világban nem volt rá törvény de szó sem lehetett valakinek tiszviselővé választásáról ha nem volt «censuratus prókátor». A választó közönségnek van annyi belátása hogy tanulatlan emberekre nem bízza saját érdekeinek gondozását, de van ahoz is hogy nem éri be a szigorlati bizonyítványokkal. Még cselédet se fogadunk szívesen pusztá bizonyítványok alapján, de kérdezősködünk miként forgatta magát korábbi szolgálatában; a választásnak az a nagy előnye is megvan a kinevezés fölött hogy nem vesz zsákban macskát hanem a gyakorlati élet és közvetlen tapasztalás után indul.

Nagyon czélszerű volna azt a gyakorlatot meghonosítani, hogy a hivatalos pályán működő egyének felváltva állami és törvényhatósági hivatalokat viseljenek. A ministeri segéd fogalmazókat és fogalmazókat le kellene küldeni a megyékbe szolgabíráknak és viszont. Ki lehetne ezt vinni a megyei tisztviselők választása mellett is. Az a

dualismus mely ma a központi és törvényhatósági szolgálatban megvan, nem lehet hasznára a közszolgálatnak, egyoldalúan fejleszti a szolgálatnak mind a két nemét, idegenséget sőt antagonismust támaszt azok közt kiknek összhangzatosan s karöltve kellene megoldani közös feladatukat, az államnak minél jobban szolgálatát.

De az elsoroltakon kívül van egy nagy és általános tekintet melyről soha sem szabad megfeledkezni, midőn élőkbe áll ez a kérdés: választás e vagy kinevezés. Ez a tekintet igv szól: több szabadság! A magyar ember keblében volt mindedig fogékonyság a szabadság iránt, megérezte, megszimatolta ha valamely oldalról veszély fenyegette. A magyar ember úgy volt vele, mint Herbert. Spencer mondja: «a szabadságszerető ember úgy szereti a szabadságot mint a zsugori az aranyat, szereti önmagáért.» Majd beválik most, szereti-e még, meglesz-e ugyanazon érzék iránta a felülkerekedett magyar democrat iában, mely megvolt a régi nemességben.

Az állam vezetőinek és tisztviselőinek választása a népszabadság legtypicusabb intézménye; ebben nyilatkozott a legrikítóbb ellentét az ókor szabad nemzeteinek s az ázsiai despotismus alatt élő népeknek politikai állapotában. Görögország és Róma választott államfők, bírák és tisztviselők alatt lettek, a magasabb emberi művelődés alapvetői s a politikai szabadság örök időközön át fénylendő példányképei. Parancsolóiknak választását magasabbra tartották mint magát a törvényhozást; Athen teljhatalmat adott Solonnak hogy szabjon neki törvényeket, de a kormány rúdját állandóan elhelyezni egy ember kezébe.

Archonjainak megválasztását kezéből kiadni nem jutott eszébe; Róma megbízta a decemvireket hogy számára törvényt készítsenek, de Consulainak megválasztását átvitte még az imperatorok korszakába is; az államfő s az állami tisztviselők választása a köztársasági alkotmány igazi formulája, tehát formaöltése magának a szabad alkotmány gondolatának. Mert ezek a respublicák nem szorítottak az államfők választására, hanem a választás elvét következetesen keresztülvitték a tisztviselők egész hierarchiáján; ott nem merült föl az a sophisma hogy az állam vezetői nem lehetnek felelősek ha nem rendelkeznek szabadon az alájuk rendelt tisztviselőkkel. S így van ma is ott hol igazi köztársaság uralkodik, így van az Északamerikai egyesült államokban. Nem így van abban a talányszerű köztársaságban melyet már ismételve láttunk életbelépni és megbukni Franciaországban, melynek léte most is oly gyanús, oly problematicus s mely teljességgel nem hasonlít sem a régi classicus sem az új amerikai köztársasághoz; mert hát ez a respublica megtartotta az absolutismusnak alapvető szerkezetét, a legridegebb módon keresztülvitt kinevezési rendszert. Nem így van azon államrendszerben, mely magát a köztársasághoz legközelebb állónak szereti tartani, a modern alkotmányos monarchiában, mely nem egyéb mint egy compromissum az absolutismus és a népszabadság közt, az absolutismus megtartván teljesen a végrehajtó hatalmat a kinevezési rendszerrel, a nép a törvényhozást a választással.

Szemünk előtt áll s nem akarjuk látni hogy az újabb időkben az európai államokban létrejött alkotmányos rendszer, mely municipalis intézmé-

nyék nélkül vagy azoknak igen szűk térre, a községi önkormányzatra, szorításával jött létre, épen nem mutat a népszabadság szempontjából kielégítő eredményeket s mindinkább az álcázott absolutismus képét ölti föl. A fejedelmi korlátlan balalom többnyire tényleg teljes virágzásban van, vagy pedig uralmát a korlátlan párturalom helyettesíti; ez nem oly nyers mint a fejedelmi, mondhatjuk talán «felvilágosodott absolutismusnak», de még sem szabadság; kielégítést ad az uralkodó többségnek, de a kisebbségek részére még annyira sincs előle menekülés mint a teljes fejedelmi absolutismus elől; a kisebbség nem tehet egyebet mint túrni igáját, várván sorára midőn ő kerekedik felül s akkor ő igázza be vetélytársát. Ez nem szabadság ez csak az uralom és szolgaság váltakozása. Németország alkotmányos állam volna, sőt az még Ausztria is, Franciaország épen köztársaság. Amazokban az absolutismus feladta némely előítéleteit s úgy találja hogy igen jól meglehet élni ezzel a korábban annyira perhorrescált alkotmányval, hiszen kellő ügyességgel annak saját biztosítékait is például a sajtót ellene is fordíthatja. Nemrég mondták a német parlamentben hogy a sajtónak háromnegyedrésze a reactio szolgálatában áll. Ott még külsőségekben is alig van különbség s például az a bűbáj mely a trónt környezi, az a byzantinismus mely az udvari nyelvezetet és szokásokat jellemzi, az isteni jog aranykorára emlékeztet. A francia nemzet nagy zömének úgy látszik nincs nagy öröme abban hogy elérte a kormányformát mely a liberalismus vágyainak netovábbját képezi, nem volt neki elég Sedan hogy a monarchismus-

ból alaposan kigyógyítsa, sőt annyira nem veszi már komolyan sem a politikát hogy nem restell! magát a boulangismussal pclengérré állítani. A republicanusok, hogy megmentsek Franciaországot a monarchiába való visszaeséstől vagy épen attól hogy a kalandorságnak essék prédául, oly *eszközökbe*,z folyamodnak melyek a monarohismusnak is legrutahb eszközehez tartoznak; a ki figyelemmel kísérte a boulangismus ellen alkalmazott rendszabályok egész sorozatát, olvasta nem rég azokat a rendeleteket melyeket a választások ötletéből a belügyminister a préfetekhez intézett, megdöbbenve látja a bureaucratia legtulzóbb hatalmaskodását, lát püspököket kik alapos leczkét adnak az egyéni és polgári szabadság tiszteletéből a democrata republica vezérférfiainak.

Szabadság élvezetének dolgából nem elég az hogy a nép minden öt vagy hány évben egyszer az országgyűlési választásokban részi vehessen. Ezzel még nem nevelünk szabadon gondolkodó polgárokat, ezzel nem keltjük föl a közügyek iránti érdekeltséget, nem kedvelteljük meg a poljtikát; s akkor nem akadályozzuk meg azt hogy a közérdek uralkodó cliqueknek s Projectenmachereknek essék áldozatul, kik ezen cliquekben túlsúlyra jutva nem találnak egy élénk és erős közvéleményben akadályt szerencsétlen «reformok» keresztülvitelénél. Ha szabad polgárokat akarunk nevelni, gyakrabban kell őket polgári jogok gyakorlatában részeltetni; hadd érezze a polgár minél többször hogy ő is valaki, ő is felelős a közdolgok jól folyásáért. Az országgyűlési választásoknál ő csak azon öntudattal bír hogy egy milliomod-része annak a nemzetnek mely hivatva van saját

sorsára befolyást gyakorolni. Élénk színekkel festjük a polgár szeme elébe mily dicső dolog a nemzeti souverainitásnak részese lenni, de a polgár vállal vonít, s azt gondolja: az az egy szavazat ideoda! A kisebb körben gyakorolt választói jog jobban felkölti a felelősség érzetét, mert ott az egyes szavazat nagyobb súlylyal s közvetlen hatással bír, ez szoktatja arra a polgárt hogy komolyan vegye a közügyét.

Szökébb körben kell tanulni a polgári erényeket, magát a hazafiságot. A közügyeknek azt a nagy complexumát, az állami az országos ügyekéi. nem bírja, áttekinteni s azért nem bírja lelkében felkarolni a szökébb latkérő s a mindennapi élet. gondjai által elfoglalt, állampolgár; de a hazának azt a darabját, melyben született és él, melynek dolgaira könnyen gyakorolhat befolyást, igenis befoglalhatja gondolataiba, melegen érdeklődhetik érette s azon folytonos érintkezés mellett melyben a törvényhatóság az állammal van, saját fészkehez való ragaszkodását önként átviszi az államra, a hazára is. Gyakorlat iskolája kell a hazafiságnak is ha azt akarjuk hogy gyümölcsöző legyen, e nélkül a hazafiság érzelme holt töke marad vagy legalább olyan mint a nagy bankó, melyen a szegény ember nem tud venni semmit míg apró pénzre föl nem váltja.

Választói jogok gyakorlatára kell lehetőleg gyakran adni alkalmat, mert semmi más politikai jog gyakorlata nem képes annyira ébren tartani a polgári öntudatot és szellemet. Ezen öntudalnak ébrentartására igen nagy szükség van, mert oly időket élünk melyekben az ember nagyon könnyen elfelejtheti hogy polgár is volna,

egy alkotmányos országnak szabad polgára, az alkotmánynak részese és nemcsak aléle misera plebs contribuens. Soha sem érezte inkább a bonpolgár hogy a hatalomnak vasmarkában van. Nyakunkon az óriási hadsereg, ellátva, olyan puskákkal, hogy a mely csapatra kilövik, abból hírmondó sem marad; ez a. hadsereg nemcsak mindnyájunknak teszi meg azt a szolgálatot hogy a muszkát — talán — megveri, amúgy mellékesen a hatalomnak is megteheti azt a szolgálatot, hogy, ha mukkani merünk, igen rövid úton elbánik velünk. Úgy bánik velünk az állam különben is tökéletesen mint az absolut rendszer alatt; tantalusi kínokat szenvedünk, termeti még eddig mindenfelé de azért a kocsmában méreg drágán lehet jutni egy korty italhoz s ha meglátogatunk egy dohánytermelőt, gyalázatos (ralikával kínál; annyi a mindenféle húzás-vonás, annyi a minis-teri és egyéb szabályrendelet hogy az ember észre sem veszi mikor valamelyikbe ütközik. Szomorú országot csináltak ebből a téjjel-mézzel folyó Kánaánból. Az egyedüli vigasztalás az hogy magunk csináltuk ilyenné, de ezt csak az «upper ten thousand», csak az intelligencia öröködik magával elhítenni s vigasztalásul elfogadni, a nagy tömeg előtt ez az egész helyzet, nem más mint egyszerűen tényleges állapot, melyet elszenvadni kénytelen, csakúgy mint a többi letűnt «rendszereket»; engedjük meg neki hogy gyakoroljon minél sűrűbben ő is polgári jogokat nevezetesen, választói jogot, hadd próbálja ő is elhítenni magával hogy mi csakugyan szabad és alkotmányos nemzet vagyunk.

Ezer meg ezer a kifogás a választások s

maga a rendszer ellen s a korteskedés jelenetei morlistáknak kifogyhatatlan témát szolgáltatnak. Szó a mi szó! mindig megmérhetlen jelentőségű momentum marad az mind a mellett is, midőn azon uracs, ki ötven ezer forintot költött a korteskedésre, kénytelen megszorítani kortesének kerges tenyerét, föl kell neki lépnie az asztalra vagy hordóra s így kezdeni beszédét: tisztelt polgártársak! A szabadság, egyenlőség, testvériség nemtője terjeszti ki ilyenkor mindig szárnyait a gyülekezetre: fölött; a democratia diadala, a democratia actusa ez mindannyiszor, a népszabadság és jogegyenlőség emlékezetére van ez mindig cselekedve csak úgy mint az Üdvözítő emlékezetére cselekedszük, midőn az ur vacsorájával élünk. Miért akarják oly ritkán végeztetni a democratia ezen actusát épen a democraták, kik most el akarják törölni a tisztviselők választását? Nem mernének hozzányúlni nemde a képviselők választásához, a legnagyobb sértésnek vennék az ily föltevést; de hál miféle logika az, fentartani egyrésről sértetlenül azt az intézményt mely a népakaratot van hivatva érvényesíteni, más részről elszoktatni a népet annak tudatától hogy neki akarata és pedig döntő súlyú akarnia lehet; homoeopathicus adagokban mérni ki neki azt a jogot s az annak gyakorlatára való alkalmat, úgy hogy egyik határidőüül a másikig annak jelentőségét is elfelejtse. Ez a ritkán előforduló válaszlói joggyakorlat nem a választáson alapuló népképviselői rendszer hanem csak a féle francia plebiscite, melyet a Hl. Napóleonok és Boulangerek az isteni jog hiányában a bitorlás köpenyéül akarnak felhasználni. A választások alkalmával a nép, mint a mór, megtette

kötelességét, azután lehet, rá se gondolunk többé-
évek során át.

Ha akarattal bíró szabad szellemű polgárokat akarunk nevelni, kik valósággá tegyék a képviselői rendszert, akkor adjunk nekik minél több alkalmat szabad polgári funktiók gyakorlására, ne rémítsük folytonosan az államnak mindenható és ellenállhatlan hatalmával, mely a maga «magyar királyi» czimével ott pompázik már most is mindenütt, úgy hogy nem léphet a honpolgár se jobbra se balra a nélkül hogy szemtől szemben álljon vele minduntalan. Az állam, a végrehajtó hatalom mindenütt, a polgár sehol — ez a centralisait, bureaucraticus szervezetű országok ábrázata; az állam a maga ezégét az uralkodótól kölcsönzi, az állameszme, midőn az elmélet ködéből a gyakorlati cselekvés terére lép, császári vagy királyi mezt ölt, a mindenható állameszme a mindenható fejedelmi hatalomban testesül meg. A hol ennek nevében lép föl az utolsó apró hivatalnok, a hol ez a közhatalomnak egyedüli kútlórrása, a hol nincs más parancsoló mint olyan ki czirne elébe a császári királyi vagy magyar királyi jelzőt odaillesztheti, ott ellenállhatlan nyomást gyakorol a fejedelmi hatalom s a szabadság előbb-ül öbb nem lesz más mint írott maiaszt.

Ha Magyarországon az önkormányzat a választott, tisztviselők rendszere mellett fejlődött ki. ez csakis azt mutatja, hogy a forrás melyből származott nem egyéb volt mint a szabadság szeretete; az ó és új világbeli legszabadabb nemzetek alkotmányának ez a typicus alapvető intézménye, csak becsületünkre válhatik ha kicsiny létünkre a nemzeti genius nyilvánulása tekinteté-

ben ama híres és nagy nemzetekhez sorakozhatunk. A választási rendszer nálunk annyira összeforrott az alkotmányos szabadság és nevezetesen az önkormányzat fogalmával, hogy ettől elválaszthatom, választás nélkül önkormányzatot mi magunknak képzelni sem tudunk. Minden önkormányzati alkotás ugyanazon formák közt jött létre hazánkban, ott van például a protestáns autonómia, melyben a legnagyobb következetességgel va 11 a választás elve kifejlődve. Hosszú századok képződménye ez a felfogás, melyből a nemzetet nem fogja kiforgatni semmiféle hatalom. Eltüntethetik az önkormányzatot, de nem ezt a felfogást, s valami islentudja miféle új nemű önkormányzatba a mi népünket beoktatni nem fogják soha. A nemzet most oly állapotban és hangulatban van hogy talán végrehajthatják rajta a tervezett műtétet is, talán rávehetik arra hogy magát eddigi egész belsőszervezetéből kiforgattatni engedje: de azt, hogy kinevezett tisztviselőkkel lehessen csinálni megyei autonómiát, magyar emberrel nem fogják elhítenni. Legfeljebb talán majd elmegey megnézni kíváncsiságvól az állami megyét hogy «ugyan mi lesz ebből a dologból».

X.

Fenn kellene tartani az ősi megyerendszert ha más okunk nem volna, már azért is hogy a közállapotok Lajtán innen és Lajtán túl egyenlőkké ne váljanak.

Az 1791. 10. t. cikk azt mondja: Hungaria est regnum liberum — — — propriis legibus et Consuetudinibus, non verò ad normam aliam Provinciarum-----regendum et gubernandum.

Regendum et gubernandum. Nagyon helyesen áll a nagy fontosságú törvény szövegében e szó: gubernandum; nem elég nekünk a regendum, nem elég az hogy Ausztriától közjogilag el legyünk választva, ha függetlenek akarunk lenni szükséges az is hogy másképen kormányoztassunk.

Annak, hogy más legyen nálunk az uralkodás formája mint az örökös tartományokban, úgy is vége van; azzal, hogy mi felettünk alkotmányosan uralkodnak míg ők odaát az absolutismus alatt gömvedeznek. többé nem dicsekedhetünk; magunk segítettük őket az alkotmányosságra s most már alkotmányosak volnánk mind a kelten egyaránt. Egy nagy különbség tehát megszűnt de jött tömegesen sok és nagy dolog a mi egyenlő lábra állította itt és ott a közügyeket. Közös fejedelem, közös kormány, közös hadsereg, közös

vámterület és a sok «közös elvekből kiinduló» törvény és intézkedés; és a szórul-szóra egyformán működő, egyformán fogadott, megvendégtelt, megnyitott és elbúcsúztatott delegációk. Ha a ministeriumban enquétet tartanak, ha a bankárok és kereskedők tanácskoznak, ha a codificaló bizottságok tanakodnak, minden harmadik szónál azt kérdik: miként van ez Ausztriában. Elsőrendű érv valamely dolog behozatalára: így van Ausztriában, Bécsben is. Kereskedőink, budapestiek és vidékiek Bécsbe járnak portékaért, osztrák gyártmányok ölik az ország legtávolabb fekvő zugában kisiparunkat. Országunk nyugati részeiben, le Komáromig például, ha betér az ember egy kávéházba, ott találja a Presse, N. F. Presse, Fremdenblatt stb. bécsi hírlapokat; ugyanazon a vidéken beszélgetés közben gyakran hall az ember efféléket: Bécsbe kell mennem, bakancsot, kabátot kell csináltatnom; Bécsbe kell küldenem, eltört vetőgépemnek egy kereke. Bécs az ország egy nagy részének emporialis helye csak úgy mint Budapest a másíknak, mert ott ül határunk közelében mint egy nagy keresztes pók mely felénk is kiterjeszti hálóját. De Bécs társadalmi tekintetben is nagy szerepet, játszik nálunk; a ki nem akar parlagi embernek tartatni, ambitionálja hogy Bécsset tövéről-hegyére ismerje s a magasabb körök tagjainak teljes qualificatiójához tartozik hogy a bécsi «társaságban» is otthonosak legyenek.

Hát nem mind meg annyi tényezője-e ez a birodalmi egységnek? Annak az egységnek, melyre változtatlan szívóssággal törekszik odaát minden nagy és kis tényező, melylyel soha sem hagytak fel s nem is fognak soha felhagyni egy pillanatra

sem. Ha létezik ez a kitaró és tagadhatlanul erős ösztönökből eredő hatás, csak azon esetben maradhat eredménytelen ha hasonló állandósággal dolgozik ellene kellő ellenhatás; különben lassú vizpartot mos, észrevétlenül halad és terjed s csak akkor vesszük észre magunkat ha időről-időre összehasonlítjuk az állapotok összességét a korábbival. A terjedő kulturának nivellírozó hatása e tekintetben egyenesen kezükre játszik. Ez a hatás nem fenyegeti veszélylyel határos független országok egyéniségét, de a hol politikai tekintetben is annyi a közösség mint köztünk és Ausztria közt. ennek súlyát okvetlenül növeli mind az mi a gyakorlati élet viszonyainak egyenlökké léteit előmozdítja. Ha nem akarjuk crösbítani ezeket a kapcsokat, tartsuk fel és pedig féltékeny gondadal sajátságainkat, különben nem fogjuk megakadályozni a Lajta áthidalását és pedig nemcsak a fő útvonalakon de minden ösvényen.

Nem lehetünk eléggé féltékenyek arra hogy köztünk a közállapotok különbözőzése a miben csak lehet fentartassék. A különállás az önállásnak legtermészetesebb alapja. Ha nagyok a különbségek, az egy kalap alá szoríttatás egyenesen természetellenesnek tűnik föl; viszont, ha szomszéd népeknél mindenben egyenlők a viszonyok, alig van értelme annak hogy két külön állami szervezetbe legyenek foglalva. A hol a közélet viszonyaiban nem éreznek az emberek s nem tapasztalnak semmi különbséget a politikai egyesülés, az egy közös államszervezetbe való összeolvadás csak idő kérdése lehet,

Khinai fallal nem vehetjük körül magunkat, de a legműveltebb népeknek is vannak eltérő

jellemvonásaik, melyek kifejezést találnak a különböző országok általános ábrázolatában. Bár ne volna oly nagy a különbség hazánk és az osztrák tartományok kinézésében, midőn az utas rajtuk végig fut, ne volna hazánk földje még mindig egy parlag, melyhez képest a szomszéd Ausztria egy virágos kert; de institutióinkban és társadalmi viszonyainkban fent kell tartanunk sajátosságainkat sőt különlegességeinket, meg kell akadályoztatnunk hogy az osztrák magát nálunk itthon érezze s közlünk is fenn kell tartani azt az érzést hogy «a nagy világon e kívül nincsen számodra hely»; nem szabad megengednünk hogy például Stiria és Vasmegeye közt éj) oly kevéssé legyen különbség mint nincs két szomszéd alsó-ausztriai és morvaországi Kreis között.

Hazánknak területi felosztása és a megyerendszer, a Comitatswirtschaft az a tényező mely élesen megkülönbözteti az itteni állapotokat a hajlánt('diáktól; ha ezt megsemmisítik s behozzák az osztrákhoz hasonló közigazgatást, legalább is oly hathatósan fogják előmozdítani a birodalmi egység alakulását mint tették a közösügyi rendszer behozatalával. Hozsannát fognak énekelni odaát s meg lesznek győződve hogy (iz nem más okból történt mint abból hogy a birodalmi egység eszméje ellenállhatlan nyomást gyakorol ránk, bármennyire berzenkedjünk ellene; hogy mi magunk is belátjuk, mindenesetre érezzük hogy egy és ugyanazon monarchiában különböző alapintézmények nem állhatnak fenn. Sőt azt fogják hinni hogy a magyar Kreishauptmanok és mindenféle Bezirkerek beállításával egyenesen nekik akartunk kedveskedni s az ők kényelmükről gondoskodni

oly esetekre midőn bennünket a hozzánk való benézéssel szerencsétletnek. Mert hiszen odaát különösen Bécsben a hoz vannak szokva az emberek hogy ill. ebben a monarchiában az övék az ország, a hatalom és a dicsőség, a közigazgatásról pedig s általában a hatóságokról az a fogalom uralkodik ott hogy azok nem egyebek mint a katonaság, az üzletemberek és utazók számára rendelt kényelmi czikk; arról hogy a közigazgatás terén a népszabadságnak is vannak megóvandó érdekei, nekik képzeletük sincs.

Nincs is abban kétség hogy az állami közigazgatás most tervezett behozatalánál nagyon jelentékeny szerepet játszik a Mécsnek való kedveskedés, a bécsi kegyekre való árveretés. Felülről régóta követelik ezt, a magas körök ugyanazon fogalmakkal bírnak a közigazgatás rendeltetéséről mint akármelyik bécsi sörfogyasztó vagy Bezirker; de különösen azért, mert régóta tudják milyen biztosítékkal bírt nálunk a szabadság és állami önállóság az ősi önkormányzat rendszerében. Ezért voll ott oly gyűlöletes, ezért volt örökös üldözés és gúny tárgya a Comitatswirthschaft. A mi embereinkkel mindig azt akarták elhitetni hogy azért nem jönnek hozzánk gyárat alapítani, mert az itteni igazságszolgáltatási s különösen közigazgatási viszonyok közt életük és vagyonuk nincs biztosságban. Mesebeszéd; jó pénzért jó nyereségért elmegy a német Gongéba is; arra a követelődésre az volna az egyedüli helyes felelet hogy a kinek nem tetszik jönni, maradjon magának, mi ezt az országot mindenesetre magunknak tartjuk és nem nekik. Nem először történik az most hogy magyar emberek kedveskedésből

odarakják a hatalom lábaihoz saját, vagyónukat s az ország jogait és érdekeit. Lova litás kérdése volt az régebben nem egyszer hogy magyar nábobok azzal akarták emelni a trónnak fényét, hogy pompában, fényűzésben a külföldieket, túlszárnyalják s ez mindig kedvesen fogadtatott; hányszor törti ént hogy népszerűsége jutott férfiak, vezeklésül azon leltekért melyekkel e népszerűséget szerezték, saját műveiket diribról-darabra törve rakták oda a hatalom zsámolyához. Hasonló valami készül most ismét, nagyon kedvelt emberek lesznek azok Mécsben kiknek sikerülni fog az országot ősi szerkezetéből kiforgatni s egy kiváló magyar sajátság eltüntetésével a birodalmi egység consolidálójál egy hathatós lépéssel előmozdítani.

Fenn kell tartani a régi megyerendszert azért is mert ha, megsemmisítik a megyét mint életerős szervezetet, akkor az ország mostani szerencsés tagozásának jelentősége elenyészik s akkor egy másnemű területi particularismus lép előtérbe, mely ez ország consistentiájának tekintetéből nagyon káros hatású lehel.

Nem tudjuk e pillanatban mi szándékban vannak reformereink az ország területi felosztására nézve, tabularásának akarják-e az országot tekinteni, czirkalmat venni kezükbe melyet csak a mathematica vezet; vannak-e itt is magasabb szempontok, melyeket, a modern állam, az állameszme szolgáltat. Mióta nálunk a központosító áramlat felülkerekedett, már érvényesült, a tabularasa politikája, már van kikerekítési törvényünk is. Helyes volt a mi Erdély phantasticus területi viszonyainak megváltoztatására nézve történt, helyes elvben legalább, de némely magyarországi

alkotás nem volt szerencsés és mindenesetre túllépték azt a határt melyet a történelem iránti köteles tisztelet s az egyéni érdekek kímélete előbök szabott. Mi szükség volt arra például hogy a Jászkunság eltöröltessék vagy mi szükség volt Torna vármegye megsemmisítésére, melyről el volt ismerve hogy mintaszerűleg volt benne; vezetve a közigazgatás? Anglia fenn tudja tartani a kis Rutland grófságot, melynek területe épen olyan mint Tornáé volt, az ép' oly nagy York grófság mellett, milyen nálunk Biharmegye. Azóta is kíséri a kikerekítés; a híres rakpartos alföldi város üres palotáinak megnépesítése végett összevissza akarnak metélni három vármegyét; a Pázmándyak és Ghiczyek kis hazáját fel akarják szabdalni holmi pénzügyigazgatósági tekinteteből, Hunt vezér fészke; a híres Hontvármegye és Szalmaé ingadozik, az utóbbi azért hogy a már eltemetett Kővár vidéke Bányamegye alakjában exhumáltassék. Ki tudja mit neun terveznek mindent a türelmes papíron?

Egy országnak területi tagozása nem csak közigazgatási szükséglet s azért annak berendezésében nem csak a közigazgatás kényelmének szempontját kell venni tekintetbe, akár azt vesszük hogy mi kényelmesebb maguknak a hatóságoknak, akár azt, mi kényelmesebb a közönségnek. Ezek a kényelmi szempontok változhatnak: egyet gondol valamely reformer — s efélékben nagyon sokszor gondol egyet a burocratia — eltörli a pénzügyigazgatóságokat, creál adófelügyelőket és illetékszabási hivatalokat, azután ismét őseikhez a bachhuszárokhoz küldi ezeket s feltámasztja ismét a pénz ügy igazgatóságokat; ki tudja mi minden fog még történni az igazságügy kere-

tőben, mindig új meg új kényelmi szempontok támadhatnak, mindig utánuk menjünk új meg új kikerekítésekkel? Nem kell feledni azt sem hogy a kikerekítés hurczolkodással jár, ez pedig nagy és teljesen inproductiv munka, mely még sok költséget, is okoz; nem kell feledni hogy a honpolgároknak igen sok magánügyi kellemetlenséget lehel ez úton okozni; de hát ezzel nem sokat gondol a bureaueratia, sőt mióta annyira szájába vette a hazafiságot, hazafias áldozatkészségül követeli hogy a szegény polgár birkatürellemmel vegye az ilyen Zuvielregierereit. Igaz hogy az eféle ide oda dohálás akkor jár több és nagyobb sérelemmel ha van megyei önkormányzat; ha ezt megszüntetik, akkor a megyétől való elszakaslásnak a kedély körébe eső sérelme elmarad; de az előadott okoknál fogva még akkor sem kellene oly könnyedén bánni a területi változtatásokkal, ez mindig kapkodásnak s annak bizonyosága hogy csak úgy könnyedén bánnak a közügyekkel mint a Csáky szalmájával; annak a stabilitásnak mely okvetlen szükséges hogy meglegyen egy tisztességes állami háztartásban, egyik főtényezője az hogy az ország területi felosztása állandó legyen.

Particularismus megteremtésével és fentarlásával is vádolták, és pedig nagyon gyakran, a megyét; a dolog pedig úgy áll hogy épen a megye óvta meg a particularismus és nevezetesen a provincialismus veszélyeitől ezt az országot s ezzel megbecsülhetlen szolgálatot lett s volna hivatva jövőre is tenni a hazának. Nincs ország a világon melyben annyi tápanyaga volna a particularismusnak mint nálunk. Ez a sok nyelv és nemzetiség, ez a sok vallásfelekezet — Európában

ehhez hasonló állapot nincs. Az utóbbit illetőleg nevezetesen, arra van példa hogy calholicus és protestáns vagy catholikus és görög keleti gyűlt találhatik. de arra nincs hogy e három felekezet oly nevezetes tömegekben léteznék egy kalap alá s még hozzá az egyesült görögök és unitáriusok válfajaival megtarkázva. De ez nem elég; hazánk földjének égalji és mezőgazdasági viszonyai tudvalevőleg a legnagyobb különbségeket tüntetik föl. ép úgy az életmód, például a. felföldi kulcsos városok és apró községek az alföld roppant ház és ember-conglomeratummal szemben. Hogy mind ezen elemekből nem támadt egy az ország tömörségét és consistentiáját megsemmisítő particularismus és provincialismus, egyedül annak lehet köszönni hogy a megerendszer a maga erős szerkezeivel megszabályozta ezt a sok nyüzsgő elernel-más kereteket szabott a helyi érdekeknek s az, élénk önkormányzati tevékenység által oly vonzó erőt tudott teremteni ezeknek a kereteknek — mint Carey mondja, a helyi központoknak — hogy a provincialismus magát soha érvényesíteni nem tudta s mindennemű particularismus erős ellensúlyra talált. A mi egyöntetűséget ebben az országban a közélet terén látunk, azt a megerendszernek köszönhetjük, meri a megye szervezete tökéletesen egyforma, volt mindenütt s ez által egyöntetűvé tette az egész ország kormányzati és társadalmi szervezetét.

A megyei kezelés és megyei közélet országos egyformasága közállapotaink fejlődésének legérdekesebb jelenségei közé tartozik. Törvényünk keveset rendelkeztek az ügykezelési gyakorlatra nézve, ez magáért és magukban a megyékben

fejlődött ki s a régibb törvényhozás a készei volle tudomásul midőn egyetmást szabályozott. A megyéknek módjukban lett volna egymástól nagyon eltérő módon rendezni be dolgaikat és mégis majdnem szórol-szóra azonos gyakorlat fejlődött ki mindenütt. Az egyenlő fejlődés folytán sajátos benső testvéri viszony is fejlődött ki a megyék közt; nem volt üres Lang midőn így szólították egymást: «kedves barátaink és atyánkba!». Szívesen ragadták meg az alkalmat hogy egymással levelezzenek, ünnepélyeikre, főispáni beigtalások sőt tisztujítások alkalmával fényes küldöttségekkel tisztelték meg a szomszédok egymást. Félreismerhetlenül mutatja, az hogy a megyei intézmény egyenesen abból forrott ki mit a nemzeti geniusnak nevezünk, hogy ennek spontan nyilvánilása és saját alkotása. Meg kellene becsülni az ily mélyen gyökerező intézményt, az ilyennel bizonyosan többre mehetünk az állam consolidatiojában mint aféle receptiókkal, melyek népünknek vérébe menni nem fognak soha.

Miután egyik megye olyan volt mint. a másik, egyforma volt az ügyvitel, egyformák voltak a közélet minden külsőségei, egyformák voltak benne érzésben gondolatban világnézetben az emberek: az állami egységnek legkevésbé sem ártott az a ragaszkodás melylyel megyéje iránt mindenki viseltetett; szeretőjének tárgya ugyanaz volt mindenütt minden megye a hazának egyforma darabja volt, Lett légyen szabolcsi vagy liptói, beregi vagy soproni ember, midőn megyéjét szerette, hazáját szerette. Ez a ragaszkodás kielégítette az emberi kebelnek azt a szükségletét hogy szűkebb körben találhassa föl bensőbb és melegebb rokonszenvé-

nek tárgyait és nem akadályozta abban hogy a hazáért is tudjon lelkesedni; a megyén tanult hazát szeretni, jobban mint azon hazafisági tanfolyamokban, melyeket most az Emkék akarnak nyitni. Egész történelmünk, de kivált az 1848-at megelőző korszak s mindenek fölött maga 1848 fényes bizonyítványt állíthat ki hogy az a megyei intézmény melynek körében folyt a magyar embernek majdnem egész közéleti', a hazaszeretetnek nem rász iskolája volt.

Töröljük el a megyét, azonnal előtérbe fog lépni a provincialismus, melynek nagyon is megvannak nálunk az elemei és azonnal erősebben fog kidomborodni a nemzetiségi, felekezeti és a történelmi particularismus; felszabadítva az alól a paralvzáló hatás alól melyet rá a megyéhez való ragaszkodás gyakorolt, a sok szerlehuzó ösztön ismét természetes irányába tereltelik. Mert mint már megjegyzém, hiába fogunk beszélni, unalomig és hivatalosan mint most divatban van, a hazafiságról, ez, ha szabad a hasonlattal élni, csak ünnepi köntös, rendes viseletül az emberi kedély valami otthoniasabbat postulál; tartomány, vidék, lakóhely oly cathegóriák melyeknek különböző érzelmek vagy legalább ugyanazon érzelmeknek különböző fokozatai felelnek meg; ezek az érzelmek okvetlen kikerekítik maguknak a maguk körét s különösen a tömörülés mely a tartományi szellemben nyilatkozik, igen könnyen a hazához való ragaszkodásnak rovására, mehet. Túltengésbe ment ez a hajlam a középkorban s darabokra szaggatott nagy országokat; Franciaországban arra készítette a forradalmat hogy teljesen nivellírozza a nagy országot, de hiába osz-

tották fel egyenlő departementekre, ez a lélek-nélkiili administratív keretezés nem semmisítette meg a provincialismust; Normandie, Bretagne, Champagne stb. most is él a nép nyelvén és kedélyében s a nagy munkával létrejött német egység épen nem törülte el a szőkébb hazához, ezen kiválóan német fogalomhoz, ragaszkodást.

Majd kidomborodnak nálunk is a már is létező hasonló hajlamok s támadhatnak újak is, melyeknek alakulását eddig a megerendszer megakadályozta és ez valóban nagyon fölösleges dolog lesz. Nem is szólok itt a nemzetiségi helyzetről, ezen kívül is van elég eleme kedvezőtlen viszonyok létrejövetelének. Erdély még távol áll attól hogy Magyarországgal összeolvadjon, az unió még nem ment vérébe. Az Erdély és Magyarország fogalmak sőt elnevezések még mindig megvannak, hiába mondjuk Erdély helyett hogy «erdélyrészi». Elismerjük az ebben nyilvánuló jóakaratot, de *fictio biz'* az csak olyan mint mikor gondosan kerüljük a «birodalom» szót de székében használjuk a «monarchia» kifejezést. A mi erdélyi atyáinkiai mint ha nem bírnák elfelejteni hogy az *ük fejedelmeik* egykor a «partium regni Hungariae dominus» címet viselték, nem tudnak lemondani bizonyos fensőbbégi követelésekről s ha Magyarországon nem látják be az emberek, miért keltene ezeknek feltétlenül hódolni, ez nekik nem jól esik; ők sehogy sem akarnak lemondani a maguk speciálitásaikról s bizonyos dédelgetést várnak. Hiszen meg vagyunk azért szépen egymással, de az a Codex palinphestus, melyet az erdélyi állapotok képeznek, még sajtáságosabb lesz ha a megerendszer elenyésztével elenyészik az

erdélyi új megyei felosztás jelentősége is, mely pedig okvetlen hasznos tényezővé válhatott volna a bérezés kis hazának a nagy magyar hazával való amalgamisatiójára.

De van egyéb is. Minduntalan halljuk például ezt a szót: a Banátus. Midőn a királyi lábla deercentralisatiója szóba jött, nem késtek az egyes városok jelentkezni s Temesvár emlékiratában hathatósan ki volt emelve a Banátusnak mint országrésznek földrajzi és történelmi consistent iája s az a szerep mely benne Temesvárt mint központot megilleti. Még történelmi is. Ez pedig tudvalevőleg abból áll hogy a Maros és Tisza mögötti része az országnak tovább volt török uralom alatt a többinél s az osztrák kormány szerette volna úgy gerálni magát a visszafoglalás ólán mintha joga volna a Bánságból magának csinálni egy osztrák tartományt. Nem vehetjük egyébiránt rász néven Temesvárnak ha ilyen hajsza alkalmával mindent felhoz a mi érvül szolgálhat, ép' úgy mint nem vettük rász néven a törvényszékek osztogatása alkalmával hogy egy székely képviselő azért kért városának törvényszéket mert ott egyéb jeles dolgok közt kétszázötven csizmadia is van, mire Deák Ferencz megjegyezte hogy hiszen akkor Miskolcznak curiát kell adni. Annyi bizonyos hogy a Banátus valóságos provincia lesz ha nem lesz többé Temes, Toron tál és Krassó-Szörénymegye. — De gondoljunk csak arra az antogonismusra, mely a Felföld és Alföld közt létezik. Nyilatkozik ez elég gyakran most is és nem lehet tagadni hogy a mindenféle viszonyoknak roppant különfélesége mellett reális alappal bír. Emlékezzünk az országgyűlési felszólalásokra melyekben felhány-

ták hogy a vasútépítésnél és folyamszabályozásnál mily kedvezményekben részesíti az állam az Alföldet a Felföld rovására. A megyék eddigi területi alakja nagyon kedvező volt arra nézve hogy Alföld és Felföld élesen elválasztva ne legyen; Arad, Bihar, Szatmár, Máramaros, Bereg, Ung, Zemplén, Borsod, Heves, Pest, Nógrád, Hont, Bars, Nyitra, Pozsony vármegyék, egy nagy félkörben félig a Felföldön félig az Alföldön feküdvén hatalmas kapcsokat képezlek a szertehúzó ellentétes érdekek megbénítására; a megyei élet terén való találkozás elfelejtetett az emberekkel geográfiát és etlmograliál. Ezen összekapcsoló, ezen az ellentéteket kiegyenlíti) hatás miatt mondom én rendkívül szerencsésnek az ország területi felosztását; történt már vétség ez ellen is a megyék kikerekítésének alkalmával, kiszámíthatlan kárt fognak okozni a közigazgatás reformerei ha ezt a status-quot. felforgatják. — Provincialismus fog kifejlődni az országdunántúli részében is. Tagadhatlan hogy a tiszai és dunántúli magyar közt van különbség; a tiszai nyalkább s ha úgy tetszik betyárosabb, a dunántúli kedélyesebb és patriarchalisabb. Forgalmi érdekeik pedig annyira önállóak hogy e tekintetben egyáltalában nincs meg náluk az a solidaritás mely az ország többi összes részét egymással egybekapcsolja. S van a dunai részeknek egy zuga, az éjszaknyugoti, hol nagyon érezhető a szomszéd Ausztria és Bécs kezenyorna. Törüljék el a megyét és Sopron vagy Mosony meg a szomszéd Ausztria közt nem lesz észrevehető nagyol) különbség mint a cseh Búd weis és a felsőausztriai Wels kerületek közt.

Az elsorolt tekintetek különösen nemzetiségi szempontból bírnak nagy fontossággal.

A nemzetiségi ügyből merítik a legfőbb érvet, a megyei önkormányzat megsemmisítésére; a nemzetiségek féken tartása, a magyarosítás hathatós eszközlése a főczél — így van értésére, adva a közönségnek, így van elérve a közönség által, sok ember előtt a többi mind csak szóbeszéd. És pedig épen a megyei önkormányzatban van kezünkben a legjobb eszköz arra hogy a nemzetiségi törekvéseket épen azon a téren ellensúlyozzuk hol legaggályosabbak, valamint arra is hogy a nemzetiségek igényeit nem kis méri ékben kielégíthessük, a nélkül hogy ez által hazánk állami consistentiájában kárt tegyünk. Epén a nemzetiségi bajok elhárítására képes a megyerendszer tenni megbecsülhettem szolgálatot, ezért magáért kellene fentartani ha nem volna rá egyéb ok elég.

Kisededóvodákkal, népiskolákkal s majd az új állami közigazgatás hivatalnokaival akarnak a nemzetiségek legsűrűbb tömegei közé behatolni. És mennyi nemcsak tiszteletre méltó de valótlan szent és gyöngéd érzés van a magyarosítási műveleteknél elpazarolva! Van üres hűhó is elég, de van becsületes munka is, mely jobb sorsra volna méltó minthogy gyümölcsleíén maradjon; van mellverés és szájaskodás, az a harsogó hivatalos hazafiaskodás nem csak unalmassá de visszatetszővé is válik már, de van igaz hazafias érzés és buzgó-törekvés is, tévutakra kerülve, utopicus czélokra irányulva. És e melleti eldobjuk könnyelműen azl mil a sors mint a helyzet nehézségeinek correctivumát kezünkbe adott.

Azt mondják hogy a nemzetiségek kifelé gravitálnak, no hát ragadjunk meg minden esz- közt mely őket a befelé gravilálásra készteni s

erre egy életerős megyei önkormányzatnál s az ahhoz fűződő társadalmi viszonyoknál semmi sem lehet alkalmasabb. Az a nemzetiségi ember, a ki megkedvelte a megyei életet, a ki benne tevékenységének tért talál s benne kézzelfogható reális érdekekkel foglalkozik, bizonyosan kevésbé lesz hajlandó egy bizonytalan és alaktalan jövőnek ábrándjaival foglalkozni, mint az olyan ki erőt és tehetséget érez magában de a köztevékenység ólját elzárva találja maga előtt mindenfelé.

Nem arról van szó egyedül hogy a nemzetiségi embernek is jusson hivatal; ez is kell, az osztó igazságnak eleget kell tenni e tekintetben is, de nem úgy hogy hozzá a lemondás, az önmegtágadás legyen kötve föltételül és nem úgy hogy a nemzetiségbeli embert majd elviszik a magyar területek kellő közepébe, a hol azután csinálhat ha kedve tartja szerb vagy román propagandát. Nem erről van szó, mondom, hanem arról hogy a nemzetiségi ember bírasson azon tudattal hogy ő is valaki ebben a hazában, ő is oly honpolgár a kinek vállain nyugszik a hazasorsa, a kinek itt activ és nem csak passiv szerepe van; ne készlet lesék azt érezni hogy itt az activ szerep kizárólag másoké, kiknek feladata őt a nemzetiségi embert éber figyelemmel kísérni minden mozdulatában, s mint megbízhatlan elemet lehetőleg távol tartani a közügyekre való minden befolyástól.

Az a szerencsétlen politika mely a nemzetiségeket kizárja a hazafiság közösségéből, érvényesült teljesen az utolsó országgyűlési választások alkalmával. Az erdélyi választási törvény fenn lett tartva konokul mind e mai napig. Az ország elfogadta az erdélyi particularismus is azon álláspont-

ját mely visszaborzadt azon gondolattól hogy a románok Erdélyben esetleg többségre juthassanak, mint ha erdélyi országgyűlésről volna szó. Maradt tehát a census és a kerületek képtelen megállapítása; feleletül ott van az erdélyi románok állal kimondott passivitas. A mi Erdélyben de lege állott fenn, behozták Magyarországon de facto; a választók összeírása aként ment. végbe hogy a nemzetiségbeliek tömegesen kimaradjanak és hazafias actusnak tekintett, és pedig pártkülönbség nélkül, mindent elkövetni hogy nemzetiségi programúi alapján álló képviselő meg ne választassák. Az eredmény teljes lett, a képviselőházban a nemzetiségi kérdésben csendélet uralkodik. De telik-e benne nagy öröme a magyarságnak? Úgy van vele mint Faust, kinek Mephistopheles ezt mondja:

Trau nur dem alten Spruch und meiner Muhme der Schlange.
Dir wird gewiss einmal bei deiner Gottähnlichkeit bange.

Ez a csend, bármi kényelmes is. kezd aggályossá válni, mert ösztönszerűleg érzi mindenki hogy az oly népképvisélet, melyben az ország lakosságának fele úgyszólván képviselői lenül maradt. nem igazi népképvisélet s ha az 1848-iki bonatyák feszélyezve érezték magukat azon öntudat által hogy a népnek csak egy osztályát, a nemeséget. képviselik, méltán nehezedhetik a mostani képviselőházra is azon tudat hogy benne a honpolgároknak milliói nincsenek jelen.

A magas politikából tehát sikerült kirekeszteni a nemzetiségeket. Nem arról volt szó hogy döntő befolyástól fosztassanak meg, meri hiszen ilyenről szó se lehetett. Ha ily nagy kérdés forgott volna kockán, inkább érthető volna, a ráfordított törődést, de hiszen csak arról volt szó hogy mint törpe ki-

sebbség adhassanak hangol kívánságaiknak, hogy ott ülhessenek ők is az egyenjogúság, az alkotmányos joggyakorlat kerek asztalánál. Valóban tökéletlen valami volt abban a törekvésben mely őket ettől is megjósolta s ezt mint a magyar hazafiság érdemszerző cselekményét, igyekezett oda állítani. Nisi utile sil quod feceris, s trilla est gloria; haszon ugyan a hazafiasság ezen lényéből nem voll egy szemnyi sem.

És most ugyanannak a politikának folytatása következik. Nem elég hogy ki lettek zárva a nemzetiségek az országgyűlésből, ki kell őket zárni a megyéből is. Inkább ne legyen megye mint hogy abban a nemzetiségek szerepelhessenek. Íme a magyarság mini Dugó vies Titus a ki magával egyiilt rántotta le a bástya fokáról a zászlót tűző ellenséget. A nemzetiségeket ki kell rekeszteni minden activ polgári szerepből, országgyűlésből és önkormányzatból, de azért nekik hinniök kell hogy ők az országban teljes élvezetében vannak a jogegyenlőségnek s hogy semmiféle panaszra nincs okuk.

Kétségtelen hogy itt mindazokhoz a mik által az 1868-iki nemzetiségi törvény írott malaszttá lelt. egy új és nagy horderejű sérelem sorakozik. E sérelemnek nem lehet mentsége az hogy a nemzetiségek csak oly valamitől esnek el, minek élvezetéről lemond maga részéről a magyarság is. Nem közös jogtalanságot de közösen élvezendő minél több polgári jogot kívánnak a nemzetiségek s az, hogy ezeknek csorbítását a magyarság is sinli. nekik nem vigasztalás. Annái kevésbé mert nekik még becsesebbek a municipalis jogok mint magának a magyarságnak. A magyarság teljes

birtokában van az ország általános ügyeim való döntő befolyásnak, a nemzetiségeknek nem marad egyéb mint a megye, annak egy-egy járása vagy községe melyben esetleg saját akaratukat érvényesíthetik, a polgári jogok sikeres gyakorlásában nekik ez úgyszólván mindenük.

Sokszor hallunk szép phrasisokat melyekben kifejezést nyer a nemzetiségekkel való jó viszony óhajtása. Idéztem már e sorok folyamában is egy nyilatkozatot, az új pozsonyi főispánét, ki oly szép meleg szavakban tette meg a nemzetiségeknek azt a concessiót hogy teljes szabadsággal intézhessék saját nyelvükön — házi ügyeiket. Mások hasonló meleg hangú kifejezésekkel elmennek egész odáig hogy mindenki dicsérje istenét azon nyelven a melyen tetszik. S az illetők csakugyan megvannak győződve hogy nagy conoessiókkal lettek, megvannak arról győződve hogy a magyar műnzet példátlan igazságszeretettel s nagylelkűséggel bánik más nemzetiségekkel. És kétségtelen is az hogy a magyart sem német szűkkeblűség sem orosz erőszakosság nem ösztönözi s ha eltér a helyes útról az nem másnak mint egy szerencsétlen utopicus politikának következménye. De hát a nemzetiségek nem érik be azokkal a nagylelkű engedményekkel s ezen az áron a jó egyetértés és békesség nem fog létrejönni. Ők azt kívánják hogy az ők nyelvük hivatalos ügyek kezelésének és közügyek fölött folyó tanácskozásoknak nyelve is legyen és kívánják azt kettős indokból. Először is a személyes szabadság és polgári jogegyenlőség szempontjából, a melynél fogva minden honpolgár követelheti, hogy az őt személye s vagyonában érdeklő ügyiratokat meg-

érthesse, megérthesse az is kinek sem alkalma sem ideje nincs arra hogy anyanyelvén kívül egy más nyelvet is megtanuljon, sem pénze arra hogy magának minden lépten-nyomon ügyvédet, tolmácsot fogadjon; másodszor azért, mert a nyelvnek kellő kiművelésére és fejlesztésére szükséges az hogy a közügyek körül is használatban legyen; e nélkül a nyelv okvetlen lemarad a fejlődésnek azon fokáról melyre egy parlamenti nyelv emelkedhetik. És kétségtelen, nincs ok tagadni, hogy kanapépör és rangkérdés is forog szóban; a nemzetiségek lealáznak tartják azt magukra nézve, hogy az ők nyelvük ki legyen zárva a közügyek teréről és nem lehel tagadni hogy a suprematiának semmiben sem lehet adni pregnansabb kifejezés! mint a hivatalos nyelv megállapításában s ezért kellene változatlanul és következetesen fen tartani az 1868-iki nemzetiségi törvénynek azon egyik alapelvét, mely szerint a magyar nyelvnek kizárólagos alkalmazásánál az irányadó szempontnak csakis annak kell lennie, hogy a közügyek kezelése zavar és akadály nélkül legyen folytatható, li szempont ha nem is elvben de tényleg nagymérvű korlátozását foglalja magában a jogegyenlőségnek, igen nagy suprematiát biztosít a magyarságnak, de éppen azért keresve kellene keresni az alkalmat, ha szerencsénkre nem volna meg törvényhatósági önkormányzatunk rendszerében. hogy a nemzetiségeknek fentjelzett kívánságaik kielégítésére minden lehető alkalmat megadhassunk.

Nem érik be ezzel sem, nem értékbe 1868-ban, élénk ellenzékét formáltak a törvénnyé vált javaslat ellen, a nemzetiségi agitatio azóta is más

téren mozog, nevezetesen területi ki kerekítés az a min alól nem alkuszna. Ismerem jól azon stereotyp ellenvetést minden kiegyenlítési eszmével szemben hogy haszontalan minden mert a nemzetiségeket kielégíteni nem lehet; ismeretesek a területi aspirációk is, melyeknek nyílt programunkban adtak kifejezést. De erős meggyőződésem változatlanul, hogy ha meg lett volna tartva azon irány mely az 1868-iki nemzetiségi törvényt létre hozta s ha nem lett volna következetesen mellőzve s kijátszva ama törvény: a nemzetiségek vezetőinek túlnyomd többségénél régóta meggyökerezett volna már annak belátása hogy lehet megélni ebben az országban s akkor egészen máshol állanánk mint állunk fájdalom e pillanatban.

Az is kellett volna hozzá lermészelesen. hogy a megyei önkormányzat ne hajtassák keresztül azon centralisáló retortán melyben két. évtized alatt természetéből kiforgatták, meghamisították. Teljes: erőben levő önkormányzat gyakorolhatta volna igazán azt a vonzó hatást, hogy a nemzetiségek teljesen érezhessék ezen inslitúciónak rájuk nézve kétszeresen nagy becsét s meggyőződhessenek a felől hogy a magyarság kész nekik megadni mindent a mi tehetségében áll s a mit meg lehet adni a nélkül hogy a nélkülözhetlen állami egység meghontai tassék. Akkor fejlőd helett volna ki teljesein a nemzetiségi ember keblében azon érzés hogy ő nem csak szerb vagy román hanem bácskai vagy torontáli, aradi, bihari, szatmári ember, akkor lett volna gyakoribb a magyarokkal való érintkezés és bensőbb a köztük való viszony, és ez hathatós diversiót készített volna úgy a kifelé való gravitational, mint a külön lefüleli aspi-

ralnak; az otthoniasság érzelmét költötte volna fel és azt a gondolatot hogy mégis kár volna megbonlani azt az országot, melyben az ember ily becses jogoknak s ily kellemes társadalmi viszonyoknak lehet élvezetében. De még így is, a hogy voltunk, tagadhatlanul gyakorolt a megyei élet jótékony hatást, arra hogy a nemzetiségek egymástól még inkább el ne idegenedjenek; nagy becsesel bír az a más ajkunkra nézve hogy a választás útján számos tisztség az ők fiaikkal van betöltve, kikhez bizalommal fordulhat a nép, mert meg tudja vele értetni panaszát, és megéri intézkedéseit s tanácsait; nagy becsesei bír az hogy gyűléseken, bizottságokban saját nyelvén felszólalni van alkalma, érvényesítheti tehetségét s tapasztalatait s ilyenkor magát e haza. valósággal egyenjogú polgárának érezheti. Ila ettől is elesnek — mert hiszen a ni. k. állami megyében a kinevezett hivatalnokok társaságában nem lesz kedve dikcziózni se magyarnak se szerbnek vagy romának — akkor annál inkább össze lesznek terelve saját nemzetiségek tűzhelyeinek körébe, nemzetiségi s felekezeti ügyeik körül fejtven ki oly fokozott tevékenységet, mely teljesen jogosult és dicséretes minden körülmények közt, de a mely egyoldalúságot és káros particularismust fejleszt, ha túllengésbe megy.

Azért úgy kellene intézkedni jövőre is, hogy az a jótékony hatás melyet a megyerendszer a nemzetiségi viszonyokra gyakorolni hivatva van, minél nagyobb mértékben legyen érezhető; vissza kell állítani a törvényhatóságok nagyobb hatáskörét. valósággá kell tenni az önkormányzatot. Mit árt az ország állami egységének ha valamelyik vagy akár számos megyének termében ugyancsak

hangzanak a román vagy akár tót dikciók? Ép oly keveset mint az Ha a szolgabírák mindenféle nyelveken írnak a községeknek, vagy a szolgabíró tótul vagy románul beszél a hozzá jövő panaszossal.

Mesterségesen készül a sok apró nemzetiségi casus belli minden igaz ok nélkül. Azt tapasztaljuk hogy künn a vidéken, ha magukra hagyjuk az embereket, nem hiányzik sem a tapintat sem a kölcsönös méltányosság a nemzetiségi súrlódások elintézése körül, idegen befolyás szítja inkább a visszavonás büzt, hírlapi tudósítások, melyek elefántta fújják fel az egeret, egyesek feltűnési vágya nemzetiségi veszedelem szimatolásával, hogy magukat akár a közönség akár a magas kormány kegyeibe behízeleghessék. Az a veszekedő természet mely a csehországi nyelvi herczehurczában oly feltűnően nyilatkozik, nálunk alig észlelhető. De ha kell lenni nyelvkérdésekből eredő súrlódásoknak, nem czélszerű-e ezt apró pénzre felváltani, a megyékben localizálni, apró csetepatékban lejártni a helyett hogy országosan folytattassék nagy ütközetekben?

Botrányt kiáltanak a lapok ha valamely evangelicus egyházi gyűlésen lóikul szólal fel valaki. Miért ne szólalna fel ha ezen a nyelven képes jobban elmondani a maga mondani valóját? Ő lássa, megérti-e a gyülekezet; ha tapasztalja hogy nem értik meg, majd megunja a tót szónoklást; ha valósággal az a célja a botrányt kiállónak hogy ne tartassanak tót beszédek és nem az hogy magát mint tizenhárompróbás magyart producálja, sokkal czélszerűbben tesz ha hallgat mintha «csak azért is» felszólalásokat provocál. Az evangelicusok

felekezetűnek nagy része tótokból áll, örvendjünk hogy az önkormányzat, köteléke őket magyarokkal foglalja egybe s van valami a miért tótok és magyarok együtt és pedig melegen éreznek. Sokkal mélyebb ennek hatása, sokkal több hasznát veszi a nemzet mint ha ki lehetne vinni az önkormányzat megsemmisítésével — a mire nagyon nyílt czélzások történnek már bizonyos részről — hogy úgynevezett pánszlávok papokká és tanítókká ne választassanak. Mi által akarnák ezt eszközölni? Vájjon az által hogy egy a primásnak hódoló cultusminister nevezzen ki evangelicus lelkészeket és tanítókat és pedig mindenütt, a dunántúli magyar egyházakban is de sőt az összes református egyházakban is, inert hiszen protestáns és protestáns közt különbséget tenni nem lehet. És mily egyéneket fogna kinevezni? Olyanokat kik legjobban tudnak a magyar hazafiságra esküdni de különben lehetnek haszontalan emberek; ilyenekre bíznák a nép vallásosságát és jó erkölcsét, a nélkül hogy azok a kirekesztett pánszlávok meg lennének akadályozva abban hogy más minőségben gyakorlják «államellenes üzelmeiket».

Vigyázzunk általában azzal a hajszával az úgynevezett államellenes üzelmek ellen. Bárgyúság volna megengedni hogy ellenségeink szemünk láttára s fülünk hallatára műveljenek oly dolgokat melyek a közcsend és rendre nézve veszélyesek, de más részről fanatikusoknak és még inkább charlatanoknak — mert fanatikus nálunk nem sok található — ne szolgáltatassuk ki az oly embereket, kik valószínűleg távol állanak valódi államellenes özeim éktől, kiknek nincs más bűnük mint az hogy nem titkolják a saját nemzetiségükhez

való erős ragaszkodást. Tisztességes, lehetséges embereket, kik megállják különben helyüket s az országnak hasznos tevékenységük által jó szolgálatot tesznek, ne legyen szabad befeketíteni oly egyéniségeknek, kik azzal fedezik saját ürességüket hogy örökösen szájukon hordozzák a haza nevét. Vigyázzunk hogy ily emberek által elkoplalva és meghurczoltatva a hazafiság a bachkorszakbeli gutgesinntséggel ne kerüljön egy cathgoriába.

Készek volnának némely bölcs politikusok megszüntetni a protestáns autonómiai, felforgatni azt a miért századokon át a legnemesebb vér folyt e hazában, a mi a culturának és a szabadságnak erős bátyája ma is, csak azért hogy néhány pánszláv papot és tanítót megfoghassanak; úgy tesznek mint a vad ember, a ki kész kivágni a gyümölcsfát hogy könnyebben megkaphassa a gyümölcsöt mely annak tetejében van. Szorul szóra ugyanazon bölcs politika az mely meg akarja akadályozni hogy a választás útján nemzetiségi izgatok hivatalokhoz juthassanak. Nem bárgyúság-e egyenesen az állam részéről — mondják — ha ilyet megengedve maga alatt vágja a fát. De hát bontsuk ki ezt a kérdést a képzelgés ködéből s a phrasisok burokjából s kellő értékére lesz kiszálítva az a nagy érv s egész fonákságában fog előttünk állani azon eljárás, mely meg akarja fosztani az önkormányzattól az országnak azon részeit is melyekben nemzetiségi veszedelem nem létezik, meg akarja fosztani az egész országot az önkormányzat összes előnyeitől, csak azért hogy néhány nemzetiségi veszedelmes embernek hivatalba jutását megakadályozza.

Miben áll voltaképen maga az a veszedelem

mely a nemzetiségi izgatóknak hivatalba jutásában állítólag létezik? Megengedem hogy ilyeneknek megválasztása előfordulhat egyszer-máskor, mert én azt, hogy a főispán kénye-kedve szerint kirekeszthesse azokat kik iránt határozottan nyilatkozik a közbizalom, bár a candidatiot magát eltörölni nem akarom, megengedhetőnek nem tartom. De azt. kérdem: azon egyén, a ki esetleg káros befolyási képes gyakorolni a tömegekre, veszedelmesebb lesz-e az állal hogy hivatalos állásba jut; nem történhetik-e meg épen ellenkezőleg hogy paralyzálva lesz veszélyes hatásában, mert működési¹ a nyilvánosság és a felügyelet különböző nemeinek ellenőrzése alatt áll. Az a kérdés, lehetséges-e aként kezelni az ország területének felét mintha valami, mint Németországban nevezik, «kis ostromállapotot» akarnánk permanentiában fenntartani, lehetséges-e úgy bánni az ország lakosságának felével, mint ha az abban élő honpolgárok állandóan rendőri felügyelet alatt állának? Én azt hiszem hogy ez egy «iinpossibilis» állapot; az állam nem vonhatja meg a honpolgárok egyik részétől sem a bizalomnak azon fokát, melyre mindenki igényt tarthat a ki bűnös cselekményekben elmarasztalva nem volt. És az a kérdés, valósítható-e az aféle rendőri felügyelet a kinevezett hivatalnokok által; keresztülvihető-e az hogy a főispántól le a kisbíróig importált magyar emberekkel töltsön be a kormány minden közigazgatási állást? Azt mondják talán hogy erre nincs szükség, vannak a nemzetiségbeliek közt is olyanok a kikben megbízni lehet. Mi jogosítja fel a kormányt azon hitre hogy egyik jobb a másiknál; hiszen az álláspont melyből az egész intézkedés kiindul,

az, hogy nem lehet bízni egyikben sem. mert. nemzetiségi emberekben bízni egyáltalában nem lehet.

Ha izgatni akarnak, ha conspirálni akarnak a nemzetiségek körében, hát, ebben ugyan a kinevezett hivatalnokok nem fogják őket megakadályozni; arról hogy majd ők fogják maguknak megszerezni a nép bizodalját s ezen bizodaloin alapján fog nekik sikerülni az izgatok működését ellensúlyozni, szó sem lehet; az ők éber kémkedésükre nincs is szükség akkor midőn különben is a tulságig hajlandó maga a közönség a kém-szolgálatra, de a bureaucratia a maga egy helyben ülő élhetetlenségével nem is bír ehhez a kellő ügyességgel. Ha kém szolgálatra akarják használni a közigazgatás gépezetét, akkor le kell mondani arról hogy jó közigazgatást adjunk az ország-nemzetiségi részeinek, mert akkor amazt tekintik főfeladatuknak, ezt pedig elhanyagolják. Így volt a bachrendszer alatt is; a zsandároknak és Bezirkereknek az volt főfeladatuk hogy a schlecht-gesinnt. magyarokra ügyeljenek s az alföldön aranykorát élte a rablóvilág, a megyei utakon járni nem lehetett s nem egy ember telte föl magában hogy ha ezer forinton alól károsítják meg, nem szól semmit, mert nem akarja alávetni magát a végtelen hivatalos Plackereinek. Ha isméi arra kerülne a sor hogy aféle nemzetiségi zavarok törjenek ki. azt egészen más tényezők fogják eszközölni s nem olyanok hogy a kinevezett hivatalnokok hozzájuk férjenek. Az ily catastrophák megelőzésére csak képzeletben sikeresnek látszó de a valóságban végtelenül gyöngye és felületes óvszer az, mi a kinevezési rendszerben contemplálva van. Sokkal

biztosabb az mit mint az emberi cselekedetek általános szabályát Luther Márton eként fejezett ki: Fürchte Gott., thue recht, scheue niemand! [igyekezzünk minél kevesebb igaz okot adni az elégedetlenségre, semmivel se ránthatjuk ki jobban a pokróczot az izgatok alól; de ha ennek daczára a cselekvés kényszerúsége áll elő, az ultima ratio egyenlőn függ az államkormány ügyessége és erélyétől, akármilyen rendszer szerint van szervezve a közigazgatás.

Kétségtelen hogy az állami közigazgatás fölvetett kérdésének fontos nemzetiségi vonatkozása van. Lehetetlen hogy a nemzetiségek ne tekintsék úgy az állami közigazgatás behozását mint egy kiválóan ellenük intézett rendszabályt. Köztudomású hogy a nemzetiségi szempont az, melyből az önkormányzat eltörlésére a legfőbb érv merítettetik; lehet-e azt csak képzelni is hogy a magyar közönségnek akár a régi megye emlőin felnőtt akár újabb democrata elemei eltűrnék annyi szabadság confiscálását, az absolut rendszer összes intézményeinek vissza hozatalát, ha a kérdés nem aként volna felállítva hogy mindezen áldozatot a magyarságnak nemzetiségi szent ügye követeli. Ki van emelve a kettős cél, t. i. sikeresebb megakadályozása az államellenes üzemeknek és a magyarosítás erélyesebb fogamatba vétele. A nemzetiségek ezt tehát nem vehetik egyébnek mint egy ellenök intézett actiónak. A magyarosítástól ők ugyan nem sokat tartanak, de lealázó rájuk nézve hogy az activ polgári jogok élvezetéből s a hazafiúság közösségéből ismét kiközösítettnek és positiv kézzelfogható veszteség az hogy a megyékben való részvétől, megyei hivatalok viseléséiül,

illetőleg maguk által választott tisztviselők szolgálától, megfosztatnak.

S milyen idő az melyben a mi sorsunknak intézői jónak tartották ezt az actiót megindítani? Olyan, melyben éppen különösen nagy szükség volna arra hogy a nemzetiségekkel jó egyetértésben éljünk. Van-e valaki a ki kételkednék abban hogy egy nagy háború előtt állunk, melynél nálunk élethalálról van szó; biztatják magukat a döntő körök hogy a béke lenn lóg tartatni, de nem ép oly lehetséges-e sőt nem valóbbszinü-e az ellenkező? Ilyenkor általában nem volna szabad megbolygatni az országnak egész belső szerkezedéi; lehet behozni igen fontos reformokat s a folytonos javításban a háború félelme miatt megállani egyáltalában nem szükséges, de az oly organicus változtatásokra, melyek összezavarják a közügyek vezetésének megszokott módját és formáit, okvei lenül szükséges hogy biztosítva legyen a kellő idő, meri ha munkaközben lepne meg a bábom, kiszámít katlanok volnának az előálló zavar következményei. Megkoczkáztassuk ezt. a nélkül hogy a halaszt hallanság indokolva volna legkevésbé is. csak azért meri történetesen kaptunk egy pár vagyis voltaképen egy új ministert kinek dicsvágyál nem elégíti ki az hogy jó és hasznos dolgokat műveljen, mert ő egy sok port fölverő kérdésben akar szerepelni. De különösen szabad-e ily helyzetben szaporítani a bélviszály okait, nem az volna-e a mindenek fölül álló feladat, hogy a szerteágazó elemei egymáshoz közelebb hozni s lehetőleg kibékíteni törekedjünk?

Nagyon rossz készület ez arra a harcra mely élet és halál közt fog határozni.

A hazánkban élő egyik nemzetiséghez való

viszonyunkra különben is igen rossz Itatással van azon fordulat mely déli határunkon a legújabb időben történt. Szerbiát elvesztettük; ama befolyás, melylyel magunknak hízelegtünk, homokra volt építve s a leköszönt uralkodó hatalmával együtt romba dőlt. A voll királyi párnak épen nem királyi magaviseleté, az oltani pártok viszálya sőt esetleges eataslrophák peripeliái mellett egy dolog van állandó Szerbiában, az hogy gyűlönek bennünket, gyűlönek együtt Ausztriával. Ausztria miatt. Kezdődik Kossuth jövendülésének beteljesedése, hogy t. i. Magyarország lesz azon oltár, melyen a történelem logikája az osztrák sást megégeti. S ki tagadhatja hogy ez a gyűlölség jól ki van érdemelve; Magyarország bűntárs a bosnyák foglalásban. Bűntárs lett akarat» ellenére, gyengeségből, de azzá lett. Szerbiának orra elől engedték elvételni azt mit természetes örökének tekintett; barátunk lett volna, természetes szövetségesünk, most ellenségünk, nagy ellenségünk szövetségese. S a mi szerb honfitársaink a legélénkebb érzéssel érdeklődnek fajrokonaink sorsa iránt, lehet-e képzelní szerencsétlenebb kínosabb helyzetei mint a melyet itt a boldogtalan bosnyák politika előidézett?

Nem vagyunk jó viszonyban Romániával sem s ez külügyi politikánknak megbocsáthatlan bűne. A román nemzetet ép úgy fenyegeti a pánszláv áradat mint a magyart, ezzel a nagy ellenséggel szemben oly közösek érdekeink, oly természetesen vagyunk utalva nemesak a barátságos viszonyra de a legszorosabb szövetségre, hogy valóban álmélkodni lehet, miképen képesek egy fonák és élhettelen politika mulasztásai elvალasztani azt a mit isten összeadott. Es pedig nem is történt semmi

olyan a mi oly mértékben elronthatta volna Romániához való viszonyunkat mint elrontotta a Szerbiához valókat a bosnyák foglalás. Ha Szerbiát meg akarjuk nyerni, előbb az önmehtagadásnak egy nagy tényén kell az osztrák-magyar monarchiának átesnie, ki kell adni Boszniát; Romániával való szövetségünket ily nehéz kérdés elintézése nem nehezíti meg. A dacoromán ábrándok komoly akadályt nem képezhetnek; valamint Szerbia szívesen eltekintene Bácskától, Bánáttól vagy nem tudom miféle más szerb «tartományoktól» ha a mi segedelmünkkel juthatna Boszniához, ép úgy kész volna Románia is hagyni az ábrándok számára a mi az ábrándok országába való, komoly politikusok actualis kérdésben ily tényezőkkel nem számítanak. De annyi bizonyos hogy az elégedetlenség mely a mi román honfitársaink körében létezik, a két állam közti jó viszony alakulására befolyással van; Románia alkotmányos állam, az oltani közhangulat határozó befolyással van az állam fontos ügyeinek vezetésére, ott nem lehet művelni oly dolgokat mint nálunk a bosnyák foglalás alkalmával, melyet elitét az összes közvélemény s mégis megtörtént. A passivitás melynek kimondására a románok előbb Erdélyben azután az egész országban magukat készítetve, érezték, oly állapotnak hirdetője kétségtelenül, mely lehetetlen hogy rossz hangulatot ne keltsen odaát irányunkban s ez okvetlenül akadályokat gördít a barátságos viszony létrejöttének ebbe, bármennyire ajánlja is ezt a higgadt megfontolás és józan politika. Szenvedélyek, rokons és ellenszenvek elemi erővel szoktak a népek sorsára befolyást gyakorolni épen a legváltóságosabb pillanatokban, midőn legnagyobb szükség volna a

minden megfontoló ész döntő befolyására. A józan politika érvei a jó barátság és szövetség mellett szólnak, de ellene szól vagy legalább akadályozhatja sok mindenféle, mi a kedély, a népszenvédelek régiójába tartozik, az óhitű felekezet iség, a magyarországi testvérek iránti rokonszenv, a dacorománismus délibábja. Mire való épen most megnehezíteni a józan politika fölülkerekedését az által hogy tápot adjunk a nép szenvedélyeire hivatkozó izgatásnak, mely azt fogja mondani a kárpátontúli románoknak: nézzetek oda mit csinálnak ismét testvéreitekkel odaát Magyarorszáiban.

Midőn nemrég a szatmári törvényszék a híres «izgató» Lukács Lászlót a vád alól fölmentette. Lukács, mint írják, azzal végezte köszönő szavait: éljen a király, éljen a haza, éljen a magyar-román testvériség! S a mindenféle nemzetiségű közönség lelkes éljenzései közt távozott. Volt még egy más barátkozási jelenet is, gondolom Fogarason a román közművelődési egylet gyűlése alkalmával. A közönség, a nép mintha ösztönszerűleg érezné hogy nem élünk oly időket melyekben a nemzetiségi herczehurezát büntetlenül lehet folytatni. Én mindig úgy észleltem hogy a hazánkbeli különböző népfajok közt ífíféle ösztönszerű gyűlölködési hajlam s csak olvfoku ellenszenv is mint például németek és francziák közt van, nem létezik. Mintegy szükségét érzik olykor a barátkozásnak. A mi népünk jobb politikát csinál a maga jó hajlamaival mint csinálnak eszükkel azok kik vezetésére vannak hivatva; a nemzetiségi viszály felülről szítalik nálunk minduntalan, onnan jő most is oly intézkedés mely okvetlenül olajat fog a tűzre önteni. Dum delirant reges, plectuntur Achivi.

XI.

Az előadottak nyomán elmondom most már concret alakban, mi az mitől nézetem szerint tartózkodni s mi az a mit lenni kellene. Nagyban és egészben kívánom csak előadni nézel rimet; alkalmazkodom azon módhoz mely szerint az állami közigazgatás kérdése szőnyegre hozott, a kezdeményezőknek valódi intentióit t. i. tökéletesen még most sem ismerjük, formázott javaslatok előttünk nem fekszenek.

Nézetein az előadottak nyomán oda megy ki, hogy tartózkodni kell mindéit további rombolástól, hirtenszerű akár közigazgatást akár úgynevezett önkormányzati formáknak saját eredeti rendszerünkbe való beótásától; fenn kell tartani mind azt mi az ősi önkormányzati rendszerből méy fennáll, el kell távolítani akár egyszerre akár fokozatosan mind azt miáltal az utolsó két évtized alatt a maga valóságából kiforgattatott. Vissza kell állítani a törvényhazósági szerkezetet nagyban és egészben abban a helyzetben, melyben állott az 1870-ikit megelőző utolsó években.

Emlékezhetnek ezen időszakra, jobbra mindazok kik most a kérdéshez szólani hivatva, vannak s egy dolgot nem fognak tagadhatni, azt t. i. hogy akkor az ősi önkormányzati rendszer minden életére élénken lüktetett s a nagy tevékenységet ki-

fejlő államérettel teljes összhangzásban működött, sem a közigazgatás sem az igazságszolgáltatás ellen pedig nem volt alapos a gyakorlati életből meri leli panasz. Rövid ideig tartott ez az időszak, a provisorium megszűnése és 1870 közt, mely évtől kezdve egyik törvényhozási intézkedés érte a másikat, mely a megyerendszert a mostani desolált állapothoz vezette; de legyenek szívesek az illetők visszaidézni emlékeztükbe az akkori állapotokat: nincs tökély e világon. de annyit azt hiszem kénytelenek lesznek bevallani hogy az akkori megye úgy mutatta magát minni a mely tökéletesen beválik a modern állam intézményei közé, kénytelenek lesznek elismerni hogy az országban a vidéki közelet hasonlíthatatlanul vonzóbb és kellemesebb volt mint e pillanatban, midőn az elsilányított municipalise élet a kielégítetlenség sőt az állapotok tarthatatlanságának érzetét terjesztette el.

Hova vezet lek azok az önkormányzatot romboló intézkedések, kézzelfoghatóig láthatjuk a közigazgatás mostani siralmas állapotában. Ezzel el vannak ítélve.

Midőn a fentebbiekben álláspontomat jeleztem, azt hiszem félreérthetetlenül kimutattam azt hogy én nem a régi nemesi megyéért, rajongok, a mely ellen való kígyót-békát dobálásból áll mai napság az állami közigazgatás mellett való érvelésnek legnagyobb része. Elöttem az 1848-ban áialakiloll. széles democraticus alapra fektetett tehát teljesen modernisáll. sőt politikai szerepében és jelentőségében a kellő mértékre leszállított vármegye áll. Bámulatos ignorantiaiban szenvednek azok kik nem tudják, milyen változáson ment át

a megyerendszer 1848-ban, kik konokul ignorálják azt hogy a megye nem a nemesi privilégiumok íészke többé. Fészke volt igenis a nemesi előjogoknak de most már épen ug v fészke az összes nép jogainak, mert azoknak, a szabadságnak, az alkotmányosságnak erős támasza lehet.

Azon megyének áll képe előttem — mondom — melynek politikai szerepe is szőkébb korlátok közé szorult. A megye Fénytelenésgből játszott 1848 előtt azt a nagy szerepet; három évi időközökben nem volt országgyűlés s a felpezsdült politikai élet a megyéken keresett és talált tért magának. Ezen abnormis állapot teljesen szabályozva lett az évenkénti országgyűlés által, az országgyűlésen csügg az egész ország figyelme és reménye (annyi csalódás daczára is) s a megyei élet tultengéséről szó sem lehet. Ezt a tényt is ignorálják az állami közigazgatás szóvivői s még mindig hallatszik az a lomtárba való érvelés hogy az állami élet kellő koncentrációjával s a parlamenti kormányrendszerrel a megyei önkormányzat össze nem fér.

Az eként átalakított és reducált megye is tökéletesen alkalmas arra hogy az önkormányzat nagy feladatait teljesítse; képes ébren tartani a közügyek iránti azon érdeklődést mely nélkül önkormányzat nem létezik. Képes erre azért mert realitás, mert hatásköre nagy, mert azokra kik benne működni hivatvák, nagy és fontos munka vár. Az újabb korban megsokasodott közügyek, a fokozódott társadalmi és köztevékenység folytán megszorodtak azon tárgyak melyeket a megyén kell elvégezni, több érdek fűződik a szorosabb értelemben vett közigazgatási ügyek-

hez, ez kipótolja azt mit a megye, nevezetesen a követi utasítások készítésének elmaradása folytán, politikai súlyban és concret politikai tárgyak körül való munkásságban elvesztett.

De azokat a «jogosítványokat.» melyekkel a megye az említett időszakban birt, vissza kell neki adni ha azt akarjuk hogy legyen önkormányzat. Vagy kell vagy nem kell önkormányzat; ha kell, akkor meg is kell neki adni életföltételeit. S akkor nem szabad visszariadni attól hogy csak nem rég tett intézkedéseket visszacsináljunk. Álszégyenből ne szenvedjen a közérdek; legyen egy újabb restitutio in integrum.

Vissza kell adni a megyének az elsőfokú bíráskodást.

A bírói hatalom gyakorlatáról szóló 1869. IV. törvénycikk vetette meg mostani igazságszolgálatási állapotainknak alapját, ugyanaz mérte megyei önkormányzatunkra az első nagy csapást. A megye és város ezen törvény következtében megszűnt lenni törvényhatóság, jurisdictio, hatásköre s ezzel együtt tekintélye félrátára szorított. Azóta lett a megye a törvényhozás szemében is egy materia vitis, melyen mindenféle experimentumok tétettek, a népnek a közigazgatásnál fenforgó érdekei mostoha gondozás alá kerültek, a közigazgatás berendezésénél csak két szempont lett döntő, egyik az hogy miképen szolgálhat ki legjobban más ressortokat, nevezetesen a katonaságot és a pénzügyi közegeket, a másik az hogy miként teheti meg a tényleges hatalomnak, a kormánynak és pártjának a legjobb kortesszolgálatokat.

Azon korban jött különösen forgalomba s hangzik azóta e jelszó: «jogállam». Der Recht-

Staat. E szó, voltaképen, magyarul ezt jelenti: jogászok állama. Magyarországon mini minden szabad államban nagy szerepet játszottak régebben is a jogászok, prókátor-nemzet vagyunk barátaink! — híres mondása volt Kölcseynek. De az újabb korban az volt a baj, hogy a mi jogászaink cserbenhagyták a magyar jogfejlődést és jogfogalmakat, a centrálisait) táborához szegődtek, centrálisait bureaucraticus államok jogi intézményeinek receptiojával vélték megteremteni a tőnek nálunk a modern államot. De ezeken a jogi intézményeken ott van a bureaucratia bélyege, mert azokban a példányképzelt országokban a jogi intézmények összehangatosan fejlődtek ki azzal az egész rendszerrel, melyen az államnak lobbis intézményei is nyugodtak; az onnan behozott jogi intézmények és az itteni önkormányzati közigazgatási formák között összeférhetlenség támadt s egy oly benső dualismus keletkezett a különböző államintézmények között, mely mellett lehelten volt elkerülni a folytonos súrlódást s az oly catastrophaszerű összeütközéseket, min! a milyen előtt, állunk e pillanatban is.

Egyre folyik 1869 óta a jogállam kiépítése. Hitágazatként szerepel az 1869-ki törvénynek azon rendelkezése mely szerint az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítették. Ezen dogma tévelygésnek bizonyult be csakhamar, az illetőségi kérdések özönével árasztotta el a közéletet s a kisebb peres és főleg a hagyatéki ügyek elintézésénél a népre nagy calamitást hozott.

A különválasztás óta a bíró, vagyis a bureaucratikus rendszerben élő egy helyhez kötött igazságszolgáltatási hivatalnok, nem ismeri a közsé-

gekben élő népet, melylyel nem érintkezik s azért nem is ismeri jól a jogszolgáltatás terén előforduló hiányokat. A különválasztás időszakától kezdve halomra nőtt a nem leltározott hagyatékok száma s midőn, egyedül a kincstár érdekében. mert megcsappant a százaléki jövedelem, a hagyatéki fölvételek iránt szigorúbb intézkedések történtek, nem bírták azok letárgyalását a kinevezett bírakkal foganatosíttatni; a közjegyzőkhöz utalták tehát e feladatot s most a helyett hogy mindig kéznél levő közigazgatási tisztviselő tárgyalná be a hagyatékokat, egy nyomorult zsellér viskóért, gyakran sok mértföldre eső községek-ből a közjegyzői székhelyre kell fáradnia szegény család öt-hat tagjának; nagy munka vagy lélviz idején s még külön tárgyalási díjat is fizetni.

Téteget is kísérlet az okozott bajok orvoslására az 1877. XXII. törvényezikk által, mely az úgynevezett békeheréi intézményt behozta, de ezen orvosi szer kellettlenül s oly magas homoeopathiai dilid ióban leli szolgáltatva, hogy alig volt valami hatása s a jogászvilágnak azóta is állandó törekvése a térfoglalás. Valahányszor arról van szó, vájjon az igazságszolgáltatás vagy a közigazgatás körébe kell-e utasítani valamely ügyet, a mi jogászaink mindig hatalmas érvekkel tudnak saját szakmájuk mellett síkra szállani, a liberalisnius postulátumának állítják a közigazgatás hatáskörének újabb és újabb kifosztását és ezt kimutatni nekik többnyire sikerül is. Ellenkező volna az esel ha teljes érvényben volna nálunk az önkormányzat; bureaucratic szervezete mellett az igazságszolgáltatás nem állaná ki szabadelvű ség tekintetében a versenyt egy önkormányzatilag

szervezett közigazgatással, ha nem állana fenn nálunk az a nagy hazugság mely az önkormányzati keretbe becsempészett és ott, most már teljesen szétterpeszkedett burocratia által létrejött.

Azonban előttünk áll a jogállami építkezésnek eredménye: a hetven tagból álló curia, kétszáznegyven tagból álló királyi tábla, negyvenezer darab restanciával, ámbár megtörténik hogy két óra lefolyása alatt ötven ügyben hoznak egy tanácsban ítéletet. Ezek a számok ékesen szólallak, ezekhez nem kell commentár. A hol ily eredmények tűnnek elő, ott okvetlen tévesnek kellett lenni a számításnak, ott okvetlen «hibának kell lenni a kréta körül».

Ez a helyzet egy valóságos, mint mondani szokás, Krachot jelent, képtelenség már ma is, de, a baj folytonos növekedésben van. Itt segíteni kidl okvetlen és mielőbb, gyökeres változtatásokat tenni az anyagi törvényeken és az eljáráson egyaránt; jogállam, jogeszme, jogelvek, jogegyenlőség, szabadelvűség — mindezeknek háttérbe kell szorulniok a lehetségesség tekintete előtt. Kénytelenek voltak ezen tekintettel paetálni már eddig is; a jogegyenlőség s a mindenkit egyenlően megillető jogvédelem ürügye alatt adatott meg a végnélküli felebbezés lehetősége, de késztetve érezték magokat már eddig is tenni kísérleteket a felebbezések korlátozására, ép oly kelletlenül s ép oly eredménytelenül mint a hogy beleegyezlek a kisebb polgári peres ügyeknek közigazgatási tisztviselők által való elintézésébe. Pressiót vélnék gyakorolhatni, tehát indirecte akadályokat teremteni, a felebbezések elfajulása ellen a szóbeliség és közvetlenség behozatalával, de lehel-e ettől várni biztos

és kielégítő eredményt? Ennek a nagy czélnak elérésére foganatba kell venni minden eszközt mely eredményt, helyez kilátásba, egyes rendszabályok elégségesek nem lehetnek.

Meg kell szabadítani a népet attól a sok fonákságtól, attól a sok szenvedéstől, kártól, alkalmatlanságtól melyet az igazságszolgáltatás terén elviselnie kell. Csak egy pár rövid példát kívánok felhozni az anyagi jogi intézkedések köréből. Ha egy paraszt suhancz, legénységéből, átlép egy rozzant palánkot s leszakaszt. egy pár piros almát vagy egy-két virágszálat, hogy vele szeretőjének kedveskedjék, ez már kriminálitás sőt a törvényszékek hatásköréhez tartozó üldözendő cselekmény, mert a törvény szerint «kerített helyről bemászás által történt tolvajlás», azért ép oly minősítés alá esik mint ha egy zsványbanda a mezőről hat ökröt elhajt. Megtörtént hogy Borsodrnegye egyik községében nyáron libát őrző 13—15 éves gyermekek a pázsiton feljök közeledő gyűrűs zsidógyermeket megfogták s hat krajczárját elvették; a törvényszék a törvény alapján rablás miatt helyezte vád alá a sirórívő rabló gyerkőcöket s 8—30 napig tartó szabadságvesztéssel büntette; míg, ha ezrekig csal valaki s megbüntetését a magánpanaszos nem kívánja, a közérzület megbotránkozása mellett a bírónak nincs joga a társadalmi rend ily csattanós megsértését megtorolni. Ilyen a szavakon és phrasisokon nyargaló tudománynak a jogállamot megteremtő bölcsesége. Ki győzné az eljárás terén dívó fonákságokat felsorolni! Nyíltan hangosan mondják már hogy ez a mostani, oly nagy követelődzéssel föllépő, igazságszolgáltatás azzal az oly végtelen kicsinyléssel tekintett 1848 előtti megyei-

vel se gyorsaság se olcsóság se megbízhatóság tekintetében nem mérkőzhetik; de hangosan halljuk dicsérni vele szemben még a hadi rend szer alattit is.

Hogy annyi elmebeli tehetséggel és tudománnyal végzett annyi munka mellett sem volt mindeddig siker a viszonyok megjavításában, ennek egyik okát én abban vélem rejleni, hogy ezen munkánál magánál is szorosán megtartott az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elkülönítése. Kizárólag igazságügyi intézkedésekkel akarták orvosolni az igazságügyi bajokat, pedig ez csak úgy sikerülhet ha combinative járunk el, ha összhangzásba hozzuk az igazságszolgáltatás és közigazgatás követelményeit s megadjuk mindeniknek a mi megilleti. Ne szakmákat akarjunk dotálni minél bővebben, hatáskörrel, fontossággal és tiszteességgel, hanem gondoskodjunk a honpolgárok érdekeinek minél jobb kielégítéséről egyik és másik téren egyaránt.

A honpolgárok érdekeinek gondozása egyáltalában nem követeli meg azt hogy a közügyek ama két nagy cathegóriájának elkülönítése szorosán keresztülvitessék, ellenkezőleg sok és nagy érdek fekszik abban hogy az bizonyos cselekben egyesíti essék. És az önkormányzat ép úgy megkívánja a maga részéi a bíraskodásból mint. a közigazgatásból, s ha meg lehet engedni azl hogy a nép maga válassza közigazgatási tisztviselőit, nincs rá semmi ok, miért ne választhatná bírál is. Ha föltessük a népről hogy maga tudja legjobban megítélni kire bízhatja a közigazgatásnál fenforgó érdekeit, ép úgy föltehetjük róla azl. is hogy megtudja választani azokat is kikre másnemű magánügyeit és a büntető igazságszolgáltatást

bízni lehet, meg tudja ítélni nevezetesen melyik az eszes és becsületes ember; hogy tudomány dolgában ne csalatkozzék, ott van a szigorú minősítés, melynek alkalmazása egyáltalában nem szükséges hogy kizárva legyen az önkormányzat keretéből, valamint nem is volt kizárva a régi megyei gyakorlatból sem.

Mindezeknél lógva határozottan az volna nézetem szerint a teendő hogy a megyének az első fokú bíraskodás visszaadassék. Adassék át a szolgalmaknak mind az mit most a járásbírák végeznek. A szolgabírák számát meg kellene szaporítani s a járást kerületekre osztani. A szolgabíráktól teljes jogi qualificatiót kellene követelni. A főszolgabíró szakmájába tartoznék a telekkönyv, közigazgatási tekintetben azoknak az úgy nevezed «halaszthatlan állami érdekeknek» ellátása. Az alszolgabírák rövid időközökben bejárnák a maguk községeit, gyakorolnák ott a felügyeletet és bíraskodnának ott a hely színén az összes hatáskörökbe utasított ügyekben. Nem akarok e vázlatnál tovább menni, nem is szükséges, mert ez nem más mint a régi gyakorlat, mely a már többször említett korszakból eléggé ismeretes.

De ballom az ellenvetést: ez semmi más mint a nemesség által a parasztság fölött hajdan gyakorolt gyámkodás vagyis zsarnokoskodás, ezt megújítani nem lehet, ez homlokegyenest ellenkezik a községi önkormányzat követelményeivel. Minduntalan halljuk emlegetni a község szót, a község divatcikké, kedvenczczé vált; a község az önkormányzatnak igazi tere — mondják — nem a vármegye, fődolog hogy az új rendezésben a községekről kellőleg legyen gondoskodva. Ezek a szólamok a centra-

listák, az állami közigazgatás pártolóinak táborából jönnek legsűrűbben. Honnan van ez a nagy előszeretet a községek iránt? Nem épen oly nagy és mély ugyan ez a szeretet mint első pillanatra látszik; hát hiszen halljuk már hogy a rendőrséget egészen elakarják venni a városoktól, a polgármestereket is maguk akarják kinevezni, a kis községek fontosabb teendőit pedig egy egészen új creatiónak számára akarják lefoglalni, valamely jókedvű bureaucata geniális ötletének, melynek neve: m. k. csoportbiztos, vagyis mint. majd a nép hívni fogja: csuporbiztos. De annyi tény hogy aránylag nagy kedvezményekben contemplálják részesítendőknak a községeket a megye fölött. Honnan származik ez? Nem egyébből mint abból hogy a bureaucratia nem fél a községektől, mert tudja hogy a községi önkormányzatban a fák az égig nőni nem szoktak; nálunk nevezetesen nagyobb városainkban is oly halvány volt régebben is a municipalis szellemnek mozgalma hogy annak mely a megyében élt, nyomába se léphetett. Helytartótanács és kamara úgy le tudta nyugözni a városokat s egyszersmind oly jól tudta átruházni rájuk saját bureaucraticus szellemét hogy egész állapotuk csak árnyék-municipalismus volt. Most is azt reméli a bureaucratia hogy a nagy városokkal el fog bánni dunai vagy tiszai híddal, kidőlt-bedőlt rakparttal, egyetemmel, királyi táblával, állami gymnasiummal, vasúti igazgatósággal és isten tudja mi mindennel; polgármester, rendőri személyzet az ő embere lesz, miért ne lehetne hát a városok önkormányzatáról — beszélni. A kis községeknek pedig azért kell adni valami nagyobb önkormányzat-félét, azért kell nevezetesen

valami községi köröket, vagy csoportokat, is alakítan i, mert ez jó szolgálatot fog tenni a megyék széltagolására, úgy hogy régi földrajzi fogalmaknál egyébe ne maradjanak.

A közös ok pedig a melynél fogva nagyobb és kisebb községeknek és a megyéknek is akarnak adni valamit, mire azután a kedvencz bureaucra kifejezés szerint át lehet vinni vagy «ráruházni» az autonómia nevéte, abból áll, hogy velők mindenféle adókat, szavattassanak meg, olyanokat melyeket az állami költségvetésbe foglalni nem lehet. Hogy ilyen pótagókat maguk a kinevezett megyei hivatalnokok vessenek ki vagy ezek javaslatára a kormány, ez ellenkezik az alkotmányosságna alapelveivel, kénytelenek e miatt annak a bizonyos «igazi» önkormányzatnak megadásával hozni némi áldozatot; majd a népen áll, akar-e élni eféle danausi ajándékkal. *Timeo Damnos et dona ferentes.*

De hát a mi községeink nagyon távol állanak attól hogy a közügyeket valami nagyobb terjedelemben kezelni képesek legyenek. Érttem nevezetesen az apró községek nagy tömegét, melyekben népünknek túlnyomó nagy része él. Ezeket kell venni tekintetbe mindenek előtt, ezeknek állapotát kell venni kiindulási pontú közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezetünk megállapításánál; a nagyobb községeket fokozatosan lehet nagyobb hatáskörrel ellátni a szerint a mint hennök értelmiség és vagyonosság található. De azoknak az apró községeknek népe, mint már fentebb bővebben kifejtettem, nem az amerikai township vagy az angol parish előrehaladott, népe. mely utóbbit mind a mellett, sem ad ki kezéből a békebírakat

szolgáltató gentry, hanem most is földhez ragadt misera plebs contribuens s félő hogy ilyen fog maradni még egy fél századon át. Oly körülmény fenyeget épen most mely ezt a szegény nyomorult és elmaradott népet még inkább hálraveti s ez nem más mint a phylloxera-vész, melylyel sehogy sem akar kellőleg számolni közönségünk, mely pedig olyan valami hogy hazánk területének egész ábrázatát meg fogja változtatni. Mi kilátásunk van arra hogy az ipar nálunk nagyobb lendületet kapjon, micsoda kilátásunk lehet tehát arra hogy itt a vagyonosodás és műveltség egyhamar általánossá lesz? Vagyonosabb és értelmesebb lesz-e ez a nép az által ha ráaggatunk olyan községi szerkezeti chablonokat melyeket másutt a kifejlődött vagyonnosság és műveltség postulál; műveltebb lett-e a nép az által hogy a magas műveltségű országokban divő formák utánzása által oda lett készítetve hogy minden tyúkperért bemenjen a járás székhelyére s ott egyik hivatal ajtajától a másikéhoz, Pontiusból Pilátushoz utasittatik, ügyvédet keres s magát végnélküli felebbezésekkel tönkre teszi? Alig lett valamivel műveltebb még azon közvetlen befolyás által is melyet rá a népnevelés nagymérvű felkarolása gyakorolt; a vagyonosodás emelkedése nélkül nincs cultural haladás, annak nyomán magátul jó.

No hát ezzel a néppel nem lehetne semmivel nagyobb jót tenni mint az *ambuláns szolgabírák* visszaállításával. De ez volna a leghathatósabb eszköz arra is hogy úgy közigazgatási mint igazságszolgáltatási miseriáink jelentékeny mérvben orvosoltassanak.

A kellő hatáskörrel felruházott szolgabíró előtt

a nép, de a vagyonosabb és értelmesebb osztály is, otthon saját községében, fáradság, idő- és költségvesztés nélkül elintézését nyerne mindazon ügyekben, melyek végett most szolgabíró, járásbíró, békebíró, közjegyzőt kell felkeresnie. De ez csak egy része a nyerendő előnyöknek, másik jelentékeny része abban rej lenék, hogy fele azon ügyeknek melyek most pör vagy hosszas eljárás tárgyává lesznek, a helyben eljáró tisztviselő felvilágosítása és tanácsa folytán békés úton lenne elintézve.

Ugyanazon körülmény igen nagy mértékben járulna, ahoz hogy azon abnormis és képtelen állapot, mely a pörös ügyeknek és felebbezéseknek végtelen felszaporodásában áll, orvosolva legyen. És azonkívül nagy mértékben mozdítaná elő ugyanazon özeit azáltal is hogy egy személyben lévén összefoglalva a különböző ügynemekben való intézkedés joga, a tömérdek illetékességi kérdés megszűnnék.

Orvosolva lenne az a mi mostani közigazgatásunknak leggyarlóbb oldalát képezi, hogy t. i. a községek felügyelet nélkül állanak s a községi és körjegyzőknek vannak kiszolgáltatva. Milyen ez az állapot, arról fogalmuk sincs a mi nagytudományú és nagyszónok reformereinknek. Nem akarok mondani semmi rosszat, mint osztályra mint emberekre, a községi jegyzőkre; nem az ők hanem a fenálló abnormis intézmények hibája, ha az ők vezetésük mellett jobb állapotok nem létezhetnek. Most a jegyző az egyedüli «intelligens» vagy legalább «kabátos» ember, kivel a nép ügyes-bajos dolgaiban érintkezik; ő a népnek tanácsadója, vezetője. A jegyző többnyire félműveltséggel bíró ember, a közügyekben jártasságát kizárólag gyakorlat útján

szerzi, a nép tudatlanságának kihasználására pedig annyi alkalmá van és tényleg annyira felügyelet és ellenőrzés nélkül áll, hogy a népek folyamodványok és levelek írása s különféle prókátoroskodás útján tetszés szerinti taksálása a jegyzői hivatalnak bevett és rendes jogosítványaként tekintetik. Ennek a helyzetnek csak az által lehel véget vetni, ha a községek népének más lesz a gazdája, a ki az eféle üzelmeknek véget vet. De nagyon fontos az is hogy a népre egy magasabb értelmiség, egy mindenestre nagyobb műveltségi qualificatióval és szélesebb látkörrel bíró ember gyakoroljon befolyást; az pedig a ki parancsolójául van rendeltetve, ismerje meg a népet általában, ismerje föl különösen a népek gondjaira bizolt részét, mint a jó pásztor mely a maga nyáját ismeri: ne csak a jegyzők referádáiból, ne csak hallomásból de saját szemeivel látott és tapasztalt dolgokat tudjon az illető helyen előadni, a melyeket azután helyesen lehet venni intézkedések alapjául.

Ez volna az első a legszükségesebb teendő, ez volna a legsürgősebb reform, nem is reform csak visszaállítása oly valaminek mit sóba sem kellett volna megbolygatni. A mit javaslok, az az ősi önkormányzati rendszer quinlessentiájához tartozik igenis; az a rendszer gondoskodóit kellőleg az itt érintett viszonyokról, melyekre nézve a régi keretbe betolakodott centrálisaik) és bureaucraticus szellem nem tett semmi provisiót; ez creált busz négyszög mértföldre egy szolgálkáról hivatali, mely katonát s linanczot kiszolgáljon, azontúl egyszerűen elcsapta a községek népét, segítsen magán a mint tud. Lett belőle az a közigazgatás melynek desolált képe unalommal és türelmetlenséggel tölti (4 annak

lelkét a ki vele foglalkozik. Némi homályos sejtelmek mutatkozik annak hogy e téren egy betöltetlen úr táton, hogy kell még valami a főszolgabírói hivatal és a falusi bíró közé; t a szerencsétlen csoportbiztosi eszme is e téren tapogatódik; halottam valamit aiele collectiv nagyközségekről is, milyeneket Horvátországban szerveztek. Horvátország közelebb van ugyan hozzánk mint akár Porosz- akár Franciaország, de azért az sem volna a sorsnak legkisebb iróniája ha mi Horvátországba mennénk tanulni önkormányzatot. Ki tudja mi mindenféle extravagantiáknak leszünk még tanúi, ha nem lesz elég hogy az ősi magyar önkormányzatot összezsugorították, leszerelték, kezére lábára nehéz koloncokat akasztottak, úgy hogy alig mozoghat, de majd végleg kizökkentik abból a körből melyben forgott ezer éven át. Itt van készen kezünk ügyében azon institutio melylyel a magyar nép nemzetté növekedett. Ne kalandozzunk idegen országokba majmolandó gyarló mintákért. «Ne legyenek tenéked én előttem idegen isteneid» — mondja a tíz parancsolat legelseje.

XII.

Minden intézménynek megvan a maga logikája; ha a nemzet fenn akarja tartani a, régi önkormányzati rendszert, akkor meg kell adni a módját hogy mint életerős szerv élhessen s valódi jellege kidomborodhassék. Mindazok az intézkedések melyek a megyékre vonatkozólag 1869 óta tétettek, egy más logicának voltak folyományai, a centralisáló észjárásnak szüleményei. Talán lelkiismeret, bizonyosan a közérzűlettől való félelem tartóztatta vissza a törvényhozás többségét hogy nyíltan rátegye az ősi intézményre kezét, de nem tudott ellentállani annak hogy meg ne hamisítsa.; igv jött létre a mai megye, melynek csak régi keretei vannak meg, de ennek tartalma nem egyéb mint egy nagy hamisítvány.

Ha akarunk valódi önkormányzatot, meg kell szabadítani mindattól az idegenszerű ragasztóktól melylyel megbénított. Ha a bekövetkező nagy viták és elhatározások alkalmával az ország kimondaná hogy igenis fenn akarja tartani az ősi rendszert, önmagától lehámlanék róla mindaz a. mi nem hozzá való. Ha netalán keletkeztek volna 1869 óta oly viszonyok, melyek akkor még nem léteztek, vagy az akkoriak lényeges változásokon mentek volna át, ezekre lehetne és kellene is

tekintettel lenni; a megyei institutióban mindig meg volt az a ruganyosság hogy lényegének épen-tartása mellett, tudott alkalmazkodni a kor és a viszonyok kövei élményeihez. Én részemről teljes nyugalommal várnám be a kétségtelen eredményt, ha a törvényhozás nem volna is hajlandó az egész visszacodificatiót egyszerre végbevinni; de ha véget, akarunk vetni a mostani mindenki által elitét helyzetnek, ha komolyan hozzá akarunk látni úgy a közigazgatás mint az igazságszolgáltatás javításához, annak mielőbb megtételét mit a megelőző fejezetben előadtam, multhatlanul szükségesnek tartom.

Meg kellene azután rendre változtatni az elősorolandó intézkedéseket; nem bocsátkozom itt sem részletekbe, az elvi szempontokra szorítkozom, nem is szándékom a kevésbé fontos tárgyakra kiterjeszkedni s csakis olyanokra, melyekre nézve újabban keletkezett fények nem szolgáltatnak semmi okot arra hogy a, restitutio in integrum foganatba ne vétessék.

A megyei bizottmányt szélesebb alpra kellene fektetni. A 120—600 tagból álló törvényhatósági egyetemei jól alkotott akár választó akár tanácskozó testületnek nem tarthatom. Nem elégséges a maximális 600 szám sem, mert némely nagy megyében ez által sokan vannak kizárva az önkormányzati jogok közvetlen gyakorlatából, de a 120 szám már épen oly csekély hogy ezzel oly tanácskozó testüidet, melyben érdekes és hatásos viták tartassanak s ez által az egész törvényhatósági életnek sava-borsa megadva legyen, alkotni nem lehet. Ehez nem elég a 3—400 szám sem mely átlagosan előfordul, ebből is nehezen tud össze-

kerülni olyan számú gyűlés, melyben a parlamentaris vitatkozás kellékei föltalálhatók legyenek. Hogy miért zsugoríttassanak össze; a kisebb megyék gyűlései, arra épen semmi ok sem forog fenn; a lakossághoz való arány megtartása döntő épen nem lehel, nem mathematical feladványokat csinálunk itt hanem a mértéket megütő megvegyülést. Az 1848-ban democraticus alapra fektetett modernisált megyében minél többeket kell részeltetni az önkormányzati jogok gyakorlatában, azon határon belül melyet egv jól egybealkotott, választói, és tanácskozái functiókat végezi) testület jellege megszab; kortesgyűléseket nem rendezhetünk de olyanokat sem melyeknek összeállítása sok jog sérelmet, okoz. Annál szükségesebb minél többekkel osztani meg a közvetlenül gyakorlandó jogot, mert a területi, a megyei és nem a községi önkormányzatra kell fektetni a súlyt, a mint hogy csak is ez felelhet meg nálunk az önkormányzat politikai nagy feladatának.

A *virilis intézményt* nem vélem fentarlandónak. Megengedem hogy czélszerűségi szempontból lehet mellette felhozni érveket, de ezek nem bírnak kellő súlvlyal a jogegyenlőségem elkövetett nagy sérelem ellenében. Ha nálunk a vén Európában található még itt-ott a feudalismus némi maradványai, melyeket a kor a megszokott társadalmi viszonyok lomjában felejtett, ez még inkább tűrhető, de hogy most teremtsünk új kiváltságokat, új kasztokat, az már teljességgel nem járja. Es valóságos gúnyja a nem tiszta munkát tevő, nem elvi hanem érdekpolitikát űző democratiának az oklevelesek adójának kétszeresen számítása. Ily dolgokat művelni annál kevésbé érdemes, mert

azok az állítólagos czélszerűségi és gyakorlati szempontok jórészt csak képzeletiek. Akár van virilis tagság akár nincs, bizonyos emberek így is amúgy is minden esetre ott lesznek a megyei bizottmányban, nagyon ritkán fordulhat elő esel hogy oly egyén ki a közügyekben tevékeny részt venni akar és képes is, választás utján be ne jusson. Az önkormányzati életben meg van azon tisztességtudás, szokás ereje, közerkölcsiség tiszteletben tartása, hogy illetlen és sérelmes dolgokat egymás ellen nem igen követnek el az emberek. Egy és ugyanazon megye lakói barátságban és atyafi Ságban szeretnek élni egymással; hogy valami nagy agilatio történjék oly czélből hogy egyik párt a másik párt embereit tömegesen kiszorítsa a megyei bizottmányból, alig képzelhető.

A régi megyében korlátozatlan számmal nevezettek ki táblabírák, kineveztetett mindaz a ki a bevett szokás állal elfogadott mértéket megütötte, ép úgy mint Angolországban a békebírák; nevezettek ki idegenek is, polgári megtiszteltetés gyanánt ép úgy mint mai nap is divatban van a városi diszpolgárság; Deák Ferencz az ország valamennyi megyéjének Láblabirája volt. Miért ne lehelne most is gyakorolni ezt az ép oly hasznos mint szép szokást? Tiszteletbeli bizottmány! tagok lehelnének a megye területén működő nagyobi) kormányhivatalnokok, kik a gyűléseken becses felvilágosításokat adhatnának s a megyebeli értelmiség szaporításához jelentékeny adalékkal járulhatnának; hasonlóképen be lehetne venni a megye területén huzamosabban állomásozó katonai egyéneket is. Nagy mértékben előmozdítaná ez az összhangot és jó viszonyt azok közt kik külön-

böző téren de mindig ugyanazt, az államot szolgálni vannak hivatva. A bureaucrata szempont zárja ki egyedül az ily bőkezűséget a bizottmányi tagság osztogatásában, mely előtt az általa úzótt egész önkormányzati humbugnak nincs más célja mini pótadók megszavaztatása; e szerint természetesen képtelenség oly emberekre bízni adók megszavazását, kik azokat nem fizetik. Az önkormányzati észjárás nem ily szörszálhasogató, és felteszi az idegenekről hogy vagyoni kérdésekben nem fognak nagyon erősködni tagsági joguknak érvényesítésében.

Nem forog fenn semmi ok arra sem, miért lehessen egy ember csak egy törvényhatósági bizottmánynak tagja. A ki több megyében bír sőt tartózkodik is, mindenütt érdekelve van hogy annak a megyének ügyei jól kezeltessenek és módjában is van e célra befolyást gyakorolni; miért legyen az ilyen ember egyik vagy másik megyéből kiközösítve, miért ne lehessen nevezetesen tevékeny polgára annak a városnak is mely székhelye a megyének melyben rendszerint részt vesz a közügyekben. Üres formaísmus sugalmazza az aféle intézkedéseket mint ez a csak egy helyt való tagsági joggyakorlás.

Vissza kell állítani a megyei közgyűlés teljes hatásköréi, el kell törülni a közigazgatási bizottsáot. A megyei közigazgatás vezetésének meg voltak a maga megállapodott formái egészen 1870-ig; ezek a fonnák egyszerűek voltak, természetesek, kisujjában volt az egész — mini mondani szokás — a tisztikarnak és a közönségnek. Az alapvető gondolat, az alapelv az volt hogy a közigazgatás a *Nos Universitas*, a megye közönsége állni intézte-

tik, ez volt «a vármegye». A vármegye a. közgyűléseken intézkedett minden tárgyban, a közgyűlés volt mindenben minden. De a megyerendszer intézmény volt és nem rideg chablon s azért a gyakorlat aként alakult, hogy a megyegyűlés megtartván azon természetét és hatáskörét melynél i'ogva ki vétel nélkül minden tárgyban maga intézkedjék, és mindig fcntartatván az utólagos jóváhagyás vagy' a nem közvetlen általa tett intézkedések megváltoztatása, a közigazgatási ügyek bizonyos részét és nemeit az első alispán vagy az általa összehívott kisgyűlés végezte el. Jött kormányrendelet vagy jelentés a megyei tisztviselőktől, az első alispán saját belátása szerint és felelősségére azt mondta: ez közgyűlési tárgy, emezt elvégzem magam; esetleg, ha sürgős volt az ügy s nem akart saját szakállára cselekedni, elhatározta, a tárgy fontosságához képest rendkívüli közgyűlés vagy a megye tanácsos férfiúinak kisgyűlésre egybehívását. Ez volt a lehető legczélszerűbb módja a különféle ügyek jó és gyors elintézésének, minden tárgy megfelelő forum elébe került. A választások és fontos tárgyak, melyek az egész megyei közönséget nagyobb mérvben érdekelték, a népes közgyűlésen nagyobb szabású megvitatás mellett nyertek elintézését, a kevésbé fontosak, a szorosabban vett közigazgatási tárgyak a gyűlés második vagy következő napjain végeztettek el, midőn a nagyobb gyűlési közönség már nem volt jelen. Sokat okoskodtak ezen körülményből, gúnyolódtak is, és pedig épen itt mutatja ki magát legszebben, mi jól tudja önmagát szabályozni egy intézmény s mily nagy előnyben van ez által a chablon és paragraphus előtt. Mi haszna van

a közgyűlés feljogosítva administratív ügyek intézésére — mondják — mikor ilyenek kerülnek szőnyegre, üres a terem. De ép úgy mondják azt is hogy kortesgyűlésekkel adminisztrálni képtelenség. No hát a megye nem is adminisztrált kortesgyűlésekkel, mert az administratív ügyek akkor vétettek föl mikor csak a tisztikar és az értelmiségnek azon része volt jelen mely értett is a dologhoz, kedvtelését is találta a közügyekkel való foglalkozásban. Az ügyrendnek ezen természetes szabályozódása mellett nem fordult elő azon visszasság hogy nagy dolgok és kis dolgok a formalismusnak és pedantériának mindig egyenlően alkalmazott apparátusával intéztessenek el. A tisztán administratív tárgyak is verhetnek föl néha nagy port; ha fordult elő ilyes valami, azt akkor terjesztették elő mikor együtt volt a nagy közönség, de a pusztán chablonszerű elintézését igénylő ügyekkel nem töltötte idejét se nagy se kicsiny gyűlési közönség, mert azt elvégezte az alispán maga. Ilyen volt például a katonakötelezettek nősiilése, ebben most csak havonként egyszer hozza meg a határozatokat a közigazgatási bizottság, addig igen sok esetben már a gyermek is megszületik, holott oly egyszerű az eljárás hogy el lehet intézni a legrövidebb úton.

Az ügykezelésnek ezen módja oly routinel képezett melyet teljesen elsajátított a megyei közönség apraja-nagyja; midőn 1860-ban az octóberi diploma általa megyék visszaállítottak, majd ismét mikor a provisorium megszűnt, egy mozdulattal visszazökkent minden a régi kerékvágásba s ment minden mintha nem is történt, volna időközben semmi nevezetes dolog. Hanem a «jogállam» és

«a centrálisai» bíborának szemeiben tűrhetetlen volt azon ázsiai állapot, hogy folytatni lehessen a megyei illetőleg az országos közigazgatást, a nélkül hogy az egy tnczat törvényben és ezer paragrafusban codificálva legyen. Ez az állapot kiáltó ellentétet képezett azzal, mely fenállott nálunk az államilag kezeli ressortokban s mit az igazságszolgáltatás terén 1869-ben behoztak, kiáltó ellen-
 íeiben állott mindazzal mit bizonyos urak olvastak és tanulmányoztak, természetesen csupa bureaucaticus szervezetű országok intézményeit, de nem azért tanulták ezeket — gondolák — hogy hasznát ne vegyék. Elkezdenek tehát codilicálni, rossz defini-
 tiókkal lelték homályossá a mi mindenki előtt világos volt, elkülönítették a mi szervesen egybe-
 függött, előbb a közigazgatást és igazságszolgá-
 tási, majd az önkormányzatot és a csak közveti-
 tendő állami közigazgatást, laxative sorolták fel a törvényhatóság, a közgyűlés, az egyes hivatalok és választmányok teendőit — rendet csináltak, rendszert és világosságot hoztak a sötét ázsiai tömkelegbe, úgy hogy ember legyen a ki ismerje és átértse a paragrafusoknak egész szövevényét s felejtse el holnap mert isinél újak következnek; megteremtették azt a rendet azt a jogállam szerű alkotást, mely a tényleg fennálló torzképben előt-
 tünk áll. Gyümölcseről ismerjétek meg a fát.

A közigazgatási bizottság volt az különösen, miben ezen törvényalkotási politika remekelt. Úgy látszott mintha ennek szőnyegre kerülése egy új, az addigival ellentétes, irányt akarna inaugurálni, a megye folytonos fosztogatása helyett a megyé-
 nek dotatióját oly tárgyakkal melyek eddig hatás-
 körébe nem tartoztak. A dotatióban azonban nem

volt köszönet, mert a megyét, hogy érdemes és alkalmas legyen az új functiók teljesítésére, előbb kiforgatták szabad és népies jellegéből, tisztviselőinek állását a «fegyelem» fogalma, a fegyelmi eljárás által leszállították magas piedestáljáról, hogy ők se legyenek jobbak mint a burocrata hivatalnokok kikkel együtt működni lesznek hivatva abban az újalkotása testületben. A dokidének az volt az ára hogy a megye közönsége nevezetesen a közgyűlés az administratio intézésétől majdnem egészen megfosztatott, kormányhivatalnokoknak adatott befolyás előttük ismeretlen és közönyös ügyeknek elintézésére, adatott hatalom a megye választottjai ellen való fegyelmi eljárásra. A közigazgatási bizottság lett a legfőbb tényező a megyei intézmény meghamisítására s ez által a mostani minden oldalról türhetlennék jelzett állapotok előidézésére.

De a közigazgatási bizottság fölállításánál tüntek elő bizonyos érdekes momentumok melyeket jó volna épen most figyelembe venni. Ezzel az intézkedéssel a burocratia fényesen igazolta a maga tehetetlenségét hatásos felügyelet és ellenőrzés gyakorlásában. Ezért folyamodtak segélyért a megyéhez, melyről még fenállott az a régi köztudat hogy az igazi és eredményes ellenörködés arcanumának birtokában van. Ezen arcanum pedig egy egyszerű háziszser, egyáltalában nem oly mesterséges mint a burocratia kotyvalékai, a fegyelem, áthelyezés, nyugdíjazás s más eféle. De ennek a hatásos szernek erejét meggyengítették azzal hogy az önkormányzatnak minden rétegeibe beótták a burocratiát s így legfelebb némi formai eredményt értek el, a mennyiben egy hiányzó közeget

a különböző állami nevezetesen pénzügyi közegek és a ministerium közé beillesztettek. Ez volt ama bizottság felállításánál a kiindulási pont, egyik további indok pedig az hogy így majd ingyen fognak ama szükségesnek tartott gépkeréknek beillesztéséhez jutni. Ebben ismét egy önkénytelen beismerése rejlik az önkormányzat előnyeinek. Hát hiszen póttadók megszavazására és ingyen szolgálatra jó volna szerintük is az önkormányzat, csakhogy kizárólag ily célokra nem lesz kapható.

Azt gondolják tán némelyek hogy most már nem volna könnyű eltörülni a közigazgatási bizottságot, miután annyi mindenfélét bízott rá a törvényhozás, és hát némi haszna mégis van annak hogy megyei emberek bele néznek az állami hivatalok kezelésébe. Ez a haszon most vajmi kevés, mert hiszen az állami hivatalnokok megappellálnak minden végzést mely nekik nem tetszik s a kormány legtöbb esetben nekik ad igazat. Ha a kormány maga is érzi szükségét annak hogy a megyék az ő hivatalnokainak sáfárkodásába bele nézzenek, ne féljen a közgyűlésektől, nem állanak azok anarchistákból, sőt a többség nagyon is szeret a kormány előtt, részint mert hatalom részint mert pártkötelék fűzi hozzá, fejet hajtani. Mint már említettem, a főbb kormányhivatalnokok kineveztetethetnek tiszteletbeli bizottmányi tagokká s így az őket illető ügyek tárgyalásában részt vehetnek. De lehetne is könnyen szervezni az állami ügyekre egy külön ugyanolyan forma bizottságot milyen most a közigazgatási bizottság, csakhogy ne bíznának rá tisztán közigazgatási ügyeket is melyek csakis a megye közönsége által vagy annak nevében intézendők el, és ne bíznák rá a

fegyelmi eljárást a megyei tisztviselők ellen; ezek fölött csak az gyakorolhatja helyesen a felügyeletet, csak az bánhatik el velök, a kinek kezéből vették megbízásukat; hogy idegenek vonhassák őket kérdőre hivatalos tevékenységük körében elkövetett hibák vagy bűnökért, az egyenesen képtelenség.

El kellene törölni az egész új fegyelmi eljárást. Ezt a fogalmat, ezt a szót: fegyelem — ki kellene törölni municipalis törvényeinkből úgy hogy nyoma se maradjon. Valóban nagy hanyatlás jele hogy a büszke magyar nemzet értelmisége ennyire eltöri ezt a csúnya szót. Az önérzet vele szemben egy sophismához folyamodik, azt mondja: én nem félek tőle. Akár fél, akár nem, ez az illető tisztviselő helyzetén nem változtat, mert a discipline mint Damokles kardja feje fölött csügg, árnyékát révén. De hát ilyen a magyar ember; mindent eltúr — a hazáért. Neki megmagyarázták hogy ezt így kívánja a modern állam meg a democratia, hogy nem akarni magát a fegyelemnek alája vetni nem volna egyéb mint. aristocrata érzelmek nyilvánítása mit csináljon, kitegye magát ily hamis föltevésnek? Pedig bátran mondhatná: eltöröltük a bolozásl és vesszőzést, mert abban a vad suhanezhan és baromias gonosztevőben is tiszteletben akarjuk tartani az isten képére terem tetős! és most a művelt osztályok, a nép vezetői és gondozói számára hozunk be vagyis fogadunk el oly valamit, mi a fenyíték még pedig a testi fenyítéssel tagadhatjan rokonsági viszonyban áll. Magát a disciplina szót csak egy hajszál választja el a scutikától, a vesszőtől. Nézzük csak miként, értelmezik a francziák. Mozin franczia-német szót árában például a következő

tételek állanak a «Discipline» szó rovata alatt: Zucht, Züchtigung. Animaux capables de discipline, Thiere welche sich abrichten lassen. Geisselung, Kasteiung. Il a repu la discipline, er ist mit der Geissei gezüchtigt worden. Get enfant aura la discipline, dieses Kind wird die Ruthe bekommen. Compagnie de discipline, Straf-Compagnie. Ily gyönyörűséges dolgokat honosítottak meg a magyar önkormányzatban; idő ruhásra alkalmas állatokkal, megkordázott, barátokkal, megvesszőzött gyermekekkel, stráfcompániával hozzák egy kalap alá a «magistratus» ferliait.

A kinevezési rendszer lehet abban a kénytelenségben hogy ezt a fegyelmi kezelést gyakorolja de az önkormányzatnak nincs rá semmi szüksége, és ez nagyon jellemző különbség. A kinevezési rendszer természetében van hogy az «alantas» hivatalnok a feljebbvalónak föltétlenül engedelmeskedő rabszolgája legyen; az önkormányzatban erről szó sincs, minden tisztviselőnek nagymérvű önállósága van; amott tehát szükség lehet oly puhító eszközre melytől megkapja az ember a kellő hajlékonyságot. Minél nagyobb a centralisatio, annál nagyobb is ez a szolgáltság, a jezsuiták épen arra esküsznek hogy minden akaratról lemondva engedelmeskednek, portadé ac cadaver. Ez az eszménye a hivatalnokra nézve a burcaucratianak is, ezért anticipált a kinevezési rendszer számára a fegyelmi rendszer behozatalával. A főispánt korlátlan hatalom gyakorolhatása végett volt rá szükség, a nélkül ennek a hatalomnak nem volna foganatja, de így mindenható. Az egész nagy és szövevényes apparatus mely a fegyelmi eljárásra nézve készítettett, csak a főispáni önkény némi beburkolására való,

A kinevezési rendszer mellett; i hivatalnok nem erőteti meg magát kötelességének buzgó teljesítésében, tudván hogy amúgy rövid úton hivatalától nem fosztható meg, mert teher gyanánt az állam nyakán marad, soronkívüli előléptetés pedig csak különös nagy tehetség vagy pártfogolás után jár. Az ilyen egyéneket lehel, szükséges a fegyelmi eljárással is ösztökélni. Szeretnék ha valami megyei bizottmány és gyűlés-féle is venné magának azt a fáradságot hogy figyelemmel kísérvén a Bezirker urak Gebahrungját nyilvános felszólalásokkal segítene buzgóságukat ébren tartani. Csakhogy ez mint hiszem nem lesz kaphat«). Az önkormányzatban többnyire elégséges volt a megyegyűlésben való megrovatástól való félelem arra hogy a tisztviselők hanyagokká ne váljanak, a. kisebb fegyelmi esetekre való provisio szüksége tehát nem forgott fenn; a nagyobbakra, nézve ott volt a leköszönés erkölcsi kötelezettsége és azután «kurta, szám a három», a következő tisztujítás végleg segített a dolgon; ha bünt követett, el a tisztviselő, ott volt a tiszt kerestet, büntetését nem kerülte el; senki-nek se jutott eszébe más eljárás szüksége s mennyi dolog van most ennek a fegyelmi kérdésnek codificatiójával! Megdorgált, megrótt, megbüntetett egyéneket nem túrt volna meg maga körében a tisztikar. Állítsák vissza, az igazi megyét, bátran tűzbe lehet dobni az összes paragraphusokat, melyek a fegyelmi eljárásra vonatkoznak.

A mi a tisztikart illeti, szóljunk különösen a *főispánról*, a ki ugyan szorosán véve a tisztikar tagjának alig tekinthető. A főispánsággal mind e mai napig jóformán meg van akadva a kormány, a közönség, a hírlapok, szóval mindenki. Senki

sem tudja mit csináljon vele. Csak egy van a mire nézve li szí ál tan van mindenki s ez az hogy főispánnak mindenesetre lenni kell. Csudálatos az a tagadhatlan népszerűség melynek a főispáni állás örvend. Vegyük csak például a főispáni beigtatást; a legkedveltebb parádézások közé tartozik; bandérium, diadalkapu, 1300 terítékes banquet, lendületes üdvözlő szónoklatok megkapja mindenik személyválogatás nélkül, pedig ugyancsak sokféle személyiségek fordulnak elő abban a díszes főispáni koszorúban. Addig, hogy legyen, tisztában volnánk a főispáni állással, de milyen legyen természetete, milyen legyen hatásköre? Méltóság? Ez ellenkezik a democratia szellemével. Hivatal? Akkor nem kell alispán, kelten egymás hálán ugyanazon lunctiökal nem végezhetik. De nem akarózik senkinek eltörölni sem egyik állást sem a másikat, a mi nagyon érdekesen illusztrálja mi mély gyökeket vert népünk elméjében a régi önkormányzat rendszere. A legújabb tervezgetlek közt sem hallottunk eddig semmit arról hogy félredobva mind a két ősi alkotmányos stallumot, egységes megyefőnököt vagy préfetet akarnának helyébe állítani.

A modern főispán egy csudálatos amphibium. Valódi hiva talos tünetiei nincsenek, semmiféle hivatalos ügynek elintézése rá bízva nincs, a megyei közigazgatást az alispán vezeti. Elnökösködés a közgyűlésen és bizottságokban képezi egyedüli rendes foglalkozását, feladata azontúl csak felügyeletből állana; ezen felügyelet gyakorlása végett el kellene neki járnai az alispán és más tisztviselők asztalfiókjában kotorászni, de ez oly gyűlöletes és oly kétes értékű valami hogy a legtöbben mellőzik

ha vidéken a főispán járás egyszerű üres hűhózássá válik, bandérium, fényes fogatok hosszú sora, banquet stb. . . . Eddig a főispán oly lénynek mutatkozik mely a «szükség nélkül sokszorosított entia praeter necessitate»! multiplicata» rovatába volna sorozható. Hanem a sok főispánparagaphusnak, mely hatáskörét körülírja, sorai közt kell olvasni s akkor a főispánt állásnak ez a definitiója kerül ki: főkortes és főkonnánykém. Virágnyelven: a kormány bizalmi embere. És ezen természeténél fogva lelt csakugyan a főispán egy lidércz, mely az önkormányzat mellére ült. Egy ilyen alkotás a maga mesterének nagy dicsőségére nem válik. A régi nimbus fedezi még a főispán állását, de ha tartana tovább a mostani állapot, tarthatlanná válnék okvetlenül. Zúgolódást keltene a jó fizetéssel s kiváltságos nyugdíjjal ellátott sinecura; rá kellene bízni előbb-utóbb magát az administratio vezetését is. legyen dolga is ne csak hatalma; az állami megyében nem lesz szükség főkortesre, mert a korteslunctiókal rendszeresen fogja teljesíteni a kinevezett hivatalnoksereg, egy külön felügyelőt tartani a többiekre fényűzés volna; a mennyiben feliigylésre szükség van, elvégezheti egy személyben ugyanaz a ki tényleg az administratio élén áll. Az állami közigazgatás behozatala után a megyefőnöké csak rövid idő kérdése lehet.

Ám legyen főispán; ha egyébért nem, a történet iránt való kegyeletből; a közönség nyilván kedveli, daczára annak a kétértelműségnek mely az újabb időben jelleméhez tapadt; nemcsak a régi megyének telt gyönyörúsége a főispán aranyos mentéjében és jó ebédjeiben. Meg kell tartani ha

egyébért nem, azért, hogy legyen mit adni oly érdemes hazafiaknak, kiknek ily szép historicus méltóság viselése jól esik; hát hiába, erre is tekintettel kell lenni, hadd legyen az államéletnek is egy kis költészete. De nem is árt az, ha van minden megyében a központi kormánynak egy képviselője, mert a vidéki ember könnyen hozzá szokik hogy csak a megyeház ablakából nézze a világot, a főispánnal való érintkezés emlékezteti őt arra hogy a megyének nem csak saját tengelye körül kell forognia hanem végeznie egy nagyobb körforgást is a nemzeti nagy czélok és feladatok napja körül. S ha nem jó, ha a megyei ember tornába esett féreggé válik, nem. jó az sem ha a kormány előtt idegen a megyei ember s az egyes megyék belélete előtte terra incognita; hadd legyen valaki a ki fenntartsa köztük az érintkezést. De hasznos lehet a közügyre nézve az is, ha azon rétegekben melyekből a főispánok vétetnek, fenntartatik a megyei dolgok ismerete s az azokért való érdeklődés. Nagy hiba volt a főispánoknak a felsőházból való kirekesztése. Ha már nem akarlak választott senatust, benn kellett volna hagyni ezen törzstagokat, ez sokkal közelébb állott volna a népképviselőhöz mint a mindenféle rokkant kitűnőségek szereplése, kik most kinevezés útján bejutnak; a főispánok mint megyei képviselők érvényesíthették volna azon gyakorlati ismereteiket melyeket az egész ország területén szerezni állásuknál fogva módjukban van.

De nem is szükséges hogy a főispáni állás üres sinecúra legyen; önkormányzati rendszerünk egész múltja bizonyítja hogy az erőteljes önkormányzati élet megbírja a központi hatalom-

nak olynemű befolyását melyet a főispánok által gyakorolt. A főispán ha nem szükségképen és rendszeresen de belátásához képest elnökölhet a közgyűléseken s ezek nem kétszer egy évben mint most. de legalább évnegyedenként tartatván, adnak neki foglalatosságot is. A szintén gyakrabban előfordulandó tisztújításoknál pedig mint régebben is, fontos szerepet lehet hivatva betölteni, melyet helyesebben alig tehetne bármiféle új alkotása szerv. Nagyon sok kifogást lehet hallani a *candidatio* ellen, pedig ha különben megadtnék a megyei önkormányzatnak minden lényeges kelleke, meglehetne hagyni a főispán kijelölési jogát a nélkül hogy az önkormányzatnak ártalmára lenne. Tökéletesen igaz hogy a moslani kijelölő bizottság egy méltatlan játék; a régi szokás szerint a főispán kijelölési joga formailag korlátlan volt. de a szokás ereje által tényleg kellő korlátok közé szőrit látott, ezen szokás megtartása a tisztesség megtartásával volt egyértelmű. Ennélfogva ki kellett jelölni bizonyos állásokra bizonyos egyéneket kiknek mandátumuk lejárt, gondoskodni kellett az alispáni hivatal betöltésénél hogy a felekezeti igényeknek legalább a *candidatio*val elég tétessék; azontúl pedig nem lehetett mellőzni a közvélemény által felkarolt egyéneket, kiket az e célra összehívott értekezlet ajánlott. Ezt az értekezletet tetszése szerint hívta össze a főispán de itt is megvolt a szokásnak és tisztességnek azon halalma, melynél fogva botrány nélkül és rász hangulat csinálása. nélkül a megye «tanácsos férfait» mellőzni nem lehetett. Tagadhatlan hogy történt néha vétség ezen szabályok ellen, volt összeütközés főispán és megye közt.

a miatt hogy a főispán valakit candidálni nem akart; de épen az hogy az ily kivételes esetek oly nagy zajt ütöttek, mutatja mily erős gyökeret vert azon gyakorlat hogy a főispán a megye kívánságához alkalmazkodni tartozik. A Tisza-Luka-Bene híres adminisztratori trias viselt dolgai s az Apponyi-féle adminisztratori rendszer államcsíny-szerű fogásai előhirdető fecskéi voltak az állami közigazgatás most beköszöntő tavaszának. Fordulhatnának elő jövőre is főispánt visszaélések, de a turbulent», republica ezen esélyeit elvállalhatóknak vélném annak fejében, hogy ne mond-hassa senki miszerint az önkormányzat a végletekig akar menni a központi kormány minden befolyású iák kirekesztésében.

A főispánt állás »dualitásának növelésére szolgálhatna különben az is ha a megye területén működő központi ressortbeli hivatalok fölött való felügyelet továbbra is rá bíztnék, mint ezt az 1886. XXI. i.-cz. 57. §. A.) rendeli.

Vissza kellene állítani a *tisztviselők három évre való választását*. A hat évre szóló választás is csak annak a jogász-bureaucrata politikának volt nyilvánulása, mely nem merte egyszerre elvágni a kutya farkát s a melynek sikerült a mostani siralmas állapot stádiumához vezetni a romlásnak indúlt hajdan erős magyar önkormányzatot. A hat évre szóló választás kapcsán jött előtérbe, mint az elvi hanyatlásnak egy további loka, az élet-hossziglan való választás, mintha csak az volna a feladat miként kell áthidalni a választás és kinevezés közti űrt. Hosszú időtartalom mellett a választás legnagyobb előnyei vesznek kárba. Az ilyen választásnak is megvan azon előnye a ki-

nevezés fölött hogy a választó közönség tudja legjobban megítélni ki lehet the right man in the right place, az alkalmas ember a neki való helyen; de biztos lehet-e benne a választó közönség hogy be is fog válni a kit alkalmasnak vélt, biztos lehet-e hogy állandóan fog alkalmas maradni; és ha az ellenkező eset állana be, miként fog az illetőtől menekülni? Ebben a könnyű és egyszerű módon való menekülésben van a választásnak egyik legfőbb tárgyilagos előnye, eltekintve kiszámíthatlan politikai előnyeitől. De a hosszú időre például hat évre történő választás hátrányos a tisztviselőkre nézve is, mert elzárja előlük az alkalmat a gyorsabb előmenetelre. Rövid idő alatt akként tüntetheti ki magát valaki hogy azonnal kinevezheti a közönség egy magasabb állás betöltésére, miért várjon hosszú évekig, várjon a tisztviselő és a közönség egyaránt? A hosszú, habár csak hat évi szolgálat mellett is, sokkal lassabban megy annak a hivatalviselt szakértő táblabírói karnak képződése is, mely az önkormányzati testületek törzskarát képezi. A rövid idő mellett mellőzhető a bürocratiának egész czókmókja, nem kell fegyelmi rendszer s annak tekervényes és szörszálhasogató eljárása; a hosszú idő mellett már bizonyos plausibilitással bír annak czélszerűsége, a bosszú időre választott ember többet, vél magának megengedhetni, mert a beszámolás ideje később fog bekövetkezni.

Az *élethossziglan való választás* nem egyéb mint compromissum keresése a választás és kinevezés tehát oly két rendszer között melyet összekeverni nem lehet. Az *élethossziglan való választás* ellenében van a megyei önkormányzat egész rendszerével; helyes lehet más téren, némely esetek-

ben, de nem a megyei tisztikar alkotásánál. A megyei szolgálat nem életpálya, hanem polgári kötelesség melyet minden arra való ember leróni tartozik, a miből a dolog természete szerint rövid szolgálat és gyakori változás következik. Az élethosszig választott megyei tisztviselő helyzete olyan volna, mely úgy az ő személyi állására mint a közszolgálatra nézve sok hátránynak volna szülőoka. Az ő pályafutása nagyon szűk térre volna szorítva; a mely megyében megválasztatott, azon kívül e nagy világon nem volna számára hely, elszolgabíráskodhatnék ugyanazon megyének ugyanazon járásában húsz-harmincz évig; jobb szolgabíróság nincs mint van jobb eklézsia, melynek elnyerésében a szinte élethossziglan választott protestáns lelkész előmenetelt talál. Nagyon szomorú pálya volna különösen az alsóbb rendű megyei tisztviselőé, szomorú existenciáktól nem is lehetne egyebet várni mint szomorú ügyködést. Ilyen állásokra a kenyérkeresőknek csakis legszerényebb osztálya vállalkoznék, pedig az önkormányzathoz épen ellenkező fajta emberek kellene. Közigazgatási functiókra általában, különösen megyei tisztviselőkére, élénk, mozgékony, tevékeny emberek kellene, kiknek a községekben járnikelni s ott szemfüles emberekként, mindent látni és hallani, továbbá gyűlésekre jární, küldöttségekben eljárni, szóval sokai jární s mozogni terhökre nem esik; ezt pedig évtizedeken át egy állásban megrökönyödött nyomott kedélyhangulatú emberektől várni nem lehet. A «fegyelem» tekintetében az élethossziglan választott ember a kinevezettel egészen egy (kategóriába esik; amaszt sem lehetvén megfosztani hivatalától, kell valami eszközről

gondoskodni, mely kötelességének kellő teljesítésére készítse; nemcsak a közgyűléseken megrott de hivatalosan megdorgált, megbírságolt emberek fognák ezután magukat a megye s a tisztviselői tekintély nagyobb dicsőségére mindenfelé mutogatni. A bureaubeli hivatalnok, kit megdorgáltak, megbüntettek, elrejtőzik aktái közt, róla igen kevesen tudják hogy a világon van, ele a megyei élet és hivatalos működés nagy nyilvánossága mellett minden szem a tisztviselőre van irányozva; vájjon mily sikerrel fogna majd a közcsend és rend s a közmorál lentartására működni az oly ember, kinek, ha egyet fordul, háta mögött azt fognák mondogatni: hiszen kapott már büntetést ő kelme is.

Az élethosszig tartó megyei tisztség eszméje egyedül csak azon szempontból jött felszínre hogy a társadalom bizonyos rétegei számára kenyérkereset. céljából ez a tér is el foglaltassák. Távoll legyen tőlem rosszat mondani arról hogy hivatali pályán akarja, valaki kenyerét megkeresni, de még sem az az első kérdés, miként lehet a honpolgárok egy részének számára a közügyek kezelése körül jó és biztos állásokat készíteni, hanem az hogy miképen kell a közügyek ellátásáról legjobban gondoskodni. S ha elfogadjuk ennek legjobb eszközéül az önkormányzatul, akkor ennek logikája ellen véteni nem szabad. A megyei önkormányzatnak elvi kiindulási pontjával s egész természetével ellenkezik az hogy a megyei tisztség kenyérpályának tekintessék. A megyei önkormányzatnak egyik legfőbb előnye éppen abban áll, hogy a közügy szolgálatába bevonatik s a közjó érdekében értékesíttetik oly emberek tehetsége és tevékenysége is, a kik kenyérkereset szempontjából

a közszolgálatra utalva nincsenek. Megbecsülhették ezen különben parlagon heverő erőnek kihasználása; és ez adta mindig az önkormányzatban a közügyre fordított munkának legnagyobb contingensét.

Hiszen ez nem egyéb, mint a régi gentry-megye, a «sint nobiles bene possessionati» elve. Igenis, possessionati de nem nobiles; van már hőven a birtokos osztályhoz tartozó ember, a ki nem a régi nemesi családok ivadéka, de a földbirtokos osztály képezi változatlanul a megyei tisztségek nevezetesen azok egy részének betöltésére a legalkalmasabb elemet. A földbirtokos a nép közt él, ismeri a népet, vezetője a népnek, társadalmi állása és befolyásánál fogva félig-meddig tisztviseelője akkor is, ha tisztséget nem visel; kell-e hozzá sok magyarázat mennyivel könnyebben teljesít heti a közcsend és rend fentartása s a nép érdekeinek ápolása körüli feladatát, mint azon idegen, kinek semmi tekintélye nincs, ki a helyi körülményeket mari ismeri, a nép jólétéért nem érdeklődik, a kinek szentírása a paragraphus, egyedüli gondja az, hogy miként lesz a vizsgáló feljebbvaló megalégedve rubricáival. Szolgabíráknak és esküdteknek (miért nevezzük írónak, segédnek, adjunetnak, gyakornoknak vagy isten tudja minek?) legalkalmasabbak oly fiatal emberek, kik letettek minden vizsgát s teljes qualificatio birtokában vannak, a kiknek atyjuk még elvégzi jól otthon a gazdaság körüli teendőket, a kiknek otthon semmi dolguk s a kik, mert a keverés az ördög párnája, léha mulatsággal, firtliskedéssel töltik idejüket s most, ha erősebben sarkalja őket a dicsvágy, arra vetemednek, hogy képviselőjelöltekül lépjenek föl. Hadd szolgáljanak

s legyenek a közügynek hasznos munkásai; min mozgékony, tevékeny emberek a járási tisztviselőnek egyik főkellékét bírják, nekik maguknak a szolgálat a legjobb alkalom, hogy sokoldalú és gyakorlati felfogásához és ismeretéhez jussanak a közügyeknek s akár a megyén, akár az állami ressortokban, akár az országgyűlésen akarjanak a közpályán tovább működni, a legszükségesebb alapvető kiképzetésnek jussanak birtokába. Illesonlithatlanul jobb nevelés ez a közpályára, mint a ministeri fogalmazóság; embereket képezni a közpálya számára nagyfontosságú állami érdek.

Ha komolyan fenn akarjuk tartani s teljes mérvben értékesíteni a választás elvét, akkor el kell fogadni azt, hogy a megyei tisztségek betöltéséhez a földbirtokos osztály — ismétlem nem a régi nemesség — járuljon egy jelentékeny contingenssel s tőle ezt elvonni, rá azért irigy szemmel tekinteni nem szabad, különben okvetlen az élethossziglan való választásnál, sőt ennél tovább, a kinevezésnél lyukadunk ki. Nem a végzett urakról, ezen sors és ember-üldözte szerencsétlen fajról van szó, ezek sarjadékainak nem megyei tisztség, hanem kenyér-pálya kell; olyanokról van szó, legyenek régi vagy új urak — az tőkéiéi esen mindegy, kik megélhetnek hivatal nélkül is. Miért vesztegesse az állam ilyenekre a kenyeret — kérdi az a felfogás, mely szereti az államot kenyér-osztó intézetnek tekinteni. Hát azért, mert a közérdek kívánja így. De hiszen van annyi kenyér, hogy jut bőven másnak is, ha egy kis része olyanoknak jut is, kiknél másoknak nagyobb szüksége volna rá. Jut magánál a megyénél is. A központi hivataloknál különösen mindig az volt a

gyakorlat, hogy a helyüket jól betöltő emberek a tisztújítások egész során át állandóan megmaradtak hivatalukban. Most is vannak kitűnő férfiak, aranytollas főjegyzők, kik annyira biztosnak tekintik szerény, de köztisztelet által környezett állásukat, hogy nem is reilectálnak sokkal jövedelmesebb s nagyobb társadalmi rangot adó hivatalokra, melyeknek elérésére tehetségüknél fogva biztosan számíthatnának. Különben, mint már említettem, vegye elő bárki az első naptárt mely kezébe akad, nézze végig a megyei tiszti névtárt s látni fogja hogy az alispánoknak alig több felénél s a többi tisztségeknél annyi sem viseli oly családok neveit, amelyeknek ivadékai pedig mégis csak megérdemelnek annyit, a mennyi megilleti, épen a jogegyenlőségnél fogva a haza minden fiát, hogy ők se legyenek kizárva a honpolgárság közösségéből s páriáknak ne tekintessenek.

Valamint az élethosszig tartó választásra, úgy egy más tárgyra nézve is keletkezett a legújabb időben téves felfogás a fenálló viszonyok nyomása alatt. Értem a *közigazgatási bíráskodást*. Minden, bizonyos ideig fenálló rendszer, bármi gyarló legyen is, nyomokat hagy az emberek gondolkodása módjában s megszokott eszmeköréből nem tud az emberi elme könnyen kivergődni. Még a bach-rendszer is hagyott nyomokat, bármi gyűlöletes volt is, minden lépten-nyomon találkozunk azon korbéli hivatalból! szokványokkal még a megyei ügykezelés terén is, különösen a hivatalos irányban. A mostani rendszer, melynek csak keretei önkormányzatiak még, nagy mértékben centralisaiévá alakította már át a közügyi dolgok contemplatióját s azon csudálatos jelenségnek vagyunk tanúi,

hogy az emberekben megvan még a hajlam önkormányzati tevékenység gyakorlására de tisztavízű önkormányzati felfogással ritkán találkozunk, hogy még azok is megtévednek részletes kérdéseknél, kik különben igazán át vannak hatva az önkormányzatnak a szabadság és nemzeti szabadságunk fentartására való nagy hivatásától,

A külön szervezett justice administrative nem az önkormányzat eszmekörébe tartozik, hanem a centralisatio találmánya, mely az általa okozott bajok ellen maga is correctivumokat keres. Ne teremtsük meg a bajt, nem lesz szükség orvoslására. Hogy már szükségét érezzük, annak bizonyossága, hogy a bajt megteremi ettük. Nagyon érthető, ha a mostani viszonyok közt mindenfelől kívánatlik a közigazgatási bíraskodás, mert a ministen mindenhatóságnak az a codilieatiója, melyet most megyei önkormányzatnak nevezünk, csakugyan képtelenség. A minister kénye-kedve szerint megsemmisítheti megyegyülésnek és közigazgatási bizottságnak mindennemű határozatait; ha a főispánnak valami határozat nem tetszik, megfellebbezi s addig a végrehajtás függőben marad; a minister felkivánhat mindenféle intézkedést, megsemmisítheti s új tárgyalást rendelhet el; ha ehöz hozzá vesszük, hogy bizonyos és pedig egészen «önkormányzati hatáskörbe» tartozó dolgok nem hajthatók végre előleges engedetem nélkül, ellenben a minister ráparancsolhatja a megyére bizonyos kiadások tételét s a szükséges pénz megszavazását: el kell ismerni, hogy az autonom megyének nincs annyi valódi hatalma és cselekvési szabadsága, mint a bevallott centralisatio rendszere mellett bármelyik Kreisamtnak vagy prefecturának.

Ezen ministeri mindenhatóság uralkodik a contentiosus ügyek elintézésénél is, melyeknél a minister saját ügyében bíraskodik, saját rendeleteit az egyes esetekre maga alkalmazza; ezen ügyek elintézése ezenkívül végtelenül bonyolódott s a sok fórum és paragraphus közt, mint sok bába közt a gyermek, elvesz az igazság. Nem csuda, ha szabadulni akar mindenki az ily állapotoktól s az ígérlet földjét véli elérhetni az annyira feldicsért s tisztavízű jogállami és modern intézményül odaállított közigazgatási igazságszolgáltatásban. Meg vagyunk vele biztatva azon reform programmtörvények által is, melyeket a kormány ekkoráig közrebocsátott, sőt nemcsak ezzel, de még kapcsolatosan egy illetékességi bírósággal is. Egy ropant nagy apparátust, fognak tehát ismét felállítani alsó és felső bíróságokból, melyekben épen oly hógörgeteg módjára szaporodnak az ügyek, mint a néhány év óta fenálló s születése perczétől fogva hátralékokban fuldokló pénzügyi közigazgatási bíróságiján. És lesz az egész ismét nem egyéb mint folt hálán folt. Állítsuk vissza az igazi megyét s nem lesz szükség külön ilyenmő bíróságra; kevés lesz az ügy, mely természeténél fogva bírói ellátást igényel s ezt bátran rábízhatjuk a rendes és nem aféle amphibialis bíróságokra; szüntessük meg az illetékességi összeütközések lehetőségét, ne kergessük az ügyes-bajos embert egyik hivatalnak ajtajától a másikéhoz, hadd végezze el az ambuláns szolgabíró a szolgabíró, járásbíró és közjegyző dolgát s nem fog kelleni illetékességi bíróság, mely majd még maga is teremthet új illetékességi összeütközéseket.

XIII.

Nem folytatom tovább a részletek fejtegetését. Ha lenn akarja a nemzet tartani az önkormányzatot, ennek logicája önként ki fogja jelölni mostani tényleges állapoton teendő részletes változtatásokat. Itt csak azon irányi kívántam ki mutatni a melybe fogná terelni nézetem szerint a törvényhozás eljárását, a dolog természete, csalmely téves fogalmakkal kívántam szembe szállan melyekkel a két évtized óta követelt iránynak torumpáló hatása a tiszta önkormányzati felfogás megvesztegette.

Az a mit e sorokban vázoltam nem má; mint a régi megye, úgy a mint az újabb kor követelményeihez alkalmazkodott; nem más mint; mostani megye, fentartva kereteiben de megtisztitva mindazon idegenszerű járuléktól, melylye meghamisit latoit, megrónia tolt.

Olyan tormája ez a közigazgatásnak, tagadhatlanul, milyen sehó a világon nem lélezik. De ez nem lehet indoka annak hogy eldobjuk. Nen olyan-e közjogi helyzetünk is, milyen sehó a világon nem lélezik? Ha igen, akkor már nagyhal; és egészben indokolva van hogy közigazgatásunk formája is különleges legyen. Az állam belszervezetének öszhangzásban kell lenni az állam nem-

zetközi, a mint mi használni szoktuk e szót, közjogi helyzetével. Ha tény az hogy állami függetlenségünk hiányos, hogy ezen függetlenségnek meglévő mérveiben való megtartására sem bírunk a közjogi helyzetben elegendő biztosítékot, akkor nemcsak indokolva van de egyenesen szükséges hogy ily biztosítékot belső szervezetünkben s nevezetesen a közigazgatás terén keressünk s ha megtaláljuk, hozzá áthatatosan ragaszkodjunk. Nem találunk hasonló formákat sehol, de azt a mi belső szervezetünknek lényegét képezi, igenis fölta-láljuk másutt és pedig a világ leghatalmasabb és leghatalmasabb nemzeteinél. Fölta-láljuk a választás rendszerét Északamerikában, Svájcban; fölta-láljuk Angliában azt hogy a központi hatalomnak nincsenek a végrehajtásra saját közegei s a köz-igazgatás rajta kívül álló tényezők kezében van; miként osztoznak meg ott ezen hatalom gyakorla-tán a nép különböző rétegei, az már azután csak másodrangú fontossággal bír.

Egy sajátságos helyzettel állunk szemben; a politikai tekintetek melyeknél fogva fenn kell tartanunk önkormányzati rendszerünket, oly fon-tosak hogy azoknak még azon esetben is előtér-hím kellene maradniok ha ez nem történhetnék másképen mint a közigazgatás culturalis felada-tainak rovására. Ámde ily alternatíva nem létezik. Az önkormányzat ellenségei azt állítják hogy ez csakugyan fenforog. De hiszen ugyanazok állítot-ták már azt is hogy a mi önkormányzati rend-szerünk nem volt képes szolgálatokat tenni nem-zeti szabadságunk megvédésére. Állítani lehet bár-mit, a papír türelmes és van türelmes sőt lelke-sülő hallgató közönség is, csak szép legyen a

beszéd. Ha egy században egyszer mentette volna meg az önkormányzat az alkotmányt, akkor is betöltötte volna hivatását, de nem csak ezt tette meg de óvta védelmezte folytonosan, mert állandó korlátok közé szorította az ellene törő hatalmat. De ép oly alaptalan az mit az állam kulturmissiójára vonatkozólag mondanak. E sorok folyamán is ki volt mutatva hogy nem az önkormányzatnak még fenálló formáin s man a választáson múlik ha a cultura előmozdításának terén nem mutat fel közigazgatásunk nagyobb eredményeket, sőt hogy a mennyiben rász e tekintetben is ez a közigazgatás, annak oka egyenesen a bureaucrátiának eredendő bűneiben keresendő. És mit akarnának velünk az önkormányzat ellenfelei elhíttetni? Azt hogy a népnek magának nincs érzéke az ország szellemi és anyagi érdekének előmozdítása iránt vagy azt hogy a megyék még most is hemzsegek a világtól elmaradt tudatlan, tormába esett féregféle existenciáktól? Holott tudva van hogy a műveltség s képzettség sokkal előbbre haladt mint az anyagi gyarapodás, úgy hogy e miatt társadalmunkban már is egy végzetteljes meghasonlás keletkezett.

Adva lévén a helyzet, ahoz kell alkalmazkodni a kormányférfinak, az államtudósznak, a jogtudósznak egyaránt. A meglevő alapon kormányozván az erre rendelt államférfi, csak ember legyen a talpán, fog jól kormányozni s nem fog az önkormányzatban akadályokkal találkozni, mihelyt, felhagy azon törekvéssel hogy magát az alapot felforgassa. A magyar államférfi ne a centralizált államok kormányférfiait vegye mintául magának, ne áhítozzék a ministeri omnipotentiának azon

boldogsága után melyet azok, és nevezetesen a vele közös minister! értekezleteket tartó osztrák coilegái élveznek; ha minta kell, vegye olyanul az angol államférfiakat, kiknek ép úgy kell vesződni az önkormányzattal, ép úgy kell tanulmányozni annak végtelen tekervényeit és túrni korlátait. A magyar konnányferlinak az államférfim általános képzettségén kívül bírnia kell még igenis „saját hazája különlegességeinek ismeretével, meg egy kis kegyelettel is annak múltja s nemzeti jelleme iránt.

A magyar állam- és jogtudós abban kereste dicsvágya kielégítését, hogy a magyar államjogot művelje ki; ennek ép úgy alkotó része a magyar önkormányzat mint az a mi a magyar államférfi és jogász specialis feladata és különleges tanulmányának tárgya, a közös ügyek, az Ausztriához és ezzel kapcsolatosan az uralkodó házhoz való viszony. Kimeríthetlen ez utóbbi államjogi forrás, el kell menni a szőrszálhasogatásig, midőn egy-egy felmerülő kérdés, mint például az «és» elmélete, tisztába hozandó, de elkerülhetlen mert oly ellenféllel van dolgunk, kinek ha kisujjunkt odaadjuk, megragadja az egész kezét. Ily különleges tárgyul kellene tekinteni a hazai önkormányzatot is; és általában nagyobb figyelemben részesíteni a magyar jogot, a magyar jogfejlődést és jogtörténetei. Nagyon méltó anyaga volna ez most is, mint azelőtt volt, a tudós buvárlatainak s ha ez a tér nem lett volna az újabb korban aránylag annyira elhanyagolva, talán menten maradtunk volna azoktól a tömeges receptióktól, melyek melleit most már igazságszolgáltatás dolgából a tönk szélén állunk, a közigazgatás terét pedig teljesen elárasztotta a bureaucratia szelleme.

Ezt a szellemet kellene kiküszöbölni; ha fennmarad és egyre mélyebben beeszi magát egész közéletünkbe, hasztalan mentenők meg a régi önkormányzat külső formáik hasztalan magát a tisztválasztás elvét, ama métely megront mindent s megbénítja hatását annak is a mi jó egy más rendszerből fennmaradt. A bureaucrátiának ezen túlkapásaiban láthatjuk gyászos eredményét annak a nálunk meghonosodott gyakorlatnak, mely szerint az egész törvényhozói kezdeményezés a kormány kezébe van átjászva. Mindem eszme, mely törvényhozásunk előtt szőnyegre jő, a bureauortia fészkeből kerül s magán hordja annak bélyegét. Minden hatalomnak természetében van a terjeszkedés, minden szentnek mint mondják — maga felé hajlanak az ujjal; ha mindig a kormánytól várunk minden reformot s minden törvényhozási intézkedést, sohasem fogunk kapni nemcsak oly valamit mi az önkormányzati rendszernek megfelelne, de még oly decentralizáló intézkedést sem, mely a bureauaticus rendszer keretébe is belefér; minden kormányhatalom telhetetlen és kivált az olyan melynek a miénkhez hasonló országgyűlési szavazógép áll rendelkezésére.

Mennyire át meg át van már hatva a mi kormányunk a bureaucratia szelleme által, szomorúan érdekes illusztrációjául szolgálhat a belügy-ministernek a tisztújítások tárgyában 1889-iki octóberben kelt körrendeleté. A minister elmondja e rendeletben, mit mindent, vár meg a törvényhatóságoktól a tisztújítás alkalmával; elvárja nevezetesen hogy tekintettel lesznek a megválasztandó egyének «teljes hasznavehetőségére» és «fizikai

munkaképességére». A minister tehát nem tartja fölöslegesnek meginteni a törvényhatóságokat hogy hasznavehetlen vagyis haszontalan embereket ne válasszanak, valamint arra is hogy ép egészséges embereket válasszanak; mintha rabszolgává sárról vagy legalább is cselédek vagy munkások fogadásáról volna, szó. De van a rendeletben egy passus mely sokkal inkább jellemzi a kormánykörökben uralkodó észjárást s a megyékhez hasonló constituáll testületek irányában megtartandó illemről való fogalmakat, semhogy ideigtatását. elmulasztathatnám. «Minthogy pedig — úgymond ..... a tisztai állások betöltésének nem az alkalmazást keresők *megélhetési érdekeinek* kielégítése, hanem egyedül és kizárólag csak az képezi a célját. hogy a közigazgatási teendők kielégítő ellátása, szakképzett és kifogástalan munkaerők megválasztása által biztosítottassék, azon reményemnek adok kifejezést hogy a vármegye közönsége; a tisztújító szék alkalmával *a személyi avagy családi érdekeken alapuló jogosulatlan igények mellőzésével, csakis oly egyénekei fog bizalmára érdemesíteni.* kik megnyugtató kezességet szolgáltatnak arra, hogy nagy felelősséggel járó megbízatásuknak a köz- és államérdeknek minden irányban kielégítő mértékben lesznek képesek megfelelni».

Legelőször is furcsa hogy a minister nem vett magának fáradságot, tudomást venni a felől hogy a törvényhatóságnak mint, hatóságnak nincs módjában a választóknak megparancsolni hogy ilyen vagy amolyan embereket válasszanak; e végett hiába fordult a megyékhez a minister úr. Kiáltvány formájában talán szívökre vették volna a választók a minister bölcs intéseit, de a törvény-

hatósághoz intézett rendeletben eféléknek nincs helye s nem is lehet foganatja. Ez egy kis botlás, De legfontosabb az hogy a .minister nem tanúsítja rendeletében azt a tiszteletet, melyet, mint minden alkotmányos hatalom kút forrásának, a szavazati joggal bíró népnek megadni kell. A decorurnot meg kell tartani különösen hivatalos nyilatkozatokban; a választói jogot, a választó polgárt megbecsülni az alkotmányos állam decorumához, a szabad institudók etiquettejéhez tartozik, a polgárokat leczkértelni ezzel a decorumnal ellenkezik. De midőn a minister a személyi és családi érdekekről beszél, akkor egyenesen egy sorba áll azokkal a tollforgatókkal, kiknek fogalmuk sincs a megyei életről s ha. e tárgy ml van szó, egyebet, a sógorság- és komaságnál felhozni nem tudnak; a minister egy sorba áll azokkal kik nem álalják a nemzet múltját befeketíteni, ferdítésekkel állítani pellengérré azon institutiót, melynek megsemmisítésében keresnek herostratusi dicsőséget. Ám tegye a minister ha aként vélekedik, a kellő helyen és alkalommal, szabadságában áll mint mindenkinek, de hivatalos térre, rendeletek szövegébe vinni ál ezt a polémiát ellenkezik azzal a komolysággal és Hiedelemmel melyet az ország kormányának minden cselekvésében megtartania, kell. Ma majd előterjeszti az állami közigazgatásról szóló törvényjavaslatát, ám indokolja a mint tudja, de addig inig a törvényhatóságokkal mint constiluáll s nem is épen jelentéktelen testületekkel érintkezik, tartózkodják attól hogy őket eféle iránygyakorlatokkal insult álja.

Az a «személyi avagy családi érdekeken alapuló jogosulatlan igények» uralkodó befolyása

töbnyire nem egyéb mint, mesebeszéd s a megyékben létező családi vagy barátsági összeköttetések távolról sem okoznak annyi bajt mint hiszszentelni szeretik. Bárkit válaszszanak meg a megyében tisztviselőnek, annak okvetlen van a megyében sógora és komája is; a kit majd Csikból vagy Vasból helyeznek át jövőre Borsodmegyébe, nem igen lesz itt rokonsági összeköttetése, de abból nem következik hogy inkább fog szívén feküdni Borsodmegye fiainak jólléte.

A rokonsági igények érvényesülése azon másik föltevés mellett történhetnék meg csak, hogy voltak és vannak minden megyében uralkodó családok vagy cliquek, melyek a hivatalokat rendszeresen osztogatják. Ezeknek létezése is légből kapott állítás s oly ráfogás melyet csak az elvi és gyakorlati érvekben való szorultság mondat el az önkormányzat ellenségeivel. Ha vannak kiterjedded családok valamely megyében, nagyon természetes hogy azok neveivel a tisztikarban is gyakrabban találkozunk. Még ha helyt adnánk is családok vagy cliquek helytelen befolyásának, akkor se lehet szó egy uralkodó családról vagy szövetségről, legfőlebb családokról és cliquekről melyek pártokat képeznek. De föltéve még azt is, hogy akár egyik akár másik ily párt kerekedik felül, és így mégis csak a magánérdek, a győztes pártnak magánérdekei lesznek mérvadók: hát vájjon biztosítva van-e a kinevezés mellett az hogy a közérdek érvényesül a magán és rokoni érdekek helyett? Hát annak a főispánnak vagy esetleg más bemondónak kinek ajánlása mérvadó lesz a megyei kinevezéseknél, nincs a megyében vagy akár azonkívül is rokona, barátja, mindenféle clientelája?

Nem jogosultabbak-e egy cliquenek érdekei is egyes ember magánérdekeinél? És annak a clique érdekének érvényesülése mindig ki van téve a választás lefolyása esélyeinek, inig az az egyes ember rendszeresen keresztül viheti a maga akaratát. Ha egy clique vagy család bevisz is valakit, a ki nem oda való, a tisztikarba, meg lehet tőle menekülni a következő választásnál, rriig a kit az egyes ember befolyása visz be, a megyének s mindenesetre az állannak örökre nyakán marad. Hát hisz épen itt rejlik a kinevezési rendszernek leggyöngébb oldala.

Nagy sajnálattal látjuk, az önkormányzat hívei, hogy a bureaucraticus gondolkozásmód enynyire áthatotta már épen azt a minisleriumot, melynek feladata a törvényhatósági ügyeket vezetni, melynek az önkormányzat ministeriumának kellene lennie. Mit fognak majd tenni, ha az állami közigazgatás behozatala tényleg napirendre kerül, e perczben nem tudhatjuk, talán maguk sem tudják még. Egyelőre folytatják a csonkítás, fosztogatás azon műveletét, melylyel a közigazgatás egész apparátusát vérszegénységbe ejtették; a megyéket legújabban ismét megfosztották a közutak kezelése körül bírt jogkörének egy részétől. Egy dolog vau mindenesetre, a melynél a hazafiul lelkiismeretnek kellene oda kiáltani: hands off! Nem más ez mint az ország mostani területi felosztása. a megyék területi épsége.

Nem úgy értem, hogy hát isten neki, ha már odáig van a dolog, törüljék el a választást, csinálják meg azt az m. k. megyét, de legalább azt az egyet, az ország területi felosztását, hagyják meg. Majd még összemérjük a fegyvert s ki tudja

nem ébred-e a nemzet öntudatra midőn kenyértörésre kerül a dolog. Csak figyelmeztetni akarom azokat kik amaz úgynevezett reformba már belebeszéltek magukat, mily iszonyú felelősséget vesznek magukra ha fabula rasát akarnak csinálni az ország területéből. Ne forgassák fel azt a mi az ország egész társadalmi alakulásának alapját képezi, ne semmisítsék meg azon kötelékeket, melyek igen sok megyében az összetartozandóság érzelmeit tartják fenn a különböző nemzetiségek közt s ezen kötelékek szétszaggatásával ne kergessék a szertehúzó elemeket azon valóban veszélyessé válható particularismusba, melyről e munka, más helyén már megemlékeztem. De ne feledkezzenek meg arról sem hogy hiszen maguk beszélnek önkormányzat, mint Tibád államtitkár ur monda, az igazi önkormányzat megvalósításáról, megtakarják hagyni a gyűléseket, azoknak politikai és ellenőrzési hatáskörét. Én nem hiszem hogy a közönség eljárjon ezekben az ők gyűléseikbe, de ha ők az ellenkezőt lehetségesnek tartják s ha komolyan óhajtják hogy az önkormányzati tényezők nekik ezt a szívességet megtegyék, akkor hagyják meg nekik azt az illusiot hogy ők Borsod megye, Hevesmegye stb. gyűléseibe mennek; így mindenesetre előbb kapnak közönséget mint ha majd a különböző megyék foszlányaiból összetákolt megyék gyűlésein csudálkozva néznek egymásra az emberek s azt kérdik egymástól: hát mit is csinálunk mi itt voltaképen. De ki tudja még azt is, nem fog-e itt egy óriási fiasco bekövetkezni. Nem tetszik már most sem a közigazgatás, pedig ez már olyan a maga egész működésében a melyet most formáiban is behozni

akarnak, azzal a különbséggel hogy most még a választott tisztviselők egyénisége s az ön kormányzati tevékenységnek teljesen meg nem szőni befolyása mérsékli némileg a burocratiál: de mit mond majd a közönség midőn a maga teljességében látja maga előtt a bad trendszert, császári királyi helyett magyar királyi kiadásban? Ki tudja, nem jő-e idő midőn felhangzik a jelszó: vissza kell állítani a régi megyét! S akkor kárba, megy azon egész nagy és meddő munka melyet okozni fog az új alakulással járó nagy hurczolkodás. Ne vágjunk a végzet elébe, ne gördítsünk nagy akadályokat egy esetleg czélszerűnek mutatkozandó reconstructionak útjába. Ha csakugyan oly jó lesz az az állami közigazgatás, a megyék feldarabolása nélkül is kifejtheti áldásos természetét; hagyják későbbre, maradhat a honboldogításhól valami későbbre is.

A törvényhatóságok föl lettek híva a tisztujítások megtartására. Természetesen. Es magától értetődik az is hogy ha hat éven belül, a, most választandó tisztviselők mandátumának lejárta előtt mutatkoznék szükségesnek a kinevezési rendszer behozatala, ebben az országot a tisztviselők magán érdeke meg nem akadályozhatná. Meghalt a gyermek, oda a komaság; ha lecsapolnak egy tavat, senki sem gondol a békákkal. De hát az egész ügynek ez a része nagy érdeklődéssel tárgyalatok, sógor koma lett az egész ország. Jellemzi ez a kort melyben élünk, jellemzi magát az ügyel mely ily kérdéseket kavart föl. Hallottunk már egy önértetes nyilatkozatot; Földváry Mihály, Pestmegye érdemes alispánja kijelentette hogy ő nem tudna lenni kinevezett alispán. Miként gondolkodnak

mások, az ők dolguk; lesznek a kiket kineveznek s folytathatják, ha tetszik, hivatalukat, mások majd kapnak Abfertigungot; van pénz, helyre van állítva a költségvetés egyensúlya, kezdehetjük újból a defiozittel való szokott gazdálkodást.

Nagyon kis kérdés a dolognak ezen egész résziele. Magasabb nézpontra kellene e tárgynál emelkedni. Forradalom nélkül, nagy zaj nélkül történhetik meg az átmenet. Az önkormányzati éleinek most alig pislogó mécsesét könnyű lehet elüjgni, de roppant nagy lesz a különbség a bár gyöngén bevilágított tér s a teljes sötétség közt, az eloltott vestalángot pedig nem lesz könnyű újra meggyujtani, A nemzet ritkán állott még nagyobb megpróbáltatás előtt, ritkán ment ál nagyobb átalakuláson mint a milyennek vezetik elébe ez alkalommal.

S országszerte tagadhatlan lehangoltság uralkodik. Be végzett ténynek tekintik sokhelyt az ősi önkormányzat megsemmisítéséi A tisztújítási mozgalmak lanyhán indulnak; hallottunk már afélet is, és pedig egy nagy értelmiséggel rendelkező megye részéről hogy nem érdemes a tisztujítással a köznyugalmat felzavarni, jobb volna nem is tartani tisztújítási csak egyszerűen meghosszabbítani a mostani tisztikar megbízatását. Ha ilyen maradna a hangulat, ez csak biztatásul szolgálna a kormánynak hogy a végzetszerű úton tovább haladjon. Pedig ez a lehangoltság nem azt jelenti hogy az emberek szivéből kihalt az ősi önkormányzathoz való ragaszkodás, hanem jelent igenis kétségbeesést annak tudata következtében, hogy nincs oly dolog, bármennyire ellenkezzék is jobb érzéseivel, melyet a most uralkodó többség meg ne

szavazna. De hát ha még is megemberelné egyszerű magát! És hiszen még maga a kormány is ingadozik. Annyit már, úgy látszik, belátott hogy a kinevezési rendszer behozatala egymagára nem volna képes a fenforgó bajokon segíteni. De talán belátja azt is, mily végtelen fonákság épen akkor hozni be nálunk a teljesen kiépített bürocratiát mikor más országok minden módon szeretnének tőle menekülni; mily képtelenség eldobni a meglévőt, a készet, melyet mások megszerezni hiába erőködnek. Még nincs minden veszve, de nagyon is itt van az ideje, hogy az önkormányzat, a szabadság, a nemzeti szabadság igaz hívei cselekvésre buzduljanak,*

* E munka megjelenésében a szerző akaratán kívül eső körülmények folytán, némi késedelem állott be; ezért maradt el belőle az 1890-iki belügyministeri költségvetés tárgyalásakor előfordult közigazgatási vitára valamint a megyei tisztújítások lefolyására való vonatkozás. Ez utóbbiakra nézve legyen szabad egy habár most már csak rövidre szabható megjegyzést tennem. A lefolyt megyei tisztújítások legfeltűnőbb jelensége a tisztikarokban történt kevés változás volt. Mit mutat ez? Mutatja először is azt hogy a lehangozt, leszerelt megyei önkormányzat iránt nincs meg az egykori érdeklődés, ezért késett a kereslet a megyei tisztségek viselésében. De azért lett volna módjukban a megyéknek akár Jelét kirostálni az eddig működött tisztviselőknél, ha nem lett volna sáfarkodásukkal megelegetve. Nemcsak hogy ez nem történt, de a legtöbb helyen lelkesen, ovátiók mellett nyilatkozott a megelegetés. Es ez történt akkor midőn országszerte hangzik a panasz a mostani megye nyomorúsága, a mostani közigazgatás gyarlósága miatt. Fényes bizonyítéka ez annak hogy nem az emberekben hanem az intézmény megromlásában van a hiba s hogy választás útján igenis lehet állítani a tisztségek viselésére jó egyéneket. Kiket hat évvel ezelőtt a megye szolgálatával megbíztak, arra termett voltukat még a létező nyomorúságos állapotok közt is képesek voltak kitüntetni. Vessük jól emlékeztünkke ezt a fontos jelenséget.